

INFORMÁTOR

Revue slovenských archeológov

35. ročník / 2024 / 1 – 2

Nitra

- Zo života spoločnosti • Aktuality • Minulosť a súčasnosť
- Spoločensko-vedecké podujatia • Archeologické výskumy
- Expozície a výstavy • Medzinárodné aktivity • Zo života univerzít
- Jubileá • Spomíname • Nové publikácie • Ocenenia a vyznamenania
- Študentská súťaž • Zmeny v členskej základni • Oznamy výboru

Účastníci Valného zhromaždenia SAS pri SAV na zámku v Bytči

Európske dni archeológie 2024

Starovek v Nižnej Myšli

Prekvapivé výsledky medzinárodného výskumu Hučivej diery v Belianskych Tatrách

Nová expozícia Dejiny Trnavy v Západoslovenskom múzeu

X. ročník LIMES DAY – z Rusoviec-Gerulaty do Carnunta

Informátor XXXV/2024/1 – 2

Vydáva Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV v Nitre
a Archeologický ústav SAV, v. v. i.
(Akademická 2, 949 21 Nitra).

Hlavný redaktor:

Mgr. & Mgr. Martin Neumann, PhD.
(sas.archeologia@gmail.com)

Redakčná rada:

Mgr. Dominika Andreánska

Mgr. Matúš Hudák

PhDr. Ján Chovanec, PhD.

Mgr. Stanislava Oporosková, PhD.

Mgr. Zuzana Poláková, PhD.

Mgr. Jana Mellnerová Šuteková, PhD.

Recenzenti:

Mgr. Dominik Drozd, PhD.

Mgr. Miroslava Kissová, PhD.

Layout: Mgr. art. Jakub Dušička

Grafické spracovanie: Peter Červeň

Tlač: REA, Nitra

ISBN 978-80-974149-4-8 (tlač)

ISBN 978-80-974149-5-5 (online)

Na embléme pintadera zo 6. storočia pred n. l.

Návrh a grafické stvárnenie: Jarmila Marettová

Logo – grafické spracovanie: Miroslav Slámka

Autorka titulnej fotografie: Jana Mellnerová Šuteková

2 Zo života spoločnosti

- Valné zhromaždenie Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV 2024 v Žiline
- Finančná správa spoločnosti za rok 2023
- Správa revíznej komisie o hospodárení Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV za obdobie 01. 01. 2023 – 31. 12. 2023
- Správa o činnosti Komisie „História skla na Slovensku“ pri SAS pri SAV v roku 2024
- Vedecký seminár SAS pri SAV v Žiline

9 Aktuality

- Aktuálne dianie v kultúrnej obci a aktivita členiek a členov Výboru SAS pri SAV
- Európske dni archeológie 2024
- Jedenásta až štrnástá sezóna na Tell el-Retábí v rokoch 2019 – 2024
- Zasadnutie Medzinárodnej riadiacej skupiny FRE DL (West)
- Hrobka popradského kniežaťa sprístupnená verejnosti v Podtatranskom múzeu v Poprade
- Popularizujeme archeológiu

20 Minulosť a súčasnosť

- Archeologický výskum v Poprade-Matejovciach. Na pamiatku profesora Eduarda Krekoviča († 12. máj 2022)

22 Spoločensko-vedecké podujatia

- 10. Geologicko-paleontologicko-archeologická diskusia
- Správa z konferencie Europa Postmediaevalis 2024. Patterns and Inspirations
- Archeopark v Cíferi-Páci
- 23. medzinárodná konferencia Doba laténska v strednej Európe Kelti/Die Kelten/The Celts 2024
- Konferencia „Sacred Places – Sacrifices – Feasts La Tène cult practices in archaeological context“ vo Viedni
- Konferencia North European Symposium for Archaeological Textiles XV vo Varšave
- Kiná v Československu
- Konferencia Počítačová podpora v archeológii 2024
- Komorné archeologické kolokvium o dejinách archeológie 2024
- Archeologický seminár „Najnovšie výsledky archeologického výskumu na Zemplíne“
- 5. medzinárodná konferencia Early Iron Age in Central Europe 2024
- V4 Heritage Academy (Kraków – Zabrze 2024)
- Medzinárodná konferencia pri príležitosti 800. výročia založenia Benediktínskeho opátstva sv. Beňadika na Skalke
- Starovek v Nižnej Myšli
- Bude 7. workshop skla v Hanušovciach nad Topľou posledný?
- Gotická cesta – Križovatka kultúry a dedičstva
- XXVI. Limes Kongres – Batumi
- Konferencia Dějiny archeologie v českých zemích a na Slovensku
- 55. ročník konferencie Archaeologia historica v Nitre
- Medzinárodná konferencia Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2025 v Prahe
- Connecting People, Sharing Knowledge. Medzinárodná konferencia a spomienka na prof. PhDr. Kláru Kuzmovú, CSc.
- Medzinárodná konferencia Doba popolnicových polí a doba halštatská v Čechách, na Morave a na Slovensku 2024
- Konferencia „25 rokov výskumov a obnovy hradu Lietava“
- Medzinárodné kolokvium Sklo a jeho výroba v historických obdobiach
- XIX. protohistorická konferencia Archeológia barbarov 2024
- Rímska veslica Danuvina Alacris opäť na Slovensku
- Konferencia „Nové využitie a rozvoj kultúrnych pamiatok v Bratislavskom kraji“
- Medzinárodná konferencia Archeológia novoveku v Karpatoch v Krosne
- Medzinárodná konferencia v rumunskej Alba Iulii
- 31. stretnutie východoslovenských archeológov v Poprade
- 21. „kapustnicové“ kolokvium v Archeologickom múzeu
- Prednáška profesora Ivana Marazova z Bulharska v Múzeu mesta Bratislavy

62 Archeologické výskumy

- Výskum jaskyne Deravá skala pri Plaveckom Mikuláši
- Prekvapivé výsledky medzinárodného výskumu Hučivej diery v Belianskych Tatrách
- Výskum hradiska Gunda pri Ostrej Lúke
- Archeologický výskum v areáli Kaštieľa v Bratislave-Rusovciach
- Lokalita Rimavská Sobota – Kurinec – Mníchova studňa (Barát kút)
- Výsledky archeologického výskumu zaniknutého Kostola Zjavenia Pána v Ostrej Lúke
- Archeologický a antropologický výskum krypty pod Katedrálou Najsvätejšej Trojice v Žiline
- Archeológia na zámku. Výskum miestnosti č. 151 NKP Zámok Bojnice

75 Expozície a výstavy

- Výstava Stredoveké a včasnónovoveké hrnčiarstvo v Gemeri-Malohonte a v Novohrade
- Príbeh Topoľčianskeho hradu
- Nová archeologická expozícia v Zemplínskom múzeu v Michalovciach
- Nová expozícia Dejiny Trnavy v Západoslovenskom múzeu
- Sborjanovo – príroda a pamiatky, bohovia a ľudia. Výstava v Bulharskom kultúrnom inštitúte v Bratislave
- Medzinárodná výstava „Dynasties: The First Kingdoms of Prehistoric Europe“ a konferencia „A New Bronze Age: The First States of Continental Europe“ v Archeologickom múzeu v Alicante, Španielsko

82 Medzinárodné aktivity

- X. ročník LIMES DAY – z Rusoviec-Gerulaty do Carnunta
- Kostí pratura a história hovädzieho dobytku pod drobnohľadom genetikov

84 Zo života univerzít

- KELEMANTIA 2024 – Letná škola klasickej archeológie v rímskom vojenskom tábore v Iži, pamiatke UNESCO
- Archeologický výskum a praktická výuka pod vodnou hladinou na ostrove Mljet
- Klasická archeológia na Trnavskej univerzite v roku 2024
- Prehľad záverečných prác s archeologickou tematikou v roku 2024

87 Jubileá

102 Spomínáme

104 Nové publikácie

107 Ocenenia a vyznamenania

108 Študentská súťaž

109 Zmeny v členskej základni

109 Oznamy výboru

do rúk sa Vám dostáva v poradí 35. ročník Informátora – Revue slovenských archeológov a súčasne jeho štvrté číslo, ktoré vychádza od roku 2021 v novom šate. Aj tento rok si v ňom budete môcť nájsť množstvo podnetných príspevkov o nových výstavách, prednáškach či kultúrnych podujatiach zo sveta archeológie.

Mimoriadne nás teší, že sa nám podarilo pokračovať v uverejňovaní rubriky Minulosť a súčasnosť – tento raz formou spomienky na výskum v Poprade-Matejovciach a na nášho už zosnulého kolegu prof. Eduarda Krekoviča. Poznanie minulosti vlastného odboru a jeho zákulisia je dôležité nielen pre pochopenie skrytých súvislostí a na prípadné načerpanie inšpirácie, no i na uvedomenie si, že, slovami francúzskeho filozofa Bernarda z Chartres, stojíme ako trpaslíci na pleciah obrov.

Sme radi, že aj tento rok Vám môžeme sprostredkovať informácie o aktuálnych archeologických výskumoch, ktoré hýbu nielen slovenským, no i európskym archeologickým svetom – či už to je objav zaniknutého kostola v Ostrej Lúke neďaleko Zvolena, odkrytie unikátneho rímskeho vodovodu v Bratislave-Rusovciach, alebo výskum jaskyne Hučivá diera v Belianskych Tatrách, kde nález kamenných hrotov creswellskej tradície naznačili doposiaľ netušené kontakty s oblasťou Britských ostrovov a Holandska v období magdalénien. Dúfame, že takéto informatívne správy budú súčasťou nášho časopisu aj do budúcnosti.

Oproti minulému roku značne narástol počet príspevkov, a to predovšetkým v rubrike Spoločensko-vedecké podujatia. Ak by to malo byť odrazom stúpajúcej obľuby Informátora medzi potenciálnymi autormi a autorkami, patrí Vám za to naša hlboká vďaka. Pevne však veríme, že je to zároveň dôkaz, že kultúra na Slovensku aj napriek súčasnej „šokovej terapii“, ktorú aktuálne zažíva, stále žije a kráča svojou vlastnou, slobodnou cestou.

Poslednou novinkou, ktorou sa môže tohtoročné číslo nášho časopisu popýšiť, je získanie dvoch recenzentov. Informátor sa tak pomalými krokmi posúva na novú kvalitatívnu úroveň, ktorú sa budeme v redakcii snažiť aj naďalej zvyšovať.

Inšpiratívne čítanie Vám praje

Martin Neumann
šéfredaktor

Valné zhromaždenie Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV 2024 v Žiline

V roku 2024 sa výročné stretnutie členov Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV uskutočnilo v dňoch 25. – 26. apríla v Žiline. Valné zhromaždenie SAS pri SAV a vedecký seminár sme realizovali prvý deň v priestoroch Považského múzea v Žiline vo východnom krídle Budatínskeho hradu. Prítomných privítala predsedníčka SAS pri SAV Mgr. Jana Mellnerová Šuteková, PhD., v mene hostiteľa Považského múzea v Žiline sa prihovorili Mgr. Andrea Slaná, PhD. a PhDr. Zuzana Staneková, ako aj PhDr. Karol Pieta, DrSc. za Archeologický ústav SAV, v. v. i. Po zahájení zhromaždenia sme si minútou ticha uctili zosnulých členov Spoločnosti, ktorí opustili naše rady v posledných mesiacoch (doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc., PhDr. Etela Studeníková, CSc., Emília Chropovská, Mgr. Štefánia Tóthová a Štefan Meliš). Následne výbor pristúpil k zisteniu uznášaniaschopnosti valného zhromaždenia v zmysle § 8, bod 3 stanov. V pléne bolo priebežne prítomných 30 – 40 členov. Keďže sa podľa prezenčnej listiny nenachádzala na valnom zhromaždení viac než polovica riadnych členov, predsedníčka vyzvala k hlasovaniu o upustení od tejto podmienky. Všetci prítomní hlasovaním súhlasili (proti/zdržal sa: 0/0), čo výbor vzal na vedomie a valné zhromaždenie bolo uznášaniaschopné. Predsedníčka ďalej podľa zverejneného plánu informovala o bodoch programu. Vyzvala prítomných k pripomienkam programu. Všetci prítomní hlasovaním súhlasili s navrhnutým programom (proti/zdržal sa: 0/0). V prvom bode programu predsedníčka informovala o správe o činnosti SAS pri SAV v roku 2023. Nový výbor SAS pri SAV zasadal vo svojom prvom funkčnom období sedemkrát, z toho trikrát online formou. Pracovné rokovania členov výboru boli realizované na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a na pôde viacerých slovenských múzeí, a to v Múzeu mesta Bratislavy, Liptovskom múzeu v Ružomberku a v Zemplínskom múzeu v Michalovciach. Opätovne ďakujeme kolegyniam a kolegom z múzeí za túto možnosť a vážime si čas, ktorý nám po rokovaní venovali a prezentovali nám aktuálne expozície, výstavy i aktivity svojho múzea. Predsedníčka krátko predstavila jednotlivé aktivity, o ktorých sú členovia pravidelne informovaní na webe spoločnosti, na sociálnej sieti, prostredníctvom e-mailu a taktiež na stránkach časopisu Informátor. V roku 2023 podala SAS pri SAV taktiež žiadosť o finančnú dotáciu na MK SR do programu Obnovme si svoj dom na realizáciu medzinárodného 7. workshopu „Historické sklo“ v archeoparku v Hanušovciach nad Topľou. Predsedníčka sumarizovala stav členskej základne. Na konci roku 2023 mala spoločnosť 242 členov, z toho bolo od posledného Zjazdu v roku 2023 prijatých 6 nových členov, žiadne členstvo nebolo zrušené, okrem troch úmrtí našich členov v roku 2023. Boli predstavené nové členky a členovia v roku 2023 a priamo na Valnom zhromaždení boli predstavení a prijatí dvaja noví členovia (viac v rubrike Zmeny v členskej základni). Nasledovala Správa o činnosti a hospodárenia SAS pri SAV v roku 2023 hospodárky Mgr. Zuzany Polákovéj, PhD., ktorá prítomných detailne oboznámila s financiami spoločnosti a novou dotáciou zo SAV na vybrané aktivity v roku 2024. Následne bola Mgr. Janou Mellnerovou Šutekovou, PhD. prezentovaná správa

Považské múzeum v Žiline – brad Budatín v čase zjazdu slovenských archeológov. Foto: J. Mellnerová Šuteková

o činnosti a hospodárení Komisie pre podporu multidisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku pri SAS pri SAV za rok 2023, ktorú spracovala PhDr. Danica Staššíková-Štukovská, Ph.D. Nasledovala správa revíznej komisie, ktorú za jej členov predstavil PhDr. Vladimír Turčan. Po odznení všetkých informácií vyzvala predsedníčka valné zhromaždenie o súhlas s prednesenými správami. Všetci prítomní hlasovaním súhlasili (proti/zdržal sa: 0/0).

Účastníci exkurzie pred kaštieľom v Bytči. Foto: J. Mellnerová Šuteková

Následne sa pristúpilo k predstaveniu návrhu plánu činnosti a rozpočtu SAS pri SAV na rok 2024. Plánovaných bolo 11 aktivít, vrátane Valného zhromaždenia v Žiline a tlače Informátora. Všetky plánované aktivity získali aj finančnú podporu v upravenej výške z SAV (Rada slovenských vedeckých spoločností) na základe žiadosti AÚ SAV a SAS pri SAV. Prítomní členovia nenavrhli žiadnu ďalšiu aktivitu na rok 2024 a ani neboli otázky k plánovanému rozpočtu. Predsedníčka vyzvala na hlasovanie o navrhnutom pláne činnosti a rozpočte spoločnosti na rok 2024. Všetci prítomní súhlasili (proti/zdržal sa: 0/0). Podľa programu sa Valné zhromaždenie venovalo otázke výšky členského, ktorú predstavil Mgr. et Mgr. Martin Neumann, PhD. Keďže posledné roky ukazujú, že náklady na financovanie aktivít spoločnosti sa v porovnaní s predchádzajúcim obdobím zvyšujú, výbor spoločnosti navrhol pristúpiť k diskusii o výške členského. Zvýšené finančné nároky sa dotýkajú najmä nákladov na vydávanie Informátora alebo zabezpečovanie organizácie valných zhromaždení. Výbor preto v súlade s § 8 ods. 2 písm. b žiada o zmenu členského poplatku zo súčasných 10 € na 15 €. Ustanovenie, na základe ktorého by riadni členovia spoločnosti po dovŕšení veku 70 rokov boli oslobodení od platenia členského, by zostalo zachované. Po diskusii sa výbor obrátil na valné zhromaždenie s tým, či prítomní súhlasia s návrhom zmeny výšky členského z 10 € na 15 €? Valné zhromaždenie súhlasilo s navrhnutou zmenou výšky členského poplatku (proti/zdržal sa: 0/0), ktoré bude platné od januára 2025. Výbor zbral na vedomie rozhodnutie valného zhromaždenia.

Členovia výboru v krypte pod farským kostolom v Žiline. Foto: J. Mellnerová Šuteková

Po hlasovaní pokračovala diskusia premostená k téme dejín archeológie. Niektorí členovia vyzdvihli, že súčasná mladšia generácia archeológov udržiava tému dejín archeológie stále živú.

Po diskusii sa pristúpilo k schváleniu uznesenia valného zhromaždenia, ktoré prečítal podpredseda Mgr. a Mgr. Martin Neumann, PhD. Prítomní súhlasili s jeho znením vo všetkých bodoch (proti/zdržal sa: 0/0). Výbor vzal na vedomie rozhodnutie valného zhromaždenia.

Ďalšia časť zjazdu slovenských archeológov bola venovaná študentskej súťaži, ktorú SAS pri SAV vyhlásila už piaty rok. Mgr. a Mgr. Martin Neumann, PhD. predstavil výsledky 5. ročníka súťaže, ktorá bola venovaná téme Oživ svoju pamiatku! Odborná komisia zložená z členiek a členov výboru sa zhodla na víťaznej práci študentky Lucie Krištofovej a študenta Tomáša Zabela z Gymnázia Varšavská v Žiline, ktorí pred odovzdaním cien porozprávali výboru i prítomným o svojej tvorbe. Srdečne blahozeláme. Výbor SAS pri SAV taktiež udelil Čestné uznanie ôsmim prácam v študentskej súťaži. V tomto roku sa Výbor SAS pri SAV rozhodol udeliť čestné uznanie aj pedagogičke PhDr. Alici Virdzekovej z Gymnázia na Varšavskej ulici v Žiline za dlhoročnú aktívnu spoluprácu a odborné vedenie študentských prác. Srdečne gratulujeme. Viac sa dočítate v príspevku o súťaži v tomto čísle Informátora.

Po vyhlásení výsledkov študentskej súťaže bol program venovaný odovzdávaniu výročných cien SAS pri SAV za rok 2023. Ocenení oboznámili prítomných o svojom výskume a diele krátkymi prednáškami. V kategórii Výskum získal cenu Mgr. Andrej Žitňan (AA Avala, s. r. o.) za výskum sídliska s lineárnou keramikou v Martine, v polohe Malá Hora, v kategórii Výstava, expozícia boli ocenení PhDr. Karol Pieta, DrSc. a Mgr. Tereza Štolcová, PhD. (Archeologický ústav SAV, v. v. i.) za expozíciu v Popradskom múzeu v Poprade Knieža z Popradu a jeho hrobka a v kategórii Publikácia získala výročnú cenu Mgr. Marta Kučerová, (Múzeum v Kežmarku) s autorským kolektívom Mgr. Mária Hudáková, Mgr. Tomáš Janura, PhD., Mgr. Marián Uličný, PhD., doc. Mgr. Mária Hajnalová, PhD., Mgr. Katarína Šimunková, PhD. a Mgr. Martin Hložek, PhD. za publikáciu Archeologický výskum na stredovekej lokalite vo Švábovciah v polohe Sad, Kežmarok 2023. Oceneným srdečne blahozeláme a želáme veľa úspechov v ďalšej práci.

Záver pracovného programu bol venovaný gratuláciám prítomným jubilantom. Poobedňajšia časť zjazdu bola venovaná

Návšteva KPÚ v Žiline počas exkurzie. Foto: J. Mellnerová Šuteková

tradične vedeckému semináru SAS pri SAV 2024 s desiatimi prednáškami, ktorý trval až do skorých večerných hodín. O vedeckom seminári sa dočítate v samostatnom príspevku. Na tomto mieste opätovne vyjadrujeme poďakovanie Považskému múzeu v Žiline za možnosť realizovať podujatie v priestoroch Budatína a za nezištnú starostlivosť.

Zjazd slovenských archeológov pokračoval aj ďalší deň 26. apríla 2024 odbornou exkurziou zameranou na pamiatky v Žiline a okolí. Sprevádzali nás ňou archeologičky Mgr. Andrea Slaná, PhD., PhDr. Zuzana Staneková z Považského múzea v Žiline a pamiatkar Mgr. Vladimír Majtan. Za ich fundovaný výklad a čas, ktorý nám počas celého dňa venovali, im opätovne veľmi ďakujeme. Autobusom sme sa z centra Žiliny presunuli do Bytče k národnej kultúrnej pamiatke Bytčiansky kaštieľ, kde sme strávili celé dopoludnie a mali možnosť vidieť vybrané situácie z archeologického výskumu na nádvorí kaštieľa a taktiež sme mali špeciálnu možnosť, vďaka Ministerstvu vnútra SR, navštíviť interiéry kaštieľa, ktoré slúžia Štátnemu archívu v Žiline a ktoré v tomto čase prechádzajú rekonštrukciou. Po tomto zážitku sme si prezreli expozíciu a interiér unikátneho Sobášneho paláca v Bytči. Naša cesta pokračovala späť do Žiliny, k povodiu Rajčanky, kde sme navštívili Kostol sv. Štefana Kráľa a jeho areál. Na tomto mieste sme mysleli na nášho tohtoročného jubilanta, člena SAS pri SAV a žilinského archeológa Jozefa Moravčíka, ktorý v kostole i areáli realizoval dôležitý archeologický výskum a nášho stretnutia i exkurzie sa, žiaľ, nemohol zúčastniť. Z miestnej časti Rudiny sme sa opäť presunuli do Budatínskeho hradu, kde sme si už v pomalšom tempe mali možnosť pozrieť celú expozíciu i archeologickú výstavu venovanú opevneniam na severozápadnom Slovensku od praveku po neskorý stredovek. V menšej zostave sme sa presunuli cez Váh do centra mesta a navštívili v týchto sezónach skúmanú novoobjavenú kryptu pod farským kostolom. Vystúpili sme na známu Burianovu vežu vypínajúcu sa pri farskom kostole Katedrále Najsvätejšej trojice v centre mesta, odkiaľ sme mali s fundovaným výkladom nezameniteľný výhľad na pamiatky mesta. Deň sme zavŕšili prechádzkou po meste a návštevou pracoviska Krajského pamiatkového úradu v Žiline, ktorú nám vzácní kolegovia obohatili aj exkurziou po ich pracovisku. Dovidenia na zjazde slovenských archeológov v roku 2025.

Jana Mellnerová Šuteková – Martin Neumann

Finančná správa spoločnosti za rok 2023

Finančné prostriedky spoločnosti v roku 2023, rovnako ako po minulé roky, pochádzali z dvoch zdrojov. Tvorili ich vlastné príjmy spoločnosti (členské príspevky, 2 (3) % dane, predaj publikácie Historické sklo III, dary, konferenčný poplatok) a príspevok SAV na projekty na základe Zmluvy o spolupráci na projekte spoločných akcií medzi AU SAV, v. v. i. a SAS pri SAV. V rámci zmluvy bolo Radou slovenských vedeckých spoločností a Komisiou SAV pre spoluprácu s VS podporených deväť spoločných podujatí celkovou sumou 2725 €. Finančný príspevok bol plne vyčerpaný. Vlastné príjmy spoločnosti za rok 2023 predstavovali 3387,66 €. Najväčšiu časť z nich tvoril príjem z členských príspevkov (2020 €), nezanedbateľný je tiež príjem z poukázania 2 (3) % z daní (756,96 €). Vlastné výdavky spoločnosti za rok 2023 môžeme rozdeliť na niekoľko okruhov: spolufinancovanie spoločných a vlastných vedeckých a odborných podujatí (572,60 €); tlač a distribúcia spojená s vydávaním časopisu Informátor (944,10 €); služby (ekonómka a notársky poplatok – 420,00 €) a režijné výdavky (118,90 €). Rozdiel medzi príjmami a výdavkami činí 771,37 €, čím predstavuje náš majetok k 31. 12. 2023 sumu 1581,39 €.

Vedecké a odborné podujatia	Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1 Valné zhromaždenie SAS pri SAV Nitra	1 364,93 €	302,55 €
2 6. Medz.workshop v Hanušovciach n./Topľou	0,00 €	0,00 €
3 Publikácia Rozhovory s pamätníkmi	593,00 €	0,00 €
4 IV. ročník Súťaže pre stredoškôľakov	139,98 €	18,90 €
5 1. ročník ARCHEOFILM festival	0,00 €	0,00 €
6 30. stretnutie východo-slovenských archeológov	66,40 €	31,55 €
7 Odborná exkurzia UNESCO Rímske pamiatky na Dunaji	260,00 €	0,00 €
8 9. Medzinárodný archeol. veľtrh, Paestum	300,69 €	200,00 €
9 Komorné archeologické kolokvium	0,00 €	19,60 €
Spolu	2 725,00 €	572,60 €

Publikačné aktivity spoločnosti	Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1 Informátor. Revue slov. archeológov 33/1-2, Nitra 2022, 88 strán	0,00 €	694,10 €
2 Informátor: Revue slov. archeológov 34/1-2, Nitra 2023, 104 strán	0,00 €	250,00 € ¹
Spolu	0,00 €	944,10 €

¹ Tlač informátora SAS 2023 spolu s poštovým bola vyplatená až v roku 2024

Iné výdavky spoločnosti	Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1 Réžia SAS	0,00 €	118,90 €
2 Mzdy (web master)	0,00 €	0,00 €
3 Služby (ekonómka + notár/2-3%)	0,00 €	420,00 €
4 Materiál	0,00 €	0,00 €
Spolu	0,00 €	538,90 €

Výdavky a príjmy z príspevkov SAV	Suma
Príjem zo SAV (príspevok SAV) v r. 2023	2 725 €
Výdavky z príspevku SAV v r. 2023	2 725 €

Vlastné príjmy spoločnosti	Suma
Príjmy z členských príspevkov	2 020,00 €
Príjmy v roku 2022 – 2 (3) % dane	756,96 €
Predaj kníh Historické sklo III.	0,00 €
Dary	50,00 €
Konferenčný poplatok	0 00 €

Výdavky hradené z iných zdrojov	Suma
Výdavky hradené z iných zdrojov	2 055,60 €

Majetok	Suma
Majetok z roku 2022	810,02 €
Rozdiel príjmov a výdavkov	771,37 €
Majetok k 31. 12. 2023	1581,39 €

Súhrnná tabuľka príjmov a výdavkov spoločnosti v roku 2023

PRÍJMY	
Konferenčný poplatok	2 725,00 €
Sponzorské príspevky od iných subjektov	0,00 €
Príjmy z členských príspevkov	2 020,00 €
Príjmy z konferenčných poplatkov	0,00 €
Ostatné príjmy	1 367,66 €
Spolu	6 112,66 €

VÝDAVKY	
Výdavky hradené z príspevku SAV na projekt	2 725,00 €
Výdavky hradené z iných zdrojov	5 616,29 €
Spolu	5 341,29 €

Zuzana Poláková

Správa revíznej komisie o hospodárení Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV za obdobie 01. 01. 2023 – 31. 12. 2023

Členovia revíznej komisie: PhDr. Margaréta Musilová, Mgr. Dominika Oravkinová, PhD., PhDr. Vladimír Turčan

V rámci dozoru nad hospodárskou činnosťou Spoločnosti v roku 2023 prehliadli členovia revíznej komisie účtovné dokumenty jednoduchého účtovníctva, ktoré zahŕňali peňažný denník v písanej a elektronickej forme, príjmové a výdavkové doklady, výpisy pohybov z bankového účtu. Ďalej boli skontrolované ostatné príjmové a výdavkové faktúry a doklady, ktoré korešpondovali so zoznamom schválených a organizovaných podujatí. Okrem dokladov priameho účtovníctva Spoločnosti mala komisia k dispozícii k nahliadnutiu aj kópie účtovných dokladov čerpaných príspevkových financií poskytnutých Slovenskou akadémiou vied, ktoré sú súčasťou účtovníctva Archeologického ústavu SAV, v. v. i.

Spoločnosť bola schopná z dotácie projektov vedeckých spoločností pri SAV poskytnutej Komisiou SAV pre spoluprácu s vedeckými spoločnosťami a z vlastných príjmov podporiť či organizačne zastrešiť väčšinu z plánovaných aktivít s dôležitým spoločensko-vedeckým prínosom. Menovite Valné zhromaždenie SAS pri SAV a Zjazd slovenských archeológov v Nitre spojený s exkurziou na Nitriansky hrad, 30. stretnutie východoslovenských archeológov v Košiciach, odbornú exkurziu po pamiatkach, múzeách a galériách na strednom Dunaji v Rakúsku v spolupráci s ICOM Slovensko a ICOM AUSTRIA, Paestum – Medzinárodný archeologický veľtrh a Komorné archeologické kolokvium v Bratislave. Z rozpočtu boli taktiež kompenzované náklady v súvislosti s prípravou publikácie „Archeologická záhrada – rozhovory s pamätníkmi (I. diel)“, ďalej na tlač a poštovné 34. ročníka Informátora, 4. ročníka Súťaže pre stredoškóľakov a ďalšia štandardná agenda Spoločnosti. Členovia spoločnosti zároveň formou dobrovoľníctva podporili organizáciu 1. ročníka festivalu Archeofilm v Bratislave. Možno preto konštatovať, že poskytnuté financie boli efektívne a konštruktívne použité.

Pri kontrole súvisiacich dokladov neboli zistené žiadne nedostatky vo vedení účtovníctva a hospodárskej agendy Spoločnosti. Pre potreby vypracovania správy mali členovia komisie k dispozícii všetky potrebné podklady, pričom agenda je vedená dôkladne a prehľadne. Je zrejmé, že poverení členovia Výboru sa dôsledne pridŕžali platných zákonov a zásad prehľadného nakladania s finančnými prostriedkami Spoločnosti.

V Nitre, 15. 4. 2024

Margaréta Musilová – Dominika Oravkinová – Vladimír Turčan

Správa o činnosti Komisie „História skla na Slovensku“ pri SAS pri SAV v roku 2024

Celý názov Komisie, ktorá začala svoju činnosť v roku 2000 a bez prerušenia pokračuje doteraz, je Komisia pre podporu multidisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku

pri Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV (ďalej len Komisia HS). V roku 2024 sme personálne rozšírili naše rady a v súčasnosti máme 5 členiek a členov: Mgr. P. Šimončíková-Koášová, PhD., Mgr. L. Krokker, PhDr. I. Kaczarová, prof. PhDr. P. Chrastina, CSc. Komisiu HS naďalej vedie PhDr. D. Stašíková-Štukovská, Ph.D.

Podobne ako v minulých rokoch, aj v roku 2024 pokračovala Komisia HS vo svojej činnosti, ktorou sú konzultácie, výmena informácií o podujatiach venovaných sklu doma i v zahraničí, aktívna účasť na odborných stretnutiach, monitorovanie slovenských výskumov skla a publikovanie výsledkov z výskumov archeologických nálezov historického skla. Naďalej spolupracujeme s Odbornou skupinou pro dějiny skla ČAS, Česká republika a Slovenskou sklárskou spoločnosťou.

Väčšiu pozornosť by sme v tomto príspevku chceli venovať našej novej organizačnej aktivite, ktorou je dosiahnutie zápisu slovenskej ručnej sklárskej výroby do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska (Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Slovakia). Koncom roka 2023 (06. 12. 2023) Medzivládny výbor Dohody o zachovaní nemateriálneho kultúrneho dedičstva UNESCO schválil zápis „Znalosti remeselných techník a zručností ručnej výroby skla“ konzorciu viacerých štátov (Českej republiky, Fínsku, Francúzsku, Maďarsku, Nemecku a Španielsku) do „Reprezentatívneho zoznamu nemateriálneho kultúrneho dedičstva ľudstva UNESCO (Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity)“. Sklárska či laická verejnosť doma aj v zahraničí sa znepokojila, že v tomto zápise chýba ručná sklárska výroba Slovenska. S pochybnosťami o existencii ručného slovenského sklárstva sme nemohli súhlasiť. Záujem našej Komisie HS je multidisciplinárny a i keď sa ťažiskovo venujeme archeologickým nálezom, k poznávaniu historických techník ručnej sklárskej výroby a experimentom využívame spoluprácu so živým sklárstvom a máme celoslovenský rámcový prehľad o stave súčasného ručného sklárstva. Podľa našich skúseností ručná sklárska výroba na Slovensku je početne výrazne zastúpená sklármi, ktorí sa

Školská sklárska huta vo Valašskom Mezitříči počas návštevy účastníkov kolokvia Odbornej skupiny pro dějiny skla ČAS, 9. 10. 2024. Foto: D. Stašíková-Štukovská

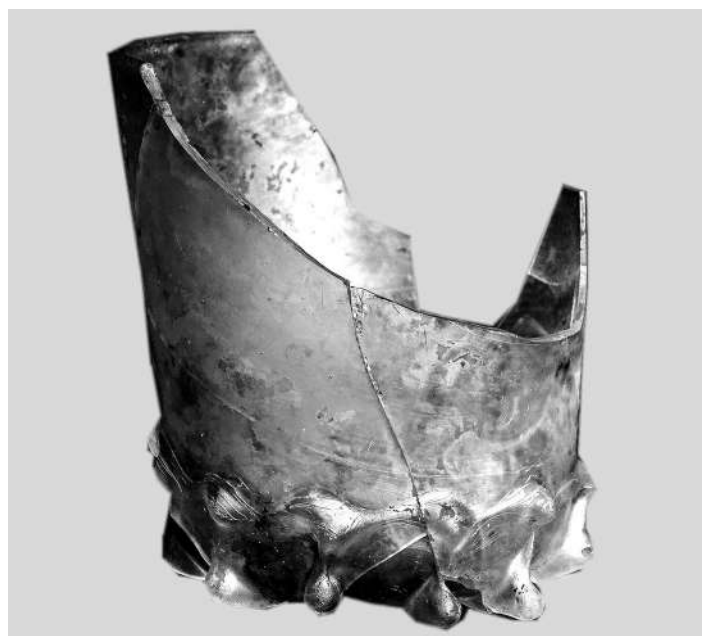
Stretnutie členov Komisie HS so sklármi v starej škole v Kokave nad Rimavicou, kde sa prvýkrát verejne informovalo o postupe zápisu ručného sklárstva. Foto: D. Stašíková-Štukovská

hrdo hlásia k svojmu remeslu, vážia si ho, odovzdávajú si ho z generácie na generáciu a je dôležitou a jedinečnou súčasťou kultúrneho priestoru územia dnešného Slovenska. Preto by v téme „Znalostí remeselných techník a zručností ručnej výroby skla“, ktorá bola zapísaná pre konzorcium šiestich európskych štátov, nemala Slovenská republika chýbať. S týmto názorom sa stotožnilo zahraničie ako i domáca verejnosť, ktorá bola o veci informovaná. Na Slovensku aktivity súvisiace s implementáciou UNESCO Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva a realizáciou vládnej Konceptie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru patria do úloh Centra pre tradičnú ľudovú kultúru, ktoré je odborným pracoviskom SLUK-u. Vďaka záujmu a dobrovoľným aktivitám PhDr. M. Musilovej sme vstúpili do rokovania s predstaviteľmi Ministerstva kultúry SR a medzivládny výbor, ktorí dodatočný zápis slovenskej ručnej sklárskej výroby do prestížnych zoznamov duševného kultúrneho vlastníctva podporili.

Ukázalo sa, že hoci je na Slovensku niekoľko občianskych združení sklárov a umelcov pracujúcich so sklom, tak každá je orientovaná na jeden odbor a nie je ani jedna, ktorá by bola orientovaná na celé spektrum ručnej sklárskej výroby v celoslovenskom meradle, ako si to situácia vyžadovala. Ukázalo sa, že Komisia HS pri SAS pri SAV je jediná, ktorá má celoslovenské pôsobenie, ako aj prehľad o ručnom sklárstve na Slovensku, a ak sme nechceli na dlhé roky stratiť možnosť zápisu ručného sklárstva do reprezentatívneho zoznamu nehmotného dedičstva Slovenska a následne UNESCO, tak SAS pri SAV prijala úlohu predkladateľa. Menovito na čele kolektívu, ktorý návrh predkladá, je bývalá predsedníčka SAS PhDr. M. Musilová, terajšia predsedníčka SAS Mgr. Jana Mellnerová-Šuteková a predsedníčka Komisie HS PhDr. D. Stašíková-Štukovská, PhD. Zostavenie návrhu so všetkými prílohami bolo časovo náročné, vyžadovalo si aj osobný prieskum a návštevy, zvlášť treba vyzdvihnúť dokumentáciu v Novohrade, ktorú realizovali PhDr. M. Musilová a Mgr. J. Mellnerová-Šuteková s podporou bývalej riaditeľky múzea v Lučenci Mgr. I. Kaczarovej. Postupne sa z ďalších dobrovoľne zapojených odborníkov vytvoril organizačný team, čo rozšíril rady a možnosti členov Komisie HS pri SAS. Súčasťou prípravy návrhu boli tiež písomné podporné stanoviská k zápisu ručnej sklárskej výroby do reprezentatívneho zoznamu, autorská fotodokumentácia rôznych špecifik ručnej výroby skla na Slovensku, prezentácie umeleckých diel, vybraných súborov artefaktov, ako aj výber publikácií v pdf. Podporné písomné stanoviská sme

získali od niekoľkých zbierkotvorných inštitúcií, odborných škôl, špecialistov na sklársku výrobu, fabrik, škôl i ostatných odborníkov. Formulár sme so všetkými prílohami sme podali 30. apríla 2024 a ten bol po kontrole úplnosti následne postúpený na posúdenie. Výsledky 1. kola pripomienok sme obdržali počas novembra a obratom ich zapracovali do žiadosti. V súčasnosti čakáme na ďalšie kroky MK SR, ktoré súvisia s našim návrhom na zápis. Okrem toho sme v roku 2024 zorganizovali informačné stretnutia sklárskej komunity (doteraz boli dve, jedno v Kokave nad Rimavicou a druhé v Hanušovciach nad Topľou), kde sme informovali a diskutovali so sklármi ako i slovenskou verejnosťou o našej činnosti týkajúcej sa zápisu ručnej sklárskej výroby do Reprezentatívneho zoznamu, pravidelne informujeme širokú odbornú verejnosť o aktivitách na webe sas.sav.sk ako aj na sociálnej sieti SAS pri SAV, tak, aby správy a informácie mohli zdieľať aj slovenskí sklári spolu s archeológmi a členmi SAS. Budeme tu i naďalej informovať (okrem aktivít z oblasti historického skla) o pokračovaní krokov vedúcich k zápisu, zároveň aj o činnosti ručného sklárstva už zapísaného v prestížnom zozname duševného vlastníctva UNESCO. Takto sa informácie k ručnému sklárstvu dostanú rýchlejšie k záujemcom z okruhu spoločenských, ako aj prírodných a technických odvetví vrátane výrobcov. Vytvára sa tak silná spoločná skupina so spoločným záujmom „sklo“, ktorá bude ľahšie presadzovať svoje záujmy a získavať podporu domácu a zahraničnú pre historické i súčasné sklo na Slovensku. Za najdôležitejší výsledok našej činnosti spojenej s Návrhom zápisu očakávame dosiahnutie zníženia počtu chýb, ktoré sa chronicky objavujú v údajoch o pôvode sklárstva ako takého na Slovensku, nezmyselné výpožičky termínov a ich nevhodná aplikácia v spoločenskej či technickej spisbe, rozšírenie možností a podpora multidisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku atď. V roku 2025 pripravujeme spoločný workshop a konferenciu archeológov, historikov a sklárov, zameraný na výmenu informácií, poradenstvo k nálezom skla, vývoju krokov k zápisu ručného skla a k prezentácii nových výsledkov z výskumu archeologických nálezov skla.

Našou ďalšou činnosťou, ktorej sme venovali v minulom roku väčšiu pozornosť, je aktivita vedúca k vytvoreniu podpory na konzervovanie, výskum a spracovanie nálezov skla zo slovenských

Nález skleného pohára zo 17. storočia z bradu Trenčín. Použitá technika „mezza stampatura“. Foto: D. Stašíková-Štukovská

hradov. Ako pilotný projekt k tejto aktivite pripravujeme spracovanie vybraných nálezov skla z Trenčianskeho hradu, ktorý má vyvrcholiť výstavou a doplnením expozície spolu s katalógom a odborným textom o postavení skla v histórii hradu Trenčín a stredného Považia. V roku 2026 bude Európskym hlavným mestom kultúry Trenčín, čo je vhodná príležitosť k prezentovaniu týchto výsledkov. Chceme tak ukázať cestu, perspektívy a podporiť záujem o spracovávanie a vystavovanie historického skla na slovenských hradoch, kde doteraz sklo v expozíciách chýba.

K stálym aktivitám Komisie HS, a nebolo tomu inak ani v roku 2024, patrí vytvorenie celoslovenského centra pre podporu a prezentovanie dejín skla a jeho technológií na Slovensku, ako aj podpora ručnej sklárskej výroby. Za nevyhnutné považujeme zahrnúť tu archeologické nálezy, najmä konzervovanie a správne uloženie v depozitároch.

Záverom by som chcela poďakovať členom výboru Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV, členom Komisie HS, Slovenskej sklárskej spoločnosti, Centru pre tradičnú ľudovú kultúru SR, sklárom z Novohradu, združeniu AZGA a ďalším cca 60 inštitúciám a jednotlivcom, ktorí našu činnosť v roku 2024 podporili.

Danica Staščíková-Štukovská

Odporúčania na webové stránky a literatúru k téme:

www.ludovakultura.sk (tu nájdete linky na zoznamy, výzvy, fondy, kurzy, materiály atď.)

www.fondtlk.sk

Knowledge, craft and skills of handmade glass production - intangible heritage - Culture Sector - UNESCO (kompletná dokumentácia pre UNESCO)

www.msb-jablonec.cz/rucn-vyroba-skla-nominace-unesco (tu môžete dohľadať informácie k projektu nominácie)

Jak nakladať se zápisem do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO. Metodická doporučení pro české skláře. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou v spolupráci s Národným ústavom lidové kultúry a Ministerstvom kultúry. Február 2024, 1. vydanie

P. Nový: Ruční výroba skla. Zápis do Reprezentativního seznamu materiálního kulturního dědictví lidstva UNESCO. Pamiatky a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo, č. 1, 2024, 27-31.

Vedecký seminár SAS pri SAV v Žiline

Príjemnú atmosféru Vedeckého seminára SAS pri SAV dotváralo prostredie renesančného krídla Budatínskeho hradu. Na úvod odznela prednáška Mgr. Andreja Žitňana (AA AVALA, s. r. o.) prezentujúca sídlisko s lineárnou keramikou v Martine, v polohe Malá Hora, ktoré bolo ocenené Výročnou cenou SAS pri SAV za rok 2023 v kategórii Výskum. Slávnostný úvod umocnila gratulácia doc. PhDr. Ľubomíre Kaminskej, DrSc. (AÚ SAV Nitra, Oddelenie pre výskum východného Slovenska) k jej životnému jubileu. Z rúk predsedníčky spoločnosti si prebrala nielen kyticu, ale aj poďakovanie za doterajší prínos k rozvoju vedy. Prednáška jubilančky upriamila pozornosť prítomných na nové výskumy paleolitických lokalít východného Slovenska a ich výsledky. Osobnú účasť ďalšieho vzácneho oslávenca, PhDr. Jozefa Moravčíka, znemožnilo ochorenie. Ochudobnení o prednášku mu prítomní kolegovia aspoň symbolicky poslali srdečné pozdravy na diaľku.

Po krátkej prestávke vťahli kolegyne doc. Mgr. Zuzana Borzová, PhD. a doc. PhDr. Stanislava Bönde Gogová, PhD. poslucháčov do diania na Katedre archeológie UKF v Nitre prezentáciou vedecko-výskumných aktivít katedry, ale tiež pútavých a rôznorodých foriem výučby, ktoré nadväzujú na inovatívny prístup vo vzdelávaní v 21. storočí. Ďalšia prednáška výrazne upriamila pozornosť na oblasť múzejnej archeológie, keď kolegovia z troch rôznych slovenských múzeí, PhDr. Alexander Botoš (Gemersko-malohontské múzeum), Mgr. Andrea Slaná, PhD. (Považské múzeum) a Mgr. Simona Sliacka (Liptovské múzeum), prezentovali vznik, hlavný zámer a ciele novozaloženej Archeologickej komisie pri Zväze múzeí na Slovensku. Pútavo avizovali taktiež možnosť vstúpiť do svojich radov všetkým záujemcom pôsobiacim v členských múzeách ZMS. Mimoriadne pútavou prednáškou program obohatila kolegyňa PhDr. Eva Horváthová, PhD. (AÚ SAV Nitra, Oddelenie pre výskum východného Slovenska), ktorá v mene širšieho autorského kolektívu oboznámila publikum s predbežnými výsledkami interdisciplinárneho výskumu mohylových násypov v kultúrnej krajine Východoslovenskej roviny, získanými v rokoch 2021 až 2023. Prezentáciu archeologického dedičstva na príklade archeologických pamätníkov podrhol pán Jozef Stankoviansky (Art Archeology). Zaujímavý pohľad zvonka priniesol taktiež pán Miroslav Harmanský, ktorý sa vo svojej prednáške venoval mapovaniu terénnych chotárných názvov a ich využitiu v archeologickom výskume. O lokalite európskeho formátu – Borovej hore vo Zvolene so zánietením hovorila Mgr. Zora Myslivcová, pre ktorú sa ochrana jedinečnosti tohto miesta stala celoživotným poslaním.

Ďalšia krátka prestávka priniesla okrem priateľských rozhovorov aj posledný blok prednášok. Viacročný a mimoriadne náročný výskum krypty pod farským kostolom v Žiline prezentoval autorský tím kolegyň. Mgr. Andrea Slaná, PhD. (Považské múzeum) predstavila metodologický prístup, akým je krypta postupne odkrývaná, a prezentovala tiež archeologické nálezy, medzi ktorými vynikajú dodnes pôsobivé zvyšky textílií. Mgr. Silvia Bodoriková, PhD. a Mgr. Michaela Dörnhöferová, PhD. (obe Prírodovedecká fakulta UK v Bratislave) prítomným nielen slovne, ale aj obrazovo priblížili deformácie na získaných kostrových zvyškoch a tiež rozsiahle spektrum poznatkov získaných antropologickým výskumom tohto súboru. Do doby bronzovej zúčastnených preniesla prednáška Mgr. Jakuba Godiša, PhD. (Katedra archeológie UKF v Nitre), ktorý publiku adresoval niekoľko trefných poznámok k najstarším nálezom predmetného obdobia zo severného Slovenska. Oblasť severnej časti krajiny sa venoval aj príspevok Mgr. Stanislavy Oporoskovej, PhD. a Mgr. Tomáša Koptáka, PhD. (obaja KPÚ Žilina), ktorý predostrel stav archeologických výskumov hradov v tejto oblasti. V tematike stredovekej architektúry sa niesla aj posledná prezentácia, ktorá bližšie ozrejnila taktiež viacročný komplexný a komplikovaný výskum areálu Bytčianskeho zámku pod záštitou kolegov PhDr. Zuzany Stanekovej (Považské múzeum), Mgr. Danky Majerčíkovej (Kysucké múzeum) a Mgr. Mareka Botha (SNM v Martine). Otázkou „Stál v Bytči stredoveký hrad?“ zakončila Vedecký seminár SAS pri SAV v Žiline za autorský tím prezentujúca kolegyňa PhDr. Zuzana Staneková z domovského Považského múzea. Aj vďaka všestrannej pomoci a ústretovosti tejto inštitúcie bol Vedecký seminár príjemným spoločným stretnutím. Dovidenia v apríli 2025!

Dominika Andreánska

Aktuálne dianie v kultúrnej obci a aktivita členiek a členov Výboru SAS pri SAV

Členky a členovia Výboru SAS pri SAV v roku 2024 pozorne sledovali celospoločenské dianie a citlivo vnímali súčasnú situáciu v kultúrnej obci. Spoločne sme v auguste sformulovali otvorený list, ktorým sme verejne zareagovali na súčasné dianie v kultúrnej obci na Slovensku, ktoré priamo a veľmi negatívne zasahuje do našich profesií. List zverejňujeme aj na stránkach Informátora. Otvorený list je od konca augusta 2024 zverejnený na webovej stránke sas.sav.sk i na sociálnej sieti.

Otvorený list Výboru SAS pri SAV k daniu v kultúrnej obci na Slovensku z roku 2024

My, členky a členovia Výboru Slovenskej archeologickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, ktorá združuje archeologičky a archeológov zo Slovenskej akadémie vied, univerzitných pracovísk, múzeí, štátnych úradov, súkromných archeologických firiem a ďalších relevantných inštitúcií na Slovensku, ako aj záujemcov o archeológiu z radov laickej verejnosti, považujeme za nevyhnutné vyjadriť sa k súčasnému daniu v kultúrnej obci na Slovensku, ktoré sa nás priamo dotýka.

S obavami sledujeme aktivity Ministerstva kultúry Slovenskej republiky a ďalších vládnych inštitúcií, ktorých činnosť v čoraz väčšej miere polarizuje spoločnosť. Direktívne riadenie, absencia odbornej

diskusie a otvorenej komunikácie s verejnosťou nie sú vhodnými nástrojmi, ktoré by dláždili cestu k akceptácii a pochopeniu krokov podnikaných vedením rezortu kultúry a iných ministerstiev. Ovládnutie Fondu na podporu umenia a dotačného programu Ministerstva kultúry SR Obnovme si svoj dom, zrušenie Inštitútu kultúrnej politiky, ako aj nepridelenie finančnej podpory pre organizovanie Dní európskeho kultúrneho dedičstva – podujatia s 30-ročnou tradíciou – spoločne s už zrealizovanou vlnou odvolaní vedenia významných kultúrnych inštitúcií (SND, SNG a i.) preto nemožno nazvať inak než pokusom o politické ovládnutie a rozklad slobodnej kultúry na Slovensku.

S veľkým znepokojením vnímame tiež vynútenú úpravu časti archeologickej expozície v Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši. Akúkoľvek manipuláciu expozície či cenzúru na podnet z politického prostredia bez odbornej konzultácie s profesionálom (archeológom, speleoarcheológom, religionistom atď.) považujeme za neprípustný zásah do slobody vedeckého bádania. Znevažuje sa tým nielen profesionálna a náročná práca autorov expozície, no aj dlhoročný vedecký výskum odborníkov, ktorých výsledky expozícia znázorňuje.

Ako členovia vedeckej spoločnosti a odbornej archeologickej obce nesieme aj my spoločenskú zodpovednosť za stav kultúry na Slovensku. Kultúra je dedičstvom celej spoločnosti a nie majetkom jedného z jej segmentov. Z toho dôvodu nemôžeme tolerovať pokusy o jej instrumentalizáciu či dokonca deformáciu. Sme presvedčení, že nemožno mlčať, pretože aj naďalej chceme na Slovensku slobodnú a otvorenú kultúru!

Bratislava, 27. august 2024

Výbor SAS pri SAV

Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV

Akademická 2, 949 21 Nitra

e-mail: sas.archeologia@gmail.com, www.sas.sav.sk

Otvorený list

My, členky a členovia Výboru Slovenskej archeologickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, ktorá združuje archeologičky a archeológov zo Slovenskej akadémie vied, univerzitných pracovísk, múzeí, štátnych úradov, súkromných archeologických firiem a ďalších relevantných inštitúcií na Slovensku, ako aj záujemcov o archeológiu z radov laickej verejnosti považujeme za nevyhnutné vyjadriť sa k súčasnému daniu v kultúrnej obci na Slovensku, ktoré sa nás priamo dotýka.

S obavami sledujeme aktivity Ministerstva kultúry Slovenskej republiky a ďalších vládnych inštitúcií, ktorých činnosť v čoraz väčšej miere polarizuje spoločnosť. Direktívne riadenie, absencia odbornej diskusie a otvorenej komunikácie s verejnosťou nie sú vhodnými nástrojmi, ktoré by dláždili cestu k akceptácii a pochopeniu krokov podnikaných vedením rezortu kultúry a iných ministerstiev. Ovládnutie Fondu na podporu umenia a dotačného programu Ministerstva kultúry SR Obnovme si svoj dom, zrušenie Inštitútu kultúrnej politiky, ako aj nepridelenie finančnej podpory pre organizovanie Dní európskeho kultúrneho dedičstva – podujatia s 30-ročnou tradíciou – spoločne s už zrealizovanou vlnou odvolaní vedenia významných kultúrnych inštitúcií (SND, SNG a i.) preto nemožno nazvať inak než pokusom o politické ovládnutie a rozklad slobodnej kultúry na Slovensku.

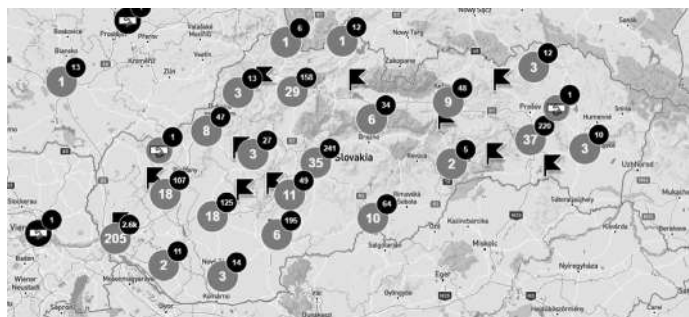
S veľkým znepokojením vnímame tiež vynútenú úpravu časti archeologickej expozície v Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši. Akúkoľvek manipuláciu expozície či cenzúru na podnet z politického prostredia bez odbornej konzultácie s profesionálom (archeológom, speleoarcheológom, religionistom atď.) považujeme za neprípustný zásah do slobody vedeckého bádania. Znevažuje sa tým nielen profesionálna a náročná práca autorov expozície, no aj dlhoročný vedecký výskum odborníkov, ktorých výsledky expozícia znázorňuje.

Ako členovia vedeckej spoločnosti a odbornej archeologickej obce nesieme aj my spoločenskú zodpovednosť za stav kultúry na Slovensku. Kultúra je dedičstvom celej spoločnosti a nie majetkom jedného z jej segmentov. Z toho dôvodu nemôžeme tolerovať pokusy o jej instrumentalizáciu či dokonca deformáciu. Sme presvedčení, že nemožno mlčať, pretože aj naďalej chceme na Slovensku slobodnú a otvorenú kultúru!

Bratislava, 27. august 2024

Výbor SAS pri SAV

Otvorený list Výboru SAS pri SAV

4078

Ludi v štrajkovej pohotovosti
na Slovensku a v zahraničí

416

Organizácií, v ktorých je
zamestnanectvo v štrajkovej
pohotovosti

162

Miest, v ktorých sú
pracovníčky z kultúry v
štrajkovej pohotovosti

Mapa ukazujúca počet miest, organizácií a jednotlivcov, zapojených do kultúrneho štrajku na konci novembra 2024 (podľa <https://kulturnystrajk.sk/>)

Logo Kultúrneho štrajku

Slovensku, ktorého cieľom je zastaviť devastačné zásahy vedenia Ministerstva kultúry SR do kultúry na všetkých jej úrovniach. Kultúrny štrajk žiada kompetentné a odborné spravovanie rezortu, ktoré ctí slobodu, práva a odbornosť ľudí pôsobiach v rezorte a svojou činnosťou prispieva k zveladeniu podmienok vzniku a pôsobenia kultúry na Slovensku (podľa <https://kulturnystrajk.sk/>).

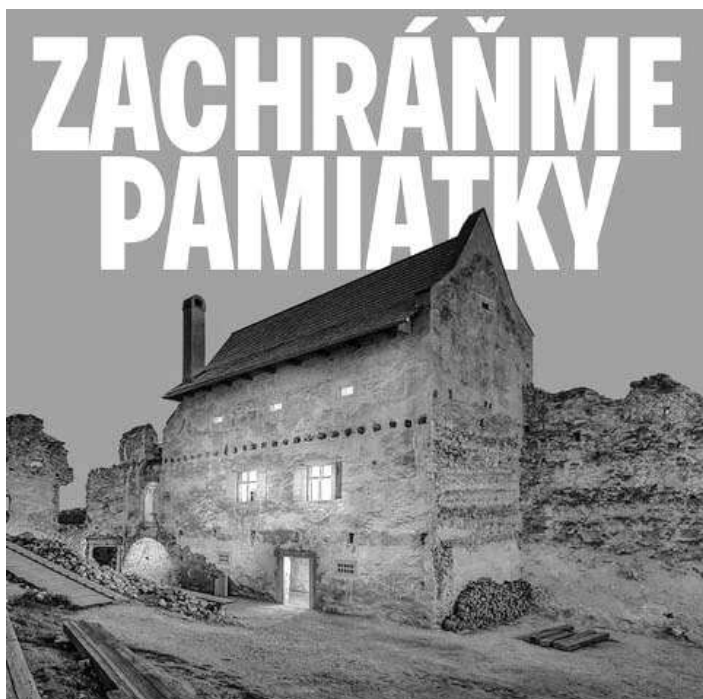
Medzi základné požiadavky Kultúrneho štrajku patria:

1. Zabezpečenie odborného a kompetentného riadenia rezortu kultúry a bezodkladné zastavenie účelových a deštruktívnych zmien v tomto rezorte.
2. Okamžité zastavenie ideologicky motivovanej cenzúry s ekonomickými dopadmi, ktoré sú dôsledkami novelizácie zákona o Audiovizuálnom fonde, zákona o Fonde na podporu umenia, zákona o múzeách a galériách a zákona o STVR.
3. Okamžitá finančná stabilizácia sektora s dôrazom na zlepšenie finančného ohodnotenia pracujúcich a ich sociálneho zabezpečenia, a to naprieč škálou zriaďovaných, nezriaďovaných inštitúcií i jednotlivcov*kyň, či už majú status zamestnancov a zamestnankyň, alebo SZČO.

Na skorú jeseň sme boli oslovení a stali sme sa ako zástupcovia časti slovenskej archeologickej obce podporovateľmi celoslovenského protestu Slovenské pamiatky, vyveste čierne vlajky! Do protestu sa formou vyvesenia čiernej vlajky alebo zhasnutím osvetlenia na hrade, zámku alebo kaštieli zapojili od pondelka 30. 9. 2024 zástupcovia desiatok pamiatok. Stalo sa to už druhýkrát. Ide o vážne upozornenie zástupcov kultúrnej obce, od občianskych združení cez slovenských zástupcov

medzinárodných organizácií, že pamiatky po celom Slovensku sú opäť ohrozené, a to najmä v súvislosti s neodborným riadením Ministerstva kultúry SR, ktoré výrazne negatívne zasahuje do možností financovania obnovy a výskumu pamiatok, archeologických výskumov a i. cez existujúce grantové schémy Ministerstva kultúry SR, čo zasiahlo zástupcov pamiatok už v roku 2024.

Dňa 9. 12. 2024 sa zástupcovia Výboru SAS pri SAV zúčastnili Druhého strategického stretnutia slovenskej kultúrnej obce, ktorú zorganizovala v žilinskej Novej synagóge platforma Otvorená kultúra! a výbor Kultúrneho štrajku. Zástupcovia slovenskej kultúrnej obce sa zhodli na ďalšom pokračovaní aktivít formou celoslovenského protestného hnutia kultúrnej obce. Kultúrny štrajk bude aj naďalej pomáhať kultúrnym organizáciám pri nachádzaní dôvodov na vstup do ostrého štrajku a ich následnej podpore. Súčasne sa vyslovila potreba zosúladiť aktivity so sektormi životného prostredia a školstva.

Iniciatíva Zachráňme pamiatky

Platforma Otvorená kultúra! pripravuje akčný plán pre kultúrny sektor na rok 2025, ktorý bude zverejnený na začiatku roka 2025. Výbor SAS pri SAV sleduje všetky aktivity tejto platformy, ako aj výzvy Kultúrneho štrajku a bude pokračovať v ich podpore.

Výbor SAS pri SAV

Európske dni archeológie 2024

V dňoch 14. – 16. júna 2024 sa opäť konali Európske dni archeológie približujúce archeologické dedičstvo a prácu archeológov širokej verejnosti. Toto podujatie, ktoré sa na Slovensku prvýkrát uskutočnilo v roku 2020, keď ho začal koordinovať Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, sa každým rokom teší čoraz väčšej obľube. A aj tentoraz archeológovia, pamiatkari a múzejníci z rôznych častí Slovenska pripravili pre širokú verejnosť bohatý program nielen v interiéri, ale aj pod holým nebom a na internete.

Komentovaná prechádzka na hradisko Robačka. Foto: archív Liptovského múzea

Rozličné pútavé prednášky sa uskutočnili v piatok, v prvý deň podujatia. V Zemplínskom múzeu v Michalovciach sa konal archeologický seminár Najnovšie výsledky archeologického výskumu na Zemplíne, ktorý pozostával zo šiestich prednášok archeológov z rôznych inštitúcií. Menší prednáškový cyklus Najstaršie okná na Slovensku sa uskutočnil aj v SNM-Archeologickom múzeu v Bratislave a bol spojený s uvedením publikácie Antické okná zo Stupavy. Viacerí odborníci – archeológ, historik i seizmológ – rozprávali o nálezoch rímskych okien zo Stupavy a o tom, aké nové zistenia tento výnimočný nález priniesol. V Podjavorinskom múzeu v Novom Meste nad Váhom mal archeológ J. Malec prednášku s názvom Výskum novomestského podzemia o doterajších poznatkoch o dochovaných častiach podzemia historického centra Nového Mesta nad Váhom, pričom súčasťou bola aj návšteva týchto podzemných priestorov. Archeológ M. Miňo z Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica mal v priestore Obecného úradu v Kováčovej prednášku Naši prví susedia o sídlisku z mladšej a neskorej doby bronzovej, ktoré v obci Kováčová odkryli archeológovia. Prednáška bola spojená aj s menšou výstavou rekonštruovaných náleзов z tohto sídliska i originálnych náleзов zo širšieho regiónu. Na Obecnom úrade Špania Dolina sa zase konala prednáška Archeologické doklady pravekej ťažby medi na Pieskoch, ktorú organizovala archeologička M. Fratričová z Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica v spolupráci so spoločnosťou Midland Adventure.

Vo Východoslovenskom múzeu v Košiciach sa v piatok a sobotu konali komentované prehliadky k výstave Poklady archeológov v prúde času a v sobotu boli navyše pre deti pripravené aj tvorivé dielne s Múzejkou na tému archeológia.

Nielen vďaka krásnemu počasiu bol veľký záujem o komentované prehliadky a prechádzky po archeologických lokalitách v sprievode archeológov. V Banskej Štiavnici sa v piatok uskutočnila komentovaná prehliadka Hrad Glanzenberg (Staré mesto) a banské dobývky pod ním v sprievode archeológa Z. Ruska z Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica a archeológa J. Labudu, dlhoročného vedúceho archeologického výskumu na tejto lokalite. Účastníkov počas nej oboznámili s históriou lokality, jej vývojom a archeologickým výskumom. V sobotu sa konala vychádzka Po stopách predkov v sprievode archeologičky S. Sliackej z Liptovského múzea v Ružomberku na hradisko Rohačka pri Ploštíne, ktoré bolo osídlené už v dobe bronzovej. Záujemcovia o archeológiu sa mohli na viacerých prechádzkach zúčastniť v nedeľu. V sprievode archeológa P. Bistáka z Pamiatkového úradu SR sa konali Potulky zaniknutou krajinou Zoborských vrchov, ktoré pripravil v spolupráci s Turistickým informačným centrom Nitra a OZ Hradisko Zobor. Komentovaná prechádzka, počas ktorej sa účastníci dozvedeli najnovšie informácie o archeologických pamiatkach, diaľkovom prieskume zeme a o zaniknutej krajine Zoborských vrchov, smerovala od Zoborského kláštora na hradisko z neskorej doby bronzovej na Zobore a na hrádok a mohylník v Nitrianskych Hrnčiarovciach. Po širšom historickom jadre mesta Rimavská Sobota sa konala prechádzka Archeopotulky Rimavskou Sobotou s archeológom A. Botošom z Gemersko-malohontského múzea. Jej účastníci spoznali najvýznamnejšie archeologické nálezy a miesta ich objavenia a dozvedeli sa rôzne zaujímavosti z histórie mesta. O histórii, architektúre a archeologických nálezoch Starého zámku v Banskej Štiavnici sa zas záujemcovia dozvedeli od archeológa T. Macka zo Slovenského banského múzea počas komentovanej prehliadky S archeológom po Starom zámku. Komentovaná prehliadka Archeologický výskum Kremnička-pamätník bola o lokalite Kremnička, ktorá je známa ako pamätné miesto spojené s bojmi počas SNP a najmä s brutálnymi nacistickými represáliami. O tejto lokalite, ako aj o plánovanom archeologickom výskume návštevníkov informoval archeológ P. Šteiner z Katedry archeológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Komentovaná prehliadka v múzeu Antická Gerulata. Foto: D. Teplan

V rámci Európskych dní archeológie sa v sobotu tiež uskutočnil už desiaty ročník LIMES DAY – podujatie, ktoré spája dve rímske lokality zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, a to slovenskú Gerulatu a rakúske

Carnuntum. Tento rok Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave zorganizoval ich prepojenie až troma dopravnými prostriedkami. Časť návštevníkov sa odviezla Archeobusom z Bratislavy do vojenského tábora Gerulata v Rusovciach, ktorý sa nachádza v areáli múzea Antická Gerulata. Tam ich čakala komentovaná prehliadka areálu a expozície v sprievode archeologičky J. Schmidtovej z Múzea mesta Bratislavy a program Kto je to archeológ? pre rodiny s deťmi, počas ktorého sa malí návštevníci zoznámili s prácou archeológov. Odtiaľ sa odviezli do rímskeho mesta Petronell-Carnuntum, pričom sa zastavili aj v Múzeu Carnuntinum, v rímskom vojenskom a civilnom amfiteátri a pri Pohanskej bráne. Druhá, cyklistická skupina Cyklolimes si užila výlet po rímskych pamiatkach na bicykli. Tohtoročnou novinkou bola možnosť zúčastniť sa na splave po Dunaji, ktorý predstavoval prirodzenú hranicu Rímskej ríše. V sprievode skúsených inštruktorov z Vodáckeho centra sa preplavili z Bad Deutsch-Altenburgu do Karloveskej zátoky.

V tomto roku sa prvýkrát konali podujatia aj v troch slovenských archeoparkoch. V sobotu v Archeoparku Mokrá kút vo Vyšnom Kubíne bolo možné zažiť Oravu v praveku v podobe interaktívnej prednášky o živote ľudí v praveku s ukázkami replík archeologických nálezov z Oravy, ako aj ukázkami každodenných činností, ktorým sa venovali praveké komunity, vrátane dobovej prezentácie odlievania bronzu, ktorá návštevníkom priblížila spracovanie kovu v dobe bronzovej. V nedeľu si fanúšikovia archeológie mohli vyskúšať prácu archeológov na východnom aj západnom Slovensku, a to v Archeoparku Cífer-Pác a v Archeoparku v Hanušovciach nad Topľou.

Komentovaná prehliadka na hrade Sivý Kameň. Foto: archív D. Andreánskej

Ani tento rok v programe nechýbali podujatia na hradoch (a) o hradoch. Na hrade Uhrovec sa počas všetkých troch dní konali komentované prehliadky Archeológia hradu Uhrovec – dokázate vidieť minulosť?, ktoré pripravil Pamiatkový úrad SR v spolupráci s OZ Hrad Uhrovec. Archeológ F. Jaško a jeho dvaja kolegovia – P. Horanský a J. Huba – informovali nielen o hrade, ktorý je príkladom kvalitnej pamiatkovej obnovy s dôrazom na autentické zachovanie pamiatkovej hodnoty hradnej ruiny a jej genia loci, ale aj o archeologickom výskume na ňom. Zároveň bolo na hrade možné vidieť dobrovoľníkov pri konzervačných prácach. V piatok sa vo Vihorlatskom múzeu v Humennom uskutočnila prezentácia Hradu Brekov a Jasenov vo svetle archeologických výskumov s dôrazom na nálezy kachlíc. V sobotu bol Deň archeológie na Filákovskom hrade, počas ktorého si návštevník mohol vypočuť prednášku o poklade mincí objavenom v interiéri

Komentovaná prechádzka pre školské skupiny po Rimavskej Sobotě. Foto: D. Hanula

kostola v Holiši, alebo sa zúčastniť na keramickom workshope na nádvorí hradu či si vyskúšať mletie obilia pomocou žarnova. SNM-Archeologické múzeum pripravilo na sobotu podujatie Hradné putovanie, ktoré začalo prehliadkou výstavy Život na hradoch a hrádkoch v budove múzea a následne pokračovalo presunom po nábreží na Bratislavský hrad, počas ktorého sa návštevníci dozvedeli o histórii a archeológii hradu aj predhradia. S hradnou tematikou múzeum pokračovalo aj v nedeľu podujatím Hravo o hradoch pre rodiny s deťmi. Jeho súčasťou bola detská prehliadka výstavy Život na hradoch a hrádkoch, aktivity a hry v interaktívnej výstave Hravo o hradoch a tvorivé dielne na tému hradov. V nedeľu sa zas v areáli hradu Sivý Kameň v Podhradí uskutočnila komentovaná prehliadka Tajomstvo múrov. (Ne) tušené súvislosti z dejín hradu Sivý Kameň s archeologickou D. Andreánskou.

Špeciálne pre školské skupiny boli v piatok pripravené viaceré akcie. V Múzeu v Kežmarku sa žiaci základnej školy zúčastnili na interaktívnom podujatí Hravo archeológom. Oboznámili sa s prácou archeológa, s archeologickými nálezmi i so skamenelinami, nazreli do života pravekých lovcov mamutov a do ďalších období praveku, hrali sa a súťažili a navštívili netradičnú interaktívnu výstavu i priestory bežným návštevníkom nedostupné. Deň s archeológom strávili deti aj v Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši, počas ktorého si vyskúšali mletie obilia na zrnотierke, výrobu hlinenej nádoby a objavili vlastný archeologický nález. Súčasťou podujatia bola tiež komentovaná prehliadka výstavy Nové poklady zo starého Liptova o najnovších archeologických objavoch na Liptove. Deti a mládež na Archeopotulkách Rimavskou Sobotou po širšom historickom centre mesta s archeológom Gemersko-malohontského múzea A. Botošom spoznali miesta objavenia najvýznamnejších archeologických nálezov a nálezísk.

Európske dni archeológie sa už tradične konali aj na internete. Pamiatkový úrad SR zverejnil na platforme Sketchfab (<https://skfb.ly/oxyEM>) tri nové 3D modely terénu archeologických nálezísk. Sú nimi: mohylník z obdobia včasného stredoveku (8. – 9. stor.) v Kráľovskom Chlenci v polohe Erös, jedna z najvýznamnejších lokalít včasnej doby laténskej – hradisko Slepý vrch v Malých Karpatoch, ležiace na pomedzí katastrof Horné a Dolné Orešany, a vo viacerých obdobiach osídlené hradisko Veľký vrch v Divínke, ktoré je národnou kultúrnou pamiatkou. Múzeum v Kežmarku zverejnilo na svojej webovej stránke a sociálnych sieťach prezentáciu Mestské hradby v Kežmarku a Podolínci.

Tešíme sa, že sa aj tento rok akcia vydarila a bohatá účasť ukázala, že záujem o archeológiu a naše kultúrne dedičstvo stále narastá. Všetkým archeológom, pamiatkarom, múzejníkom a inštitúciám, ktorí sa na programe podieľali, patrí veľká vďaka a dúfame, že minimálne v takomto rozsahu sa do jej organizovania zapoja aj na budúci rok.

Erika Makarová

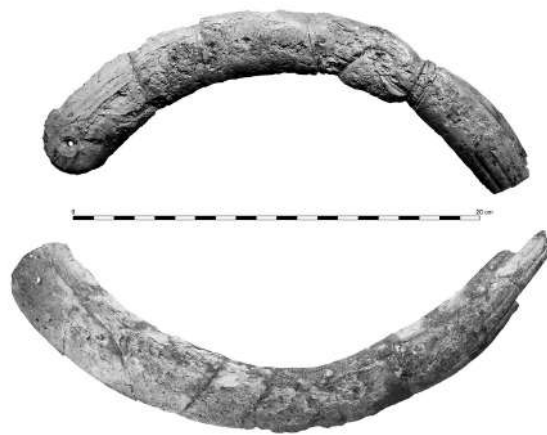
Jedenásta až štrnasta sezóna na Tell el-Retábí v rokoch 2019 – 2024

Informácia nadväzuje na správu o výsledkoch slovenskej časti poľsko-slovenskej archeologickej misie z roku 2017.¹ V roku 2018 sa výskumná sezóna v Egypte neuskutočnila, pretože po ukončení projektu „APVV-0579-12 Slovenský výskum civilizácie starovekého Egypta“ sa nepodarilo získať finančné zdroje pre nadväzujúci projekt.

Jedenásta sezóna sa tak uskutočnila až v termíne 18. 8. – 29. 9. 2019.² Nadviazala na sezónu 2017 v areáli 4, v sondách X195-215/Y60-85, severne od pevnostnej brány typu migdol, pod zvyškami hradby 2 a východne od nej. Pod západnou časťou hradby 2 bola objavená nepravidelná oválna stavba (SU 2929) z nepálených tehliel, zahĺbená do nílkeho štrkopiesku. Mala max. priemer cez 2 m (asi 4 lakte) a našli sa v nej úlomky keramiky z konca Strednej ríše (začiatok 18. storočia pred Kr.). Patria nateraz k najstarším artefaktom objaveným na lokalite. Oválna stavba mohla slúžiť ako studňa, prípadne ako druh zásobárne. Nehlboko pod jej tehlovým okrajom bola zvonka vrstva tvrdého bahna, ktorá pomerne výrazne klesala k severu. Geologické a pedologické merania indikujú, že severne od tellu bolo jazero alebo mokraď. Odtiaľ mohla voda presakovať do studne. Zatiaľ nie je jasné, či tvrdá vrstva bola výsledkom ľudskej činnosti, alebo geologickým prvkom.

Napájadlá, studne a cisterny sa spomínajú v staroegyptských písomných aj ikonografických prameňoch. Už dekrét faraóna Pepiho I. (23. storočie pred Kr.) spomína dva typy studní – *šedet* a *henemet*.³ Ešte v 19. storočí po Kristovi boli studne dôležitým krajinným prvkom v údolí Tumulát, kde sa Tell el-Retábí nachádza. Východná časť wádi sa dokonca nazývala „Údolie siedmich studní“.⁴

Pod hradbou 2 sa podarilo odkryť ďalšiu budovu z Druhého prechodného obdobia (18. – polovica 16. storočia pred Kr.) s hrubými múrmi, tromi miestnosťami a vrstvami popola. Následne tento priestor (Y70/X195, Y70/X200, Y75/X200) slúžil ako pohrebisko. Sedem objavených hrobov tu bolo umiestnených dosť nahusto, niektoré sa aj navzájom prekrývali. Zdá sa, že hydrologické pomery ohraňovali aj severozápadné rozšírenie pohrebiska. Vo väčšine jednoduchých hrobiek z nepálených tehliel boli pochované deti. Okrem príležitostného krčiazka spravidla nemali inú výbavu. Len hrobka {2925}, porušená neskoršou ramessovskou priekopou, bola bohatšia. Boli v nej dva pohreby, keramické nádoby, dva skarabey, ihlica zo zliatiny medi, koráliky z ametystu, karneolu a granátu a vyrezávané kostené intarzie. Neočakávaný bol nález dvojice klapačiek⁵ (obr. 1) – pravdepodobne sakrálného rytmičského hudobného nástroja v tvare rúk – zo slonoviny, alebo hroších tesákov.

Obr. 1. Pár klapačiek. Foto: R. Rábeková

Väčšina ďalších objavených štruktúr pochádzala z včasnej 18. dynastie (polovica 16. – koniec 15. storočia pred Kr.). Viaceré štruktúry troch hlavných fáz osídlenia 18. dynastie boli narušené, či vybraté pri hĺbení priekopy 19. dynastie (13. storočie pred Kr.) a terénnych úpravách. Iné štruktúry boli zrovnané a prekryté stavbami pevnosti Ramesseho III (v prvej polovici 12. storočia pred Kr.). Veľká budova (dom? SU 2768/2934), ktorú prekryval migdol, bola preto preskúmaná len sčasti. S budovou zrejme súviseli tri silá, zrezané recentnou výkopovou ryhou. Ďalšiu fázu sídliska 18. dynastie reprezentovali múry, silá a pece. Dve pece (SU 3002, 3003) vyprodukovali množstvo popola, zisteného v príľahlých vrstvách. Zdá sa, že by mohli byť staršie ako batéria štyroch pecí objavená na západnej strane priekopy, ktorá by mala byť z neskoršej fázy osídlenia.

Najstaršiu fázu sídliska predstavovali múry a silá západne od hlbokéj priekopy. Areál vo všetkých fázach asi slúžil pre remeselnícke a čiastočne aj obytné účely, so skladmi (silami SU 2989 a 2986) a pecami SU 2998 a 2999. To potvrdzujú aj drobné nálezy, napr. pazúrikové a inokamenné nástroje, či fragmenty kovových ihliel a hrotov šípov. O význame osady na strategickej ceste do Ázie a o vyššom postavení jej obyvateľov svedčia aj luxusnejšie drobné nálezy – napr. črepy fajansových nádob, koráliky, červené farbivo, škrupiny pštrosích vajec, morské lastúry, či importovaná keramika.

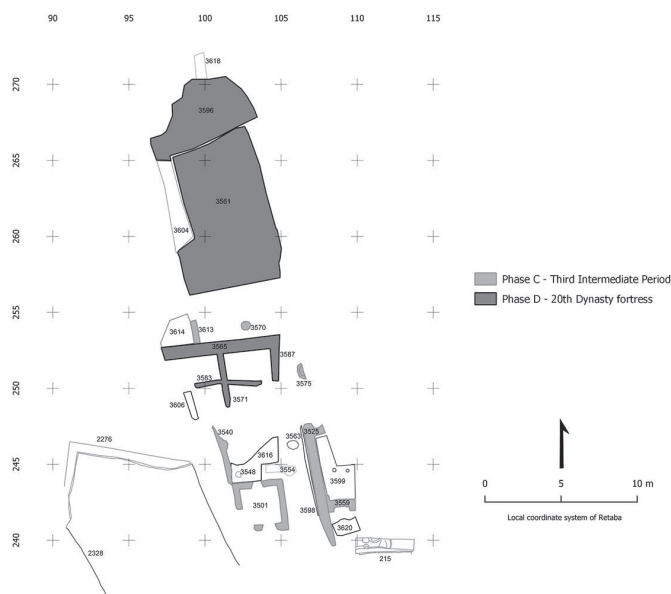
Pri výskume hradby 2 bola odkrytá stavba, pozostávajúca z asi 2 metre širokého pásu z hlinenej malty, hrubého asi 20 cm (SU 2360). Tiahol sa pozdĺž vnútornej strany hradby 2, asi dva metre od nej. Hradba 2 stála v areáli 4 na plytkej priekope z 19. dynastie, vyplnenej pieskom a vnútorná strana hradby presahovala nad hlbokú priekopu, tiež vyplnenú naviatym pieskom. Chôdza po piesku je náročná, preto je možné predpokladať, že stavba je zvyškom cesty alebo chodníka pre nosičov stavebného materiálu – najmä nepálených tehál a hlinenej malty. Na cesty, po ktorých sa ťahali väčšie bremená⁶, sa okrem tehliel a malty používali aj drevené trámy či kmene. Boli na nich tiež zrejme stopy ťahania na saniciach. Takéto materiály a stopy však v Tell el-Retábí chýbajú. Možno tak predpokladať, že konštrukcia bola určená na pešie nosenie nákladu na tyči na ramenách, ako je to zobrazené v hrobke Rechmirea (obr. 2).⁷ Zvyšky niektorých síl a piecok z areálu 4 nálezy dotovali až do Tretieho prechodného obdobia (11. – polovica 7. storočia pred Kr.).

V roku 2020 sa výskumná sezóna v Egypte nekonala kvôli pandémie kovidu. Dvanásta sezóna tak prebehla až v termíne 28. 8. – 27. 9. 2021.⁸ Financoval ju nový grant APVV-20-0116

Na pomedzí. Hranice v živote a život v pohraničí starovekého Egypta, crowdfundingová kampaň Nadácie Aigyptos a viacerí slovenskí praznivci egyptológie. Výskum trval päť týždňov, v snahe nahradiť aj absentujúcu sezónu 2020. Kvôli obmedzeniu Najvyššej pamiatkovej rady však nebolo možné pokračovať vo výskume v areáli 4. Práce sa sústredili na vrstvy v areáli 3, severovýchodne od rozšírenej asfaltovej cesty. Tu bola v profiloch výskumov Cháleda Farída a Mustafu Nureddina identifikovaná severná hradba pevnosti Ramesseho III.⁹ Výskum v sondách Y100X240, Y105X240, Y95X245, Y100X245, Y105X245, Y95X250, Y100X250, Y105 X250, Y95X255, Y100X2560, Y95-100X265, Y100X265 pokrýval plochu asi 230 m² (obr. 3).

Obr. 2. Výroba a odnos (vpravo) tehíel na scéne v brobke *Rechmírea* (TT100)

Obr. 3. Architektúry objavené v sezóne 2021. Plán: L. Pénzešová

Stav zachovania vrstiev sa v oblasti značne líšil. Najvrchnejšie vrstvy silno narušili moderné zásahy, najmä na severnom okraji tellu. Južnejšie, kde výkop nadväzoval na staršie práce v areáli 2, sa sídliskové vrstvy zachovali lepšie. Vrstvy v južnej časti patrili spravidla k osídleniu z Tretieho prechodného obdobia. Sondy Y100X240 a Y105X240 preskúmali dve samostatné budovy {3501} a {3525} z nepálených tehál. Menšia štvorcová budova {3501} bola čiastočne preskúmaná už počas egyptského záchranného výkopu pri rozširovaní asfaltovej cesty.¹⁰ Východne od {3501} sa nachádzala väčšia budova z nepálených tehál {3523}. Výskum zachytil iba jej severozápadný roh, ale pravdepodobne patrila k budove, ktorá bola čiastočne odkrytá v areáli 2 už v roku 2008. V jej vnútri boli preskúmané časti dvoch miestností s popolovými vrstvami. V múre oddelujúcom miestnosti bolo nájdené lôžko pántu dverí S4505. V južnej miestnosti sa našiel zhľuk nádob (obr. 4) – malá amfora a množstvo väčších misiek. V ich blízkosti ležala zachovaná kostra ryby. Nálezy naznačujú, že sa tu pravdepodobne skladovalo alebo pripravovalo jedlo.

Obr. 4. Zhľuk nádob. Foto: J. Hudec

Budovy {3501} a {3525} oddelovala asi 2 m široká cesta {3524}. Vypĺňal ju stĺpec tenkých vrstiev. Hrubé súvrstvia jemného piesku a hliny viac či menej zmiešaných s popolom sú dôkazom rôznorodej produkčnej činnosti prebiehajúcej v okolí budov. Súvrstvia sa tiahli aj smerom na sever, popri dvoch budovách v sondách Y100X245, Y105X245, Y100X250 a Y105X250. Táto oblasť slúžila pravdepodobne ako väčší otvorený priestor, pričom cesta bola zjavne používaná dlhší čas, čo dokazujú početné pochôdzne vrstvy. V niektorých z týchto vrstiev sa našlo pomerne veľké množstvo keramiky. Väčšina črepov bola malá a vodorovne uložená, ako indikácia pochôdznej plochy. Medzi vrstvami sa našlo aj niekoľko oválnych koncentrácií popola v plytkých jamách s minimom nálezov. Zdá sa, že išlo o dočasné ohniská.

V severnej časti výskumu sa pod narušenými sídliskovými vrstvami z Tretieho prechodného obdobia našli vrstvy 20. dynastie. Zvyšky veľkej stavby z nepálených tehál {3565} pravdepodobne súviseli s pevnosťou Ramesseho III. Stavba prebiehala paralelne s mohutným opevnením z nepálených tehál {3561}. S najväčšou pravdepodobnosťou išlo o ubikácie pozostávajúce z menších uniformných bytových jednotiek, podobných tým, ktoré odkryl poľský tím v sezónach 2011 a 2012 pozdĺž južnej hradby 3 pevnosti Ramesseho III.¹¹ Architektúra pri severnej hradbe bola však oveľa viac erodovaná, preto sa nedali jasne ohraničiť jednotlivé oddelenia. Z väčšej časti sa zachovala len hrubá základová plošina, resp. „kazematový múr“ a samotné obytné priestory už boli značne zničené. Počas sezóny bola odkrytá iba malá časť ubikácií, v dĺžke asi 6,6 m. Vonkajší múr ubikácie {3565} mal hrúbku asi 0,85 m. Šírka celej stavby ešte nie je jasná, nebola preskúmaná jej južná strana, ešte prekrytá mladšími vrstvami.

Zdá sa, že ubikácia {3565} bola o niečo mladšia ako hradba {3561}, ktorej základy {3564} tu boli identifikované. Relatívne úzky priestor medzi masívnou hradbou Ramesseho III. {3561} z nepálených tehál a vonkajšou stenou ubikácie {3565} bol vyplnený stopami rôznych aktivít a silnými popolovitými vrstvami, v ktorých bola aj keramika z Tretieho prechodného obdobia a Neskorej doby. Priestor medzi hradbou a ubikáciou vyplňovali aj zhľuky silne prepálenej zeminy (ohniská?) s koncentráciou uhlíkov, ako aj dosť veľké nánosy jemného naviateho piesku, asi z čias, keď tu boli ľudské aktivity obmedzené alebo zastavené. Pod týmito silnými a viacnásobnými piesčitými vrstvami sa nachádzala vrstva (3553) vyplnená takmer kompaktnou masou erodovaných nepálených tehál (z hradby {3561}?).

Ubikácia {3565} bola postavená na prepálených vrstvách. Neboli tu však identifikované žiadne zvyšky po tavení kovov či iných remeselných činnosti. Nálezy zvieracích kostí a prepálenej keramiky boli tiež len sporadické.

Hradba Ramesseho III. {3561} sa zachovala v hrúbke asi deväť metrov. Bola pravdepodobne ešte širšia, ale bola značne poškodená strojnými zemnými prácami na severnej strane. Je možné predpokladať, že mala šírku 20 laktov, teda 10,4 metra, podobne ako ďalšie hradby pevnosti Ramesseho III. na Tell el-Retábí. Hradba stála na vrstvách (3604) a (3605), ktoré obsahovali ramessovskú keramikú. Ďalší múr {3596} sa objavil priamo pod severnou časťou hradby {3561} a bol čiastočne vybudovaný nad vrstvou (3605). Jeho severná časť bola tiež poškodená strojnými zemnými prácami. Maximálna odkrytá hrúbka múru cca 5 m tak nemusí byť konečná. Z časových dôvodov konca sezóny už nebolo možné celú situáciu preskúmať, preto nie sú známe základy múru. Múr {3596} bol postavený z nepálených tehál viacerých farieb. Podobné strakaté tehly boli preskúmané v jadre hradby z 19. dynastie na západnej strane pevnosti. Vzhľadom na stav výskum zatiaľ nie je možné určiť, či múr {3596} slúžil ako staršia hradba, ešte pred pevnosťou Ramesseho III., alebo či bol podporným múrom hradby 3 Ramesse III. v nestabilnom a vlhkom prostredí poblíž jazera či mokrade, predpokladanej severne od pevnosti.

V každom prípade sa zdá, že mohutná hradba 3 z 20. dynastie mohla pretrvávajúť aj počas osídlenia Tretieho prechodného obdobia. To by naznačovalo, že Tell el-Retábí bol dôležitým (pohraničným) opevnením aj po rozpade centrálnej štátnej moci na konci Novej ríše.

V roku 2022 sa výskumná sezóna v Egypte nekonala kvôli oneskoreniu bezpečnostného povolenia. Trinásta sezóna sa preto konala až 3. – 30. novembra 2023 a bola financovaná z grantov APVV-20-0116 *Na pomedzí. Hranice v živote a život v pohraničí starovekého Egypta* a Nadácie Gedíd Aigyptos. Výskum sa kvôli požiadavkám egyptských inštitúcií nemohol zamerať na pokračovanie predchádzajúcej sezóny a musel sa sústrediť na najzápadnejší okraj lokality. Areál 7 skúmala slovenská časť misie už v minulosti a tak sa sústredila na prepojenia s areálom 4. Výkopy realizovala v 18 sondách, celkom na ploche asi 400 m². Archeologické vrstvy boli prekryté cca 30 až 50 cm hrubou vrstvou jemného žltého piesku. Pod ním boli niektoré vrstvy ešte narušené novodobými zásahmi. Obsahovali zvyšky osídlenia z Druhého prechodného obdobia, z ranej 18. dynastie, z neskej Novej ríše, Neskej a Ptolemaiskej doby.

V troch rezoch v severnejších sondách X150-155Y50-55, X145Y50-55, X140Y55 a X130Y75 sa zistila časť hlbkej priekopy, vyhlbenej do štrkového podlažia. Vo vrstvách jej výplne sa nachádzala aj keramiká z Tretieho prechodného až Ptolemaiovského obdobia. Lína priebehu priekopy ukazuje, že by mohla zvonka, vo vzdialenosti asi 20 m, sledovať opevnenie z neskej Novej ríše, t. j. hradbu 2 pevnosti Ramesseho III. Mohla súvisieť s obranou západnej strany pevnosti, v ktorej sa nachádzal vstupný migdol. V severnej časti priekopy, bližšie k osi migdolu, bola vnútorná – východná strana priekopy pomerne strmá a hlboká asi 3 staroegyptské lakty (160 cm). Jej dno klesalo ďalej k západu. Kvôli podzemnej vode nebolo možné dosiahnuť dno priekopy. Celkovú šírku zatiaľ tiež nebolo možné určiť ani odhadnúť.

Pred južnou vežou brány typu migdol, v sondách X160Y60-70 a X165Y60-70, boli vo vzdialenosti asi 7 metrov odkryté zvyšky masívneho múru z nepálených tehál. Jeho rozmery sa dali len odhadnúť, pretože na odkrytej dĺžke cca 10 m bola západná

a severná strana zasiahnutá stavebnými mechanizmami, južná strana sabachínmi a do východnej strany boli zahĺbené zvyšky zákopu, na okraji ktorého boli vrecia z organického materiálu, vyplnené žltým pieskom. Murivo tak bolo zachované vo východo-západnej hrúbke asi 5 metrov. Podľa kladenia nepálených tehál možno predpokladať, že múr mal severo-južnú orientáciu. Jeho základy boli asi len 15 až 20 cm nad červenkastým štrko-pieskovým podlažím. Vzhľadom na uvedené recentné zásahy datovanie múru, či súvis s existujúcimi opevneniami neboli zrejme.

V strednej (južnejšej) časti skúmanej plochy bolo odkrytých niekoľko pecí a vo vrstvách pod nimi hrubšie múry z nepálených tehál. Tie čiastočne stáli na vrstvách vyplňajúcich východnú stranu priekopy, ktorá mala miestami terasovitý/schodovitý tvar. V severozápadnej časti sondy X130Y75 mal svah (strana) priekopy minimálne 3 terasy/schody. V južnej časti sondy X130Y75 sa však takáto úprava nezistila. Nie je preto možné jednoznačne interpretovať, či sú tieto schody/terasy stopami po oprave spadnutej strmej východnej strany priekopy, alebo účelovou úpravou. Zdá sa, že aj v sondách X135-140Y65 a X135Y70 sú kľukaté „terasy“ prekryté mladšími architektúrami, napr. SU 4180. V južnej časti, v sondách X125Y85, X120Y85, X120Y90 – 95, X115Y90, výskum nadviazal na práce zo sezón 2012 a 2015. Pod mladšími vrstvami s keramikou a drobnými nálezmi z Tretieho prechodného až Ptolemaiovského obdobia (obr. 5) sa nachádzali staršie vrstvy z ranej Novej ríše, či dokonca ešte starší hrob s kostrou 2 až 3 mesiace starého novorodenca. Popri obydlí, susediacom (pravdepodobne) cez ulicu s Čiernym domom 3, a spomínanom detskom hrobe, výskum zdokumentoval jamu s kostrou kravy s nenarodeným teliatkom a sériu kolových jám v štrkopieskovom podlaží. Aj v tejto časti terén postupne klesal k západu, buď kvôli prírodným podmienkam a/alebo výkopu hlbkej priekopy.

Obr. 5. Amulet s okom wedžat z Neskej doby.¹² Foto: R. Rábeková

Štrnásť výskumná sezóna slovenskej časti poľsko-slovenskej misie trvala od 14. septembra 2024 do 13. októbra 2024. Výskum v areáli 7 nadviazal na sezóny v rokoch 2012 – 2016 a 2023. Odkryli sa konštrukcie, vrstvy a nálezy zo sídliska a pohrebiska z Druhého prechodného obdobia, sídliska zo začiatku 18. dynastie, z opevnení 20. dynastie (hradba 2), z Tretieho prechodného obdobia, Neskej doby a grécko-rímskeho obdobia v sondách Y105-110X110, Y105-110X105, Y90X115, Y90X125, Y80X125, Y70X130, Y60-65X155-160, Y70X155-160, Y40X140-145, Y45X140-150, Y50X145-150, celkom asi 300 m².

Plne sa zdokumentovala jama hrobu SU 929 v Y105X110 z Druhého prechodného obdobia, ktorú sa v roku 2012 nepodarilo odkryť úplne. Zosnulý v SU 929, ktorý mal v čase smrti viac ako 50 rokov, mal v jame, východne od jeho murovanej hrobky,

pochovaného osla ako charakteristický znak tohto obdobia. Nález osla umiestňuje Tell el-Retábí medzi významné pohrebiská Druhého prechodného obdobia, ako Tell el-Dabaa či Tell el-Kua, kde bol tiež vykopaný tento typ hrobky. Neďaleko SU 929 bol objavený aj detský hrob s keramickým džbánom a náhrdelníkom z fajansových korálikov. Z Druhého prechodného obdobia bolo ešte zdokumentovaných aj niekoľko kolových jám, múrov a súvisiacich vrstiev. Bolo skúmané aj osídlenie zčasnej 18. dynastie v Y90X125. Najmarkatnejšou z neho bola budova (SU 4083; Čierny dom 4), ktorá mala niekoľko fáz. Najprv to bola menšia budova s tenšími stenami, rozdelená na minimálne dve miestnosti. Z hlavnej fázy osídlenia pochádza podlaha tvorená popolovými vrstvami, pochádzajúcimi z viacerých postupne používaných ohnísk. V dôsledku rôznych recentných výkopov, ktoré poškodili vrstvy aj murivo, nie je jasné, či múry budovy pokračovali aj ďalej na sever, alebo či mala stavba len plochu asi 25 m². K objaveným artefaktom patria najmä keramické nádoby zo začiatku 18. dynastie, importovaná cyperská keramika, zrnotierky s drvičmi a koráliky. Pozostatky z Druhého prechodného obdobia spod budovy zahŕňali ohniská a dve kostry dobytky v anatomických polohách. Tie neboli príliš vzdialené od kostry vykopanej v sezóne 2023. Nie je jasné, či tu boli zvieratá pochované, alebo zahrabané.

Obr. 6. Amulet s hadím božstvom Nehebkau.¹³ Foto: R. Rábková

Skúmané boli aj časti hradieb opevnenia 20. dynastie a priekopa v sonde s rozmermi cca 15 x 5 m v Y40X140-145, Y45X140-150, Y50X145-150. Na povrchu erodovaného zvyšku hradby 2 pevnosti Ramesseho III. v Y105X105 a Y110X105 bol objavený amulet hadieho božstva Nehebkaua (obr. 6), datovaný do Neskorej doby. Nález amuletu na povrchu hradby by mohol naznačovať, že musela byť zničená do výšky odkrytej v tejto sezóne už v polovici prvého tisícročia pred Kr. Pokračovanie výskumu priekopy, objavenej už v sezóne 2023, ju odkrylo zatiaľ v šírke 13,4 m v Y40X140-145, Y45X140-150, Y50X145-150, avšak stále nebol dosiahnutý západný okraj priekopy. Ten by mal byť predmetom výskumu v budúcej sezóne. Vychádzajúc z krivky čiastočne zachytenej línie dna by úplná šírka priekopy mohla dosiahnuť až cca 18 m. V priekope boli v relatívne hlbších vrstvách objavené nálezy z Neskorej a Ptolemaiovskej doby. Našiel

sa tu napr. aj črep z gréckej amfory na víno s pečatou ΑΠΙΣΤΟ, resp. APISTO (obr. 7), pochádzajúcej pravdepodobne z ostrova Rhodos.¹⁴ Tieto nálezy môžu naznačovať dlhodobé používanie a údržbu priekopy, možno medzi 12. a 4. storočím pred Kr. Prekážkou vyhlbenia celého profilu priekopy bola podzemná voda. Podľa pedologických vrtov by však najhlbší bod dna priekopy mohol byť viac ako 1 m pod súčasnou hladinou podzemnej vody. Celková hĺbka priekopy musela presahovať dva metre.

Obr. 7. Črep z gréckej amfory na víno. Foto: archív autora

Predchádzajúce výskumy poľsko-slovenskej misie odhalili niekoľko podobností medzi opevneným zádušným chrámom Ramesseho III. v Medinet Habu (západný breh Luxoru) a pevnosťou v Tell el-Retábí. Ak by boli podobné aj priekopy, tak pôvodná priekopa Ramesseho III. v Retábí by mala mať tiež šírku cca 6 metrov a hĺbku asi 2 m, s rovným dnom. Pokiaľ by však priekopa bola otvorená niekoľko storočí, jej erodujúce štrkové steny a dno mohli byť rozširované a prehĺbované pri údržbe.

Vynára sa tiež otázka, či ochrana pevnosti a jej vstupnej brány bola jediným účelom priekopy. Zdá sa, že priekopa mohla tiež spájať staré nílске rameno, resp. kanál južne od pevnosti s jazerom alebo mokradou severne od pevnosti, ktorá bola prírodnou ochranou pevnosti zo severu. Jazero napájané záplavami sa vysychaním v priebehu roka menilo na mokraď či močiar. Nie je vylúčené, že pred západnou bránou – migdolom – mohlo byť prístavisko, tak ako v Medinet Habu. Priekopa zároveň mohla slúžiť ako „vlnolam“ proti prvému náporu nílских povodní, ktoré prichádzali zo západu.¹⁵ Výška štrkopieskového podlažia na okraji priekopy je asi o 1,5 m nižšie ako podlažie v priestore hradieb pevnosti Ramesse III. To by zodpovedalo aj nástenným reliéfom z Novej ríše, na ktorých sú pevnosti zvyčajne zobrazované na „kopčekoch“.

Ďalšou podobnosťou medzi Retábí a Medinet Habu by mohlo byť posilnenie obrany západnej brány dodatočnou líniou opevnenia. Masívne murivo z nepálených tehál, ktoré bolo objavené už v roku 2023, bolo v sezóne 2024 preskúmané na južnej strane v Y60-65X155-160, Y70X155-160. Nachádzala sa tu nepravidelná odpadová jama s keramikou z Neskorej doby a dokonca aj s úlomkami kameňa, ktorý bol v tejto oblasti zriedkavý a musel sa dovážať. Masívne murivo je od hradby 2 vzdialené asi sedem metrov. Mohlo by ísť o základ vežovitej stavby. Podobná veža bola súčasťou predsunutej obrany v Medinet Habu, stojac pri ceste z migdolu k prístavisku. Pre presnejšiu identifikáciu však budú potrebné výskumy v ďalšej sezóne či sezónach

Jozef Hudec

Poznámky:

¹ Hudec, J.: Deväta a desiatá sezóna na Tell el-Retábí – výsledky slovenskej časti výskumu. Informátor SAS, roč. 28, č. 1-2, 2017, s. 18-20.

² Hudec, J./Hulková, L./Verešová, V./Šefčáková, A./Wodzińska, A./Smoláriková, K./Černý, M.: Between Tombs and Defence Walls: Tell El-Retaba in Seasons 2019 and 2021. In: Ägypten und Levante, Vol. 33, 2023, s. 21-74.

³ Driau, D.: Water supply of ancient Egyptian settlements: the role of the state. Overview of a relatively equitable scheme from the Old to New Kingdom (ca. 2543–1077 BC). In: Water History, Vol. 8, 2016, s. 43-58 (s. 45). DOI: 10.1007/s12685-015-0150-x.

⁴ Hudec, J./Fulajtár, E./Stopková, E.: Historical and Environmental Determinations of the Ancient Egyptian Fortresses in Tell el-Retaba. In: Asian and African Studies, Vol. 24, No. 2, 2015, s. 247-283 (s. 248, pozn. 4).

⁵ Liverpool Museum <https://www.liverpoolmuseums.org.uk/artifact/ivory-clapper; Abydos, excavations of Garstang, 1908; http://www.joanannlansberry.com/journal/arch2015/tl150201.html>

⁶ Riemer, H./Forster, F.: Ancient desert roads: Towards establishing a new field of archaeological research. In: Forster, F./Riemer, H. (eds.): Desert Road Archaeology. Africa Praehistorica 27. Köln: Heinrich-Barth-Institut, 2013, s. 19-58.

⁷ De Garis Davies, N.: Paintings from the tomb of Rekh-mi-Rē' at Thebes. In: Publications of the Metropolitan Museum of Art Egyptian Expedition, Vol. 10, 1935. Dostupné na: <https://libmma.contentdm.oclc.org/digital/collection/p15324coll10/id/168692>

⁸ Hudec, J./Hulková, L./Verešová, V./Šefčáková, A./Wodzińska, A./Smoláriková, K./Černý, M.: Between Tombs and Defence Walls: Tell El-Retaba in Seasons 2019 and 2021. In: Ägypten und Levante, Vol. 33, 2023, s. 21-74.

⁹ Hudec, J./Černý, M./Fulajtár, E./Fareed, K./Nour el-Din, M.: Discoveries on Fortifications at Tell El-Retaba. In: Asian and African Studies, Vol. 27, No. 1, 2018, s. 21-49.

¹⁰ Rzepka, S./Nour el-Din, M./Wodzińska, A./Jarmużek, Ł.: Egyptian mission rescue excavations in Tell el-Retaba. Part 1: New Kingdom remains. In: Ägypten und Levante, Vol. 22/23, 2012/2013, s. 253-287.

¹¹ Rzepka et al. 2014, s. 75-86, Fig. 66.

¹² Müller-Winkler, C.: Die ägyptischen Objekt-Amulette. Orbis Biblicus et Orientalis, Series Archaeologica 5. Freiburg: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 1987.

¹³ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/551000>

¹⁴ Grace, V.: The Stamped Amphora Handles Found in the American Excavations in the Athenian Agora 1931–1932: A Catalogue Treated as a Chronological Study. Hesperia, Vol. 3, No. 3. Harvard University Press, 1934, s. 197-310, Pl. I-IX. Bolo by však možné predbežne uvažovať aj o pôvode z ostrove Thasos.

¹⁵ De Lange, J.: Security of Flood Defenses. De Gruyter, 2019.

Zasadnutie Medzinárodnej riadiacej skupiny FRE DL (West)

Je to už šesť rokov, čo sa Svetové dedičstvo UNESCO na Slovensku rozrástlo o šiestu kultúrnu pamiatku, a zároveň prvú s archeologickým charakterom, ktorou je medzinárodná lokalita „Hranice Rímskej ríše – Dunajský limes (západný segment)“. Táto lokalita Svetového dedičstva sa skladá zo 77 čiastkových objektov pozostávajúcich z legionárskych táborov, táborov pomocných jednotiek, malých pevností, strážnych veží, predmostí, dočasných táborov a pridružených civilných osád, ktoré ležia na území dnešného Nemecka (Dolného Bavorska), Rakúska a Slovenska. Na Slovensku sa nachádzajú dve pevnosti, ktoré boli súčasťou rímskeho limitu – Gerulata v dnešnej Bratislave-Rusovciach a tábor v Iži. Do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO boli pritom obe lokality rímskeho limitu zapísané s tromi časťami. Zapísané stavebné pozostatky Gerulaty pozostávajú z rímskej vojenskej pevnosti (kastela), z domu s hypokaustom a pohrebiska, ako aj z časti rímskeho vicusu, ktorý nebol narušený neskoršou výstavbou. Lokalita Iža zahŕňa rímsku vojenskú pevnosť (kastel) a päť dočasných táborov západne a päť východne od pevnosti. Nárazníkové zóny obidvoch lokalít sa zhodujú s územím pamiatkovej zóny, respektíve s ochranným pásmom.

Na zabezpečenie riadenia a ochrany lokality a jej hodnoty, ako aj jej prezentácie ako celku, vznikla Medzinárodná riadiaca skupina „Frontiers of the Roman Empire – Danube Limes (West)“, ktorej členmi sú zástupcovia inštitúcií zabezpečujúcich ochranu lokality na národnej úrovni každej krajiny. V Nemecku je to Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege, v Rakúsku Forum Donaulimes a na Slovensku Pamiatkový úrad Slovenskej republiky. Prvé zasadnutie sa uskutočnilo v septembri 2023 v nemeckom Regensburgu, kde sa jej členovia dohodli, že sa budú pravidelne stretávať dvakrát ročne a budú spoločne riešiť aktuálne problémy týkajúce sa lokality. Túto jeseň sa v dňoch 30. septembra až 2. októbra 2024 konalo už štvrté zasadnutie, avšak členovia skupiny sa po prvýkrát stretli na Slovensku. Zasadnutie zorganizoval Pamiatkový úrad SR, ktorý bol hlavným spracovateľom a koordinátorom nominačného procesu a po zápise figuruje ako národný kontaktný bod (tzv. national focal point), s pomocou správcov lokalít – Múzea mesta Bratislavy, Podunajského múzea v Komárne a obce Iža.

Prvý deň sa zasadnutie konalo v priestoroch Apponyiho paláca Múzea mesta Bratislavy. Po oficiálnom privítaní nasledovali reporty jednotlivých krajín o aktuálnom stave lokalít a o aktivitách jednotlivých inštitúcií. Za zmienku stojí napríklad spustenie nemeckej verzie webovej stránky o Dunajskom limite www.danube-limes.org, ktorá bude mať aj mutáciu v anglickom a slovenskom jazyku. O slovenských lokalitách informovali ich manažéri, ktorými sú Jaroslava Schmidtová z Múzea mesta Bratislavy pre lokalitu Bratislava-Rusovce – Gerulata a András Csuthy z Podunajského múzea v Komárne pre lokalitu v Iži. Pokračovalo sa hlavným bodom rokovania, ktorým bola diskusia o jednotlivých bodoch rozhodnutia Výboru svetového dedičstva o požiadavkách viažucich sa k lokalite a o príprave vypracovania Správy o stave zachovania. Po diskusii bola naplánovaná návšteva lokality Bratislava-Rusovce – Gerulata. Našou prvou zastávkou bol rusovský kaštieľ, ktorý sa nachádza v nárazníkovej zóne lokality SKD Gerulata. Počas obnovovacích prác kaštieľa sa tu odkryl výnimočný nález rímskeho vodovodu, ktorý nám odprezentoval archeológ Erik Hrnčiarik z Trnavskej

univerzity. Druhou zastávkou bolo múzeum Antická Gerulata, kde nám dali odborný výklad Ľudovít Mathédesz a Jaroslava Schmidtová.

Druhý deň sme sa presunuli do Iže neďaleko Komárna, kde sme v priestoroch Rímskeho a národopisného múzea Kelemantia pokračovali v rokovaní. Diskutovali sme okrem iného aj na tému vypracovania smernice pre rekonštrukcie v lokalite, ktorá je požiadavkou Centra svetového dedičstva, o metodike monitorovania lokalít, o vypracovaní spoločných periodických správ či vytvorení spoločnej brožúry o Dunajskom limite. Na programe bola aj prehliadka expozície múzea, návšteva lapidária v Komárne i samotnej lokality. Výklad k archeologickej expozícii múzea Kelemantia venovanej nielen histórii rímskeho vojenského kastela, ale aj rodákovi z Iže Jánosovi Tóthovi-Kuruczovi, ktorý na začiatku 20. storočia inicioval prvé vykopávky na lokalite, nám podal Ján Rajtár z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v Nitre. Ten nás zároveň sprevádzal aj v Rímskom lapidáriu, nachádzajúcom sa v Bašte VI, ktorá bola súčasťou komárňanského fortifikačného systému z 19. storočia. Po lokalite rímskeho vojenského tábora pri Iži, ktoré je v súčasnosti prezentované ako open-air múzeum, nás sprevádzala Miroslava Daňová z Trnavskej univerzity. Porozprávala nám nielen o lokalite, ale aj o nových poznatkoch získaných z posledných sezón archeologického výskumu.

Účastníci zasadnutia v Rímskom lapidáriu v Komárne. Foto: F. Jaššo

Posledný deň bol venovaný už len návšteve Bratislavského hradu, po ktorom nás sprevádzal Juraj Kucharík zo SNM – Historického múzea. Okrem stálej výstavy Kelti v Bratislave sme si pozreli aj pozostatky keltsko-rímskych stavieb odkrytých v areáli hradu.

Štvrté zasadnutie Medzinárodnej riadiacej skupiny FRE DL (West) bolo opäť nesmierne prínosné. Vďaka konštruktívnej debate sa nám podarilo vyriešiť viacero problémov týkajúcich sa ochrany a prezentácie lokality. Keďže niektoré témy si vyžadujú ešte podrobnejšie preskúmanie na národnej úrovni každej krajiny, budú predmetom diskusie na ďalšom zasadnutí. To by sa malo uskutočniť v marci 2025 v rakúskej obci Spitz an der Donau v údolí Wachau. Celé údolie je od roku 2000 na Zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO a navyše sa tam nachádza aj viacero lokalít, ktoré sú súčasťou lokality „Hranice Rímskej ríše – Dunajský limes (západný segment)“.

Hrobka popradského kniežaťa sprístupnená verejnosti v Podtatranskom múzeu v Poprade

Po takmer osemnástich rokoch od ukončenia výskumu, 27. mája 2023, sa v Podtatranskom múzeu v Poprade konečne otvorila pre verejnosť stála expozícia „Knieža z Popradu a jeho hrobka“.

V úplnosti zachovalá drevená hrobka z konca 4. storočia po Kr. bola náhodne objavená pri stavebných prácach v roku 2005. O rok neskôr ju preskúmali odborníci z Podtatranského múzea v Poprade a z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. z Nitry v spolupráci s Museum für Archäologie a Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen, Schloss Gottorf zo Schleswigu. Táto popredná nemecká inštitúcia sa viac ako pätnásť rokov podieľala na náročnej konzervácii a digitalizácii unikátneho nález. Vďaka tomu sa drevená hrobka stala predmetom medzinárodného výskumu, na ktorom sa zúčastňuje skupina archeológov a odborníkov z rôznych vedeckých odborov.

Napriek dávneému vykradnutiu sa vďaka vhodným pôdnym podmienkam zachovalo to, čo štandardne archeológovia nenachádzajú – drevo, koža, textilie a ďalšie organické nálezy. Práve v tom je jej jedinečnosť. Veď nájsť z dreva vysústružené posmrtné lôžko či stôl, kožené puzdro na luk, časti vzorovanej tapisérie, doskovú hru, drevený sarkofág, drevené máry, na ktorých niesli mŕtveho do hrobu a množstvo ďalších jedinečných predmetov zo začiatku doby sťahovania národov je snom každého archeológa.

Výnimočné prírodné podmienky umožnili zachovať nález v takej miere, že sme získali jedinečnú možnosť nahliadnuť do života našich predkov pred 1600 rokmi. Nové poznatky o prírodnom prostredí, remeslách, stavebných technológiách, genetike a kontaktoch s antickým svetom posúvajú naše vedomosti o tomto období na úplne novú úroveň. Vďaka analýzám DNA a izotopov sa nám podarilo odhaliť fascinujúce detaily o živote mladého muža pochovaného v hrobke. Zistili sme, že pochádzal z oblasti pod Tatrami, no jeho stravovacie návyky naznačujú, že nejaký čas strávil v oblasti Stredozemného mora. Bohužiaľ, príčinu jeho smrti sa nám nepodarilo jednoznačne určiť, hoci zistená hepatitída typu B by mohla byť jedným z možných vysvetlení.

Erika Makarová Inštalácia posmrtného lôžka kniežaťa z Popradu. Foto: K. Pieta

Návštevníci Podtatranského múzea pri origináli vnútornej komory hrobky z Popradu. Foto: K. Pieta

Výsledkom úzkej spolupráce archeológov a veľkého tímu odborníkov je expozícia, ktorá si nielen zachováva historickú hodnotu nález, ale zároveň ponúka pútavý zážitok pre návštevníkov. Víťazný výtvarno-architektonický projekt autorov V. Šimkoviča a M. Žitňanského vychádza zo scenára autorov terénneho výskumu (K. Pieta a T. Štolcová) a zohľadňuje mimoriadnu historickú hodnotu pamiatky i jej pozoruhodný celoeurópsky význam.

Charakter a najmä potreba dlhodobej udržateľnosti vzácnych objektov z organických materiálov kladli a kladú mimoriadne nároky na inštaláciu a každodennú prevádzku expozície. Pravidelná kontrola odborníkov z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v Nitre zaručuje každodenný dohľad nad vzácnymi artefaktami v klimatizovaných vitrínach. Vďaka úspešnej spolupráci archeológov, konzervátorov a architektov, ako aj finančnej podpore Prešovského samosprávneho kraja sa podarilo vybudovať expozíciu, ktorá spĺňa najvyššie štandardy, je prístupná širokej verejnosti a stala sa významnou atrakciou kultúrneho turizmu v exponovanej oblasti Vysokých Tatier.

Nálezy, ktoré sa momentálne nevystavujú, vrátane impozantných častí vonkajšej zrubovej komory, sú uložené v klimatizovanom depozitári AÚ SAV v Nitre, kde sa im dostáva špecializovanej starostlivosti.

Výstava v Poprade je verejnosti sprístupnená denne, okrem pondelka. Pre hlbší záujem o expozíciu a výskum hrobky je k dispozícii už druhé vydanie populárno-vedeckej publikácie (PIETA, Karol – ŠTOLCOVÁ, Tereza: Knieža z Popradu a jeho hrobka. Archeologické pamätníky Slovenska 12. Nitra: AÚ SAV 2023, 165 s.) a trojjazyčný sprievodca výstavou. Komplexný pohľad na nález a jeho výskum ponúka plánované štvorzväzkové vedecké zhodnotenie. Druhý diel, zameraný na prírodovedné analýzy, sa práve pripravuje do tlače.

Karol Pieta – Tereza Štolcová

Popularizujeme archeológiu

V roku 2024 sa zamestnanci Archeologického ústavu SAV, v. v. i. z Nitry aktívne zúčastnili dvoch významných podujatí zameraných na popularizáciu vedy – festivalu My sme SAV v júni a Európskej noci vedy v septembri.

My sme SAV organizovala Slovenská akadémia vied ako veľkolepú oslavu vedy, ktorá sa konala na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave v dňoch 14. a 15. júna. Stretli sa tu vedci, umelci, ale aj zvedaví diváci, ktorí si prišli vypočuť zaujímavé prednášky, vyskúšať si vedecké pokusy a vychutnať si bohatý kultúrny program 30 ústavov a výskumných centier SAV.

V stánku AÚ SAV, v. v. i. predstavili Tereza Štolcová, Petra Dragonidesová a Viliam Mezey fascinujúci príbeh Germánov na našom území prostredníctvom troch unikátnych archeologických lokalít. Kniežacia hrobka z Popradu-Matejoviec, jediná svojho druhu na Slovensku, rozpráva pútavý príbeh mladého germánskeho kniežaťa zasadený do dramatického obdobia začiatkov sťahovania národov na konci 4. storočia n. l. Ďalším objavom sú zvyšky pilierov rímskeho mosta v Dunaji nachádzajúce sa oproti južnej bráne vojenského tábora v Iži pri Komárne. Napokon bola predstavená aj lokalita Cífer-Pác s novootvoreným archeoparkom, kde môžu návštevníci zažiť atmosféru rímsko-germánskej veľmožskej rezidencie zo 4. storočia. Stánok bol počas oboch dní preplnený zvedavcami. 3D vizualizácie, dokumentárne filmy a možnosť vytvoriť si vlastný šperk prilákali množstvo ľudí, ktorí sa chceli dozvedieť viac o slovenskej archeológii. Úspech stánku potvrdil, že záujem o históriu našich predkov neustále rastie.

Európska noc vedy, ktorá sa každoročne koná posledný septembrový piatok súčasne v piatich festivalových lokalitách, padla tentoraz na 27. septembra. Hlavným organizátorom a koordinátorom je Slovenská organizácia pre výskumné a vývojové aktivity (SOVVA) a spoluorganizátorom sú Slovenská akadémia vied s Centrom vedecko-technických informácií SR a I-Europa

Stánok AÚ SAV, v. v. i. v bratislavskom V-Klube s replikami pravekých nástrojov. Foto: K. Gáliková

s. r. o. Návštevníci 18. ročníka tohto najväčšieho vedecko-popularizačného festivalu na Slovensku si mohli vyskúšať rôzne experimenty, vypočuť si zaujímavé prednášky a zúčastniť sa workshopov i panelových diskusií. Celým podujatím sa niesla myšlienka komplexity a prepojenosti všetkých oblastí života, zdôrazňujúca potrebu multidisciplinárneho prístupu pri riešení zložitých problémov.

Archeologičky Dominika Oravkinová, Klaudia Daňová a Anita Kozubová sa Európskej noci vedy zúčastnili v bratislavskom V-Klube. Antropologička Zuzana Hukelová zase obohatila program v Banskej Bystrici s prednáškou o kostrových pozostatkoch dávnych ľudí, na ktorej sa účastníci dozvedeli čo prezrádzajú o ich každodennom živote, chorobách a osudoch. Hlavnou témou informačného stánku v Bratislave bol „Návrat do minulosti: technológie a život v praveku.“ Vďaka najnovším archeologickým výskumom a interaktívnym prezentáciám sa návštevníci mohli ponoriť do života našich predkov. Zistili a mohli si v praxi prostredníctvom replík vyskúšať, aké technológie a nástroje používali pri výrobe kostenej, parohovej a štiepanej industrie, textilu či bronzových predmetov, a ako sa dokázali prispôbiť svojmu prostrediu. Mladší záujemcovia dostali dokonca príležitosť postaviť, resp. zlepíť vlastný papierový model pravekého obydli. Kolegyne ukázali, ako rôzne vedecké disciplíny spolupracujú pri odhaľovaní tajomstiev minulosti a prezentovali najnovšie výsledky projektov zameraných na poznanie úseku dejín, kedy vznikajú prvé európske civilizácie. Akcia bola mimoriadne úspešná a prilákala mnohých zvedavcov, najmä žiakov a študentov – nádejame sa, že aj budúcich kolegov.

Tereza Štolcová

Minulosť a súčasnosť

Archeologický výskum v Poprade-Matejovciach. Na pamiatku profesora Eduarda Krekoviča († 12. máj 2022)

Písal sa rok 1968. Ja, ako prvoročiak archeológie, som sa zúčastnil archeologického výskumu Katedry archeológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave v júli a auguste pod vedením Bohuslava Novotného a Márie Novotnej. Archeologický výskum sa realizoval v spolupráci s Podtatranským múzeom v Poprade

(riaditeľ: R. M. Kovalčík). Ubytovaní sme boli v chatovom mestečku v Poprade, odkiaľ sme chodili každé ráno na výskum. Po výskume sme mali voľný program. Druhorodiak Eduard Krekovič (zvaný „Edke“) hrou na gitare sprevádzanou našim spevom budil večer pozornosť návštevníkov a obyvateľov tábora.

Výskum osady z mladšej doby kamennej sa realizoval v letných mesiacoch v roku 1968 v chotári Popradu-Matejoviec. Eduard Krekovič, neskôr profesor archeológie, vtedy pomáhal zabezpečovať výskum po technickej stránke. Pre mňa to bol jeden z prvých pamätných rokov, a to som ešte nevedel, že výskum bude pokračovať aj v nasledujúcich rokoch. Pri výskume som mal možnosť oboznámiť sa so štiepanou kamennou industriou, ako aj s črepami mladej lineárnej keramiky. Okrem toho sme zažívali nečakané situácie, ktoré sa stali tiež súčasťou nášho terénneho života. Sondy sa nachádzali aj na časti cesty, ktorou sa uberali kravy z družstva na pašu. Aby nám neskákali do sond, tak sme postavili na kraj sneholamy ako zábrany. Nie vždy to zabralo. Kravy nerešpektovali náš výskum a v plnej sile sa presúvali na pašu a domov po našich vyčistených sondách, kde zanechali hlboké stopy. Niekedy sa ich podarilo presmerovať na okraj sond, inokedy nie. Vtipne túto situáciu popisuje aj Eduard Krekovič v jeho knihe *Črepy a ľudia alebo všedná archeológia* (1991, s. 50).

Vysoké Tatry v auguste 1968. Foto: P. Breier

Výstup po reťaziach na Lomnický štít vo Vysokých Tatrách (holandský kolega a A. Fiala). Foto: P. Breier

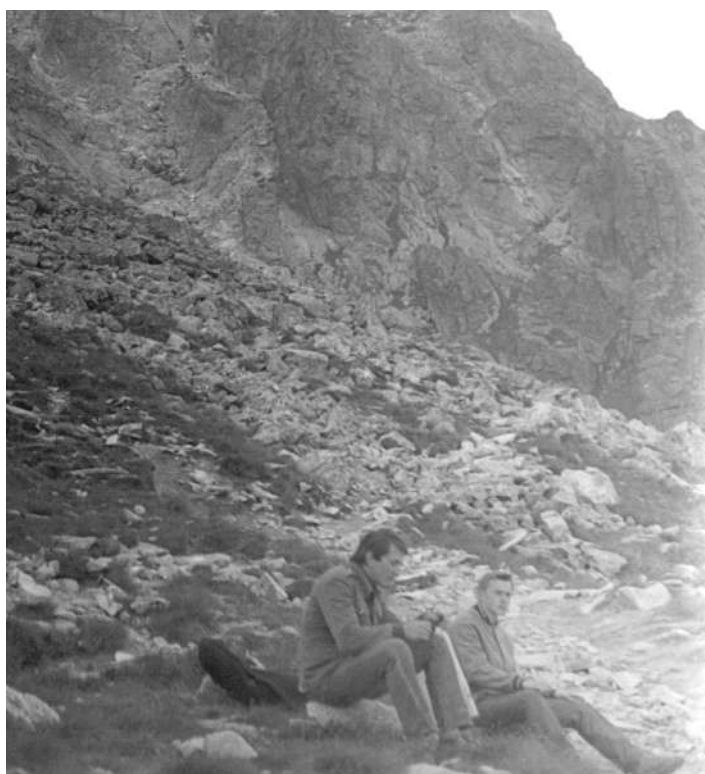
Keď bolo zlé počasie, tak sme sa presunuli do Popradu do Podtatranského múzea, kde sme získavali ďalšie skúsenosti a pomáhali usporadúvať archeologické zbierky. Všetci sme si

Odpočinok na výstupe na Lomnický štít vo Vysokých Tatrách (zľava A. Fiala, E. Krekovič, holanský kolega a P. Novák). Foto: P. Breier

Tesne pred vrcholom na Lomnický štít vo Vysokých Tatrách (E. Krekovič). Foto: P. Breier

Odpočinok na výstupe na Lomnický štít vo Vysokých Tatrách (zľava E. Krekovič a A. Fiala). Foto: P. Breier

Konečne na vrchole Lomnického štítu vo Vysokých Tatrách (zľava A. Fiala, holadský kolega, P. Novák a E. Krekovič). Foto: P. Breier

neuviedomovali, že nad nami nielen počas výskumu a voľna mal ochrannú ruku a zodpovednosť vedúci výskumu profesor Bohuslav Novotný a Mária Novotná. Keď sme chceli využiť sobotu alebo nedeľu na túru do hôr, bolo treba patrične ohlásiť, kam ideme.

Tak v jednu sobotu, v auguste 1968, sme sa vybrali do Vysokých Tatier na Lomnický štít. Zo Starého Smokovca sme sa presunuli na Hrebienok v zložení: Eduard Krekovič, Peter Novák, holadský kolega a ja. Fotograficky nás zastrešoval známy fotograf Pavol Breier (obr. 1-6). Ako vieme, počasie v Tatrách je často veľmi nestabilné a rýchlo sa mení. Na začiatku bolo pekné počasie, ale postupne sa zhoršovalo. Pozemnou zubačkou sme sa dostali zo Starého Smokovca na Hrebienok. Výstup na Lomnický štít sme sa rozhodli ísť prvým výstupom. Počasie sa zhoršovalo, stúpala hmla, začal padať srieň a na výstupe sa nohy šmýkali. Hrozilo nám, že sa zrútime do priepasti. Nezostávalo nám nič iné, ako sa vrátiť a postupovať po reťaziach, ktoré boli

pripevnené ku skale. Holadský kolega mal problémy z veľkej výšky a vykrikoval: „mamma mia, mamma mia“. Museli sme ho upokojovať, aby sa nebál. Po strastiplnej ceste sme sa dostali na vrchol. Horšie bolo, keď sme sa dostali dolu. Mali sme „umývanie hláv“ od vedúceho výskumu, ktorý nevedel, že sme sa vybrali na výstup do hôr. Stačilo trochu nepozornosti a prišlo by k tragédii.

V tomto období sme sa okrem archeologického výskumu zúčastnili aj pomoci pri stavbe výskumnej stanice katedry archeológie v polohe Pod lesom, ktorú v nasledujúcich rokoch hojne využívali študenti archeológie. Chata bol vyrobená v Turanoch a v rozloženom stave bola dopravená nákladným autom na miesto určenia. Výhodou bolo, že sa doviezol celý materiál aj s plánmi. Potrebné bolo len skontrolovať celú dodávku, lebo materiál bol v tomto období „úzký profil“ a rád mizol. Archeologický výskum v Poprade-Matejovciach bol pre mňa zdrojom poznania, ktorý som využil v nasledujúcich rokoch.

Anton Fiala

Použitá literatúra:

B. Novotný: Die Ausgrabungen in Poprad-Matejovce. Ein Beitrag zur Neolithisierung der Gebirgsregionen. Acta Archaeologica Carpathica 22, 1982-1983, s. 225.

10. Geologicko-paleontologicko-archeologická diskusia

V dňoch 17. – 19. apríla 2024 sa konal jubilejný desiaty ročník konferencie zameranej prednostne na obdobie paleolitu a príbuzných odborov paleontológie a geológie. Stretnutie, organizované spoločnosťou PAMARCH, s. r. o. a Archeologickým ústavom SAV, v. v. i. v spolupráci s Katedrou histórie FF Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach sa uskutočnilo v priestoroch rektorátu UPJŠ na Šrobárovej ulici 2 v Košiciach. Prvý deň konferencie bol venovaný prednáškam o najnovších výskumoch a nálezoch, ako aj prezentáciám výsledkov aktuálneho bádania a nových metód analýz v regiónoch strednej Európy. Konferencie sa zúčastnili kolegovia zo Slovenskej republiky, Českej republiky, Poľska, Ukrajiny a Maďarska.

Odvodzovanie jubilejného zborníka L. Kaminskej. Foto: A. Marková

Na záver prednášok bol tohtoročnej jubilantke doc. PhDr. Ľubomíre Kaminskej, DrSc. slávnostne odovzdaný zborník, ktorý bol vydaný na jej počesť v rámci edície Dolnověstonické studie, a do ktorého prispelo niekoľko desiatok kolegov a spolupracovníkov. Deň bol ukončený pohostením a voľnou diskusiou.

Nasledujúci deň sa konala exkurzia po vybraných paleolitických lokalitách v blízkom okolí (Košice-Barca 1 a 2, Seňa a Kechnec) pod vedením doc. PhDr. Ľubomíry Kaminskej, DrSc., ktorá ku každej lokalite podala odborný výklad.

Pre záujemcov sa na tretí deň konala ďalšia exkurzia s náročnejšou trasou, a to do Veľkej ružinskej jaskyne, previsu Miriama a Netopierej a Antonovej jaskyne, ktorú zorganizovali kolegovia Mgr. Adrián Nemergut, Ph.D. a PhDr. Marián Soják, PhD.

Ondrej Žaár

Správa z konferencie Europa Postmediaevalis 2024. Patterns and Inspirations

V dňoch 23. – 25. apríla sa vo Varšave na pôde Archeologického ústavu Poľskej Akadémie vied a Jagelovskej univerzity uskutočnila archeologická konferencia „Europa Postmediaevalis 2024. Patterns and Inspirations“.

Hlavnou myšlienkou bolo pokračovanie úspešnej konferencie „Europa Postmediaevalis“, ktorá sa doposiaľ konala v Prahe, Budapešti a v Coimbre. Konferencia sa uskutočnila vďaka iniciatíve Českej Akadémie vied v Prahe (Gabriela Blažková a Kristýna Matějková), Poľskej Akadémie vied vo Varšave (Magdaléna Bis, Maciej Trzeciecki) a Jagelovskej univerzity (Michał Starski).

Úvodné slovo mali hlavné organizátorky Kristýna Matějková a Magdaléna Bis, ktoré privítali všetkých účastníkov a zaželeli im podnetnú konferenciu. Zároveň predniesli aj krátky úvod do problematiky postmedieválnej keramiky v Poľsku. Na konferencii odznelo spolu 34 prednášok.

Prvé prednášky patrili poľským hostiteľom, ktorí postupne odprezentovali jednotlivé prvky vývoja novovekej keramiky v Poľsku v kontexte stredoeurópskeho priestoru. Magdaléna Bis ukázala bohatú škálu vývoja výzdoby novovekých mís a tanierov. Medzi najzaujímavejšie prednášky patrili: „Traditions and Changes in the Practice of the Roulette Decorations on the Late Medieval and Postmedieval Pottery in South and West Bohemia“ od Ladislava Čapka, Michala Preusza a Pavlíny Schneider-Winklové, ktorí analyzovali novovekú keramiku s radičkami, pochádzajúcu najmä zo západného Česka. Adrien Papp odprezentovala keramické importy v Uhorsku v období novoveku, pričom sa zamerala hlavne na otomanský vplyv na domácu uhorskú keramiky. Najlepšou prednášajúcou bola a stále je hyperaktívna Tânia Manuel Casemiro z Portugalska, ktorá sa vo svojej prezentácii zamerala na vývoz keramickej produkcie z Coimby v Portugalsku do celého sveta. Zaujímavá bola prezentácia Ricarda Costeira da Silva a Tanie Manuel Casemiro o kláštore sv. Kataríny v Coimbre. Severnú Európu zastupovali tradične Majla Halemán z Fínska a Volker Demuth z Nórska, ktorí sa zamerali na glazovanú keramiky v Škandinávii v 16. – 18. storočí. Slovensko bolo zastúpené iba jednou prednáškou o Tvrdomeskej keramike zo 16. – 17. storočia, ktorú odprezentovali Mário Bielich a Marián Čurný. Ďalší blok prednášok odštartovala čínska bádatelka Shanshan Li s analýzou porcelánu z Portugalska. Marco Milanese predstavil Ligurskú keramiky z Talianska a jej výskyt v Európe. Ďalšia sekcia bola venovaná kachliarskej produkcii v Európe a začal ju nestor spracovania kachlíc z Nemecka Harald Rosmanitz. Na jeho prednášku nadviazali poľskí bádatelia, ktorí prezentovali nálezy kachlíc z Poľska. Nasledoval veľmi smutný blok troch prednášok z Ukrajiny. Jednotlivé autorky prezentácií postupne ospravedlňovali kolegov, ktorí bojujú na

Prednáška z konferencie Europa Postmediaevalis 2024. Patterns and Inspirations. Foto: M. Bielich

východnej hranici vo vojne a nemohli sa z tohto dôvodu zúčastniť na konferencii. Ich prezentácie a postoj vyvolali emócie a búrlivý potlesk. Nasledovala prednáška Samuela Španihela o dekorácii mís a tanierov v novoveku na Morave a severozápadnom Slovensku. Veľmi podnetná bola aj prezentácia Marína Matkoviča o novovekých nálezoch z Osijeku. Fajkársku sekciu zastupovala iba prednáška rumunského kolegu Ionuța-Cosmina Codreu o akantových listoch ako prvkoch výzdoby novovekých fajok. Posledný a jeden z najlepších príspevkov patril Rokovi Suričovi zo Zadaru, ktorý sa zameriaval na nálezy z morského dna pri chorvátskom pobreží. Keramický odpad z Benátok skúmaný v Chorvátsku prináša svetlo nielen do fungovania domácností v Benátkach, ale nastoľuje aj otázku ekológie v novoveku. Odpad z mesta sa musel odvážať a zároveň lode z chorvátskeho pobrežia prinášali do Benátok tovar z chorvátskych prístavov.

Záverečné slovo na konferencii mala hlavná organizátorka a duša akcie Kristýna Matějková, ktorá poďakovala všetkým prítomným za účasť na konferencii a po diskusii o čiernom Petrovi s Rokom Suričom oznámila, že najbližšia konferencia sa bude konať v chorvátskom Zadare v roku 2026.

Mário Bielich

Archeopark v Cíferi-Páci

Popri malokarpatskom potoku Gidra a na území dnešnej obce Cífer-Pác sa v dobe rímskej už od 2. storočia rozvíjala osada germánskych Kvádov. Nebolo by na nej nič výnimočné, keby na jej okraji v 4. storočí nepostavili ohradený veľmožský dvorec. Jednému z príslušníkov miestnej spoločenskej elity sa darilo udržiavať veľmi priateľské kontakty s rímskym svetom za Dunajom. A navyše zatúžil po bývaní v rímskom štýle. Mal dostatok vplyvu a prostriedkov, aby si mohol dovoliť pozvať rímsku vojenskú stavebnú jednotku, ktorá mu postavila rezidenciu so všetkými základnými vymoženosťami rímskeho obytného komfortu (podlahové kúrenie, kúpeľ s horúcou vodou, okenné sklo a pod.). Rímski vojaci v 4. storočí do dnešného Cífera-Pácu teda neprišli s mečmi a kopijami, aby potláčali nepriateľov, brali ľudí do zajatia alebo vypaľovali kvádске dediny. Tak to aspoň pre toto obdobie opisuje rímsky historik Ammianus Marcellinus (žil v rokoch 330 – 395/400, dielo *Res gestae*). Tentoraz priviedli rímskeho architekta a podľa jeho plánu vybudovali stavebný komplex – kniežací dvorec – pri použití rímskeho stavebného materiálu a s uplatnením rímskych staviteľských technológií. Kus antiky v germánskom barbariku severne od Dunaja – bolo to v tej dobe čosi výnimočné.

Archeopark Cífer-Pác, pohľad na germánsku zemnicu a rímsku stavbu kúpeľa za ohradou veľmožského dvorca. Foto: V. Varsik

Archeologické nálezisko objavil v roku 1965 nadšenec a amatérsky archeológ Viliam Kráľovič. Neskorostredoveký dvorec preskúmal v rokoch 1969 až 1980 Titus Kolník. Jeho minuciózne vedený výskum sa zaradil medzi najdôležitejšie terénne odkryvy pre dobu rímsku na Slovensku v minulom storočí. Výsledky boli zverejnené o niekoľko desaťročí neskôr (2021).

Myšlienka postaviť archeopark a prezentovať toto významné archeologické nálezisko širokej verejnosti vznikla už v roku 2016 z iniciatívy starostu Cífera Maroša Sagana a autora tejto správy. Zrealizovať sa ju však podarilo až v rokoch 2023 – 2024 vďaka programu cezhraničnej spolupráce Interreg Slovensko – Česká republika. Partnerom pre Cífer sa stala obec Modrá pri Velehrade na Morave. Do turisticko-náučného projektu investovala obec Cífer 2,2 milióna eur (z toho 95 % z eurofondov).

Zrekonštruovaná budova mlyna sa stala domovom interaktívnej expozície o minulosti regiónu od mladšej doby kamennej po vrcholný stredovek. Foto: V. Varsik

Archeopark sa skladá z dvoch hlavných súčastí. Jeho jadro predstavujú repliky niekoľkých stavieb z doby rímskej. Ich výber a výstavba sa riadila dvoma základnými princípmi: 1. prezentovať kultúrnu pestrosť náleziska (rímske vs. germánske stavby); 2. zachovať jedinečný urbanizmus tohto sídla. Preto boli budovy rekonštruované v pôvodných rozmeroch a v pôvodných priestorových vzťahoch. Postavila sa replika rímskeho kameného kúpeľa, rímska drevená stavba so stĺporadím, jednoduchá germánska zemnica, studňa a hrnciarska pec (odborný garant Katedra klasickej archeológie Trnavskej univerzity, V. Varsik, projekt realizácie pripravil R. Panáček).

V pôsobivo zrekonštruovanej budove novodobého mlyna rodiny Hustých bola inštalovaná výstava, ktorá kombináciou vitrín s nálezmi, informatívnych panelov a interaktívnych obrazoviek ponúka obraz minulosti regiónu od mladšej doby kamennej až po vrcholný stredovek (odborný garant – Archeologický ústav SAV, v. v. i. v Nitre, M. Ruttkay, dizajnový projekt realizácie J. Tóth). Rekonštrukcia mlyna v areáli archeoparku zachránila túto novovekú technickú pamiatku nemalej hodnoty.

Súčasťou archeoparku je aj Záhrada našich predkov a archeologický náučný chodník, ktorý vedie k vyhladkovej veži zvanej Vtáčie hniezdo. Toto miesto v inundácii potoka Gidra je totiž zároveň aj ornitologickou lokalitou.

Novootvorený archeopark v Cíferi-Páci (otvorenie 27. 4. 2024) má potenciál stať sa náučno-turistickou atrakciou regiónu. Podkrovie zrekonštruovaného vodného mlyna ponúka priestor pre semináre a malé konferencie. Okrem výstavnej funkcie sa archeopark snaží rozvíjať múzejnú pedagogiku. V júni ho navštívilo viacero tried zo základných škôl v okolí. Vďaka zánieteniu manažéra archeoparku Daniela Didu a viacerých dobrovoľníkov

Rekonštrukcia germánskej zemnice. Foto: P. Dragonidesová

sa deti oboznamovali s prácou archeológa, kreslili artefakty, vyplňali pracovné listy, modelovali z hliny, mleli obilie, piekli vlastné placky a mnoho iného.

Potom počas prázdnin sa cez víkendy archeopark stal miestom tvorivých dielní a workshopov. „Rukodielny zážitok“ s názvom „Vlna“ symbolicky nadväzoval na remeselné aktivity v dvoch tkáčskych dielnach, ktoré stáli na okraji niekdajšieho neskoroantického dvorca. Už v 4. storočí sa v nich intenzívne priadla a tkalo. Prednášku tomu venovala T. Štolcová. Na úspešnej „Ceste zrnka“ si deti a ich rodičia prešli po symbolickej ceste od odrezania obilného klasu kosákom v Záhrade našich predkov, cez zomletie zrna v replike rímskeho rotačného žarnova, a po príprave cesta až po upečenie plackiek v archaickej a na tento účel postavennej chlebovej peci. So záujmom sa stretol aj happening

„Rímske légie na našom území počas markomanských vojen“ v podaní „druhej kohorty z desiatej légie Gemina“. Skupina českých a slovenských nadšencov-legionárov v kópiách antického výstroja a výzbroje sprítomnila pobyt a aktivity rímskych vojakov v zemi Kvádov. Program bol doplnený aj prednáškami odborníkov (J. Rajtár a V. Varsík). Nie je ale účelom tejto správy vypočítavať všetky letné akcie z archeoparku. Tie sú aj s fotografiami prezentované na sociálnej sieti (<https://www.facebook.com/archeoparkcifer>). Snáď len doplníme, že archeopark sa nachádza v susedstve letného kúpaliska s dvoma bazénmi, čo ponúka celodenný program pre rodiny s deťmi. A želajme jeho pracovníkom neutíchajúci entuziazmus pri tvorbe zážitkovej archeológie a prajnú spätnú väzbu spokojných návštevníkov.

Vladimír Varsík

Skupina rímskych legionárov odoláva útoku detských návštevníkov archeoparku v rámci jedného z víkendových workshopov.

Foto: V. Varsík

Použitá literatúra:

V. Varsík/T. Kolník: Cífer-Pác. Eine spätantike Residenz im Quadenland. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie. Band 369, Teil 1-2. Bonn 2021.

23. medzinárodná konferencia Doba laténska v strednej Európe Kelti/Die Kelten/The Celts 2024

V dňoch 14. až 17. mája 2024 sa v priestoroch historickej budovy mestskej radnice v Žiline uskutočnila 23. medzinárodná konferencia o dobe laténskej v strednej Európe Kelti/Die Kelten/The Celts 2024. Podujatie organizoval Archeologický ústav SAV, v. v. i., Krajský pamiatkový úrad v Žiline, Slovenská archeologická

spoločnosť pri SAV a mesto Žilina. Záštitu nad konferenciou prevzal primátor Žiliny Mgr. Peter Fiabáne a mesto sa ujalo úlohy hostiteľa vskutku veľkoryso. Okrem poskytnutia priestorov historickej budovy mestskej radnice v žilinskom starom meste sa čiastočne podieľalo i na zabezpečení cateringu pre účastníkov a pán primátor predniesol slávnostný príhovor pri otvorení podujatia i v úvode slávnostného spoločenského večera. Na organizovaní konferencie spolupracoval i Spolok SEPTENTRIO, o. z., Považské múzeum v Žiline a obec Divinka, kde sa osobne aktívne angažoval i jej starosta Ing. Michal Krško. Podujatie ideovo zastrešila Česko-slovenská skupina pre dobu železnú a finančne podporila Agentúra na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-20-004 a agentúra VEGA v rámci projektu č. 2/0035/22.

Konferencia pozostávala z troch prednáškových dní, rozdelených do piatich tematických blokov a jedného dňa venovaného exkurzii. Stretnutia sa zúčastnilo 82 bádateľov zo Slovenska, Česka, Poľska, Rakúska, Nemecka, Slovinska, Maďarska, Rumunska a z Austrálie.

Po úvodnom slove Lucie Benedikovej (Nitra) a Martina Furmana (Žilina) sa účastníkom podujatia prihovoral primátor Žiliny Mgr. Peter Fiabáne a zdôraznil dôležitosť skúmania dejín pre dnešné i budúce generácie, ako aj spoluprácu kultúrnych, vedeckých a mestských inštitúcií pri výskume i šírení jeho výsledkov smerom k verejnosti. V slávnostnom úvodnom bloku si účastníci konferencie pripomenuli okrúhle jubileá dvoch významných bádateľov mladšej doby železnej v európskom i regionálnom kontexte a organizátori obidvom oslávencom – osemdesiatnikovi Jozefovi Moravčíkovi (Žilina) a deväťdesiatnikovi Vincentovi Megawovi (Adelaide, Austrália) – i zablahoželi.

Účastníci konferencie pred historickou budovou mestskej radnice v centre Žiliny. Foto: M. Magová

Druhý jubilujúci potom predniesol slávnostnú prednášku s názvom „1958–2024: A century of studying elusive images – almost“.

Referáty sa v priebehu troch dní prezentovali v tematických blokoch; podvečer druhého dňa bol vyčlenený pre samostatnú posterovú sekciu, kde účastníci diskutovali s autormi posterov o výsledkoch ich výskumu.

Tematický blok I: POHREBNÉ ZVYKLOSTI A POHREBISKÁ: Wolfgang Artner: A late La Tène warrior grave from Kohldorf, Lower Carinthia; Peter C. Ramsel – Friederike Novotny – Thomas Koch-Waldner – Leona Kohl – Michaela Spannagl-Steiner: News from CATA: a spot on Franzhausen;

Matej Styk – Dominik Repka: Burial pottery contents during the La Tène period. Case study. Nikolett Lukács – Mónika Görfö: New Celtic burial site on the border of Székesfehérvár; Attila Horváth M.: Tomb structures, burial customs in the Celtic cemetery at Csepel; Sándor Berecki – Aurel Rustoiu – Szilárd Sándor Gál: Fântânele – Dâmbul Popii (Romania). Preliminary results of archaeometric researches.

Tematický blok II: VÝŠINNÉ LOKALITY/CENTRÁLNE MIESTA: Aurel Rustoiu – Adrian Cătălin Cășălean – Marina Musteață: The earliest fortresses and the rise of Dacian power. La Tène D1 in south-western Transylvania; Krisztián Tóth: Unknown central place from the Late Iron Age? The first investigation of the Karancs Mountain; Ivan Čižmář – Hana Čižmářová: What's new on Moravian hillforts?; Vladimír Salač: Bechyně und Týnec nad Labem – neue böhmische Oppida im mitteleuropäischen Kontext; Tomáš Smělý: Monetary system of the Bratislava oppidum in the light of new findings.

Tematický blok III: PRECHODY A ZMENY: Kristian Elschek: Die letzten Kelten und frühesten Germanen im südlichen Marchgebiet und Zohor um die Zeitwende; Mariana Egri – Aurel Rustoiu: The bloody end of Late Iron Age Dacia: the case of the so-called Vinerea “hoard”.

Tematický blok IV: ARTEFAKTY: Karol Pieta: Ohrringe/Haarringe – charakteristischer Schmuck der Púchov-Kultur; Andreea Drăgan: Travelling signs. Eastern La Tène graphic signs on pottery from the Iron Gates as evidence of Late Iron Age mobility; Boris Kavur: Far, so far from the homeland. Another look at the Celtic iron helmets; Ivana Salayová: Metal bracelets/armlets from 5th–3rd century BC; Tomáš Mangel – Viktoria Čistáková – Andrea Němcová: Spears and shields in their hands and golden torcs on the necks: On the finds of golden torcs from Central Europe; Joanna Ewa Markiewicz: Legal aliens: a few instances and contexts of non-local evidence on the central section of the European north-south route; Przemysław Dulęba: Anthropomorphic and zoomorphic figurines from Silesia and Lesser Poland. A contribution to the discussion about their functions.

Tematický blok V: SÍDLISKÁ: Jan Kysela – Anna Mária Rekemová – Jakub Havlík – Tomáš Bek – Tomáš Smělý – Rudolf Košťál: Shovellessly. Non-destructive exploration of a large-scale La Tène period settlement in central Bohemia; Petra Goláňová – Tomáš Smělý (in collaboration with František Trampota and Gabriela Dreslerová): Břeclav-Žleby – an ordinary settlement... or not?; Erik Hrnčiarik – Tomáš Kolon: Finding of an iron smelting furnace from Biely Kostol (district of Trnava, Slovakia); Martin Furman – Barbora Lofajová Danielová – Ján Zachar: The settlement of the Púchov culture at the site Predné hony, in Likava cadastre (northern Slovakia); Lucia Benediková – Mária Hajnalová – Ján Zachar – Martin Furman – Tibor Lieskovský – Lenka Lisá – Aleš Bajer – Ákos Pető – Igor Murín: “Celtic” fields or not “Celtic” fields? That is a question... On the first recognized prehistoric field system in northern Slovakia.

POSTERY: Zora Bielichová: Dogs in Celtic burial sites in Slovakia: new discoveries and revision of old finds; Tomasz Bochnak – Jan Bulas – Mirosław Mazurek: New materials of the La Tène culture from the settlement in Babica, Podkarpackie voivodeship, Poland; Gertrúda Březinová – Branislav Kovár – Rudolf Kujovský: The settlement from the La Tène period in Tekovský Hrádok; Jan Bulas – Magdalena Okońska-Bulas: New discovery of the golden Celtic coin from the Opatowiec

Účastníci konferencie na exkurzii na hradisku Veľký vrch v Divinke v sprievode Jozefa Moravčíka. Foto: M. Magová

Commune, Świętokrzyskie voivodeship; Radosław Čambal – Naďa Beronská – Tomáš Dvorák – Robert Môc: Metallographic analyses of Late Latène Latin swords, blanks for the production of blades and the so-called “sword ingots” from Plavecké Podhradie-Pohanská; Przemysław Dulęba – Adam Pyzik – Jacek Soida: The first well-dated Celtic dice from Poland; Ábel Garczik: New research possibilities of the graphitic pottery; Rebecka Gergács: The Celts of the Váli Valley, Hungary. First results of a topographical research; Erik Hrnčiarik – Tomáš Kolon: Evidence of pottery craftsmanship from the Ha D3/Lt A period at the location of Biely Kostol (Trnava district, Slovakia); Daniel Hudran – Dominik Repka – Matej Styk – Mária Hudáková – Mária Hajnalová: The archaeobotanical analysis of hillfort Jánovce-Machalovce; Nikolas Karaš: Cult places of Celts in the La Tène period from the territory of nowadays Slovakia; Leona Kohl: Pottery with a multicultural influence from Walpersdorf, Traisenvally; Filip Korn: From sketches to pixels: Jaroslav Böhm excavation at Staré Hradisko (1934); Margaréta Musilová: On the Footsteps of the Celts in Bratislava – mobile application; Friederike Novotny – Michaela Spannagl-Steiner – Thomas Koch-Waldner – Leona Kohl – Peter C. Rams: News from CATA – a spot on Paleopathology; Dominik Repka – Matej Styk – Mária Hudáková – Matúš Hudák – Marta Kučerová: Archaeological excavation of the hillfort in Jánovce-Machalovce in the season 2023; Zuzana Staneková – Marek Both: New archaeological sites in Nezbedská Lúčka; Wioletta Pazowska: Coins from Kujawy region – traces of the presence of Celts?; F. Zsófia Sörös: Some new data from the late La Tène fortified settlement at Balatonföldvár (Transdanubia); David Spáčil: Moravian Celts’ anklets – what are they made of? Initial results of chemical analyses; Malvinka Urák: Transcending evil? Type 548 beads and their possible significance; Petr Vrána: La Tène settlement along the Orlice, Divoke Orlice and adjacent areas in the light of surface and detector finds.

Konferencia sa niesla vo výbornej priateľskej a pohostinnej atmosfére, čo je predovšetkým zásluha mimoriadne aktívneho prístupu kolegov z Krajského pamiatkového úradu v Žiline. Prednáškové bloky aj posterové prezentácie sprevádzala bohatá a plodná vedecká diskusia.

Súčasťou vedeckého podujatia bola exkurzia na hradisko Veľký vrch v Divinke, kde nás sprevádzali súčasní i niekdajší zamestnanci Považského múzea v Žiline – Dr. Andrea Slaná a prom. hist. Jozef Moravčík. Po krásnej vychádzke po hradisku sme si užili priateľské pohostenie, pripravené zástupcami obce

Divinka na čele s jej starostom Ing. Michalom Krškom. Trasa exkurzie ďalej viedla na hrad Budatín a popoludní sme mali možnosť vychutnať si žilinské staré mesto v sprievode fantastického Mgr. Vladimíra Majtana (KPÚ Žilina), ktorý je vskutku erudovaným a zaničeným znalcom žilinských pamiatok.

Ku konferencii bola vydaná kniha abstraktov KELTI / DIE KELTEN / THE CELTS 2024, zostavená štvoricou organizátorov L. Benedikovou, M. Furmanom, G. Březinovou a B. Kovárom (Nitra 2024; https://www.academia.edu/118633366/Kelti_Die_Kelten_The_Celts_2024_Book_of_abstracts). Vyvrcholením dňa exkurzie bol spoločenský večer v rovnakej budove, v ktorej sa konala konferencia, a ktorej program spestril slávnostný prípitok a pozdrav primátora mesta Žilina, ako aj účinkovanie ľudovej hudby Ferova družina.

Podujatie bolo priebežne dokumentované (foto/video) Ing. arch. Martinou Magovou (KPÚ Žilina). Zo získaného video materiálu vyhotovil Mgr. M. Žuffa (Spolok SEPTENTRIO, o. z.) krátky spomienkový dokument, ktorý je dostupný online: <https://www.youtube.com/watch?v=o6jdZQIIBVc&t=3s>.

Nasledujúci ročník konferencie sa uskutoční opäť na Morave.

Lucia Benediková – Martin Furman

Konferencia „Sacred Places – Sacrifices – Feasts La Tène cult practices in archaeological context“ vo Viedni

Medzinárodná konferencia „Sacred Places – Sacrifices – Feasts La Tène cult practices in archaeological context“ (Posvätné miesta – Obety – Sviatky – Kultové praktiky doby laténskej v archeologickom kontexte) sa uskutočnila 16. až 18. mája 2024 vo Viedni v historickej budove Prírodovedného múzea (Naturhistorisches Museum). Organizačne stretnutie zabezpečili Prírodovedné múzeum Viedeň (NHM), Rakúsky spolkový pamiatkový úrad (BDA) s podporou antropologickej spoločnosti (Anthropologische Gesellschaft) vo Viedni. Termín konania tejto zaujímavej konferencie sa prelínal s ďalšou medzinárodnou konferenciou organizovanou v dňoch 14. – 17. mája v Žiline. Išlo o 23. konferenciu Kelti – doba laténska v strednej Európe. Dá sa povedať, že dve veľmi významné konferencie sa dosť nešťastne v termínoch prekrývali a viacerí bádatelia sa presúvali zo Žiliny do Viedne. Atraktívna téma konferencie, ako

Účastníci konferencie na schodisku NHM. Foto: B. Hirsch

aj samotná Viedeň, prilákala vyše sto odborníkov, špecialistov zo štrnástich krajín Európy.

Kultové praktiky z doby laténskej, ktoré sa prejavujú v posvätných miestach, obetiach a slávnostiach, majú špecifickú fascináciu, sú populárnou témou, ale sú aj veľmi zaujímavou oblasťou štúdia pre interdisciplinárny výskum. V rámci tejto medzinárodnej konferencie sa predstavil súčasný stav výskumu. Pozornosť sa sústredila na dôkazy, rekonštrukciu a interpretáciu rôznych kultových praktík v archeologickom kontexte, pričom podobnosti a rozdiely jednotlivých prejavov boli hojne diskutované. Okrem precízneho archeologického výskumu sa kladie značný dôraz na interdisciplinárny výskum týchto posvätných miest, najmä na špecializované disciplíny ako je antropológia, archeozoológia a archeobotanika, ako aj na rôzne iné vedecké analýzy archeologického materiálu. Ako organizátori uviedli, podnetom na zorganizovanie takejto konferencie vo Viedni bola na jednej strane prezentácia knihy o dlhoročnom interdisciplinárnom záchranom výskume v oblasti keltského kultu na Perl/Stadläckern na Frauenbergu pri Leibnitz (Štajersko), ako aj výsledky 30-ročného interdisciplinárneho výskumu svätyne na Sandbergu v Roseldorfe (Dolné Rakúsko). Program konferencie bol veľmi bohatý. V priestore historickej sály číslo 16 účastníkov privítali Katrin Vohland, generálna riaditeľka Prírodovedného múzea vo Viedni (NHM), Christoph Bazil, predseda Rakúskeho spolkového pamiatkového úradu a Karina Grömer, vedúca prehistorického oddelenia múzea.

Prvý blok prednášok bol venovaný práve rakúskemu nálezisku v Roseldorfe (Dolné Rakúsko). Samotnú lokalitu, ako aj výsledky výskumu predstavili Veronika Hölzer – vedúca výskumu a Maciej

Karwowski. Nosnou témou ďalších prednášok bola „Charakteristika svätyň v dobe laténskej a ich variácie“. Po ukončení prednášok bola prezentácia knihy Georga Tiefengraber: *Der latènezeitliche Kultbezirk am Frauenberg bei Leibnitz (Steiermark). Teil 1: Der archäologische Befund und die kontextuelle Auswertung des archäologischen Fundmaterials*, po ktorej bolo krátke pohostenie a možnosť diskusie vo vstupných priestoroch múzea. V piatok 17. 5. 2024 pokračovali prednášky zahrnuté v bloku „Kult a osady“. Ešte pred obedom boli posterové prezentácie (s krátkym komentárom). Po obedovej prestávke pokračoval maratón prednášok v bloku „Rituály a posvätné miesta – od Čiech po Áziu“. Po ukončení prednášok mali účastníci konferencie možnosť prezrieť si jednotlivé expozície v múzeu. V sobotu prednášky pokračovali v blokoch „Rituály a posvätné miesta – pohľad na západ“, „Posvätné miesta v prírode“ a „Kult a rituály na pohrebiskách“.

Organizátorky opäť ponúkli počas prestávky prehliadku depozitárov, jednotlivých pracovísk v múzeu, ako aj vonkajších priestorov múzea s úžasným výhľadom na Viedeň.

Prehliadka vonkajšej časti múzea z jeho strechy, kde sú Lucia Benediková, Gertrúda Březinová, Hana Čížmářová, Ivan Čížmář a v pozadí budova Kunsthistorisches Museum. Foto: B. Hirsch

Účastníci konferencie vo vestibule NHM po prezentácii knihy. Foto: B. Hirsch

Pohľad do keramického laboratória múzea. Foto: B. Hirsch

Konferenciu ukončili vo večerných hodinách po početných diskusiách a poďakovaniach. Zo Slovenska sa s posterom zúčastnil iba jeden študent Nikolas Karaš z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, konkrétne z Katedry archeológie s názvom „Kultové miesta Keltov v dobe laténskej z územia dnešného Slovenska“. Bez príspevkov a iba na posledný deň sa konferencie zúčastnili L. Benediková a G. Březinová. Ich účasť bola zameraná predovšetkým na pracovné stretnutie s organizátorkami podujatí v rámci múzea – s Karin Grömer a Barbarou Hirsch, spolu s Hanou a Ivanom Čížmářovými z dôvodu koordinovať dátumy týchto významných konferencií k dobe laténskej na rok 2025. Keltov organizuje v roku 2025 moravská strana. Pôjde už o 24. medzinárodnú konferenciu „Keltové / The Celts / Die Kelten 2025. Doba laténska v strednej Európe“, a to v termíne 20. – 23. mája 2025 v Zlíne. Medzinárodné stretnutie vo Viedni na zaujímavú tému „The role of women in elites of the 1st millennium BC between Central Europe and the Southern Balkans“ je naplánované od 13. do 15. mája 2025.

Gertrúda Březinová

Konferencia North European Symposium for Archaeological Textiles XV vo Varšave

15. medzinárodné stretnutie archeológov a archeologičiek špecializujúcich sa na výskum textilu v archeológii sa konalo v dňoch 22. – 24. mája 2024 vo Varšave. Po dlhšej prestávke (naposledy prezenčne v Liberci v roku 2017 a online v Oulu v roku 2021) sa tak opäť stretli odborníci z celého sveta, aby diskutovali o najnovších poznatkoch a trendoch vo výskume archeologického textilu. Konferenciu, ktorá nasledovala po záverečnej COST akcii CA19131 „Euroweb – Europe Through Textiles“, hostila Varšavská univerzita. Počas celého týždňa sa tak účastníci mohli na dvoch podujatiach oboznámiť s aktuálnymi témami týkajúcich sa výskumu textilu.

North European Symposium for Archaeological Textiles (NESAT) sa koná od roku 1981 každé tri roky. V posledných dvoch desaťročiach sa tohto významného podujatia zúčastňujú odborníci a odborníčky nielen zo severu Európy, ale už z celého kontinentu a z rôznych vedných odborov príbuzných archeológii. Na piatom NESAT-e v roku 1990 prvýkrát predstavil Karol Pieta priekopnícke nálezy textilu z doby laténskej. Na jeho prácu neskôr nadviazala Tereza Štolcová, ktorá sa od roku 2005 aktívne zúčastňuje každého stretnutia NESAT. Táto konferencia sa stala dôležitým fórom pre výmenu poznatkov a skúseností v oblasti výskumu archeologického textilu a prispela k jeho výraznému rozvoju v Európe.

Tohtoročná konferencia predstavila najnovšie objavy v oblasti archeologického textilu v širokom kontexte. Prednášky boli zamerané nielen na najnovšie objavy, ale aj na technické, sociálne a kultúrne aspekty textilu. Okrem toho boli prezentované nové výskumné metódy, experimentálna archeológia, rekonštrukcie textilu a odevu a v neposlednom rade aj projekty týkajúce sa digitalizácie starších nálezov a tvorby databáz textilných nálezov.

Počas troch dní sa účastníci mohli zoznámiť so 42 prednáškami a 21 posterami z celej Európy. Tematické okruhy konferencie zahŕňali: 1. Raný textil: výroba a spotreba; 2. Oživenie textilu a nástrojov z doby bronzovej a železnej; 3. Od doby rímskej po Vikingov: nové projekty, nové prístupy; 4. Nové interpretácie posolstiev pretkaných textíliami; 5. Lesk tkania: kovové nite a elitné tkaniny; 6. Svet tkanín: textílie v stredovekej Európe a mimo nej; 7. Analytické techniky a experimentálne prístupy ku konzervácii a farbivá v centre pozornosti; 8. Všetko v obale: textílie, nástroje a doplnky z hrobov, miest a pod vodou; 9. Osobitné úvahy o štúdiu pohrebných textílií a liturgických odevov: etika, obmedzenia a perspektívy; 10. Staré nálezy – nové perspektívy; 11. Posterová sekcia.

S prednáškou „Zobrazenia stredovekých textilných nástrojov vo výzdobe starej lodžskej architektúry. Vyjadrenie dlhého trvania (longue durée) podľa Fernanda Braudela“ otvoril konferenciu profesor Jerzy Maik z Varšavskej univerzity, spoluzakladateľ prestížnej siete NESAT. Celý svoj profesionálny život sa venuje výskumu vzniku a vývoja textilnej výroby od praveku po stredovek a vychoval mnoho študentov, ktorí sú dnes významnými odborníkmi v oblasti textilnej archeológie.

Za Slovensko sa konferencie zúčastnili archeologička Tereza Štolcová a textilná výtvarníčka Jana Zaujecová, ktoré predstavili

Účastníci a účastníčky konferencie „North European Symposium for Archaeological Textiles XV“ na Varšavskej univerzite.

Foto: M. Bogacki

spoločný projekt s textilnou reštaurátorkou Annou Blonskou. Ich prezentácia s názvom „Rekonštrukcia odevu popradského kniežata pre verejnosť: hypotézy, výzvy a nové poznatky“ predstavila výsledky intenzívnej interdisciplinárnej spolupráce. Vďaka nej sa podarilo vytvoriť hypotetickú rekonštrukciu odevu popradského kniežata, ktorá priniesla nové poznatky o technológiách, materiáloch a módných trendoch v 4. storočí n. l.

Trojdnňový prednáškový maratón bol zavŕšený návštevou Múzea ľanu v Żyrardowe a Ústredného múzea textilu v Lodži. Účastníci konferencie mali počas celého týždňa voľný vstup do Národného múzea a na Kráľovský hrad vo Varšave. Na záver konferencie rada NESAT-u rozhodla, že hosťiteľom ďalšieho stretnutia v máji 2027 bude Univerzita v Glasgowe.

Tereza Štolcová

Kiná v Československu

V nasledujúcom príspevku by som rada dala do pozornosti jedno zaujímavé podujatie, ktoré síce obsiahlo archeológiu len v jednom príspevku, ale ponúklo komplexnejší pohľad na čas nášho hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva – kiná a ich prevádzkovanie v minulosti. Vo štvrtok 23. mája 2024 sa v Kine Ponrepo v Prahe uskutočnil workshop Kiná v Československu. Workshop bol súčasťou výskumného projektu Národného filmového archívu Prahy Kina ve Východočeském kraji 1960–1990, ktorý má na starosti Marie Barešová a Luboš Marek. Cieľom bolo podporiť diskusiu o prevádzkovaní kín v interdisciplinárnej perspektíve. I keď nosnou témou malo byť primárne obdobie znárodnenia kinematografie (1945 – 1990) a české kraje povojnového Československa, organizátori boli otvorení aj ďalším tematickým a časovým okruhom v rámci výskumu prevádzkovania kín. Podujatie bolo rozdelené do štyroch tematických okruhov, po každom z nich nasledovala diskusia.

V prvom bloku s názvom Data(báze) predstavil Ivan Klimeš Sokolské kiná v roku 1931 a 1951 na príklade východočeských žúp, pričom sa pozornosť zamerala na ich osud po znárodnení. Petr Klíma sa venoval plzeňským biografom (Invalid, Hvězda, Elektra a ďalšie) z hľadiska stavebného vývoja a ich osudom po roku 1989. Terézia Porubčanská priblížila projekt aplikovaného výskumu, ktorý vznikol v Ústave filmu a audiovizuálnych štúdií na Masarykovej univerzite. Projekt si kladie za úlohu priblížiť

dejiny kinematografie v Zlíne odborníkom a súčasne aj širokej verejnosti. Predstavená bola tiež webová aplikácia prezentujúca obsah databázy, ktorá je súčasťou projektu. Autorská dvojica Vladislava Říhová – Anna Waisserová prezentovali odbornú webovú databázu Sochy a města (www.sochyamesta.cz). Databáza eviduje a identifikuje umelecké diela vo verejnom priestore, veľakrát rýchlo miznúce objekty 50. – 80. rokov 20. storočia naprieč Českou republikou, predovšetkým s cieľom vytvoriť praktické nástroje pre ich záchranu. Uvedenú prácu priblížili na prípade Kina Sokol v Litomyšli.

Po obede sa pokračovalo druhým blokom prednášok na tému Architektura a interiér kin. Vladislava Říhová rozprávala o inventarizácii hodnotných prvkov kina vo Vrchlabí, ktoré bolo postavené v roku 1927 podľa modernistického návrhu Richarda Broscheho z České Lípy. Objekt je dnes nevyužívaný a jeho majiteľom je mesto Vrchlabí. Pardubickým kinám Jas a Sport ako kultúrnym fenoménom mesta sa venoval Matěj Bekera. Dvojica Ilona Mach – Jan Slanina predstavila výstavu Bedřich Šimon – autor neznámý o pátraní po autorovi mozaiky Sputnik vo dvorane Bio Central v Hradci Králové. Mozaika bola na prelome 60. a 70. rokov 20. storočia vytvorená špeciálne pre vstupný priestor bývalého kina Jas (dnes Bio Central). Na kultúrne domy sa v nasledujúcom príspevku zamerlal Lukáš Veverka. Výnimočné postavenie v rámci povojnovej architektúry získali tieto stavby vďaka významnému architektonickému i umeleckému spracovaniu, úlohe urbanistického stredobodu, ako aj ideologickému obsahu.

Po prestávke začal tretí blok prednášok Kinoprovoz po roce 1945. Marek Danko rozprával o pôsobení Emila Širotka vo funkcii splnomocnenca pre správu štátnych kín v rokoch 1945 – 1948. Išlo o obdobie prvých rokov zoštátnenia kinematografie z hľadiska priebehu preberania biografov do rúk štátu. Venoval sa tiež štruktúre štátnej správy kín. Libor Staněk priblížil kiná v okrese Vodňany v rokoch 1948 – 1960, keď sa na jeho území nachádzalo päť stálych kín. Jaromír Blažejovský sa vo svojom príspevku zamerlal na širokouhlé kino Vesmír v Zastávce u Brna, pričom priblížil program a reklamu kina v rokoch 1967 – 1987. V závere bloku dvojica autoriek Jana Kořínková – Hana Fajstaurová predstavila storočnú históriu Biografu Český ráj v Jičíně, 1923 – 2023, ktorému bola venovaná výstava a publikácia.

Po prestávke nasledoval posledný štvrtý blok Technika a provoz kinosálů. Tomáš Vyšinský prezentoval premietacie stroje v československých kinách, ich technologický stav v druhej

polovici 20. storočia, ako aj momenty, ktoré ovplyvnili lokálnu výrobu premietacích strojov v Československu. Tereza Frodlová priblížila stereoskopické kino Praha, ktoré v rokoch 1955 – 1956 pôsobilo na Václavskom námestí a bolo špeciálne upravené pre premietanie stereoskopických filmov. Príbeh Kina amatérských filmů v Kutnej Hore za normalizácie neskôr vyrozprával Viktor John. Uvedené kino bolo prvým svojho druhu v Československu. Zuzana Poláková sa venovala záchrannému archeologickému výskumu v interiéri Kina Palace v Nitre. Pod pôvodnou premietacou stenou budovy sa tu podarilo odkryť orchestrisko. Ako priestor pre hudobný sprievod bolo neoddeliteľnou súčasťou kina pre nemý film, postaveného v rokoch 1925 – 1926. Odkrytie orchestriska pôvodného kina je jednoznačne prvým takýmto počínom z hľadiska archeológie na území Slovenska.

Po následnej diskusii za posledným blokom prednášok a záverečnom zhrnutí konferencie nasledovala vernisáž výstavy Historie kin v Československu venujúca sa budovám, ktoré slúžili ku prevádzke kín vo Východočeskom kraji. Zúčastnení si potom mohli pozrieť projekciu brazílskeho dokumentu Portréty přízraků (2023) Klebera Mendonça Filha. Workshop, ako aj početná účasť ľudí na ňom ukázali, že záujem o históriu prevádzkovania kín je vysoký a interdisciplinárne prostredie prinieslo nové témy do diskusie a podnety k spracovaniu.

Zuzana Poláková

Konferencia Počítačová podpora v archeológii 2024

V dňoch 28. až 30. mája 2024 sa konal už 23. ročník konferencie Počítačová podpora v archeológii. Tohtoročným miestom stretnutia odborníkov z Českej a Slovenskej republiky bol areál kaštieľa v Kočovciach na západnom Slovensku. Organizátormi boli Slovenská technická univerzita v Bratislave, SNM-Archeologické múzeum v Bratislave, Pamiatkový úrad SR, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. a Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Ako býva zvykom, program konferencie bol opäť rozmanitý a vedecky nesmierne prínosný. Počas dvoch prednáškových dní odznelo 21 príspevkov (vrátane keynote lecture) a bolo prezentovaných 16 posterov. Jeden deň bol vyhradený exkurzii. Okrem toho tento rok usporiadatelia pripravili aj novinku v podobe dvoch workshopov a jednej panelovej diskusie a účastníkov čakalo i jedno originálne prekvapenie.

Konferenciu otvoril T. Lieskovský a potom nasledovali príspevky venujúce sa predstaveniu či už nových aplikácií, práce s databázami, alebo digitálnej dokumentácie terénnych situácií i hmotných pamiatok: M. Tábiová: Predstavenie softvérovej aplikácie pre spracovanie antropologických údajov; P. Demján: Aké presné je rádiouhlíkové datovanie? Nová online kalkulačka; K. Šabatová – D. Parma – M. Hajnalová: Srovnání radiokarbo- nových dat z doby popelnicových polí z různých typů vzorků; J. Chajbullin Košťál: The gentle art of losing the source of truth; F. Ševčík – Č. Fouček – M. Kmošek – Z. Jarůšková: 3D dokumentace uspořádání depotu měděných předmětů z doby bronzové pomocí sekvenční fotogrametrie; P. Ďurica – M. Miño: Nové možnosti využití 3D fotogrametrie a reverzního inženýrství při archeologickém výskumu; P. Brunčák – R. Kellnerová – A. Sučíková – M. Petrle – I. Kravjanská: Přehled terénního digitálního

*Diskusia po treťom bloku príspevkov Kinoprovoz po roce 1945.
Foto: Z. Poláková*

dokumentovania pamiatok v PÚ SR za predchádzajúce obdobie; M. Marčíš – M. Fraštia – L. Pekáriková: Mobilné telefóny a videokamery v službách histórie; F. Prekop: Využití 3D tisku v archeologickej praxi. Několik příkladů a zkušeností; D. Dreslerová – B. Strouhalová – T. Kodad – M. Dyčka – Č. Čišecký: Kamenohlnitá ohrazení na Šumavě (Šumavská Nazsca III.); M. Dyčka – N. Venclová – D. Dreslerová: Far from Any Road – Nižborská periferie Stradonického oppida v kontextu laténského osídlení Krivoklátska.

Po prednáškach nasledovala prezentácia posterov, počas ktorej všetci autori najskôr v krátkosti predstavili riešené témy, a potom pokračovala individuálna diskusia pri jednotlivých posteroch: P. Bisták – H. Pařez: Prieskum a dokumentácia reliktov zariadení na vodný pohon v areáloch dvoch sklární v pohorí Tribeč; K. Bohušová: Povodie Prušánky a Kyjavky v mladšom praveku a v časom stredoveku; M. Cíván: Identifikácia a verifikácia antropogénnych reliktov v katastri obce Obyce; J. Čáni: Evidence a správa archeologických dát v NPÚ. Informační systém o archeologických datech; I. Černuško: Odlišnosti v pochovávaní vybraných vekových skupín laténskej spoločnosti; D. Dreslerová – P. Demján – E. Čepeláková: Absolutní datování pravěkých období s malým množstvím radiouhlíkových dat; M. Hajnalová – M. Hudran: Mnohorozmerná štatistická analýza archeobotanických dát – nástroj na detekciu depozičných procesov. Prípadová štúdia Jánovce-Machalovce, poloha Hradisko; K. Hanáková: Poloautomatická vektorizace historických map. Příklad vektorizace map císařských otisků stabilního katastru vsi Kámen

Účastníci konferencie pred kaštieľom v Kočovciach. Foto: P. Dragonidesová

Účastníci konferencie na hradisku Ducové-Kostolec. Foto: E. Makarová.

a města Kraslice; N. Hurajtová – P. Gašparovičová – V. Piscová: Využitie archeologických dát v štúdiu súčasnej krajiny; M. Košťál – V. Nosek: MeshSection ToolBox pro software Blender; T. Kroupa – L. Kalabzová: Dokumentace krovu kostela sv. Jakuba ve Vidžíně pomocí laserového 3D skeneru; T. Lieskovský – Z. Borzová – P. Bisták: Terénne relikt v priestore hradiska na Veľkom a Malom Lysci – komparácia výsledkov viacerých metód spracovania a vizualizácie dát leteckého laserového skenovania; S. Miklós: Aktívne využitie počítačových metód pri výskume osídlenia ľavého brehu rieky Váh oblasti Trenčianskej kotliny; M. Moravcová – L. Vítovič – J. Maglay – P. Liščák – G. Bystrička: Využitie DMR 5.0 a prostredia GIS pri geologickom a geomorfologickom mapovaní v nížinnej a stredohorskej krajine; M. Olejník: Výsledky nedeštruktívneho výskumu na severnom Záhori; K. Tanczosová – M. Kotal – M. Dobrotková – A. Bucha Rášová: Pamiatkový informačný systém PAMIS – prvé mesiace prevádzky.

Ďalším bodom programu úvodného dňa bol workshop Digitalizácia kresieb a tvorba databáz keramiky pomocou free softwaru LAP, ktorý viedol P. Demján z Archeologického ústavu AV ČR Praha. Za ním nasledovala keynote lecture, ktorú predniesla odborníčka na mayskú civilizáciu Eva Jobbová z Trinity College Dublin na tému Od ruín k algoritmom: Transformačné trendy v Mayskej archeológii prostredníctvom výpočtových metód a interdisciplinárnych prístupov. Prvý konferenčný deň sa ukončil ochutnávkou vína.

Druhý deň sa prednášky niesli najmä v duchu využívania umelej inteligencie, geofyzikálnej prospekcie a leteckého laserového skenovania: J. Plzák: Identifikace nečitelných mohylových násypů na zemědělsky obdělávané půdě pomocí topografického mapování: metoda přesné lokalizace prostřednictvím výškopisu; M. Hladík – K. Hladíková – D. Cibulka – M. Janovský: Dlhodobé osídlené lokality z prvého tisícročia po Kr. na Pomoraví – diaľkový prieskum zeme, geofyzikálna prospekcia a geoarcheológia ako nástroj výskumu; M. Felcan – Z. Felcanová: Archeogeofyzika v praxi – skúsenosti, postrehy a limity; L. Gálová – T. Lieskovský: Druhý cyklus leteckého laserového skenovania územia SR z pohľadu archeológie; T. Lieskovský – P. Bisták – M. Neumann – M. Miño – M. Pristáš – F. Pružinec – R. Ďuračiová – R. Fencík – J. Faixová Chalachanová: Krajina pod mračnom bodov – Potenciál špecializovaného spracovania leteckého laserového skenovania s veľmi vysokým rozlíšením pre ochranu kultúrneho dedičstva na Slovensku; J. Fišer – L. Starková: Pohled „klíčovou dírkou“ do minulé krajiny Blízkého východu: Extrakce historického DEM a ortofotoplánů ze špiónážních satelitních snímků z období studené války; J. Pecháček: Strojové učení v archeologii: případové studie; R. Harasim: Využití umělé inteligence ke zpracování a analýze archivních dat a P. Tóth: Využitie generatívnej umelej inteligencie pri tvorbe archeologických rekonštrukcií.

Problematika umelej inteligencie a jej využívania na študijné a vedecko-výskumné účely bola aj témou panelovej diskusie, ktorú moderovala K. Šabatová z Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brne. Prizvanými diskutujúcimi boli: P. Demján (Archeologický ústav AV ČR, Praha), M. Košťál (ÚAM FF MU, Brno), P. Křišťuf (Katedra archeologie FF ZČU, Plzeň), T. Lieskovský (Stavebná fakulta STU, Bratislava), V. Nosek (ÚAM FF MU, Brno), L. Rytíř (Katedra archeologie, FF Univerzita Hradec Králové) a P. Tóth (ÚAM FF MU, Brno). Po panelovej diskusii organizátori konferencie udelili ceny študentom za najlepši

poster, ktoré získali: M. Cíván (1. miesto), S. Miklós (2. miesto) a I. Černuško (3. miesto).

Aj počas tohtoročnej konferencie sa konalo zasadnutie česko-slovenskej pobočky medzinárodnej organizácie Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology, na ktorom sa preberali minulé aj plánované aktivity. Po ňom nasledoval druhý workshop LIDAR pre archeológov, tentokrát ešte jednoduchšie, v QGIS... a viedol ho T. Lieskovský zo Stavebnej fakulty STU v Bratislave. Na záver druhého dňa bol pripravený spoločenský večer. Pred ním nás však čakalo ešte prekvapenie v podobe premietania záznamu divadelnej hry Holá fakta o Holém vrchu, v ktorej si hlavnú ženskú postavu zahrála pravidelná účastníčka konferencie D. Dreslerová z Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Tretí a zároveň posledný deň konferencie bol vyhradený na exkurziu. Na programe bolo najskôr kúpeľné mesto Piešťany v sprievode riaditeľa Balneologického múzea V. Krupu. Navštívili sme areál stredovekého cintorína a zaniknutého gotického kláštorného kostola, ktorý je najstaršou murovanou architektúrou na území mesta. V Balneologickom múzeu sme si pozreli paleontologickú, archeologickú a etnografickú expozíciu zameranú na región Piešťan a okolia, ako aj expozíciu venovanú balneológii a životu Milana Rastislava Štefánika. Napokon sme sa cez funkcionalistický Kolonádový most, ktorý je dielom architekta Emila Belluša, a ktorý je známy tiež bronzovou sochou barolámača (autorom je Robert Kühmayer), presunuli na Kúpeľný ostrov, kde sme obdivovali ďalšie národné kultúrne pamiatky, akými sú napríklad liečebné domy Napoleonské kúpele a Thermia Palace. Ďalšou zastávkou boli Moravany nad Váhom – Veľký jarok. M. Moravcová zo Štátneho geologického ústavu Dionýza Štúra v Bratislave nás poinformovala o vzniku a výskume tejto približne 20 m hlbokej eróznej ryhy, ktorá je prírodnou pamiatkou, a M. Neumann z Pamiatkového úradu SR nám porozprával nielen o dejinách archeologického výskumu v Moravanoch nad Váhom, ale aj pozoruhodný príbeh o putovaní a znovunavrátaní Moravianskej venuše na Slovensko. Poslednou zastávkou bola národná kultúrna pamiatka hradisko Ducové-Kostolec, kde nám dal odborný výklad P. Grznár z Krajského pamiatkového úradu Trnava. Lokalita bola síce osídlená a opevnená už v mladšej dobe bronzovej, ale do povedomia sa dostala najmä ako veľkomoravský dvorec s rotundou, viacerými drevenými stavbami a rozsiahlym včasnostredovekým pohrebiskom.

Ďakujeme všetkým organizátorom za výborne zvládnutú organizáciu konferencie, ako aj sprievodcom po lokalitách za pútavý výklad. Už sa tešíme na budúcoročnú konferenciu, na organizáciu ktorej sa podujala Katedra archeológie FF Univerzity Hradec Králové. Dovidenia v Klástore Broumov v severovýchodných Čechách!

Erika Makarová

Komorné archeologické kolokvium o dejinách archeológie 2024

Múzeum mesta Bratislavy ako dôležitá pamäťová inštitúcia a najstaršie múzeum na Slovensku organizovalo druhýkrát Komorné archeologické kolokvium o dejinách archeológie. Kolokvium sa uskutočnilo 13. júna 2024 v bratislavskej Starej radnici. Zúčastnili sa na ňom bádatelky a bádatelia z niekoľkých českých

Faustova sieň v Starej radnici, pohľad do pléna počas prednášky.

Foto: D. Bolgáčová

a slovenských inštitúcií: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., Univerzita Palackého v Olomouci, Historický ústav SAV, v. v. i., SNM-Archeologické múzeum, Múzeum mesta Bratislavy, Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV a ďalší pozvaní hostia. Zámerom stretnutí je rozvíjať a udržiavať vedeckú diskusiu medzi inštitúciami a bádateľmi československej archeologickej školy.

V roku 2024 sme sa zamerali na výskumné otázky dejín archeológie v období prvej Československej republiky. Úvodnú prednášku prezentovala Olga Lečbychová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Témami diskusie boli Štátny archeologický ústav a jeho terénne aktivity na Slovensku (Miloš Hlava, Univerzita Palackého Olomouc), osobnosť archeológa profesora Jana Eisnera (Martin Neumann, Historický ústav SAV, v. v. i.), počiatky archeologických výskumov v krasových oblastiach (Marcela Starcová, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.) a systematické výskumy rímskych pamiatok na Slovensku (Miloš Hlava). Diskusiu s pozvanými hosťami viedla Jana Mellnerová Šuteková (Múzeum mesta Bratislavy, SAS pri SAV) a odborníci spolupracujúci na projekte Štátny archeologický ústav na Slovensku (1919–1939) – prvorepubliková archeológia profesionálni i pod vlajkou čechoslovakizmu výskumného programu Akadémie vied České republiky Strategie AV21 – Anatomie evropské společnosti. Střední Evropa jako fenomén moderních dějin. Múzeum mesta Bratislavy vydalo s podporou SAS pri SAV a AÚ SAV, v. v. i. knihu abstraktov s predstavením diskusných tém a časovým harmonogramom stretnutia (ISBN 978-80-89636-60-0, zostavovatelia Jana Mellnerová Šuteková, Peter Barta). Komorné archeologické kolokvium o dejinách archeológie organizované Múzeom mesta Bratislavy patrí medzi dôležité diskusné stretnutia, ktoré udržiavajú vedeckú diskusiu medzi bádateľmi venujúcimi sa dejinám archeológie v krajinách strednej Európy.

Jana Mellnerová Šuteková

Archeologický seminár „Najnovšie výsledky archeologického výskumu na Zemplíne“

Dňa 14. júna 2024 sa v priestoroch zimnej záhrady Zemplínskeho múzea uskutočnil archeologický seminár pod názvom „Najnovšie výsledky archeologického výskumu na Zemplíne“. Jeho usporiadateľom bolo Zemplínske múzeum v Michalovciach, ktoré sa

tak zapojilo do medzinárodnej akcie Európske dni archeológie, prebiehajúcej počas 14. – 16. júna 2024. Témou organizovaného jednodňového seminára boli najnovšie výsledky archeologických výskumov, ktoré sa realizovali na území Zemplína v poslednom období. Boli oslovení viacerí bádatelia z východného Slovenska, ktorí sa podieľali na záchranných výskumoch práve v tomto regióne. Spolu odznelo šesť referátov, ktoré boli rozdelené do predpoludňajšieho a popoludňajšieho bloku. Seminár otvorila úvodným slovom riaditeľka Zemplínskeho múzea S. Rovňáková, ktorá zároveň privítala všetkých účastníkov. Prednášku „Archeologické lokality na trase plynovodu EUSTREAM“ o rozsiahlom záchrannom výskume, ktorý realizoval Archeologický ústav SAV, v. v. i. v Nitre v rokoch 2018 – 2021 na stavbe Eustream VTL plynovodu Veľké Kapušany – Poľsko, predniesol autor tohto príspevku. Na trase dlhej viac ako 100 km bolo preskúmaných viacero archeologických lokalít z rôznych období praveku, včasnej doby dejinnej či stredoveku. Ako druhá v poradí referovala E. Horváthová z Archeologického ústavu SAV o výsledkoch medzinárodného poľsko-slovenského projektu „Transmisia stepných vplyvov v Karpatskom pásme v III. tisícročí pred Kristom“, ktorý sa realizuje v spolupráci s Poľskou akadémiou vied v Krakove. Projekt je zameraný aj na terénne aktivity, ktorých cieľom je výskum mohylových hrobov z mladšieho úseku eneolitu v regióne Zemplína. Prebieha už tretiu sezónu a priniesol mnoho závažných objavov a výsledkov. Počas tohtoročnej sezóny sa tímu podaril významný objav, ktorý potvrdil existenciu a rozšírenie tzv. jamovej kultúry z východných častí Európy na našom území. Ďalší príspevok s názvom „Vzácné prilby z Trhovišťa“ predniesla M. Kunderátová z Východoslovenského múzea, ktorý sa týkal unikátneho nálezu bronzových prilieb z Trhovišťa. Svojím obsahom patrí k najvýznamnejším depotom z mladšej/neskorej doby bronzovej z nášho územia vôbec. V poobedňajšom bloku odznela druhá polovica referátov. Š. Olšav nás oboznámil s výsledkami výskumu najstarších plavidiel na našom území. Prednáška niesla názov „Najstaršie plavidlá na Slovensku a Zemplíne“. Verejnosti boli predstavené priame aj nepriame doklady používania lodí a tzv. monoxyllov, člnov vyrobených z jedného kusu dreva, resp. kmeňa stromu. Súčasťou prednášky bola tiež prezentácia výsledkov experimentu výroby monoxylu a následnej plavby po rieke Tisa. Ako ďalší vystúpil K. Švaňa, ktorý nás v rámci referátu „Záchranný výskum v centre Michaloviec“ oboznámil s výsledkami výskumu na hlavnej ulici v Michalovciach, ktorý bol realizovaný v lete roku 2022 na betónovej ploche parkoviska situovaného severne od pešej zóny a v susedstve polikliniky. Výskumom sa získali poznatky o vývoji vrstvenia plochy, pričom najstaršie stopy jej využívania pochádzali z obdobia prelomu 13./14. storočia. Podstatne početnejšie boli doklady z obdobia novoveku (od 17. storočia), keď sa priestor využíval prevažne na hospodárske účely a nachádzali sa tu jednoduché chlebové pece, ale aj stavby s nasucho kladenými základmi (možno stodoly?). Vo východnej časti preskúmanej plochy sa zachytili zvyšky architektúry spojenej so synagógou z druhej polovice 19. storočia a ďalšou architektúrou, ktorá patrila do jej areálu. Posledný referát predniesla L. Gačková, ktorá v svojej prednáške „Odkrývaná nížina“ referovala o začiatkoch a postupnom rozvoji archeologického výskumu na Východoslovenskej nížine od obdobia 19. storočia. Predstavila významné inštitúcie a archeologických bádateľov, ktorí sa výrazne podieľali na organizovaní terénneho archeologického výskumu v priestore nížiny. Prezentovala tiež podiel Zemplínskeho múzea v Michalovciach, ktoré svojou archeologickou aktivitou od konca

50. rokov 20. storočia podstatnou mierou prispelo k obohateniu archeologickej mapy zemplínskeho regiónu.

Cieľom archeologického seminára bolo informovať nielen odbornú, ale aj širokú verejnosť o výsledkoch archeologických bádání v poslednom období na území regiónu Zemplína. Význam referátov podčiarkuje fakt, že väčšina z nich priblížila výsledky z doteraz nezverejnených výskumov.

Rastislav Hreha

5. medzinárodná konferencia Early Iron Age in Central Europe 2024

V dňoch 1. až 3. júla 2024 sa v Zámockom múzeu v rakúskom Linzi (Schlossmuseum Linz) uskutočnila 5. medzinárodná konferencia o staršej dobe železnej v strednej Európe – Early Iron Age in Central Europe 2024. Podujatie bolo organizované spoločnosťou Orbis Ferrorum (<https://orbisferrorum.com/eia-conference-2024>) a OÖ Landes-Kultur GmbH (<https://www.oekultur.at/>) s podporou vedeckého výboru pracovnej skupiny Early Iron Age in Central Europe. Ide o sériu vedeckých stretnutí, ktorá sa od roku 2015 uskutočňuje každé dva roky (s prerušením v pandemickom roku 2021 a s posunom predchádzajúceho ročníka, ktorý sa konal v Nitre, na rok 2022) v rôznych mestách strednej Európy.

Stretnutia sa zúčastnilo niekoľko desiatok bádateľov zo Slovenska, Česka, Poľska, Rakúska, Nemecka, Slovinska, Chorvátska, Maďarska, Rumunska, z Veľkej Británie a z USA.

Účastníci konferencie pred budovou Zámockého múzea v Linzi.
Foto: Early Iron Age in Central Europe working group

Dva dni boli vyplnené prednáškami a prezentáciami posterov, v posledný konferenčný deň sa uskutočnila exkurzia. Večer prvého dňa bol venovaný slávnostnej prednáške autorky Kerstin Kowarik: In the wake of disaster? Human-environment relations in the Hallstatt-Dachstein region.

Referáty boli prezentované v tematických blokoch. Tematický blok I: EIA SETTLEMENTS AND (MICRO)REGIONS: Leif Hansen – Roberto Tarpini – Quentin Sueur – Steeve Gentner – Dirk Krause: Überraschende Entdeckungen – 10 Jahre systematische Forschungstätigkeit im Umland der Heuneburg; Anne Jerosch – Judith Koschorke – Thomas Scholten – Peter Kühn – Thomas Knopf: The abandonment of the Early Iron Age Settlement of Hochdorf/Enz (Eberdingen); Felix Köstelbauer: A

“princely seat” in Eastern Austria? The case study of Praunsberg, Niederfellabrunn; Petra Kmetová – Peter Bisták – Tibor Lieskovský – Michal Felcan: Sheltered by a mountain. New discoveries from the Early Iron Age around Žibrica Mountain in western Slovakia; Matija Črešnar – Petra Vojaković – Branko Mušić – Luka Gruškovnjak – Agni Prijatelj – Barbara Horn – Helena Grčman: Pungrt above Ig (near Ljubljana), the first urbanized Early Iron Age hillfort of the south-eastern Alpine region and how we are approaching it.

Tematický blok II: FOCUSING ON THE ROLE AND FUNCTIONS OF EIA SETTLEMENTS: Marek Novák: There, at the foot of the hillfort, turn left. A contribution to the potential function of Early Iron Age hilltop sites in Moravia; Bence Soós: Functions of a settlement. Mernye-Rézdomb and the EIA settlements in southern Transdanubia.

Tematický blok III: LIVING IN THE EIA – A GLIMPSE INTO LIVING AND WORKING ENVIRONMENTS: Hans Reschreiter – Kerstin Kowarik: Do's and don'ts in the Early Iron Age of the Eastern Alps; Benjamin Wimmer: Conspicuous Consumption at Early Iron Age Hellbrunnerberg (Salzburg): A Zooarchaeological Perspective; Martin Trefný – Drahomíra Malýková – Michaela Wallisová – Vít Beran: “Ah, what a chilly day! Could you please prepare me a warm drink?” Warming water in Bohemia during the Hallstatt period; Caleb Ranum – Mária Hajnalová: From the Field to the Meal: Early Iron Age Plant Foodways at the Hallstatt Settlement of Modřice, Brno-venkov; Karina Grömer – Kayleigh Saunderson – Ronja Lau: “Big Data” in archaeological textile research. Iron Age textiles in Europe.

Tematický blok IV: MORTUARY PRACTICES AND OUTSTANDING GRAVE GOODS: Saša Kovačević: EIA Cremation Practices: A few new insights from the Drava River Valley (Plitvica – Bednja Rivers Basin, Northwestern Croatia); Farkas Márton Tóth: Burial customs of the Vekerzug Culture based on the analysis of Soroksár-Akácus (Budapest) and Csanytelek-Újhalastó (Csongrád). Preliminary results; Anna Józefowska: Let's talk about elites! Passages of power at the Hallstatt period cemetery in Domasław (Wrocław, Lower Silesia); Axel G. Posluschny – Thomas Lessig-Weller – Angelika Wilhelm: A Hallstatt shield north of the Alps? Reflections on the grave from Ober-Wöllstadt (Wetterau); Gerd Stegmaier: Quiver and dagger: Studies on a remarkable burial of the Late Hallstatt period from the cemetery at the ‚Burrenhof‘ (Grabenstetten/Erkenbrechtsweiler, Germany).

Tematický blok V: APPROACHING THE EIA BY ANALYSING ITS MATERIAL CULTURE: Zsófia Sz. Osváth – Bernadett Bajnóczi – Máté Szabó: “The ugly truth”: Chemical composition and microtexture of Scythian Age dark based beads; Miloslav Chytráček – Lukáš Kučera – Martin Golec – Zuzana Golec Mírová – Doris Mischka – Katja Hagemann – Vojtěch Zemek – Jan Martínek: Amber Roads in the Early Iron Age between the Rhine and Moravia. Methodology, research questions and state of research; Tomáš Mangel – Anita Kozubová – Martina Beková – Zuzana Bláhová-Sklenářová – Tereza Jošková – Miroslav Novák – Lucie Novotná: Eastern Bohemia in the Hallstatt period – a view from the perspective of hoarding; Erik Hrnčiarik – Tomáš Kolon: Archaeological research of the Late Hallstatt/Early La Tène period settlement at the location of Biely Kostol (Trnava district, Slovakia); Laura Šejčić – Janja Mavrović Mokos: On the context, typology and distribution of the Early Iron Age fibulae finds from Sv. Križ

(Prigorje, Croatia); Szabolcs Czifra: Wing of the Gryphon; Péter Mogyorós: The Scythian type arrowheads of Dédestapolcsány Verebce-bérc (northeastern Hungary); Franka Ovčarić: Tracing the Transition: The Late Bronze Age to the Early Iron Age in Croatia's Prigorje Region.

POSTERY: Gertrúda Březinová – Radoslav Čambal: The Early La Tène settlement between the Little Carpathians and the Váh river in Slovakia; Lucia Benediková – Martin Furman: Understanding the function of the prehistoric mountain summit sites in the Slovakian part of the Western Carpathians on the example of Demänovská hora site (cadastre of Demänovská Dolina and Liptovský Mikuláš-Ploštín); Károly Tankó: The Early Iron Age period of Velem – Szent-Vid in the light of the results of recent field surveys; Sylva Tichá Bambasová: Research on two enclosed settlements from the Hallstatt period in Eastern Bohemia near Hradec Králové; Anna Török-Botyánszki: Dating the Iron Age grave at Doboz (Békés, southeastern Hungary) in the light of recent observations; Katalin Novinszki-Groma – Matija Črešnar – Zoltán Czajlik – Branko Mušić – Luka Gruškovnjak – Agni Prijatelj – Helena Grčman – Fabio Cavalli – László Rupnik: What can cemeteries, graves and finds tell us about the burial rituals of the Early Iron Age between the Alps and the Danube? Case studies of Süttő (Hungary) and Poštela (Slovenia); Katja Hagemann: Making the Early Iron Age More Transparent: Thoughts on the Exchange of Amber and Glass; Jana Doležalová: Golden headdresses in the Bylany Culture: a collection of Early Iron Age golden artifacts from the site of Farářka (Northwestern Bohemia); Denys Grechko: The Decline of the Eastern Hallstatt culture & the Uprise of the Vekerzug culture: Chicken or egg problem?

Konferencia sa niesla v duchu vedeckých diskusií a vzájomného „sieťovania“. Okrem vedeckého bol bohatý i sociálny program.

Súčasťou akcie bola exkurzia k archeologickým lokalitám v okolí jazier Traunsee a Attersee v Hornom Rakúsku, ktoré sú známe pravekými nákolnými stavbami a rozsiahlymi sídliskami rozkladajúcimi sa na brehoch týchto vodných plôch.

Treba vysloviť uznanie organizátorom, menovite najmä kolegyniam Claudii Panenka (Orbis Ferrorum) a Jutte Leskovar (OÖ Landes-Kultur GmbH), ktoré sa podujali (a to nie celkom plánovane) pripraviť toto každým ročníkom úspešnejšie a medzi bádatelmi staršej doby železnej stále populárnejšie stretnutie.

Lucia Benediková

V4 Heritage Academy (Kraków – Zabrze 2024)

V dňoch 8. – 14. júla 2024 sa uskutočnil v poradí 13. ročník medzinárodnej akadémie zameranej na manažment lokalít svetového kultúrneho dedičstva UNESCO v krajinách Vyšehradskej štvorky (V4). Aktuálny ročník organizovalo Międzynarodowe centrum kultury v Krakove v úzkej spolupráci s Muzeum górnictwa węglowego v sliezskom mestečku Zabrze. Keďže išlo o podujatie, na ktorom mali participovať účastníci zo všetkých krajín V4, bol pod patronátom Pamiatkového úradu Slovenskej republiky zostavený šesťčlenný tím pod vedením A. Gondovej z referátu svetového kultúrneho dedičstva. Ako dobrovoľníci sa

*M. Wiśniewski sprevádza účastníkov akadémie centrom Krakova.
Foto: M. Neumann*

na akadémiu prihlásili aj L. Budayová, E. Makarová, M. Hrdina, R. Királ a M. Neumann. Naša cesta sa začala 8. júla v skoré pondelkové ráno na autobusovej stanici Nivy v Bratislave, odkiaľ o 5:40 vyrazila priama autobusová linka do Krakova. A hoci cesta trvala vyše šesť hodín, ubehla veľmi rýchlo vďaka spoločným rozhovorom a pozorovaním krajiny. Okolo obeda sme dorazili na autobusovú stanicu v Krakove, odkiaľ sme prešli do nášho Hotela Matejko. Tu sme mali možnosť natrafiť na našich budúcich kolegov, ktorí tu boli rovnako ubytovaní. Keďže izby väčšiny z nás ešte nestihol hotelový personál pripraviť, zložili sme sa všetci v jednej izbe a vyrazili sme na hlavné námestie v centre mesta – Rynek glówny. Práve tam má sídlo Międzynarodowe centrum kultury, ktoré celú tohtoročnú akadémiu zastrešovalo. Na prízemí prebehla registrácia a zoznámenie sa s prvou časťou organizačného tímu – Marekom Świdrakom a Zofiou Rokitkou. Ďalšie milé stretnutia sa odohrali počas obeda. Oficiálne privítanie ale prebehlo až v mezonete – ujal sa ho Michał Wiśniewski, vedúci vzdelávacieho oddelenia Medzinárodného centra kultúry a riaditeľka centra Agata Wąsowska-Pawlik. Obaja poľskí organizátori vrelo privítali všetkých domácich i zahraničných účastníkov a v krátkosti predstavili hlavné body nášho päťdňového programu. Po krátkom predstavení každého z nás sa pristúpilo k prednáškam, ktoré prezentovala Věra Kučová a Łukasz Galusek. Ich zmyslom bolo vytvoriť pre nás účastníkov názornú predstavu našich finálnych výstupov. Po úvodných oficialitách prišiel čas na exkurziu po meste. Michał nám predstavil Rynek glówny, Sukiennice, Mariánsku baziliku, kláštor dominikánov, Kostol sv. Františka z Assisi s vitrážami od Stanisława Wyspiańskiego, Plac Szczepański s Paľacom sztuki, Barbakan, Teatr Juliusza Słowackiego a napokon Grunwaldský pomník na Námestí Jana Matejki. Tak sme dorazili k reštaurácii Jarema, kde nás už očakávala chutná večera.

Začiatok druhého dňa sme opäť strávili v kultúrnom centre v centre mesta. Svoje prednášky o ochrane kultúrneho dedičstva predniesol T. Fejérdy, B. Szmygin a A. Gondová. Každá z prednášok nám mala pomôcť pri koncipovaní našich vlastných výstupov, ktoré sme mali predniesť na konci nášho pobytu v sobotu. T. Fejérdy predstavil stručný prehľad medzinárodných dokumentov viažucich sa k ochrane kultúrneho dedičstva (Haagska konvencia, Benátska charta, Dokument z Nary atď.). B. Szmygin prezentoval konkrétne atribúty, ktoré

sa posudzujú pri zápise industriálneho dedičstva na Zoznam pamiatok svetového dedičstva UNESCO – patria k nim výrobky (products), miesto (place), budovy (buildings), stroje (machinery), technológia (technology) a skúsenosti (skills). Na B. Szmygina nadviazala A. Gondová, ktorá v krátkosti predstavila industriálne dedičstvo Slovenska. Po prednáškach nasledoval neskorý obed (o 14:00) priamo v kultúrnom centre a peší presun z mestskej štvrte Kazimierz do Múzea inžinierstva a technológie, ktoré sídli v bývalom električkovom depe. Po krátkom uvítaní nasledovala prehliadka expozícií múzea. Treba uznať, že na starostlivé štúdium všetkých exponátov, interaktívnych tabúl a prístrojov by človek potreboval celý deň. V múzeu sú totiž prezentované technológie využívané od staroveku až po modernú dobu. Záujemca tak získa informácie o vytyčovaní a stavbe ciest v Rímskej ríši, o kladení vodovodov, o vytyčovaní pôdorysu stredovekých miest, o výrobe sviečok, produkcii elektrickej energie, vynáleze žiarovky, nástupe automobilov a vysokorýchlostného internetu, letoch do vesmíru či osídľovaní iných planét. Ohúrení záplavou podnetov a nových informácií sme sa presunuli do reštaurácie Hamsa v centre bývalej židovskej štvrte, kde nás opäť očakávala skvelá večera.

Mohutná športová aréna Spodek v Katowiciach. Vľavo v pozadí je obytný dom Superjednostka. Foto: M. Neumann

Plavba dedičnou štôľňou kráľovej Lujzy. Foto: M. Neumann

Streda bola dňom, kedy sme ráno o ôsmej opustili Krakov a autobusom sme sa všetci spoločne presunuli do sliezskeho mestečka Zabrze. Cestou sme sa však zastavili v Katowiciach. Neďaleko Sliezskeho múzea sme vystúpili na umelý zemný násyp,

Podzemná chodba v štôlni kráľovnej Lujzy. Foto: M. Neumann

Banský výťah štôlnie Guido. Foto: M. Neumann

odkiaľ sme uvideli dve ikonické stavby mesta – monumentálnu športovú arénu Spodek na križovatke dvoch hlavných mestských bulvárův a ohromný panelák Superjednostku, kde je možné ubytovať až vyše 2000 ľudí. Naša cesta však ďalej pokračovala priamo do neďalekého Zabrze. Prvou destináciou tu bola Štôlna kráľovnej Lujzy, kde nás privítalo vedenie múzea. Tu bol pre nás pripravený obed a online meeting s Garry Neilom, ktorý nám práve na príklade industriálneho centra v Zabrze predostrel svoju inšpiratívnu predstavu o tunajších mimoriadnych univerzálnych hodnotách, ktoré by oprávňovali zaradiť industriálne pamiatky v Zabrze na Zoznam svetového dedičstva UNESCO. Po prednáške sme boli rozdelení z kapacitných dôvodův na dve skupiny a začalo sa s prehliadkou celého komplexu štôlnie. Bola nám ukázaná (ešte stále funkčná) strojovňa banského výťahu

a zoznámili sme sa so signalizáciou operátora výťahu. Následne sme nasadli do autobusu a po asi dvojkilometrovej jazde sme sa dovezli k východu dedičnej štôlnie, ktorý sa nachádzal blízko riečky Bytomky. Dedičná štôlna bola budovaná od roku 1799 s cieľom odvodniť uhoľné bane nielen v Zabrze, no i v Rudzie Śląskiej, Świętochłowicach a Chorzówie. Jej celková dĺžka bola až 14 km. Okrem odvodňovacej funkcie slúžila aj na dopravu vyťaženeho uhlia na povrch. Vďaka napojeniu na Kłodnický kanál sa uhlie dalo transportovať ďalej po rieke Odre až do Berlína a Štetína. Väčšina vyťaženej suroviny však skončila v neďalekých kráľovských železniarňach v Gliwiciach.

Pri ústí dedičnej štôlnie nás náš sprievodca oboznámil s bezpečnostnými zásadami a rozdal nám prilby. Potom už nič nebránilo tomu, aby sme nastúpili na úzke dlhé loďky, ktorými sme sa pod ulicou Wolności preplavili do podzemného prístaviska. Loďky nemali svoj vlastný pohon, preto ich musel náš kormidelník doslova ťahať dopredu. K tomu využíval krátku tyč, ktorou sa zachycoval o kovové háky, ktoré trčali zo stien dedičnej štôlnie. Cestou nám sprievodca objasňoval históriu ťažby, čo sprevádzali aj úžasné svetelné a zvukové efekty. Po vylodení v podzemnom prístavisku nás čakalo zoznámenie sa s technikou ťažby uhlia v 19. storočí. Treba uznať, že to bolo naozaj náročné. Baníci, ktorí tu pracovali ako súkromníci (resp. dnes by sme povedali živnostníci), si museli zabezpečovať vlastný odev, náradie a tiež kanárikov v kliebkach. Každý baník mal dvoch kanárikov – jedného v kliebke na zemi na detekciu oxidu uhličitého a druhého zaveseného pod stropom na detekciu výbušného metánu. Ak vtáčik prestal spievať (kolibrík spieva stále, ak vidí čo i len drobný zdroj svetla, v tomto prípade plameň sviečky, ktorými si baníci v podzemí svietili), bolo treba rýchlo utiecť. To isté platilo, ak hrozil zával. Ten sa dal indikovať na základe drevitého praskania, ktoré vychádzalo zo stien bane. Po ukončení prehliadky sme nasadli do banského vláčiku, resp. lanovky, ktorá nás vyviezla na povrch priamo do Parku 12C blízko hlavného múzejného komplexu. Tu sme sa stretli s druhou skupinou a po krátkom občerstvení sme odišli na večeru do reštaurácie Fajrant, po čom nasledovalo už len ubytovanie v Hoteli Diament.

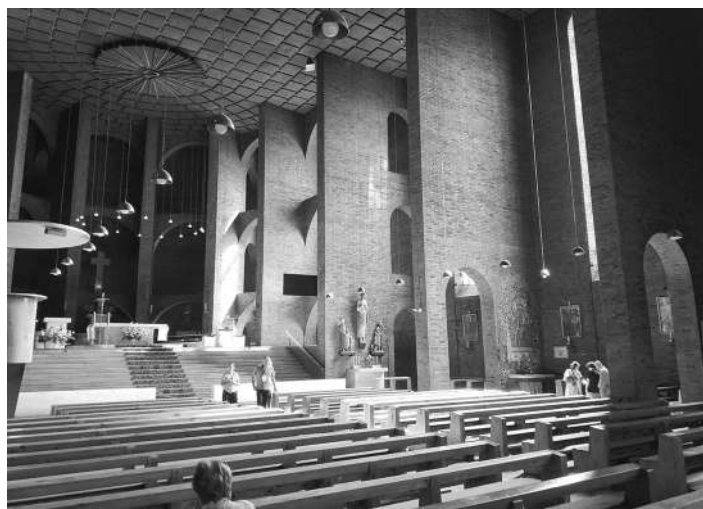
Kostol sv. Anny v Nikiszowci. Foto: M. Neumann

Štvrtok sa začal návštevou Múzea uhoľného baníctva v centre mesta Zabrze. Kolegovia z múzea nám krátko predstavili expozíciu a previedli nás po jednotlivých pracoviskách. Najväčší záujem vyvolal projekt zameraný na digitalizáciu už nevyužívaných podzemných banských diel a nevyužívaných banských prevádzok,

k čomu má múzeum vyškolený široký tím odborníkov. Pracovníci múzea aktívne vyhľadávajú aj predmety súvisiace s banskou minulosťou okolia Zabrze – a stále sa im darí nachádzať niečo nové. Bývalí baníci, ktorí zostali v zatvorených banských komplexoch ako strážnici alebo správcovia, im odtiaľ donášajú zabudnuté staré dokumenty a predmety súvisiace s baníctvom. Symbióza múzejníkov a bývalých baníkov tak prináša svoje ovocie. Po obhliadke múzea nasledovala návšteva bane Guido, ktorá sa nachádzala len kúsok od nášho hotela. Táto baňa sa môže pyšiť dlhou históriou. Založil ju už v roku 1855 gróf Guido Henckel von Donnersmarck. Svoj rozkvet zažívala až do medzivojnového obdobia, kedy boli v bani vyťažené hlavné uhoľné vrstvy. Následne bola baňa postupne opúšťaná a jednotlivé časti boli uzatvárané a zasypávané. Zvrat nastal až v roku 1982, keď bola podpísaná dohoda o premene časti bane na múzeum. Začalo sa tiež s opätovným sprístupňovaním už uzatvorených častí – aj vďaka tomu sa môžu dnes návštevníci dostať až do hĺbky 355 m pod zemou. A práve na najhlbšiu sprístupnenú úroveň bane sme smerovali aj my. Banským výťahom sme zišli na úroveň 320 m a odtiaľ nás sprievodca pešo doviedol do až do najhlbšieho miesta bane. Bolo zaujímavé okúsiť na vlastnej koži atmosféru banskej prevádzky, ktorá by sa dala nazvať takmer súčasnou. Vystužené banské chodby s kruhovým profilom, pásové dopravníky, obrovské ťažobné stroje a nekonečné množstvo jemného sivého prachu (ako sme sa dozvedeli, slúžil na zamedzenie šírenia požiaru – tento poľský vynález sa dnes využíva po celom svete). Všetkých ohúrila prezentácia „živého“ strojového dobývania uhlia a tiež množstvo vynaliezavosti, ktorú museli baníci po celé generácie preukazovať v nebezpečnom podzemnom prostredí. Sprevádzanie sa ukončilo na úrovni 320 m pod zemou, kde bol pre nás prichystaný obed. V podzemnej miestnosti sa konal aj náš prvý workshop – rozdelili sme sa do „medzinárodných“ skupín a prvýkrát sme začali načrtávať našu predstavu o mimoriadnych hodnotách celého banského komplexu. Po ukončení workshopu sme sa výťahom vyviezli na povrchu a autobusom sme sa presunuli do Nikiszowca. Nikiszowiec je dnes súčasťou Katowíc, no pôvodne to bolo samostatné sídlisko pre rodiny baníkov, ktoré naprojektovali Georg a Emil Zillmannovi. Sídlisko bolo v roku 1927, keď bolo definitívne dostavané, vzorom občianskej vybavenosti. Nachádzala sa tu škola, pošta, policajná stanica, nemocnica, pekáreň, kúpalisko a dokonca kostol. Na svoju dobu tu teda bolo baníkom poskytované bývanie na naozaj vysokej úrovni. Pri našej návšteve Nikiszowca nás hneď zaujala architektúra tejto obytnej štvrte – všetky stavby boli z tehál, čo dodávalo celému sídlisku nezameniteľnú atmosféru. Po prechádzke cez dvory jednotlivých obytných blokov sme zakotvili v reštaurácii Śląska Prohibicja, kde nás pohostili typickým miestnym jedlom – kluskami śląskimi. Po večeri nasledoval už len návrat na hotel a vytúžený odpočinok.

Piatok sa začal prehliadkou múzea Carboneum vo vodnej veži v Zabrze. Tu sme okrem nádherných výhľadov z vrchných poschodí veže mohli navštíviť aj výstavu venovanú uhlíku a jeho obehu v prírode. Hlavným bodom nášho programu bola však druhá časť nášho spoločného workshopu. Opäť sme boli rozdelení na dve skupiny a každá pracovala samostatne pod vedením našich supervízorov. Tu sa už začali črtiť prvé kontúry štruktúry našich záverečných prezentácií. Po výdatnej diskusii sme zamierili na jedno z vrchných poschodí veže, kde nás už čakal dlho očakávaný obed (opäť kluski śląskie). Po obedovej prestávke nás organizátori zobrali do Tarnowských Gór, kde

sa nachádzajú bane na galenit (zdroj striebra a olova) zapísané v roku 2017 na Zoznam svetového dedičstva UNESCO. Ťažba tu začala už v stredoveku, no trpkou ju poznačili udalosti v 17. storočí – tridsaťročná vojna, epidémie a predovšetkým spodná voda. Až nové technológie a príchod pruských inžinierov opätovne naštartovali ťažbu striebra v tejto oblasti, ktorá pretrvala až do začiatku 20. storočia. Odvtedy sa začali objavovať snahy o sprístupnenie baní, čo sa po 2. svetovej vojne aj podarilo. Po našom príchode do Tarnowských Gór nám Jacek Purchla, riaditeľ celého komplexu, predstavil jeho históriu ako aj trnitú cestu, ktorá viedla k zápisu baní na Zoznam svetového dedičstva UNESCO. Skutočnosť, že to bol naozaj zdĺhavý a náročný proces, ktorý bolo nutné neustále popoháňať dopredu aj na úkor vlastnej rodiny, bola evidentná z emotívneho výstupu riaditeľa múzea. Po vreľom privítaní však nasledoval zostup výťahom priamo do baní. Prekvapil nás značný rozdiel v teplote medzi povrchom a podzemím. Krátke trička tam museli doplniť svetre či ľahké vetrovky. Boli sme však na to pripravení a tak podzemná túra mohla začať. Sprievodca nám predstavil rozsiahle priestory, ktoré boli vyťažené v priebehu minulých storočí. Drevené podpory vytvárali dojem, že zrúteniu ohromných podzemných sál bránia len ony. Priamo v skale sme mali možnosť vidieť aj striebristý galenit, ktorý bol dlhé roky cieľom baníkov. Vzrušujúcou bola aj plavba podzemnou štôľňou, ktorá nám pripomenula zážitky zo Zabrze. Prehliadka bola ukončená opäť na povrchu v múzejnej budove, kde sme absolvovali večeru. Po návrate späť do hotela sme ešte strávili spoločný čas prípravou stratégie na našu zajtrajšiu prezentáciu.

Interiér Kostola sv. Jozefa v Zabrze. Foto: M. Neumann

Sobota bola naším posledným pracovným dňom a zároveň dňom našich prezentácií. Za celý týždeň sme mali možnosť načerpať dostatok inšpirácie a oboznámiť sa s pamiatkami industriálnej architektúry v Zabrze i jeho širšom okolí. To všetko nám pomohlo pri koncipovaní našej prezentácie v Múzeu uhoľného baníctva, kde sa konalo naše posledné pracovné stretnutie. Opäť sme sa rozdelení na dve skupiny a dokončovali sme naše prezentácie. Času bolo málo, no nakoniec sa podarilo vystihnúť všetko podstatné. Pri prezentácii „naostro“ každý zo skupiny predniesol pred publikom vlastnú časť. Dôraz sme kládli predovšetkým na to, že na Zoznam svetového dedičstva UNESCO nemajú byť zapísané len samotné bane, ale aj celá okolitá krajina, ktorá je dodnes výrazne poznačená storočiami uhoľnej ťažby. Len ako ucelený a dodnes zachovaný komplex vytvárajú jedinečný obraz

Účastníci medzinárodnej akadémie v Múzeu uholného baníctva v Zabrze. Foto: M. Stańczyk

významu baníctva pre technologický a technický rozvoj nielen Horného Sliezska, ale celého stredoeurópskeho priestoru.

Po odprezentovaní oboch skupín a poďakovaní za vykonanú prácu nás organizátori požiadali o odovzdanie prezentácií, ktoré majú slúžiť ako inšpirácia či podklad pre vypracovanie podkladov na zápis industriálneho dedičstva v Zabrze na Zoznam svetového dedičstva UNESCO. Nasledoval obed a po ňom komentovaná prehliadka po meste, počas ktorej sme navštívili štvrť Zandka s domami určenými pôvodne pre úradníkov a pracovníkov blízkej oceliarne Donnersmarck, ktoré vznikli medzi rokmi 1907 – 1922. Niektoré z domov niesli ešte stopy po bojoch pri prechode frontu na konci 2. svetovej vojny. Zaujímavý dojem zanechal aj bývalý Hotel Admiralpalast priamo v pôvodnom centre starého Zabrze, v ktorom sa kedysi nachádzala piváreň, reštaurácia s kaviarňou a na najvyšších poschodiach hotel. Impozantne pôsobil Kostol sv. Jozefa, navrhnutý Dominikom Böhmom a postavený v roku 1931. Tehlová architektúra, otvorený priestor, netradičné využitie oblúkov a hra svetla zanechali dojem na nás všetkých. Prehliadka mesta bola ukončená po krátkej prestávke v hoteli priamo v múzeu v centre mesta. Po slávnostných príhovoroch organizátorov nám zástupcovia každej z krajín vyslovili vďaku za našu prácu a odovzdali nám certifikáty o účasti. Nasledovala večera, spoločné fotenie na schodisku múzea a presun do múzea, kde prebehla ešte posledná neformálna rozlúčka so všetkými účastníkmi medzinárodnej akadémie. V nedeľu ráno sa väčšina zahraničných účastníkov nechala z hotela odviezť do Krakova, odkiaľ mali lepšie dopravné spojenie. Väčšina účastníkov zo Slovenska zostala v Zabrze a presunula sa na vlakovú stanicu, odkiaľ bolo priame vlakové spojenie s Bratislavou. Príchodom do Bratislavy sa naša dobrodružná cesta skončila – už teraz sa však tešíme na ďalší ročník akadémie, ktorý sa bude konať v Kutnej Hore.

Martin Neumann

Medzinárodná konferencia pri príležitosti 800. výročia založenia Benediktínskeho opátstva sv. Beňadika na Skalke

Jednodňové podujatie pripomínajúce spomenutý dejinný medzník sa konalo 18. júla 2024. V priestoroch Pútnického domu na

Malej Skalke privítal prítomných nitriansky biskup Mons. Viliam Judák. Vo svojom úvodnom slove pripomenul význam zakladacieho aktu prvého opátstva na našom území s nemariánskym patrociníom. V krátkosti pripomenul dôležité momenty zo života Beňadika v jeho pustovníckom prostredí doplnené kanonizáciou a uložením ostatkov do katedrálneho chrámu sv. Emeráma na Nitrianskom hrade. Rastúci význam týchto okolností primäl nitrianskeho biskupa Jakuba, aby v roku 1224 založil v mieste niekdajšej jaskynnej pustovne benediktínske opátstvo, ktoré sa následne pretváralo na pútnické miesto.

V ďalších vystúpeniach využili A. Solčiansky, J. Zozulák, E. Borián, M. Druga, V. Zemančík, V. Judák dostatočný priestor, aby pripojili ďalšie informácie rozširujúce vedomostný okruh poslucháčov. V ich kolekcii preto figurujú poznatky o počiatkoch monastického hnutia, jeho význame a šírení do európskeho prostredia. Vynechať sa nedala ani eremitická spiritualita zachytená v svätobenediktínskych pojmoch. Ich tradičnú zostavu spestrili v speve zachytené doplnky zostavené na území Nitrianskej diecézy. Zaujímavé paralely sa precíznym rozborom objavili aj v pustovníckych aktivitách Svorada-Andreja i Beňadika. S menej potešiteľnými skutočnosťami sa účastníci konferencie oboznámili s dopadmi opatrení šírených počas úpadkovej minulosti opátstva naplňanej vo zvýšenej miere v časoch ateistického režimu.

Benediktínske opátstvo sv. Beňadika na Skalke. Foto: M. Hanuliak

V ďalšej časti podujatia figurovali odlišne ladené informácie s voľnejším vzťahom k benediktínskemu opátstvu prednesené M. Hanuliakom a M. Kucmanovou. Spomedzi nich možno vyzdvihnúť význam zvyškov sakrálného objektu odkrytého archeologickým výskumom na neďalekom návrší. Jeho vzťah ku kláštornému objektu zreteľnejšie vynikne až po detailnom rozbere zlomkovitých zložiek nálezového fondu. Nemusí ísť o náhodu, ak údaje pochádzajú z rovnakého obdobia, v ktorom tu pôsobil neskorší svätec Benedikt. Zaujímavé spestrenie prezentovaných vystúpení priniesli poznatky z pamiatkarskej obnovy niekdajších kláštorných stavieb. Hodnoverné odpovede na viaceré otázky poskytla prehliadka kláštorného areálu zaradená na poobedné hodiny. Všetkých účastníkov podujatia potešila zamýšľaná snaha organizátorov podujatia zaradiť písomnú podobu prednesených referátov do zborníka

Milan Hanuliak

Starovek v Nižnej Myšli

Dňa 20. júla 2024 sa uskutočnil tretí ročník podujatia s názvom Starovek v Nižnej Myšli. Historický festival sa už tradične odohral v archeologickom skanzene doby bronzovej v Nižnej Myšli. Program zabezpečovali historické skupiny zo Slovenska, Českej republiky a Rumunska. Rimania zo 4. storočia n. l., v podaní KVH Teokratos z Bratislavy, predviedli bojové techniky neskororímskej armády a demonštrovali funkčnosť rôznych dobových zbraní. Bojové formácie, zvyklosti vo vojsku a tréning legionárov, tentoraz z 2. storočia n. l., detailne zobrazili skupiny Terra Apulum z Rumunska a SARUS zo Spiša. Spišskí reenactori usporiadali tiež gladiátorské zápasy, ktoré svojou atmosférou preniesli návštevníkov do rímskej arény. Zo Spiša sa do Nižnej Myšle pretancovala aj ženská tanečná formácia Fatima, ktorej tanečnice predviedli pôvabné rímske tance. Tance antických bakchantiek previedli dievčatá z rumunskej skupiny Antheia imperialis. Program dopĺňali mnohé interaktívne aktivity zobrazujúce spôsob života domáceho obyvateľstva v dobe rímskej. Život Keltov stvárnilo o. z. Fuaráin zo stredného Slovenska a svet Germánov návštevníkom priblížila skupina Bacrie z Českej republiky. Chute antiky bolo možné ochutnať vďaka kuchárke dobových receptov z Košíc, ktorá prichystala fantastické rímske pokrmy. Priestor historického festivalu dopĺňali dobové tábory Rimanov, Keltov a Germánov, ktoré bolo možné navštíviť a prezrieť si skutočne veľké množstvo rôznych replík predmetov bežného života ľudí v minulosti. Aby sa nezabudlo, že archeoskanzen v Nižnej Myšli je miestom, ktoré samo o sebe reprezentuje dobú bronzovú, sprievodný program dopĺňali rôzne

V Nižnej Myšli bola predstavená aj replika bronzovej situľy z Kladiny. Foto: M. Černák

Na podujatí vystúpili viaceré historické skupiny. Foto: M. Černák

Diváci mali možnosť vychutnať si aj ukážku dobových tancov. Foto: M. Černák

remeslá z tohto obdobia. Tie sa na rozdiel od hlavného programu koncentrovali za hradbami opevneného sídliska I. Zabezpečovali ich členovia o. z. Collegium Myssle a o. z. Ipea. Návštevníci tak mohli obdivovať zručnosti pravekých spoločností pri odlievaní bronzu, tkaní látok alebo vyrábaní keramických nádob. Medzi vystúpeniami jednotlivých historických skupín sa k slovu dostali aj odborníci. Mgr. Martin Pristáš návštevníkom priblížil významné keltské opevnené centrum nachádzajúce sa v obci Zemplín. Keďže počas podujatia prebiehala aj ochutnávka vín, nazreli sme vďaka prednáške Mgr. Anny Kalapáčovej aj do vinohradníctva v antickom svete. Unikátnu repliku bronzového kotla na varenie piva objaveného v Kladine v Českej republike prišiel predstaviť Bc. David Maršálek. Súčasťou prednášky o výrobe piva z doby bronzovej bola aj ochutnávka piva, ktorého receptúra bola vytvorená na základe analýzy sedimentu z originálneho nálezu. Zlatým klincom programu bolo dobývanie „barbarskej“ opevnenej osady rímskou armádou. Dramatické predstavenie sa skončilo odrazením rímskeho obliehania a veľkým potleskom z radov divákov. Uvoľnenú záverečnú atmosféru podujatia zabezpečili hudobná skupina Varkocs a ohňová show Tatiany Votroubekovej so sprievodom. Podujatie zorganizovalo o. z. Collegium Myssle s finančnou podporou Košického samosprávneho kraja z programu Terra Incognita. Partnermi podujatia boli obec Nižná Myšľa, Archeologický ústav SAV, v. v. i. a SAHI. Vydarené počasie a veľké množstvo návštevníkov spolu s bohatým programom vytvorili fantastickú atmosféru s množstvom nezabudnuteľných zážitkov.

Štefan Olšav

Bude 7. workshop skla v Hanušovciach nad Topľou posledný?

Od roku 2016 organizuje Komisia HS SAS tavby a experimenty so sklom v Archeoparku v Hanušovciach nad Topľou. Okrem minulého roka (2023) sa toto verejnosťou a odborníkmi obľúbené populárno-náučné podujatie organizuje každý rok v lete na prelome mesiacov júl a august. V tomto roku sa v dňoch 2. – 4. 8. 2024 uskutočnil už siedmy experiment a tavby skla v rekonštrukcii pece z 9. storočia, ktorá bola v minulosti preskúmaná v Bratislave-Dúbravke (podrobnosti pozri v minulých ročníkoch Informátora). Táto akcia je podporovaná Slovenskou sklárskou spoločnosťou, FUN GLASS Univerzity A. Dubčeka

Trenčín, RONA a. s. Lednické Rovne a Krajským múzeom Prešov, pobočka Kaštieľ a archeopark Hanušovce and Topľou. V roku 2024 podporil siedmy ročník experimentov P. Hlodák z Kermatu Kalinovo. Tavby sme v roku 2023 nemohli uskutočniť, lebo chýbali peniaze na zabezpečenie chodu pece, jej prípravu a obsluhu a napokon aj pre ľudí, čo odborne akciu lektorovali (sklár, vitrážisti, odborníci ku sklu, lektori, výrobca korálikov, vitrážistka atď.).

Tento rok sme ešte v decembri 2023 podali projekt a keď sme ešte ani v auguste nemali odpoveď, tak ma prehovorili, aby sme „sklo“ zrealizovali, pretože druhú pauzu by už sklárska pec ako i celé podujatie zrejme neprežili.

Časť experimentov s (archeo)fajansami. Foto: D. Stašíková–Štukovská

Okolo taviieb v replike sklárskej pece v Hanušovciach nad Topľou existuje už zohratý tím odborníkov od majstrov ošetrovujúcich a saturujúcich pec s dohľadom na požiarne predpisy, kuričov, pomocnej sklárky, výrobcov na lampe a sklárskom ohnisku, lektorov, či vitrážistky. Bez nich by tá tavba a celý program so sklárskou pecou a sklárskymi ohniskami nemohol existovať alebo by skončil katastrofou. To je ďalší aspekt, ktorý hovorí v prospech toho, aby sa v podujatí pokračovalo, lebo nanovo poskladať tento tím a naučiť všetko potrebné bude ťažké, ak nie nemožné. Len racionálne prikladať a čistiť ohnisko a vyhrievací kanál sme sa učili a objavovali do tohto roku, keď sme zostali konečne spokojní. To hovorím o majstrovi sklárovi, ktorý musí vedieť robiť v podmienkach včasného stredoveku a nie modernej sklárne s komfortne utaveným sklom. Teda predstava, že zoberiem nejakého ručne vyrábajúceho fúkača zo sklárne na pár dní do Hanušoviec, kde bude robiť predmety zo skla taveného v drevom kúrenej peci, skončí veľmi rýchlo neúspechom.

V roku 2024 sme opäť pri príprave pece v Hanušovciach nad Topľou na workshop menili niektoré metrické parametre a postavenie pracovných, odvetrávacích a vodiacich otvorov pece v rámci dlhodobého experimentovania s detailami taviacej kopuly. Je to preto, že pôdorys a podzemné časti pôvodnej sklárskej pece z 9. storočia sa síce zachovali a preskúmali, ale taviace komory, chladiace komory, ako i ohnisko sa našli iba v troskách, ktoré nedávali prehľad o detailoch taviacej či chladiacej komory. Niečo sme rekonštruovali podľa zachovaných kresieb a fyzikálnych zákonitostí. Nakoľko dosiahnuť potrebných 1200 °C bol každoročný problém, postupne sme experimentálne zistili optimálne a funkčné detaily v konštrukcii sklárskej pece, od ktorých závisela výška dosiahnutej a dlhodobejšie udržateľnej teploty v taviacej komore. Popri tavných a ukázkach výroby včasnostredovekých

a pravekých korálikov sme vyrábali aj sklenené nádoby, aspremontky a iné veci zo skla, vždy doplnené vysvetľujúcim komentárom. Robili sme aj kvízy pre deti, rodiny aj dospelých. Dávali sme im otázky z toho, čo sme k historickému sklu a peci hovorili, výhrou bola sladkosť.

Experimentovali sme s výrobou (archeo)fajanse, z ktorej boli vyrábané koráliky v staršej dobe bronzovej. Materiálovo ide o neroztavené jadro prekryté sklovitou vrstvičkou. Najviac korálikov z toho materiálu bolo archeologicky zistených na východnom Slovensku v Nižnej Myšli, ale nálezy poznáme z celej strednej a západnej Európy, avšak sú oveľa menej početné ako na východnom Slovensku. Niekoľko rokov sme sa snažili túto technológiu odhaliť a podarilo sa nám to až v tomto roku. Vďaka páňovi Ing. P. Hlodákovi, ktorý je špecialista na glazúry a má vedu „v krvi“, sme technológiu odkryli a vytavili niekoľko experimentálnych korálikov. Detailný opis technologického postupu pripravujeme do tlače spolu s unikátnou hypotézou páňa Hlodáka a jeho experimentmi.

Veľkú radosť mi spravili mladí kolegovia archeológovia a historici vedení M. Čurným, ktorí prišli do Hanušoviec na náš workshop. Tentokrát sa ku mne prihlásili a mohli sme sa porozprávať aj o budúcnosti výskumu historického skla na Slovensku, o ich názoroch na workshopy v Hanušovciach a doterajších výsledkoch experimentov. Prvýkrát som videla nejaký náznak perspektív pre historické sklo na Slovensku, ktoré trvalejší a väčší záujem archeológov veľmi potrebuje.

Počasie nám v piatok a sobotu neprialo, miestami pršalo, a to dosť výdatne. V nedeľu sme potom všetko dobíjali. Múzeum v Hanušovciach nad Topľou je v rekonštrukcii, napriek tomu nám však pracovníci dokázali pripraviť občerstvenie a vďaka Ing. S. Brussovi, poverenému riaditeľovi Kaštieľa a archeoparku, sme dostali aj jedlo počas dňa. Návštevnosť bola dobrá, ľudia boli s programom spokojní a veľa sa pýtali.

Televízia nás vysielala aj v hlavnom vysielacom čase. Foto: D. Stašíková–Štukovská

Do programu sme zaradili aj informáciu o postupe zápisu ručnej sklárskej výroby do zoznamov nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva. Informovali sme na niekoľkokrát, podľa záujmu a prítomnosti sklárov, ale aj verejnosti, ktorú celá situácia zaujímala.

Financie sme z fondu Ministerstva kultúry SR nedostali a chýba aj vysvetlenie prečo. Nepomohlo, že som sa vzdala náhrady svojich výdavkov aj honoráru, zoškriabali sme každý cent, ktorý sme zohnali. Časť odborníkov zostala bez zaplatenia za

svoju prácu – nielen lektori a organizátori, ale aj tí, čo strávili deň a noc pri peci, či robili veci pre program. Dlhujem 2400 € za ich prácu. Z toho dôvodu som oznámila, že nebudem už viac realizovať tieto workshopy skla, iba splatím dlžobu dobrým ľuďom. V takýchto podmienkach jednoducho nevládzem robiť. Oblúbenosť tavenia skla spojeného s lektorovaním, ako sme si základný program pri drevom kúrenej sklárskej peci zaužívali koncipovať, je zrejme veľká, lebo sa hneď začali jednanie o pokračovaní tejto tradície ďalšími záujemcami a pod záštitou Kaštiela a archeoparku v Hanušovciach and Topľou. V hre je tiež ponuka na komerčné využitie, s čím sa ale ja nestotožňujem. Našťastie je oveľa väčší záujem, aby sa pokračovalo v programe tak, ako sme to nastavili, teda populárno-náučne vrátane experimentov. Nič ešte nie je definitívne, predovšetkým sa musí nahradiť nevyplatená odvedená práca a definitívne zabezpečiť prechod workshopov so sklom pod iné vedenie.

Pýtam sa, či zaniknú populárno-náučné tavby skla v Hanušovciach alebo budú pokračovať ôsmym ročníkom?

Danica Stašíková-Štukovská

Gotická cesta – Križovatka kultúry a dedičstva

V závere letných prázdnin, 22. – 23. augusta 2024, sa v Rožňave uskutočnil v poradí už VI. ročník konferencie Gotická cesta – Križovatka kultúry a dedičstva. Tradične hostí prednášajúcich z rôznych odborov, ako aj z rozličných krajín, zväčša stredoeurópskeho priestoru. Prvý deň konferencie sa venoval odborným príspevkom. Na začiatku vystúpila Zuzana Poláková s problematikou archeologického poznania kostolných areálov v regiónoch Gemer, Malohont a Novohrad. Výsledky architektonicko-historického výskumu Kostola sv. Šimona a Júdu v Spišskom Hrhove predstavila Magdaléna Janovská, jeho krovu sa zase venoval Ľubor Suchý. Karol Ďurian priblížil históriu a súčasný stav evanjelického kostola v Hnúšti-Brádne. Po diskusii a obednej pauze pokračovali ďalšie referáty. Kristína Markušová upriamila pozornosť na obnovu gemerských kostolov, pričom si kladla otázku, či je lepšie kostoly obnovovať alebo objavovať. Diskutovala na tému vhodných a nevhodných prístupov k pamiatkovej obnove sakrálneho dedičstva. Obnovu krovu Kostola sv. Michala v Gelnici priblížil Igor Cziel. Po diskusii a prestávke nasledovala posledná trojica autorov. Výnimočným ikonografickým zobrazením Panny Márie v gemerských kostoloch sa venovala Éva Szakálos, v súčasnosti pôsobiaca v Maďarsku. Daniel Gligan z Rumunska prezentoval zobrazenie zbroje v naratívnych cykloch zo života sv. Ladislava v kostoloch Horného Uhorska. Ikonografiu dopĺňal reálnymi nálezmi zbroje. Posledný príspevok predniesol Andrej Mentel, ktorý priblížil stredoveké kamenné náhrobky z Bosny a Hercegoviny, ktoré sa nazývajú stecky.

Druhý deň konferencie bol venovaný exkurzii po obnovených a reštaurovaných pamiatkach Gotickej cesty. Prvou zastávkou bol Kostol sv. Márie Magdalény v Rakovníci. Spreádzala nás dvojica Michaela Kalinová a Karol Ďurian, ktorí na pamiatke realizovali stavebno-historický výskum. Predstavili realizáciu pamiatkovej obnovy strechy, ako aj ďalšie plánované kroky. Neskôr sme sa presunuli do evanjelického kostola

Účastníci exkurzie pred Kostolom sv. Márie Magdalény v Rakovníci. Foto: archív Gotickej cesty

v Rožňavskom Bystrom. Reštaurátor Patrik Farkaš priblížil reštaurovanie len nedávno na pôvodné miesto opäť inštalovaného barokového oltára. Reformovaným kostolom v Plešivci nás previedol Juraj Gregorek, jeden z autorov reštaurátorského výskumu a následného reštaurovania. Po obede naše kroky zamierili do Henckoviec. V evanjelickom kostole odprezentoval Patrik Farkaš reštaurovanie barokového oltára, ktorý sa tiež len nedávno vrátil na svoje pôvodné miesto. Ako posledné sme si pozreli finalizujúce reštaurátorské práce v Kostole všetkých svätých. Reštaurátor Peter Mlích priblížil zreštaurované presbytérium a najnovšie nálezy nástennej maľby v lodi kostola. Kostolom nás previedla aj Michaela Kalinová, metodička obnovy.

Na záver patrí poďakovať sa organizátorom za toto prínosné podujatie, ktoré je možnosťou prezentácie výsledkov najnovších výskumov a príležitosťou pre stretnutie odborníkov z rôznych odborov.

Zuzana Poláková

XXVI. Limes Kongres – Batumi

XXVI. Limes Kongres sa uskutočnil na východných hraniciach bývalej Rímskej ríše, v krajine zlatého rúna, bánej Kolchidy. V dňoch 8. – 14. 9. 2024 prebiehalo v gruzínskom Batumi svetové stretnutie odborníkov na problematiku rímskych hraníc – Limes Kongres 2024. Veľkolepé podujatie sa uskutočnilo na Univerzite Shota Rustaveliho a spolu s univerzitou ju organizoval Pamiatkový úrad oblasti Ajara, Varšavská univerzita a ministerstvo vzdelávania, vedy a kultúry Gruzínska a Poľska. Batumi je hlavným mestom Autonómnej republiky Ajara na juhozápade krajiny a druhým najväčším mestom Gruzínska. Leží na pobreží Čierneho mora v blízkosti tureckých hraníc. Názov mesta je odvodený od gréckeho slova Bathys a znamená hlboký prístav. Prvá zmienka o meste pochádza zo 4. storočia pred n. l., keď vystupuje v Tabula Peutingeriana pod latinským názvom *Portus Altus*. Rímske pevnosti v Kolchide boli budované od 60. rokov 1. storočia až do polovice 6. storočia n. l. Spoločným znakom je ich rozmiestnenie pozdĺž pobrežia Čierneho mora, od Trabzonu (severovýchodné Turecko) až po Abcháziiu v Gruzínsku. Rímske pevnosti na kolchidskom pobreží mali prirodzené vhodné prístavy a poskytovali dobré zastávky pre lode plaviace sa po Čiernom

Pevnosť Apsaros (Gonio) – gruzínsky kolega vysvetľuje počas Rímskeho festivalu výsledky aktuálneho výskumu. Foto: M. Musilová

mori (*Pontus Euxinus*). Bezpečné prístavy povzbudzovali rozvoj obchodných osád mimo pevností, nadväzujúc na bývalé grécke empóriá. Jedným z takýchto strategických miest bola aj pevnosť Apsaros v dedine Gonio v Ajarskej oblasti. Posilnenie rímskej vojenskej prítomnosti v tomto regióne súviselo s prípravami na vojnu s Partskou ríšou (114 – 117). Pevnosť Apsaros bola postavená za cisára Nera a prestavaná v 2. a 3. storočí, práve v súvislosti so zmieneným konfliktom. Po Trajánovej smrti a stiahnutí rímskych jednotiek z Arménska zostali pevnosti na čiernomorskom pobreží naďalej osídlené. Apsaros bol postupne opustený, nahradila ho nová pevnosť na východnom pobreží Čierneho mora Petra Justiniana, v dedine Tsikhisdziri. Postavená bola počas vojny cisára Justiniana s Peržanmi (527 – 532). Našiel sa tam kolok na teguli „VEX FA“ (vexillatio Fasiana), čo naznačuje prítomnosť námorníkov pri Phasis a rímsku prezenciu na mieste Petry Justiniany. Predpoklad je, že na vysokom brehu sa nachádzal maják. Mnohí z účastníkov svetového kongresu sa zúčastnili predexkurzie, ktorá začala 6. 9. v Tbilisi, symbolicky pred Gruzínskym národným múzeom. Myslím, že sme boli všetci do jedného užasnúť obrovskými zlatými a striebornými

pokladmi, ktoré pochádzajú z rôznych lokalít, ktoré sme mali možnosť vidieť počas nášho pobytu. Najviac šperkov zdobených drahokamami a polodrahokamami bolo z Vani, Armaztsikhe, Samtavra, Armazishkevi, Khovle, Mcchety, Zhinvali a iných lokalít. Múzeum sa pýši aj nálezom *Homo erectus georgicus* starého 1,8 miliónov rokov. Ide o najstarší nález pračloveka mimo Afriky. Po prehliadke hlavného mesta, ktorá viedla Námesťm slobody so zlatou sochou sv. Juraja a Rustavelliho avenue, sme obdivovali stredoveké opevnenie so zaujímavou osmanskou architektúrou domov, postavených priamo na ňom. Prešli sme cez rieku Mtkvari moderným Mostom mieru a vyviezli sa kabínovou lanovkou k pevnosti Narikala, odkiaľ by bol krásny výhľad na mesto nebyť silného dažďa. Nad mestom sa týči obrovská socha Kartlis Deda, Matky Gruzínska, vztyčenej v roku 1958 pri príležitosti 1500 výročia založenia mesta. Ženská postava drží v jednej ruke meč, v druhej zviaza misku na víno. Tou symbolizuje pohostinnosť, ktorú majú Gruzínci v krvi.

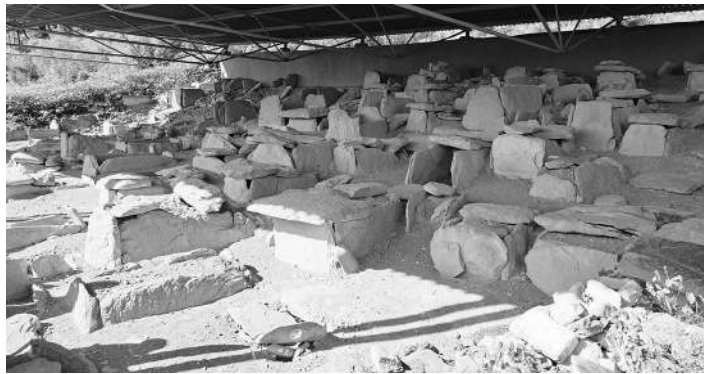
Druhý deň exkurzie v sobotu 7. 9. sme navštívili pamiatky UNESCO neďaleko Tbilisi. Prvá zastávka bola Džvari, kláštor Svätého Kríža vysoko nad Mcchetou. Džvari znamená kríž, je to miesto spojené s príbehom svätej Nino, ktorá priniesla kresťanstvo do krajiny. Na vrchole kopca, nad sútokom riek Mtkvari a Argavi osadila Nino drevený kríž. Pokrstila gruzínsku kráľovnú Nanu a kráľ Mirian sa stal prvým kresťanským kráľom Gruzínska. Kláštor pochádza zo 6. storočia a je najposvätejším pútnickým miestom Gruzínska. Samotný sútok oboch riek má v sebe určité čaro, ktorému neodolali ľudia už od praveku. Je to pradávna križovatka obchodných ciest, krížom cez Kaukaz. Preto sa v jeho blízkosti nachádzajú archeologické lokality ako nekropola Samtavro a na svahoch hôr Armaztsikhe, akropola Iberského kráľovstva. Samtavro je najväčšou nekropolou na Kaukaze. Pochovávalo sa tu už od strednej doby bronzovej až do raného stredoveku. Preskúmalo sa tu viac ako 4000 hrobov z rôznych časových období. Pod kultúrnymi vrstvami z klasického obdobia a stredoveku sa našli obydlia z neskorého stredoveku a staršej doby železnej. Na mňa zapôsobili kamenné sarkofágy z doby rímskej, ktoré mi pripomenuli nekropolu St. Anna vo Vatikáne. Prvé výskumy tu prebehli v rokoch 1870 až 1880. Neskôr v 1938 pokračovali pod vedením A. Kalanadzeho a prebiehajú dodnes. Mestečko Mccheta, ležiace na sútoku už spomenutých riek, bolo v helenistickom období v 3. až 1. storočí pred n. l. hlavným mestom kráľovstva Iberia. Akropola Armaztsikhe, ktorú sme navštívili, sa nachádzala na svahoch hory Bagineti a zaberala plochu 30 ha. Nadchli nás zvyšky mocného opevnenia, kráľovského paláca a kúpeľov, chrám a najmä s ním susediaca vínná pivnica. Obrovské hlinené nádoby qvevri s obsahom asi 20 ton boli zakopané v radoch vedľa seba. Skladovali tu víno z odrody Saperavi, ktoré slúžilo na rituálne účely. Zaujímavosťou bol aj hrob, kamenný sarkofág, v ktorom sa okrem iného našla strieborná miska s portrétom Marka Aurélia. V sarkofágu s rozmermi 185 x 60 x 65 cm sa našli iba zuby 8-ročného dieťaťa. Originálny nález sme objavili v múzeu v Tbilisi. Prvé historické zmienky o lokalite pochádzajú od Plinia staršieho, neskôr od Cassia Dia a Klaudia Ptolemaia. Osídlenie bolo ukončené v 8. storočí, keď sa hlavné mesto presunulo do Tbilisi. Dopomohli tomu aj nájazdy Arabov. Prvé výskumy začali koncom 19. storočia pod vedením Iliu Charchavadzeho a Dimitria Bakradzeho. Z akropoly sme sa presunuli do centra dnešnej Mshkety, kde sa nachádza katedrála Svetitskhoveli (UNESCO). Korunovali tu gruzínskych kráľov a viacerí z nich tu našli svoj posledný odpočinok. V strede

Džvari, kláštor Svätého Kríža vysoko nad Mchetou. Foto: M. Musilová

Katedrála Svetitskhoveli (UNESCO), miesto korunovácií gruzínskych kráľov, Mcheta. Foto: M. Musilová

Samtavro, kamenné sarkofágy rímskej nekropoly. Foto: M. Musilová

Inventár jedného z kolchidských hrobov z Vani. Archeologické múzeum Vani. Foto: M. Musilová

katedrály sa nachádza drevený ikonostas, na stenách fresky, samotná stavba je z 11. storočia. Boli sme svedkami pravoslávneho pohrebu, smútiaci sa nedali rušiť zvedavými turistami a oplakávali nebožtíka, ktorý ležal v otvorenej rakve. Kolobeh života je neúprosný, hneď nato sme boli svedkami svadobného sprievodu, ktorý sa náhlil veselo do chrámu. Pravoslávna katedrála je tiež pútnickým miestom hlavne kvôli kúsku látky, rúcha Ježiša Krista, ktorý sem doniesol z Jeruzalema žid menom Eliaz. Obedovali sme v reštaurácii s priliehavým názvom Zlaté rúno. Argonauti a grécke báje tu boli všadeprítomné. Z čarovného údolia sme cestovali smerom do Kutaisi. Po ceste sme sa zastavili v rímskej vile v Džalise, 20 km severozápadne od Mcchety. Boli sme prekvapení nádhernými mozaikami vo vile s ústredným motívom Ariadny a Dionýza a systémom vodovodov a kanalizácie prislúchajúcich ku kúpeľom s hypocaustom. Tak ďaleko na východ od Čierneho mora sme takýto komfort naozaj neočakávali. Mozaiky sú vraj jedny z najstarších na Kaukaze, vznikli okolo roku 300. Zalissu spomína Ptolemaius v Geographii ako jedno z hlavných miest starovekého kráľovstva. Cestou do Kutaisi sme prešli aj Južným Osetskom, naši sprievodcovia a archeológovia Lana a Przemek nás ubezpečovali, že Osetia zostane v Gruzínsku. Na tretí deň v nedeľu 8. 9. sme si v doobedňajších hodinách mali možnosť pozrieť ruiny kráľovského paláca Geguti, postaveného na brehoch zlatonosnej rieky Rioni. Po lokalite nás sprevádzal archeológ, riaditeľ vykopávok Roland Isakadze. Palác postavili v 4. storočí na základoch staršej pevnosti panovníci kráľovstva Lazyki alebo Egrisi. Vysokánske múry a vstupná brána stoja dodnes. Zachovaná je aj tzv. poľovnícka lodžia z prelomu 8. a 9. storočia. V 12. storočí nechal kráľ Juraj III. postaviť viacpriestorovú tehlovú stavbu s centrálnou halou s krížovým pôdorysom a zastrešenú kupolou s priemerom 14 m. V stredoveku v 12. storočí slúžil ako kráľovské sídlo, svoj rozkvet zažil za kráľovnej regentky Tamary. V obedňajších hodinách sme dorazili do Batumi. Po peripetiách s ubytovaním, ktoré neminuli asi nikoho, sme sa zišli podvečer v luxusných priestoroch hotela Marriot, ležiacom na prímorskej promenáde. Tu prebehlo slávnostné zahájenie kongresu. Symbolom sa stala soška chlapca a bronzová lampa s hlavou Núbijca pochádzajúcej z pôvodne rímskej pevnosti Apsaros (Gonio), ležiacej 16 km západne od Batumi (2. – 3. storočie). Po príhovoroch gruzínskych vládnych predstaviteľov, starostu, rektorov a predstaviteľov 24. Limes Kongresu vo Viminaciu Nemanju Mrdiča a 25. Limes kongresu v Nijmegen Harryho van Enckevorta, mali účastníci v počte okolo 350 ľudí zo 42 krajín sveta možnosť zažiť pravé gruzínske tanečno-hudobné predstavenie v letnom amfiteátri. Nasledovala recepcia s typickou pohostinnosťou, kde nesmeli chýbať tradičné jedlá ako syrový

chlieb *chačapuri adžaruli* s vaječným žĺtkom uprostred, *chinkali* – taštičky plnené mletým mäsom, *badrižani* – asi najznámejšie gruzínske predjedlo z grilovaného baklažánu potreté orechovo cesnakovou pastou, a *pchali*, čo je vlastne zeleninový tatarák z baklažánu, špenátu a cvikly. Nechýbalo ani jahňacie mäso na spôsob šašliku *mcvadi*. Jedlo má v gruzínskej kultúre veľmi dôležitú úlohu, hostina *supra* je forma rituálu so svojimi pravidlami, musí mať svojho moderátora *tamadu*, ktorý hovorí prípitky. Aj my sme mali takého tamadu, ktorý nás sprevádzal celým večerom. Gruzínci sú hrdí na svoje víno, o ktorom hovoria, že je najstaršie na svete a má vek až 8000 rokov. Vyrába sa tradičnou metódou *kvevri* v obrovských hlinených nádobách zakopaných do zeme, tak ako sme ich videli v Armaztsikhe.

Po takomto skvelom privítaní sa v pondelok 9. 9. začali prednášky v 12 sekciách. Hneď v prvý deň v rámci 8. sekcie *Ripae – River Frontiers and their Control* (Riečne hranice a ich kontrola) pod vedením Geralda Grabherra (Univerzita Innsbruck) a Stefana Traxlera (Honorakúske oblastné múzeum) vystúpili archeológovia Klaudia Daňová a Ján Rajtár z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. spolu s Miroslavou Daňovou z Katedry klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave. Prezentovali objav rímskeho mosta v Dunaji pri obci Iža.¹ Most spájala tábor légie v Brigetiu na území vtedajšej provincie Pannonia s rímskym vojenským táborom v Iži na severnom brehu Dunaja. Stopy rímskeho mosta boli identifikované na základe výsledkov batymetrického merania dna Dunaja, ktoré realizovala firma Helicop pre potreby archeológov. Mapa z týchto meraní bola podkladom pre realizáciu výskumu pod vodnou hladinou. V roku 2022 sa podarilo pod vodou odobrať vzorky a získať prvé dáta, ktoré naznačujú, že most pochádza zo 4. storočia n. l. Svetový Limes kongres bol mimoriadne vhodným miestom pre prezentáciu tohto unikátneho nálezu, ktorý vyvolal aj adekvátnu pozornosť odborného publika a upozornil na možnosti a potenciál ďalšieho skúmania v riekach niekdajšieho Rímskeho impéria. Kolegovia nadviazali užitočné kontakty s rakúskymi kolegami Juliou Klammer a Stefanom Traxlerom, ktorí sledujú norický úsek Dunaja. Význam takýchto stretnutí sa preukázal hneď po skončení konferencie, keď v septembri po komisii výskumu v rusoveckom kaštieli, kde bol prezentovaný čerstvý objav rímskeho kanálu, poskytli 3D zamerania identického kanálu z nedávneho výskumu v Mautern (Favianae). Ich prednáška opodstatnene zaujala najmä maďarských kolegov Melindu Szabó a Davida Bartusa, ktorí sa po oboznámení s týmto objavom začali intenzívne zaoberať možnosťou výskumu reliktoov tohto mosta aj na brehu Dunaja na maďarskej strane, ktorý nebol dosiaľ tak výrazne zasiahnutý stavebnými úpravami, ako tomu bolo na

Zvyšky rímskeho akvaduktu v Satale, dnes Sadak, Turecko. Foto: M. Musilová

slovenskej strane. Mňa zaujala prednáška Davida Gagoshidzeho o výskume paláca v Dedoplist Gora. Išlo o nové objavy v rezidencii iberskej nobility z 1. storočia n. l. V múzeu v Tbilisi som si totiž všimla poklad mincí uložených v sklenej nádobe z augustovského obdobia, pochádzajúceho práve odtiaľ. Objavili ho v roku 2013 – 13 strieborných augustovských denárov a 2 imitácie statérov Alexandra Macedónskeho z elektrónu. Nádobka ležala na oltári spolu s inými obetami. Pre mňa analógia s pokladom keltských mincí z bratislavského hradu, kde sa mince nachádzali medzi črepni sklenej helenistickej nádoby.

Druhý deň konferencie 10. 9. pokračoval exkurziou po múzeách v Batumi – Khariton Akhvediani Museum & Art Museum, pevnosti Batumi a malého originálneho múzea rôznych náboženstiev existujúcich na území Gruzínska. Okrem archeologických zaujímavostí sme sa dozvedeli, že v Batumi majú aj Technologické múzeum bratov Nobelovcov. Bratia Nobelovci tu mali koncom 19. storočia sídlo svojej firmy Nobel Brothers Oil Industry Partnership. Pochopili už vtedy, aký význam budú mať pre budúcnosť ropné zdroje nachádzajúce sa na Kaukaze. Poobedňajší program pokračoval návštevou prebiehajúceho výskumu helenistickej nekropoly Pichvnari, kde sme si mohli pozrieť čerstvé, ešte priam teplé nálezy z hrobov, keramiku, sklo, šperky a strieborné oboly. Výskum začal ešte v roku 1998 ako britsko-gruzínska expedícia. Lokalita známa ako Kobuleti-Pichvnari leží na bývalej hranici Kolchidského kráľovstva a gréckych kolónií. Nekropola sa nachádza na pieskovej dune s rozlohou asi 20 ha, hroby pochádzajú od 5. storočia až po 1. storočie pred n. l. (sú tu hroby kolchidské, grécke i helenistické). Samotná lokalita je známa už od doby bronzovej. Záverom dňa sa stretli všetky skupiny v už spomínanej bývalej pevnosti Petra Justiniana, ležiacej na skalnej vyvýšenine nad Čiernym morom.

Tretí deň v stredu 11. 9. prebiehali ďalšie kolá prednášok. V rámci sekcie 39 predstavila Margaréta Musilová (Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave) spolu s Belindou Rašnerovou

z OZ Impact Games mobilnú hru HERITAGE QUEST AR vyvinutú v roku 2023 s cieľom popularizovať a vzdelávať predovšetkým školskú mládež o UNESCO svetovom dedičstve „Hranice Rímskej ríše – Limes Romanus na Dunaji“. Hra približuje život v rímskej Gerulate na pravom brehu Dunaja a v barbariku na ľavom brehu Dunaja v období 2. – 3. storočia n. l. na príklade skutočných archeologických nálezov a pomocou rozšírenej reality. Hru je možné sledovať ako v slovenskom tak aj v anglickom jazyku, je preto použiteľná medzinárodne predovšetkým pre školskú mládež vo vekových kategóriách 11 až 18 rokov a viac. Príbeh hry Heritage Quest AR zastrešuje hlavne príbeh jednej rodiny a dvoch hlavných postáv – otca a syna. Otec (Dasius Vitellius) je bývalým vojakom v rímskej armáde. Jeho syn (Felix Vitellius) je zvedavý chlapec, rád sa túla po Gerulate, rozpráva sa s vojakmi, kamarátmi, otrokmi, či obchodníkmi. Zaujímajú ho iné kultúry, história, geografia. Matka (Abria) má germánske (kvádske) korene. S manželom sa spoznali pri obchodnej výmene medzi táborom a Germánmi. Najmladším členom rodiny je dcéra Lucia Vitellia. Hra si kladie rôzne otázky, ktoré musí hráč riešiť a tým sa zároveň aj vzdelávať. Prínos mobilnej hry je hlavne v tom, že pútavým spôsobom približuje hráčom mobilnej digitálnej hry skutočné reálne zistené či už archeologickým výskumom v UNESCO lokalite Gerulata v Bratislave-Rusovciach alebo štúdiom analogických lokalít, akým je napríklad Archeologický park v Petronell Carnuntum v Rakúsku alebo Aquincum v Budapešti. Špeciálne pre túto hru boli vyvinuté postavy, prispôbené ich oblečenia, obydlia, rímsky tábor.² Podobným námetom sa zaoberal aj príspevok nemeckej archeologičky Dajany Ehlers z Archeologického ústavu Kolínskej univerzity. Predstavila tému Archeogamingu, čiže hier s archeologickým námetom. V Nemecku sa približne 60 % obyvateľstva zabáva videohrami s archeologickou tematikou. 32,3 miliónov hrá videohry na počítačoch, stali sa súčasťou spoločnosti. Preto je podľa nej dôležité, aby archeológovia boli pri vzniku takýchto

hier, aby boli založené na dôveryhodných zdrojoch. V stredu mali prednášky aj naši kolegovia z Čiech, Tomáš Janek o Vojenskej tehelni vo Vindobone a Balázs Komoróczy a Marek Vlach o interakcii medzi Germánmi a rímskym svetom na hraniciach stredodunajského regiónu prostredníctvom archeologických dát. Viktória Čistáková a Zdeněk Beneš priniesli prípadovú štúdiu o rímskych importoch a germánskych elitách vo Vrbovej Lhote. Mňa osobne zaujala sekcia 32, Nové perspektívy výskum rímskych ciest, ktorú viedol Adam Pažout, momentálne pôsobiaci v Španielsku. Predstavil webstránku, ktorá zahŕňa dostupné informácie o rímskych cestách a ich výskume v Európe.

Vo štvrtok 12. 9. nás organizátori zobrali opäť na celodennú exkurziu. Tentoraz sme navštívili úžasné Archeologické múzeum Vani v centre bájenej Kolchidy, dnes oblasť Imereti. Územie bolo osídlené od 8. storočia do 1. storočia pred n. l. Lokalita zanikla pravdepodobne príchodom Rimanov. Prvé príležitostné nálezy opísal francúzsky bádateľ Marie-Félicité Brosset v roku 1851. Najdôležitejšie výskumy viedol v roku 1966 Otár Lordkipanidze a po jeho smrti v roku 2002 Darejan Kacharava. Múzeum bolo založené Lordkipanidzem v roku 1985. Zbierku tvorí okolo 4000 predmetov, prevažne nálezy z hrobov, vzácne zlaté nášivky, retiazky, náušnice, prstene, diadémy, bronzové nálezy, krčahy, jantárové koráliky a sklenené perlové náhrdelníky, alabastróny, sklené poháre a keramika. Kolchidské šperky sú zdobené granuláciou a filigránom so zoomorfnými motívmi akými sú napr. lev, býk, korytnačky, kačičky, orol. Z detského hrobu (3. storočie pred n. l.) pochádza rituálna bronzová soška so zlatými náušnicami, nákrčníkom a náramkami vystavená v Tbilisi v Národnom archeologickom múzeu. Záverom dňa sme navštívili pevnosť Apsaros. Pevnosť bola postavená Rimanmi už v 1. storočí n. l., najintenzívnejšie až za Trajána a Hadriána. Posádku tvorilo cca 3000 vojakov, teda polovica légie. Najdôležitejšou budovou bola budova praetoria so súkromným kúpeľom a mozaikovou podlahou. Zaujala nás informácia o náleze pecí na vypaľovanie amfor. Po opustení Rimanmi bola premenená na byzantskú, neskôr tureckú fortifikáciu. Výskum pevnosti prebieha viacmenej sporadicky, v súčasnosti je miestom rôznych slávností spojených s re-evokáciou dávnej rímskej minulosti. Aj my sme boli súčasťou takéhoto podujatia, organizovaného pri príležitosti Limes kongresu.

Piatok 13. 9. bol venovaný posledným prednáškam, z ktorých zaujali najmä tie o najnovších výskumoch východných hraníc Rímskej ríše, o diaľkových obchodných cestách, hlavne o tej Hodvábnej, ktorá prechádzala týmto regiónom. Sekciu viedla mladá nemecká bádatelka Julia Koch, ktorá pred dvomi rokmi navštívila aj Bratislavu, Gerulatu a Komárno. Júlia pôsobí v Turecku, v Kapadókii a Anatólii. Téma bola zaujímavá hlavne pre účastníkov post-exkurzie do Turecka, v rámci ktorej sme navštívili nielen Trabzon (antický Trapezunt), byzantský kláštor Sumela hlboko v horách (UNESCO), ale hlavne Satalu, rímsky vojenský tábor v severovýchodnom Turecku (dnes Sadak), známy pre nás ako sídlo XV. Légie Appolinaris. Légia bola prevelená z Carnunta po däckych vojnách do Malej Ázie. V roku 134 n. l. za cisára Hadriána sa táto XV. Légia zúčastnila bojov proti Alanom, neskôr v rokoch 162 – 166 za Lucia Vera bojov proti Partanom. Za svoju vernosť cisárovi Markovi Auréliovi jej bol udelený titul Pia Fidelis, lojálna a verná. Légia bojovala v 3. storočí aj proti novoperzskej Sásanovskej ríši. Z histórie je známa porážka Rimanov kráľom Šápurom v roku 252 pri Barbalisse. Cisár Valerián upadol do Šápurovho zajatia, v ktorom zotrval

do konca svojho života. Túto udalosť pripomínajú skalné reliéfy v dnešnom Iráne. Légia zotrvala v Satale až do 5. storočia. Okrem tejto légie tu pôsobila za Vespasiána aj Legio XVI Flavia Firma. Počas našej návštevy lokality prebiehal výskum pod novým vedením mladej archeologičky. Dokonca prišli starostovia z okolitých obcí, provincie Gümüşhane, aby si nás uctili. Bola to pre zabudnutú tureckú dedinku veľká udalosť. Satala je známa nálezom bronzovej helenistickej hlavy Afrodity (38,1 x 93 cm, 10 kg) z 2./1. storočia pred n. l. V roku 1873 ju získalo British Museum v Londýne od talianskeho diera s umením Alessandra Castellaniho. Pôvodne našiel hlavu a ruku starý muž menom Youssouf pri krompáčovaní v blízkosti Sadaku (Satala). Dnes si nárokuje nález aj Arméni, ktorí tvrdia, že je to hlava arménskej bohyně Anahit. Za rímskych čias bola Satala spolu s Nikopolisom súčasťou klientskeho štátu Armenia Minor, ležiaceho západne od Arménskeho kráľovstva. Súčasná dedinka Sadak je postavená na ploche rímskeho tábora, na mnohých domoch sú stále viditeľné sekundárne použité opracované kamene. V teréne je možné vidieť okrem fortifikácie aj zvyšky rímskeho akvaduktu, východnú bránu, cisternu, nekropolu. Rimania odtiaľto nezmizli, len sa prevteľili, doslova zrástli s tureckým obyvateľstvom. Samotná lokalita leží pri jazere uprostred hôr vo veľmi peknej prírodnej scenérii. Poloha tábora bola strategická, strážiaca prístup k dôležitému morskému prístavu Trapezunt, kde malo hlavné sídlo rímske pontské loďstvo. V Trapezunte je ešte dnes možné vidieť masívne opevnenie z predrímskych aj rímskych čias. Lepšie zachované sú kostoly a kláštory z byzantského obdobia, z ktorých vyniká pôvodne byzantský chrám Hagia Sophia s nádhernými freskami

Posledný večer na prímorskej promenáde v Batumi, zľava M. Musilová, M. Daňová a J. Rajtár. Foto: K. Daňová

z 13. storočia, vybudovaný za Komnénovcov. Sediaci Kristus bez brady a fúzov patrí medzi veľmi archaické vyobrazenia. Z kostola sa stala mešita, neskôr múzeum a v súčasnosti je z neho znovu mešita. Z otomanských čias pochádza aj pevnosť nad mestom vybudovaná za čias sultána Mehmeda II., mesto je rodiskom sultána Sulejmana Nádherného. Trabzon bol dobytý Turkami až 9 rokov po Konštantinopole. Navštívili sme aj pevnosť v Rize, ktorá pochádza zo 6. storočia, tak ako Petra Justiniana. Tu končila naša exkurzia. Tí, čo sa vracali späť do Gruzínska, mali smolu, v posledný deň sa spustili obrovské dažďe a tesne za gruzínsko-tureckými hranicami zemina zavalila cestu. Chudáci museli čakať a mnohí ledva stíhali svoje lety. Samotná konferencia bola oficiálne ukončená v sobotu 14. 9. Zaurom Akhvedianim, riaditeľom Pamiatkového úradu Ajary a Jabom Putkaradzem, ministrom hospodárstva, ktorí vyjadrili spokojnosť nad celým priebehom kongresu. Budúci XXVII. Limes Kongres 2027 sa bude konať v Maroku.

Videli sme veľa z Gruzínska, zažili sme srdečnosť a pohostinnosť miestnych obyvateľov. Aj keď sú Tbilisi a Batumi moderné mestá s výškovými budovami a nočným osvetlením ako v Las Vegas alebo Dubaji, čo sa týka turizmu sa majú ešte veľa čo učiť. Mnohí sme zažívali krušné chvíle s rezervovaným ubytovaním, alebo celkovou organizáciou autobusových zájazdov, ale nakoniec všetko dobre dopadlo. Mrzí nás len to, že nevieme ako dopadne politický vývoj v krajine. Vlna demonštrácií začala až po kongrese. Gruzínsko, držíme Ti palce.

Margaréta Musilová

Poznámky:

- 1 <https://ff.truni.sk/oznamy/limes-kongress-nase-vyskumy-sme-prezentovali-na-svetovom-stretnuti-odbornikov-na-rimsky>; https://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=12246
- 2 Digitálna hra je prístupná cez mobilné telefóny na stránkach: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ImpactGames.HeritageQuestAR> (pre Android) a <https://apps.apple.com/us/app/heritage-quest-ar/id6476111948> (pre iPhone)

Konferencia Dějiny archeologie v českých zemích a na Slovensku

V dňoch 9. – 11. septembra 2024 sa konal ďalší ročník konferencie o dejinách archeológie, ktorého organizácie sa tento rok ujal Ústav archeologickej pamiatkovej péče v severozápadných Čechách (ÚAPP), Univerzita Palackého v Olomouci, Moravské zemské muzeum a Oblastní muzeum a galerie v Mostě. Tento raz vybrali organizátori ako miesto konania spoločného stretnutia mesto Most, ktoré je zasadené do krajiny poznačenej hnedouholnou banskou ťažbou. Za výberom podkrušnohorského mesta stál zámer organizátorov – v roku 2024 sme si totiž pripomínali sto rokov od vzniku Nemeckej spoločnosti pre pravek a včasnú dobu dejinnú v Československu (Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei). V prvý deň sa na začiatku konferencie ujali slova riaditeľ Oblastního muzea Michal Vavroch a kolega Jan Blažek z ÚAPP, ktorí privítali všetkých prítomných a pripomenuli výročie, kvôli ktorému sme sa v Moste zišli. Následne nám dali ďalšie organizačné pokyny kolegovia Miloš Hlava a Petr Kostrhun, ktorí zároveň predali milý pozdrav od K. Sklenára, ktorý sa na stretnutie, bohužiaľ,

nemohol dostať. Obecenstvo však upozornili na filatelistickú výstavu, ktorá sa nachádzala v predsieni prednáškovej miestnosti. Jej autorom (a zároveň aj majiteľom vystavených exponátov) bol kolega J. Blažek, ktorý sa už roky venuje zbieraniu známok s archeologickou tematikou. Účastníci konferencie si tak mohli prezrieť známky a obálky prvého dňa z celého sveta. Našli sa medzi nimi i celkom pozoruhodné kusy, ako napríklad agentúrna známka z Malawi, na ktorej bola zobrazená neandertálska keramika.

*Oblastní muzeum a galerie v Mostě – miesto konania konferencie.
Foto: M. Neumann*

Prvý deň konferencie bol rozdelený do dvoch blokov. V doobedňajšom bloku boli priblížené osudy Nemeckej spoločnosti pre pravek a včasnú dobu dejinnú v Československu a s ním prepojeného časopisu Sudeta. Príspevkom Jakuba Linettyho sa publikum presunulo do obdobia romantizmu, keď sa tvorili prvé predstavy o pôvode Slovanov (napr. Adam Czarnocki, Tadeusz Wolański, Ján Kollár, Václav Krolmus). Naň nadviazal P. Podolan, ktorý predstavil životopis prvého slovenského vysokoškolsky vzdelaného Slováka – Antona Intibusa. Pred obedovou prestávkou bol stručne odprezentovaný poster T. Pavloňa, V. Koudelku a H. Sánkovej, ktorý predstavil digitalizáciu a sprístupnenie osobného archívu Hansa Freisinga. Po obede, ktorý organizátori zabezpečili v blízkej Reštaurácii Švejk, nasledoval poobedňajší blok, ktorý sa zameriaval na aktivitu nemeckých či maďarských archeológov na pôde Československa. L. Mathédesz predstavil príbeh o objavení Gerulaty na osobe Ágosta Sötéra. Späť do Čiech nás preniesol P. Kostrhun, ktorého príspevok sa zameriaval na objaviteľa hrobov tzv. mēnínkeho typu – Antona Rzehaka. O histórii výskumu Moravského krasu a o podiele rodiny Kubáskov z Bílovic nad Svitavou na objavení čeluste

neandertálcu nás informoval O. Mlejnek. M. Soukupová nám priblížila osudy Hermíny David-Mayovej, ktorá ako vôbec prvá žena z Československa promovala z archeológie. Nasledujúce dva príspevky sa venovali organizácii Amt für Vorgeschichte. Kým M. Soukup predstavil stručne jej činnosť, L. Žáková sa zamerala na výskum, ktorý táto organizácia podnikla v areáli bývalého augustiniánskeho kláštora v Lanškroune. Poobedňajší blok zakončil M. Neumann, ktorý opäť preniesol pozornosť na Slovensko a na príklade výskumu v Moravanoch nad Váhom poukázal na problémy, na ktoré pri jeho príprave a organizácii narážal Lothar F. Zotz.

V druhý deň konferencie bolo prednáškam venované len doobedie. Príspevok J. Šlajsnu nám priblížil život Antona Gnirsa a najmä okolnosti jeho príchodu do Československa. Naň nadviazal V. Turčan, ktorý odprezentoval históriu výskumu v Stupave pri Bratislave – práve tu totiž Gnirs uskutočnil v roku 1925 prvý profesionálny archeologický výskum. Slovenska sa dotýkal aj nasledujúci skupinový príspevok, ktorý predstavil viacročný projekt venujúci sa aktivitám pražského Státního archeologického ústavu na Slovensku v rokoch 1919–1939. Mnohonárodnostný charakter archeologického výskumu na Slovensku v tomto období predstavila S. Šliacka, a to na príklade Bolka von Richthofena a Júliusa Kürtiho (pôvodne Gyulu Kohňa). Posledné dva príspevky sa venovali inštitucionálnym dejinám. Z. Bláhová-Sklenářová priblížila obecnstvu históriu archeologickej zbierky pravekého seminára Nemeckej Karlovej univerzity v Prahe. Na ňu nadviazala L. Nováková z Trnavskej univerzity, ktorá aj na základe spomienok M. Novotnej zrekonštruovala vývoj výučby klasickej archeológie na Slovensku (M. Novotná bola zároveň aj spoluautorkou príspevku).

Po výdatnom obede v Reštaurácii Švejk nasledovala skupinová exkurzia. Prvou zastávkou bolo Regionální muzeum K. A. Polánka v Žatci. V starej papierni nám bolo ponúknuté menšie občerstvenie, ktoré sme mohli stráviť pri premietaní krátkeho dokumentárneho filmu. Následne sme sa presunuli do druhej budovy múzea na Husovej ulici, kde sme mali možnosť prezrieť si archeologickú expozíciu vrátane tzv. Žateckého pokladu. Po prehliadke sme opäť nasadli na autobus, ktorý nás dopravil na parkovisko v neďalekej obci Dolánky. Odtiaľ sa nám naskytl pohľad na ďalší cieľ našej cesty – hradisko Rubín. Po nenáročnom výstupe nám bol prednesený odborný výklad o význame tejto lokality a histórii tunajšieho archeologického výskumu. Hradisko Rubín zažívalo svoj najväčší rozmach v priebehu doby halštatskej – práve z tohto obdobia tu sú doložené, aj na tú dobu, unikátne

kamenné architektúry, ktoré svedčia o prítomnosti elít. Druhým obdobím rozkvetu bolo 7. – 10. storočie n. l. Na prelome tisícročí sa však stopy po osídlení tohto dominantného vrchu postupne vytrácali a centrum regiónu sa presunulo do údolia rieky Ohře. Po prehliadke hradiska nasledoval presun do obce Drahomyšl. Tu nás čakala obhliadka menhiru Zakletý mnich. Menhir sa stal vďačnou kulisou pre skupinovú fotografiu, čo viacerí z nás patrične využili. To bola posledná zastávka na utorkovej exkurzii, ktorá sa ukončila v priestoroch centrálneho ÚAPP v Moste. Aj tu na nás čakalo bohaté občerstvenie, ktoré nám dovolilo zotrvať vo vzájomnej diskusii až do neskorých nočných hodín.

Posledným konferenčným dňom bola streda. Keďže viacerí účastníci konferencie už začali odchádzať domov, ohlásili organizátori výsledok včeraššieho nočného rokovania, kde sa diskutovalo aj o mieste konania ďalšieho ročníka tejto konferencie. Bolo dohodnuté, že konferencia o dejinách archeológie sa bude konať každé dva roky, a to vždy v druhý septembrový týždeň. Podobne ako aj iné česko-slovenské podujatia (napr. konferencie Archaeologia historica, Otázky neolitu a eneolitu našich krajín apod.) aj toto podujatie bude rotovať medzi Čechami, Moravou a Slovenskom. Po stretnutí v Olomouci v roku 2022 a terajšej konferencii v Moste sa tak tretí ročník tohto podujatia uskutoční na Slovensku (účastníci sa zhodli, že konferencia v Bratislave v roku 2018 bude považovaná za nultý ročník).

Posledný tematický blok konferencie otvoril K. Švaňa s príspevkom o amatérskych archeológoch Spiša z konca 19. storočia a z prvej polovice 20. storočia. V rovnakom chronologickom rámci sa pohyboval aj Z. Moravec, ktorý nás však preniesol na Ostravsko. Na jeho príklade prezentoval vývoj archeologického bádania v tunajšom regióne. Zaujímavým a miestami aj úsmevným bol príbeh dokazovania pravosti tzv. Škrdlíkovho Apolla. Po prednáške študenta J. Kaňkovského, ktorý sa venoval archeologickej činnosti F. Trčalu, bol M. Starcovou prednesený príspevok J. Maříkovej-Kubkovej zameraný na tvorbu symboliky Pražského hradu. S jej prednáškou bolo spojené aj pozvanie na konferenciu k stému výročiu začiatku archeologického výskumu na Pražskom hrade, ktorá sa tematicky zameria na výskum symbolov v archeológii. Súčasťou tohto odborného stretnutia, ktoré sa uskutoční 5. – 6. mája 2025 priamo na Pražskom hrade, bude aj koncert v Svätovítskej katedrále a premiéra divadelnej hry o živote I. Borkovského. Po milej pozvánke nasledovalo posledných šesť príspevkov, ktoré sa väčšinou opäť venovali regiónu severozápadných Čiech. Nimi bola konferencia ukončená a štafetu organizátorov symbolicky prevzala Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV. Práve ona bude organizátorkou tretieho ročníka konferencie o dejinách archeológie, ktorý sa, dúfajme, uskutoční v Martine.

Martin Neumann

55. ročník konferencie Archaeologia historica v Nitre

V dňoch 16. – 20. septembra 2024 sa v Nitre uskutočnil 55. ročník tradičnej a obľúbenej medzinárodnej konferencie archeológie stredoveku Archaeologia historica. Jej organizátormi boli tento rok Archeologický ústav SAV, v. v. i., Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre a Slovenská

Účastníci exkurzie na hradisku Rubín. Foto: M. Neumann

archeologická spoločnosť pri SAV. Vďaka širokému organizačnému tímu sa podarilo konferenciu zrealizovať v priestoroch kňazského seminára na Pribinovom námestí priamo pod Nitrianskym hradom. Tohtoročnou témou bol „Človek a krajina, krajina a človek v stredoveku a na počiatku novoveku“. Oproti minulému roku bola účasť približne polovičná a počet prihlásených posterov dokonca prevyšoval počet prednášok.

Výklad P. Bistáka v interiéri Kostola sv. Juraja v Kostolnoch pod Tribečom. Foto: M. Neumann

V prvý deň konferencie bol naplánovaný len jeden prednáškový blok. V rámci neho sa obecnstvo mohlo zoznámiť so stredovekou a novovekou sídliskovou štruktúrou francúzskeho regiónu Morvan (J. Mazáčková, J. Petrás), či spoznať architektúru arménskych hradov (J. Frolík). Tento blok bol ukončený prednáškou M. Slivku, ktorý priblížil hospodárske aktivity mníšskych rádov a ich vplyv na stredovekú krajinu.

Druhý deň konferencie ponúkol pestrú paletu rôznych tém. Zaujal najmä príspevok širokého autorského kolektívu pod vedením Z. Borzovej, ktorý sa snažil definovať vplyv prírodného prostredia na lokalizáciu staromaďarských pohrebísk v krajine a overiť starú hypotézu o pieskových dunách ako preferovanom mieste posledného odpočinku starých Maďarov. Nezvyčajný výskum v interiéri bývalého nitrianskeho kina Palace prezentovala Ž. Poláková. Montánnej činnosti v oblasti Galmus v Hnileckých vrchoch sa venovala S. Oporosková spoločne s T. Koptákom a J. Uhříčkovou. Vďaka leteckému laserovému skenovaniu sa v krajine výrazne poznačenej banskou činnosťou podarilo identifikovať niekoľko zaniknutých stredovekých osád a s nimi súvisiace ťažobné areály. Výskum hradu Vinné predstavil P. Bednár, na ktorého následne naviazala D. Hulková Ferenčíková prezentujúca dochované ryté a maľované kresby na slovenských hradoch. Geografický rámec ostatných príspevkov bol definovaný územím Čiech a Moravy. Nanajvýš pozoruhodnými boli výsledky výskumu centra stredovekého mesta Třebíč. Analýza peľov a rastlinných makrozyškov dovolili v tomto prípade zrekonštruovať vzhľad a využitie krajiny v období, kedy z predlokačného osídlenia vznikalo vrcholnostredoveké mesto. Montánnu tematiku rozvinul autorský kolektív pod vedením J. Crkala. Vo svojom príspevku sa autori snažili poukázať na možnú koreláciu medzi prírodnými podmienkami a dosídľovaním horských regiónov, kde sa dala rozvíjať ťažba nerastných surovín. V poobedných hodinách sa po skončení prednáškového bloku konala krátka exkurzia na

Nitrianskom hrade, ktorú viedol P. Bednár. Mali sme možnosť prehliadky archeologickej expozície v jednom z bastiónov a podrobný výklad o histórii výskumu Baziliky sv. Emeráma nám bol podaný priamo v interiéri tejto nádhornej stavby. Vďaka ochote arcibiskupského úradu sme mali možnosť vystúpiť aj na vežu, odkiaľ sa ponúkali nádherné pohľady na Nitrú a okolie. Prehliadka bola ukončená v pivniciach Biskupského paláca, na čo nadviazal voľný program v meste.

Na začiatku tretieho konferenčného dňa preniesol R. Liubun pozornosť publika na západnú Ukrajinu. Vo svojom príspevku predstavil výsledky vlastného výskumu na lokalite Pidkamiň a pokúsil sa o vlastnú interpretáciu tohto výnimočného miesta. Další prednášajúci sa však už zamerali opäť na územie Česka a Slovenska. A. Botoš predstavil výsledky svojho výskumu na lokalite Kurinec pri Rimavskej Sobote, kde sa predpokladá prítomnosť hospodárskeho zázemia (dvorca) blízkeho benediktínskeho kláštora. Sakrálnej architektúre bolo venovaných tiež niekoľko príspevkov. J. Labudovi sa podarilo spochybniť datovanie výstavby Kostola sv. Martina v Hontianskych Nemciach, čím sa korigovala interpretácia V. Mencla, ktorý v tunajšom kostole videl najstaršiu románsku baziliku na Slovensku. G. Nevizánsky prezentoval výskum opevneného kostola vo Svodíne, ktorý vďaka spolupráci s P. Prohászkom doplnil novými údajmi získanými z písomných prameňov. Diskusiu vyvolal aj príspevok B. Pomfyovej o pojme vlastnícky kostol a jeho udržateľnosti ako archeologickej kategórie. Značný záujem vzbudil posledný príspevok prednesený P. Debnárom, ktorý prezentoval výsledky čerstvého výskumu zaniknutého kostola Zjavenia Pána v Ostrej Lúke. Po poslednom prednáškovom bloku nasledovala posterová sekcia, ktorej boli venované približne tri hodiny. Tým bola ukončená prednášková časť konferencie a jej účastníci sa mohli tešiť na štvrtkovú exkurziu.

Počas výkladu na hrade Hrušov. Foto: M. Neumann

Pred plánovanou exkurziou sa účastníci konferencie zišli na parkovisku pri hokejovom štadióne. Odtiaľ sme autobusom zamierili do Kostolian pod Tribečom. Tu nám priamo pri Kostole sv. Juraja prezentoval súčasné poznatky o význame tejto stavby P. Bisták z Pamiatkového úradu Slovenskej republiky. Mali sme možnosť obzrieť si aj interiér stavby a uvidieť tak na vlastné oči údajný hlaholský nápis, ktorý sa skrýva za vyvýšenou kazateľnicou. Ďalšou zastávkou na ceste bol hrad Hrušov. Po presune autobusom a krátkom výstupe na hradný vrch nás privítala S. Blahová, ktorá predstavila dlhoročný projekt obnovy hradu. Slova

sa následne ujali M. Bielich a M. Bóna, ktorí prítomných detailne previedli stavebnými dejinami hradu a prezentovali aktuálne konzervačné práce na hrade. Návšteva hradu bola spestrená aj malou ochutnávkou miestnej slivovice. Po nej sa účastníci exkurzie pobrali späť k autobusu, keďže nás čakal obed na konskej farme v Skýcove. Po ňom bola pred nami už len posledná zastávka – benediktínsky kláštor v Hronskom Beňadiku. Vďaka ústretovosti miestneho rektora sme si mohli prezrieť nielen interiér chrámu a s ním spojenú expozíciu, no aj relikviár Kristovej Krvi. Tým sme sa rozlúčili s Hronským Beňadikom a zamierili späť do Nitry, kde nás ešte čakal spoločenský večer. Práve tu prebrali pomyselnú organizátorskú štafetu českí kolegovia, ktorí zároveň vopred ohlásili, že ďalší ročník konferencie sa uskutoční v Hradci Králové. Už teraz sa tešíme na spoločné stretnutie!

Martin Neumann

Účastníci konferencie na exkurzii v Prahe-Šárke. Foto: archív autora

Medzinárodná konferencia Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2024 v Prahe

Dňa 25. až 27. septembra sa v Prahe uskutočnil už 43. ročník medzinárodnej konferencie Otázky neolitu a eneolitu našich zemí. Tentokrát stretnutie organizačne zabezpečovalo Muzeum města Prahy v spolupráci s Archeologickým ústavom AV ČR v Prahe. Konkrétne celú organizáciu a realizáciu mali na starosti PhDr. Katarína Petriščáková, PhD. z Muzea hlavného mesta Prahy a Mgr. Petra Schindlerová z Muzea hlavného mesta Prahy, resp. z Univerzity Karlovy v Prahe. Za miesto konania bol vybraný malebný zámokový areál v Čtěníciach, ktorý sa nachádza na severovýchodnom okraji českej metropoly. O tom, o akú významnú akciu zameranú na obdobie mladšej a neskej doby kamennej ide, svedčí aj pomerne veľký záujem prihlásených archeológov. Zúčastnilo sa jej šesťdesiatosem bádateľov z Čiech, Moravy, Sliezska, Poľska, Slovenska a Arménska.

Celá konferencia bola rozdelená do niekoľkých tematických okruhov. Po registrácii nasledovalo otvorenie a privítanie účastníkov. V prvom tematickom bloku pod názvom Súčasný trendy v štúdiu neolitu a eneolitu/Chronológia, dynamika a inovácie na sídliskách odzneli tri prednášky: Petra Schindlerová/Jana Klementová/Miroslav Popelka – Chronologická analýza a sociálne aspekty sídlíšť kultúry s lineárnou keramikou: prípadová štúdia z Hostivice-Sadové (Praha-západ); Daniel Pilař/Solène Denis: Zacházení s odpadem na sídlíšti LBK v Hlízově a Peter Tóth: Využitie generatívnej umelej inteligencie pri tvorbe archeologických rekonštrukcií. Po krátkej prestávke nasledoval blok Štruktúra neolitického osídlenia. Ten začal prednáškou Pavlína Kalábková/Marek Kalábek/Lukáš Šín – Nové poznatky o neolitickom a eneolitickom osídlení Uničova, po nich pokračoval František Trampota a Petr Pajdla – Neolitické sídelní struktury ve východní polovině Čech a v povodí Moravy a blok uzavreli Ivana Vostrovská/Aleš Plichta/Petr Zajíček/Ivo Světlík/Zuzana Golec Mírová/Martin Golec referátom Identifikace neolitických aktivit v Kateřinské jeskyni. Nasledovala krátka diskusia, po ktorej sme sa presunuli na spoločný obed. Poobede konferencia pokračovala sekciou s názvom Nové poznatky o těžbě a využití kamenných surovin v neolitu. Tím bádateľov v zložení Jaroslav Řídký/Kristina Doležalová/Daniel Pilař/Barbora Šídová/Rej Hrenovica/Ema

Lorencová porozprával o Účele a způsobu použití kamenných mlecích zařízení v neolitu; Jaroslav Bartík/Milan Vokáč/Antonín Přichystal/Tomáš Rohovský – Nový výzkum exploatace porfyrického mikrodioritu na moravsko-rakouském pomezí v období lengyelské kultury a jeho přínos pro poznání dílenských areálů na produkci broušené kamenné industrie. Sekciou uzavreli Petr Šída/Pavel Burgert/František Trampota/Antonín Přichystal/Václav Kachlík – Nový výzkum těžby a distribuce metabazitu typu Jizerské hory. Po ďalšej krátkej pauze nasledoval posledný blok prednášok s názvom Za hranicí. Začal príspevkom Mariam Shakhmuradyan – Desert Kites: A Retrospective Analysis of Investigations and Future Trajectories, nasledoval Ladislav Varazdin – The question of the neolithisation of North-East Africa: the case of Sudan a posledný referát tohto dňa predniesol Aleš Káčerik – Pohřební areály kultury se šňůrovou keramikou a kultury zvoncovitých pohárů na k. ú. Vikletice a Soběsuky nad Ohří. Po záverečnej diskusii nasledovala večera a po nej boli ešte odprezentované vystavené postery: Michal Glowacz: Dieta zwierząt z wybranych stanowisk schyłkowego neolitu i wczesnej epoki brązu z Polski południowo-wschodniej/Diet of Animals from Selected Late Neolithic and Early Bronze Age Sites in Southeastern Poland; Wojciech Pasterkiewicz – Anita Szczepanek – Zdzisław Belka – Joanna Dopieralska – Anna Juras – Maciej Chyleński – Danuta Piniewska-Róg – Artur Moskała – Janusz Skrzat – Paweł Jarosz: Ofiara ludzka czy ofiary lokalnego konfliktu: bioarcheologiczne odkrywanie tajemnic masowego grobu późnoneolitycznego w Polsce/Human Sacrifice or Victims of Local Conflict: Bioarchaeological unraveling the Secrets of a Late Neolithic Mass Grave in Poland; Rastislav Hreha – Mária Kundrátovej – Alina Miakusha: Stredoneolitický hrob z Košíc-Krásnej/Middle Neolithic grave from Košice-Krásna; Katarína Šimunková – Noémi Beljak Pažinová: Dudince-Pod Gestencom: predbežné výsledky 1. sezóny výskumu eneolitickéj osady/Dudince-Pod Gestencom: Preliminary results of the 1st season of the research at the Eneolithic settlement; Pavel Hušťák – Antonín Majer: Geneze zániku neolitických objektů na polykulturním sídelním areálu, k. ú. Kněževěs (okr. PZ)/The Genesis of the Decline of Neolithic Structures at the Multicultural Settlement Site, Kněževěs (District of PZ); Aleš Káčerik: Sídelní zhloubený objekt a zásobní jáma kultury kulovitých amfor v Trmicích u Ústí nad Labem/Settlement pit and storage pit of the Globular Amphora Culture in Trmice near Ústí nad Labem; Milan Kuchařík – Josef Mašek: Aktuální nálezy pozdně

eneolitických hrobů ze stavby dálnice D7 (okr. Kladno)/Current finds of late Eneolithic graves from the construction of the D7 highway (Kladno district); Alena Nejedlá – Michal Steffel – Milan Vokáč – Vladimír Kouba: Rondel kultury s moravskou malovanou keramikou – nový objev v trati „Hofbreiten“, Štítary (okr. Znojmo)/The Rondel of the Moravian Painted Ware Culture – A new discovery in the „Hofbreiten“ Area, Štítary (Znojmo District); Pavel Kacl – Erika Průchová – Petra Schindlerová – Lucie Vělová: Dva hroby ze závěru neolitu a z časného eneolitu v Praze-Ruzyni/Two graves from the end of the Neolithic and from the Proto-Eneolithic in Prague-Ruzyně. K vystaveným posterom prebehol aj krátky autorský výklad a týmto bol prvý deň konferencie ukončený.

Na druhý deň sa konala exkurzia, počas ktorej bol doobeda naplánovaný výstup a prehliadka na hradisku Šárka. Poobede sa účastníci stretnutia presunuli na prehliadku expozície Archevita v Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy. Poslednou navštívenou lokalitou bol vrch Řivnáč. Večer po exkurzii bol druhý deň ukončený spoločenským programom, ktorý spestrilo vystúpenie archeologického hudobného zoskupenia Typ Skršín.

Posledný deň konferencie odštartoval blokom Možnosti studia keramických nádob, konkrétne nasledovnými prednáškami: Miriam Nývltová Fišáková – Johana Malíšková – Peter Tóth: Rekonstrukce stravovacích zvyklostí prvních zemědělců v Těšeticích-Kyjovicích integrací osteologické a lipidové analýzy; Kateřina Papáková: Odlišnosti v chronologii a periodizaci kultury s LnK na území českého Slezska?; Jan Turek: Čtení výzdobných motivů zvoncovitých pohárů/Reading Bell Beaker decoration motifs; Josef Dufek: Tohle tedy ne! Indicie k interpretaci významu výzdoby v kultuře zvoncovitých pohárů. Po krátkej prestávke a diskusii nasledovala sekcia Eneolitické měděné a kamenné artefakty, kde odzneli referáty Miroslav Dobeš – Marek Fikrle: Nové nálezy eneolitických měděných předmětů v Čechách; Robert Trnka: Broušená kamenná industrie chamské kultury v jihozápadních Čechách; Jaroslav Peška – Filip Ondrkál: Nové nálezy sekeromlatů typu Handlová na Slovensku. Po ďalšej krátkej pauze konferencia pokračovala časťou Monumentální prvky pohřbívání s příspěvky Paweł Jarosz – Eva Horváthová – Anita Szczepanek: Výskum mohylových násypov na Východoslovenskej nížine v rokoch 2023 a 2024; Petr Křišťuf a kolektiv: Dlouhé mohyly jako prostředek kolonizace krajiny a související změny přírodního prostředí; Dariusz Król – Jakub Niebieszczański – Iwona Hildebrandt-Radke – Michał Głowacz – Marcin Szpila: Monumentalne cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych na lessach podkarpackich (pd.-wsch. Polska). Nowe dane do kwestii organizacji przestrzennej i miejsca w sieci osadniczej. Na túto sekciu prednášok nadviazala ďalšia sekcia pod názvom Pohřební praktiky závěru eneolitu, kde odzneli dva příspěvky: Věra Sušická – Joanna Witan: Hrob(y) s žárovým pohřbem ze závěrečné fáze kultury se šňůrovou keramikou z Dřemčic (okr. Litoměřice) a Luboš Rypka – Petr Limburský: Pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Hrbovicích (okr. Ústí nad Labem). Výsledky záchranného výzkumu z roku 2017. Po diskusii a obede konferenciu uzatvoril záverečný blok Rondely a hradiště: Nové přístupy ve výzkumu neolitických a eneolitických lokalit s troma prednáškami: Tibor Lieskovský – Jana Mellnerová Šuteková: Neolitické rondely na území Slovenska vo svetle dát z diaľkového prieskumu zeme; Kuchařík Milan – Blažková Tereza – Mašek Josef: Rondel kultury s vypíchanou keramikou v Kralupech nad Vltavou (okr. Mělník) a Katarína Petriščáková – Pavel Kacl

– Petra Schindlerová: A jak dál? Nové perspektivy výzkumu pražských pravěkých hradišť a výšinných sídlišť.

Po poslednej prezentácii prebehla diskusia k prezentovaným príspevkom, záverečné slovo organizátorov a oficiálne ukončenie konferencie. Odznelo spolu dvadsaťtri referátov a v prednáškovvej sále bolo prezentovaných aj deväť posterov. Program bol rozvrhnutý do troch dní, počas dvoch sa prednášalo a jeden deň bol venovaný exkurzii. V poradí 43. ročník medzinárodnej konferencie Otázky neolitu a eneolitu našich zemí priniesol mnoho zaujímavých výsledkov ako z terénneho, tak aj z teoretického bádania nielen z územia Čiech, Moravy, Sliezska a Slovenska, ale aj iných susedných (Poľsko), či dokonca vzdialenejších krajín (Arménsko, Sudán). Srdečne ďakujeme realizátorom stretnutia – Muzeu mesta Prahy a Archeologickému ústavu AV ČR v Prahe za bezchybnú a skvelú prípravu a organizáciu podujatia. Tešíme sa na nasledujúce stretnutie z cyklu Otázok neolitu a eneolitu našich zemí, ktoré je plánované na budúci rok na Slovensku v Zemplínskom múzeu v Michalovciach.

Rastislav Hreha

Connecting People, Sharing Knowledge. Medzinárodná konferencia a spomienka na prof. PhDr. Kláru Kuzmovú, CSc.

Dňa 27. a 28. septembra 2024 sa na pôde Trnavskej univerzity v Trnave uskutočnila medzinárodná konferencia Connecting People, Sharing Knowledge, ktorú organizovala Katedra klasickej archeológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v spolupráci so Západoslovenským múzeom v Trnave. Toto podujatie bolo venované pamiatke prof. PhDr. Kláry Kuzmovej, CSc., poprednej odborníčky na rímske provincie a výnimočnej pedagogičky, ktorá svojou prácou prispela k rozvoju archeológie na Slovensku a k rozšíreniu poznatkov o rímskych pamiatkach v medzinárodnom kontexte. Na konferencii sa zúčastnili odborníci z Turecka, Slovenska, Českej republiky, Maďarska, Poľska a Nemecka, ktorí prezentovali široké spektrum tém od archeologických výskumov v Anatólii, cez staroveké umenie až po materiálnu kultúru barbarika.

Prvý deň podujatia završila kultúrna časť programu – prehliadka historického centra Trnavy a návšteva Západoslovenského múzea, kde sa konala uvítacia recepcia pre účastníkov. Účastníci konferencie si tak uctili vedecký odkaz prof. Kuzmovej, ako aj jej zánietenie a prístup k mladým bádateľom, ktorých

Prvý deň prednášok na konferencii. Foto: B. Likavská

viedla k dôslednému bádaniu a medziodborovej spolupráci. Medzinárodné renomé si prof. Kuzmová získala predovšetkým vedeckými prácami zameranými na luxusnú rímsku keramiku terra sigillata, ale aj štúdiami o nálezoch z rímskeho vojenského tábora v Iži, kde dlhoročne spolupracovala s PhDr. Jánom Rajtárom, CSc. V rokoch 2002 až 2004 pôsobila ako prodekanka pre vedu, výskum a doktorandské štúdium na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. V roku 2004 získala titul docentky na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a v roku 2011 ju prezident Slovenskej republiky po úspešnej inaugurácii na FF TU vymenoval za prvú profesorku klasickej archeológie na Slovensku.

Prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc. Foto: I. Kuzma

Na Katedre klasickej archeológie Trnavskej univerzity sa stala spolugarantkou a od roku 2012 hlavnou garantkou študijného odboru klasickej archeológie. Viedla viac než 40 záverečných prác a aktívne zapájala študentov do výskumných aktivít katedry, vrátane objavu najstaršej sakrálnej pamiatky v Trnave – románskeho karnera. Prof. Kuzmová rozvíjala medzinárodnú spoluprácu, najmä vďaka znalosti maďarského jazyka, ktorá jej umožnila nadviazať úzke kontakty s Magyar Nemzeti Múzeum a Eötvös Loránd Tudományegyetem v Budapešti či Katolíckou univerzitou v Piliscsabe. Pre študentov organizovala spolu s dr. Jánom Rajtárom Medzinárodné archeologické školy v rímskom vojenskom tábore v Iži a prehĺbila spoluprácu s domácimi i zahraničnými archeologickými inštitúciami, čím významne prispela k rozvoju archeológie na Slovensku. Za svoju výnimočnú prácu získala viaceré ocenenia, vrátane Bronzovej plakety Archeologického ústavu SAV v roku 2009 a Ceny Martina Palkoviča za pedagogickú činnosť na Trnavskej univerzite v roku 2013. Prof. Klára Kuzmová bola nielen významnou odborníčkou na rímske provincie, ale

aj vynikajúcou pedagogičkou, ktorá inšpirovala, podporovala a viedla svojich študentov i kolegov. Svojím profesionálnym prístupom a ľudskými vlastnosťami zostane navždy zapísaná v pamäti tých, ktorí s ňou mali možnosť spolupracovať.

Príspevky z konferencie venovanej prof. K. Kuzmovej budú publikované v pripravovanom čísle zborníka ANODOS v roku 2025.

Lucia Nováková

Medzinárodná konferencia Doba popolnicových polí a doba halštatská v Čechách, na Morave a na Slovensku 2024

V dňoch 1. – 4. októbra 2024 sa uskutočnila v poradí 17. medzinárodná konferencia Doba popolnicových polí a doba halštatská, na ktorej sa pravidelne stretávajú predovšetkým odborníci z Česka a Slovenska, ale aj z ďalších okolitých krajín. Tentokrát sa konala v severozápadných Čechách, a to na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, ktorá v spolupráci s Podřipským múzeom v Roudnici nad Labem a Múzeom mesta Ústí nad Labem tohtoročnú konferenciu organizovala. V rámci konferencie odznelo 30 referátov a bolo prezentovaných 6 posterov.

Konferenciu otvoril príhovorom M. Trefný, po ktorom nasledoval úvodný príspevok autorského tria Š. Olšov – A. Gašpar – K. Slavíček: *Najsevernejší nález skupiny Hajdúbagos/Pišcolt-Cebáluř. Import predmetu alebo myšlienky?* Ďalej pokračovali prednášky: L. Jiráň: *Bronzové depoty popolnicových polí v Čechách a v Bavorsku*; M. Salaš – A. Přichystal – V. Nosek – M. Havlíková: *Odkud přicházíš, kadlube? Unikátní lící forma na hrot kopí z Morkůvek na jižní Moravě*; Ch. Hemker – M. Schubert: *Das Projekt Archaeo-Tin. Struktur, Methoden und Ziele grenzübergreifender Forschungen der prähistorischen Zinnbergbaulandschaften im Erzgebirge*; Z. Jarůšková: *Strategie ukládání depotů na lokalitě Míchov-Kroupka (Malá Haná, Jihomoravský kraj)*; A. Navrátil – M. Havlíková – V. Nosek: *Povrchová prospekce Pálavy – příběh na pokračování*. Na záver prvého dňa účastníci konferencie navštívili Múzeum mesta Ústí nad Labem, kde si pozreli prezentáciu výsledkov a súbor nálezov z nedávno ukončeného záchranného výskumu na polykulturnej lokalite v meste Trmice. Všetkých prítomných zaujala najmä stála expozícia *Naši Nemci/Unsere Deutschen*, ktorá je venovaná dejinám nemecky hovoriaceho obyvateľstva v Čechách od obdobia včasného stredoveku až po 20. storočie. Svojich fanúšikov si našla aj výstava Ústecká strašidla o tajuplných bytostiach, o ktorých si v minulosti po večeroch rozprávali obyvatelia Ústeckého kraja.

Druhý deň konferencie tematicky pokračoval prednáškami, ktoré sa týkali obdobia popolnicových polí. Odzneli nasledovné príspevky: V. Reiter: *Die Prinzessin von Steyr, Oberösterreich*; U. Śmigielka: *Application of statistical analyses in the study of funerary rites of the Lusatian culture in Slovakia*; A. Káčerík – E. Wiesnerová: *Žárové pohřby lužického okruhu doby popolnicových polí v Trmicih u Ústí nad Labem*; Z. Bláhová-Sklenářová: *Hrob lužické kultury ze Zušowa/Suschow v Dolní Lužici a jeho cesta do Ostravy v roce 1947*; J. Wójcik – V. Mitáš – J. Tirpák – J. Urmínský: *Bronze spear/javelin heads of the Urnfield culture from Vlastivedné*

múzeum in Hlohovec: results of archaeometric analysis; M. Bača – M. Havlíková – J. Malec: Unikátny nález dýky typu Augst z Nemšovej a Výnimočný depot šperkovej garnitúry zo záveru mladšej doby bronzovej z Vršatca; K. Šabatová – D. Parma – M. Hajnalová – D. Humpola – R. Kočárová: Rádiokarbonová data k mladší a pozdnej dobe bronzovej na Moravě; O. Chvojka – P. Menšík – K. Pokorná – T. Šálková: Pozdněbronzová rovinná sídliště v jižních Čechách. Aktuální stav výzkumu a jeho perspektivy; D. Parma – M. Salaš: Příběh hradiska na Leskounu a otázky kolem rozsáhlých opevnění pozdní doby bronzové na Moravě; P. Jelínek: Reinterpretácia tzv. devínskeho koníka – príspevok k náboženstvu doby bronzovej. Na záver druhého dňa časť autorov posterov v krátkosti predstavila svoje výskumné témy: A. Kácerík – J. Kožíšek: Sídlení a pohřební aktivity „chebské skupiny/enklávy“ doby popelnicových polí na k. ú. Hradiště u Chebu; J. Bartík – V. Krupa – P. Jelínek: Riečne nálezy z Váhu a M. Valent: Mlado- a neskorobronzový horizont na výšinnom sídlisku Podmolí „Šobes“, okres Znojmo.

M. Trefný (vľavo) si pochutnáva na údenej odmene za vynikajúco zorganizovanú konferenciu. Foto: E. Makarová

Účastníci konferencie na Trojkrížovom vrchu. Foto: P. Bisták

Počas tretieho konferenčného dňa pribudli aj prednášky venujúce sa obdobiu staršej doby železnej: T. Zachar: *Phänomen des aurum vegetabile und die spätbronzezeitliche Golddrahtrolle aus Zvolen, Slowakei*; L. Rypka – P. Vágner: *Východní Krušnohoří v době popelnicových polí a době halštatské*; M. Trefný – D. Daněček: *Přechod pozdní doby bronzové a starší doby železné na příkladu depotu pěti bronzových nádob z Velkých Číčovic, okr. Praha-západ*; P. Bisták – P. Kmetová – T. Lieskovský – M. Neumann: *Skládanie mozaiky. Pokračovanie prieskumov v pohorí Tribeč*; M. Baković – B. Govedarica – J. Peška: *Prvotní výsledky výzkumu halštatského pohřebiště v mohyle Kneževica glavica na území Černé Hory*; E. Makarová – Š. Olšav – M. Pristáš: *Depot bronzových predmetov z Obišoviec*; K. Šabatová – M. Novák – F. Ševčík – V. Brychová – M. Havlíková – M. Kmošek – P. Kočár – R. Kočárová – P. Tóth – Z. Tvrď: *Výzkum a rekonstrukce nového halštatského hrobu v Těšeticích-Kyjovcích „Sutnách“*; T. Jošková – M. Novák – M. Holas – D. Děcký – L. Němcová – V. Rohanová: *Co nám scházelo, a přece to máme?! Vybrané otázky funérálních aktivit doby halštatské ve východních Čechách*; S. Tichá Bambasová – D. Stolz: *Halštatské sídliště v Čáslavkách-Dolanech*; T. Mangel – A. Kozubová – M. Beková – Z. Bláhová – T. Jošková – M. Novák – L. Novotná – D. Vích: *Východní Čechy v době halštatské prizmatem deponování*; I. Salayová: *Kovové náramky/nápažníky od 8. do 5. stol. př. n. l. na Moravě*; M. Chytráček – L. Kučera – M. Golec – Z. Golec

Mírová – D. Mischka – K. Hagemann – V. Zemek – J. Martínek: *Jantarové cesty ve starší době železné mezi Rýnem a Moravou. Metodologie, výzkumné otázky a stav výzkumu*; V. Beran – M. Trefný: *Struska jako hlavní článek metalurgického výrobního řetězce při poznání Pitkovického regionu ve starší době železné*. Prednáškovú časť konferencie ukončila prezentácia zvyšných posterov: Š. Olšav: *Plavba do doby bronzovej*; M. Augustýnová: *Urnenfelderzeitliche Gussstücke Südwestböhmens*; M. Půlpán – A. Půlpánová-Reszczyńska: *Drobný šperk z východu. Záušnice vekerzugského typu z Nových Kopist, okr. Litoměřice, SZ Čechy*.

Posledný deň bol venovaný exkurzii na vybrané archeologické lokality v širšom okolí Ústí nad Labem, po ktorých nás sprevádzal M. Trefný. Pri presune autobusom medzi lokalitami sme väčšinu času mali na dohľad „posvätnú“ horu Říp. Prvou zastávkou bolo polykultúrne hradisko Trískřížový vrch v Libochovanoch, ktoré je jednou z najvýznamnejších archeologických lokalít v severozápadných Čechách. Hradisko, ktoré strážilo tzv. Porta Bohemica, je výnimočné predovšetkým výrazným opevnením. Tvorí ho dvojica valov a priekopa s 24 priečnymi múrikmi. V Roudnici nad Labem sme navštívili výnimočné miesto – románsky hrad francúzskeho typu z 12. storočia, ktorý je ukrytý za múrmi barokového zámku rodiny Lobkowicz. V Podřipskom múzeu v Roudnici nad Labem sme si prezreli archeologickú expozíciu a výstavu antickej keramiky. Zaujal nás príbeh zaniknutého mosta ponad Labe zo 14. storočia, ktorý bol tretím najstarším kamenným mostom v Čechách. Na nádvorí múzea sú vystavené dochované zvyšky mohutných drevených trámov základu mostného piliera a niekoľko kamenných článkov. Poslednou zastávkou bola polykultúrna lokalita Ctíněves, nachádzajúca sa vedľa kostola sv. Matúša. Viaz sa k nej historická legenda, podľa ktorej bol na tomto poli pochovaný Praotec Čech. Hľadanie jeho hrobu, ktoré tu prebiehalo už od 17. storočia, bolo síce neúspešné, zato sa tu však našli zaujímavé nálezy z rôznych období, medzi ktoré patrí napríklad sídlisko knovízskej kultúry, hrob kultúry zvoncovitých pohárov, či už v minulosti vykradnutý veľký hrobový areál, ktorý by snáď mohol pochádzať z obdobia sťahovania národov.

Budúca 18. konferencia o dobe popelnicových polí a dobe halštatskej sa bude konať o dva roky na Slovensku.

Erika Makarová – Peter Bisták

Konferencia „25 rokov výskumov a obnovy hradu Lietava“

Dňa 5. 10. 2024 sa na Lietavskom hrade konala „mini“ konferencia „25 rokov výskumov a obnovy Lietavského hradu“. Ako prvý prezentoval archeologické výskumy na hrade M. Bielich z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. a na základe objavených artefaktov osvetlil život na hrade v neskorom stredoveku, no predovšetkým v novoveku. Boli prezentované archeologické nálezy zo 17 rokov archeologických výskumov na hrade a 25 rokov stavebnej obnovy Združenia na záchranu Lietavského hradu. Na základe nájdených artefaktov sme osvetlili život na neskorostredovekom a novovekom hrade. Zamerali sme sa na mince, militárie, vybavenie koní, stavebné konštrukcie a ďalšie drobné predmety. Samostatnú skupinu nálezov tvorila gotická a renesančná keramika, ako aj gotické (sv. Štefan) a renesančné kachlice (motívy Ježiš a Samaritánka, Vzkriesenie). Predstavili sme aj hlinené dvojdielne fajky zo 16. – 17. storočia. Ďalšiu skupinu nálezov tvorili kamenné artefakty (balustrády kamenného schodiska, fragmenty epigrafického nápisu z čias Juraja Thurza). Nazreli sme aj do kuchyne obyvateľov hradu, čo tvorilo ich jedálne, a to na základe analýzy zvieracích kostí. Boli prezentované aj stopy turizmu a vandalizmu v 19. storočí na hrade (fragmenty sklenených fliaš zo začiatku 20. storočia). Ďalšia prednáška

Prednáška T. Lengyelovej o bosorkách, strigách a čarodejniciach.
Foto: M. Bielich

Michala Šimkovica odprezentovala stavebno-historický vývoj hradu a jeho obnovu. Názov prednášky bol „Najvýznamnejšie stavebné zásahy v čase pôsobenia združenia na hrade Lietava.“ Občianske združenie pôsobí na hrade od roku 1999. Počas jeho činnosti sa podarilo začať s konzerváciou či čiastočnou obnovou vybraných objektov hradnej zrúcaniny. Nasledovala prednáška Diany Duchoňovej z Historického ústavu SAV, v. v. i. pod názvom: „Hradná kuchyňa a stravovanie uhorskej aristokracie pri prestretom stole“. Autorka veľmi pútavo osvetlila stravovanie aristokracie, ale aj bežného obyvateľstva najmä v období renesancie, keď sa u nás objavujú nové potraviny (napr. ryža, moriak). Posledná prednáška rozvíjala bohatú diskusiu a jej autorkou bola Tünde Lengyelová z Historického ústavu SAV, v. v. i. Jej názov bol „Bosorky, strigy a čarodejnice“. Ponorili sme sa temného obdobia

v 18. storočí v Uhorku, keď na našom území boli umučené stovky žien a desiatky mužov, ktorí sa nejako líšili od zvyšku spoločnosti alebo boli príliš bohatí. Erudovaná odborníčka pútavo osvetlila jednotlivé procesy a osvetlila príčiny týchto popráv.

Na hrade Lietava pravidelne prebieha zber a odvoz odpadkov po návštevníkoch, odstraňovanie náletovej zelene, kosenie, hrobľovanie kameňa, údržba chodníkov a mnohé ďalšie činnosti, ktoré popri konzervácii murív napomáhajú k zvýšeniu komfortu a bezpečnosti návštevníkov hradnej zrúcaniny. Združenie tiež vydáva a distribuuje medzi návštevníkov rôzne propagačné materiály a suveníry ako sú brožúra o hrade, pohľadnice, magnetky a podobne. Aktívne tiež propaguje hrad prostredníctvom webovej stránky či na sociálnych sieťach.

Mário Bielich

Medzinárodné kolokvium Sklo a jeho výroba v historických obdobiach

Medzinárodné kolokvium Odborné skupiny pro dějiny skla ČAS pod názvom Sklo a jeho výroba v historických obdobiach (metody, postupy a technologie) sa uskutočnilo 8. až 9. októbra na Zámku Kinských vo Valašskom Meziříčí v pobočke Muzea regionu Valašsko, p. o.

Stretnutia tejto odbornej sklárskej skupiny sa uskutočňujú každoročne. Aj v tomto prípade bola hlavnou organizátorkou PhDr. Eva Černá, za výdatnej podpory vedenia múzea vo Valašskom Meziříčí. V príjemnom prostredí zrenovovaného múzea privítal účastníkov kolokvia jeho riaditeľ Ing. Tomáš Vitásek, ako aj pracovníci múzea, ktorí prispeli ku kvalitnému priebehu celej akcie. Tu treba vyzdvihnúť predovšetkým Mgr. Samuela Španihela, PhD. V úvode E. Černá zrekapitulovala činnosť skupiny v roku 2023 a zamerala sa aj na výsledky v roku 2024. Spomienku venovala aj členovi odbornej skupiny, ktorý už nie je medzi nami. V hodnotiacom duchu bolo poňaté tiež vystúpenie D. Staššíkovej-Štukovskej. Oboznámila prítomných s činnosťou skupiny na Slovensku, ktorá pracuje pri Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV.

V samostatných odborných prednáškach prezentovali K. Tomková a N. Venclová databázu VITREA a jej budúcnosť. Korene sklárskej tradície na Valašsku nám sprístupnili v spoločnom príspevku S. Španihel a K. Valoušková. Výsledky analýz nálezov historických skiel z lesných sklární na Valašsku predniesol za kolektív autorov J. Woitsch. Po prestávke Z. Zlámalová Cílová oboznámila prítomných so zaujímavým medzinárodným projektom zameraným na sklo z doby laténskej. Sklá z vrcholného stredoveku a včasného novoveku z Jihlavy predstavili P. Duffek, Š. Kochan a J. Těsnohlídek. O zaniknutej sklárni v Kunčicích pod Ondřejníkem referovali K. Knápek a A. Knápek. O výsledkoch geofyzikálneho prieskumu huty na Žitkově bol príspevok M. Dreslera, P. Vágnera, M. Mila, P. Hájka a P. Hájkovéj. O nálezoch skla z hradov na Slovensku boli príspevky D. Staššíkovej-Štukovskej (hrad Trenčín) a M. Bielicha z Lietavského hradu.

V poslednom bloku odzneli prednášky A. Pecha a V. Jiříčkovéj o Archeologických artefaktoch z Brumova-Bylnice. Experimentálny areál so sklárskou pecou na Vlkolínsku odprezentovali v spoločnom referáte A. Jindrová, K. Těsnohlídková, F. Novák,

Účastníci konferencie v areáli Strednej priemyselnej školy sklárskej.
Foto: S. Španihel

Dielňa, kde sa realizuje výuka mladých študentov – sklárov. Foto: G. Březinová

V. Fejtová a D. Naňák. Posledný referát bol zameraný na drobný sklenený predmet (okenný terčík) a jeho rekonštrukciu.

Komentovaná prezentácia posterov ukončila pracovné zasadnutie v samotnom múzeu. Išlo o postery G. Březinovej o keltskom skle z výskumov na hrade Devín v Bratislave. E. Černá sprístupnila sklo z hradov v severozápadných Čechách a o prvých sklárňach vyhrievaných uhlím referoval J. Čáni. Ku všetkým referátom bola bohatá diskusia. Najviac však zaujali referáty o skle z hradov. Do budúcnosti by možno stálo za povšimnutie venovať jedno stretnutie práve tejto problematike.

Okrem prednášok sme mali možnosť vidieť aj expozície múzea v samotnom zámku Kinských, ktorý patrí k posledným architektonickým pamiatkam starobylého mestečka Krásno nad Bečvou. Od konca 40. rokov 20. storočia sídli v zámku pobočka Muzea regionu Valašsko. Má viac ako pol milióna zbierkových predmetov. Mali sme možnosť vidieť komentovanú prehliadku zbierky skla. V rokoch 2019 – 2022 sa uskutočnila rozsiahla rekonštrukcia. Výsledkom sú obnovené priestory, ako aj moderná expozícia s názvom „Člověk v krajině, krajina v lidech“, ktorá je hlavným lákadlom pre návštevníkov. Je veľmi zaujímavá a interaktívne poňatá. Vo večerných hodinách sme sa zúčastnili komentovanej prehliadky mesta a spoločnej večere. Druhý deň bol venovaný návšteve Střední uměleckoprůmyslové školy sklářské, kde sme si s obdivom vypočuli sprievodné slová od pána učiteľa

tejto školy. Videli sme hutu, ateliéry, depozit, Glass centrum, prácu študentov so sklom, ako aj ocenené práce mladých sklárov tejto školy. Exkurzia pokračovala v teréne obhliadkou lesných sklární. Vydarené podujatie sa ukončilo posedením na Prostrednej Bečve vo Valašskom šenku Zavadilka a návratom do Valašského Meziříčí. Kolokvia sa zúčastnilo vyše tridsať bádateľov, ktorí sa zaoberajú sklom z archeologických kontextov.

Gertrúda Březinová

XIX. protohistorická konferencia Archeológia barbarov 2024

V dňoch 9. – 11. 10. 2024 sa uskutočnil 19. ročník medzinárodnej konferencie, ktorá sa od roku 2005 striedavo organizuje v Českej republike, na Slovensku a v Poľsku a je miestom neformálneho stretávania sa širokého spektra bádateľov od „erudovaných barbarov“ po študentov a doktorandov prezentujúcich výsledky svojich magisterských a doktorandských prác. Spoluusporiadateľmi boli: Katedra klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave (ktorej študenti sa aktívne zapojili do organizácie podujatia), Archeologický ústav AV ČR, Brno a Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. Výstupmi z konferencií sú zborníky, ktoré posledné roky vychádzajú v dvojročnom odstupe. Keďže tento rok išlo o tzv. „Malých barbarov“, hlavná téma konferencie nebola stanovená. Počas troch konferenčných dní odznelo v ôsmich blokoch 31 prednášok a bolo prezentovaných 14 posterov. Prvý blok bol zameraný na obdobie neskorkej doby laténskej. Úvodom k rímsko-barbarským blokom bola prednáška venovaná tento rok zosnulému Jaroslavovi Tejralovi – jednému z najvýznamnejších odborníkov na problematiku stredodunajského barbarika. Najnovšie objavy a nálezy z tejto oblasti boli prezentované v ďalších prednáškach. Len druhý deň boli výnimkou prednášky štvrtého bloku zameraného na oblasť przeworskej kultúry. Po tomto bloku nasledovala prezentácia posterov, počas ktorej autori v krátkosti komentovali ich obsah. V rámci exkurzie účastníci navštívili areál Bratislavského hradu, kde si prehliadli expozíciu „Kelti z Bratislavy“ a zvyšky rímskych architektur v areáli Bratislavského hradu. Posledný deň prevažovali referáty zamerané na obdobie sťahovania národov – zaujala napr. antropologická analýza nálezov langobardského pohrebiska z Bratislavy-Rusoviec. Konferencie sa okrem tradičných účastníkov z hore uvedených krajín zúčastnili aj bádatelia z Maďarska, Rakúska a Holandska. Miestom konania ďalšej protohistorickej konferencie bude mesto Poznań v Poľsku.

Účastníci konferencie na nádvorí Archeologického múzea. Foto: L. Pilková

Zoznam prednášok (v poradí ako boli prednášané):

- Jan Podhorský – Petr Vágner: Kostrový hrob (?) LT C2 – LT D1 v severozápadných Čechách
- Katarína Harmadyová – Juraj Kucharík – Branislav Resutík: Dva rímske zvony (tintinnabula) z Bratislavského hradu
- Ireneusz Jakubczyk: The rich are in poverty. What was found with E 18 situlae
- Anna Lasota-Kuś: Obrażejowice koło Krakowa – największe cmentarzysko grupy tynieckiej na terenie zachodniej Małopolski
- Eduard Droberjar: Jaroslav Tejral a chronologie doby římské
- Vladimír Varsík: Cífer-Pác. Neskoroantická rezidencia od vykopávok po archeopark
- Marek Vlach – Balázs Komoróczy: Dataset MARCOMANNIA – aktuální stav, výhledy a transfer
- Pavel Horník – Jan Jílek: Zápony z časně doby římské z východních Čech
- Jan Jílek – Jan Schuster – Marek Novák – Markéta Havlíková: Depot kování koňských postrojů z Milonic v kontextu evropského barbarika
- Igor Bazovský – Luboš Rypka – Petr Vágner: Zoomorfné kovania v tvare rybej hlavy
- Stanislav Šofka: Nové nálezy terry sigillaty z Moravy
- Jiří Militký: Nálezy římských mincí v povodí Divoké Orlice
- Eszter Soós: The Przeworsk culture in Hungary – some aspects of a monographic work
- Jan Bulas – Magdalena Okońska-Bulas – Piotr Kotoń – Anita Szczepanek – Gabriela Juźwińska – Paweł Kucypera – Aldona Grabacz-Klempka: Men of Iron – Pakoszkówka stan. 33 (SE Poland, Sanok county): Summary of the archaeological research on the Przeworsk culture burial ground from the turn of the Early and Younger Roman period
- Jan Bulas – Magdalena Okońska-Bulas: A tiny warrior – grave with a miniature set of weapons and the results of 5 years of research at the burial ground of the Przeworsk culture in Bejsce site 1 (Świętokrzyskie voiv.)
- Joanna Zagórska-Telega – Marcin Przybyła: Birytualne cmentarzysko z okresu rzymskiego w Kazimierzy Wielkiej, woj. Świętokrzyskie
- Petr Zavřel – Eduard Droberjar: Nové protohistorické kovové nálezy z jižních Čech
- Martijn A. Wijnhoven – Balázs Komoróczy – Matěj Kmošek: Signaling on a Small Scale: The Decoration of Armor to Reinforce Legionary Identity at Mušov, Czech Republic
- Kristian Elschek: Germanisches Grubenhaus 85/2008 vom 3. Jahrhunderts aus Zohor, Westslowakei
- Péter Prohászka: Das völkerwanderungszeitliche Gräberfeld von Gyermely-Tésztagyár (Kom. Komárom/H.)
- Zuzana Zetochová – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Miloš Bordač – Jakub Tamašovič – Peter Mandák – Michal Ontko – Daniel Javorek – František Žák Matyasowszky: Sídliisko z doby rímskej v Solčiankach
- Daniel Javorek – Jakub Tamašovič – Marek Šútor: Cífer – Pác, poloha Od Novianského. Pohrebisko z 5. storočia n. l. v predpolí Malých Karpát
- Petra Dragonidesová: Zberové nálezy spôn z germánskeho žiarového pohrebiska v Sekuliach, poloha Za Humnami
- Maciej Karwowski – Lukas Khun: Metal Detector Survey at Fuchsberg, Burgenland: Interpreting an Accumulation of Late Antique Finds

- Petra Maříková Vlčková: Nejnovější příspěvek k poznání osídlení z doby římské a stěhování národů na severovýchodním okraji Prahy. Sídliště a pohřebiště v Praze-Dubči
- Zsófia Masek: Suebian or Prague type? Hand-formed pottery of the Germanic Kingdoms in the central areas of the Carpathian Basin
- Zdeněk Beneš – Viktoria Čistakova – Šárka Msallamová: Depot sekaných stříbrných artefaktů z doby stěhování národů z Okrouhla, okr. Praha-západ
- Jan Jílek – J. Jiřík – J. Musil – T. Zavoral – H. Sedláčková – J. Hošek – D. Rohanová – M. Horáková – Z. Hofmanová – D. Zlámalová – D. Schmidtová – R. Fernandes – V. Klontza – M. Smíšek – H. Březinová – E. Maniotis – J. P. Gil – L. Kučera: Dva hroby z doby stěhování národů ze Slatiňan, okr. Chrudim. Zpráva o komplexním zpracování a předběžné interpretaci
- Ludovít Mathédesz – Jaroslava Schmidtová: Bratislava – Rusovce. NKP Dom s hypocaustom v sezóne 2016 – 2017
- Alena Šefčáková – Milan Thurzo: Langobardské pohrebisko z Bratislavy-Rusoviec (antropologická analýza)

Igor Bazovský

Rímska veslica Danuvina Alacris opäť na Slovensku

Rímska veslica Danuvina Alacris sa po dvoch rokoch vrátila v nedeľu 13. októbra 2024 do Bratislavy. Príchod lode, vlastne repliky rímskej lode typu „lusoria“ Danuvina Alacris sa uskutočnil v rámci udržateľnosti Interreg projektu Living Danube Limes (2020-2022) pod názvom Re-Connecting cruise, spájajúca plavba – <https://www.donau-uni.ac.at/en/university/faculties/education-arts-architecture/departments/building-environment/research/living-danube-limes/re-connecting-cruise-2024.html>. Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave (MÚOP) ako projektový partner zorganizoval pri tejto príležitosti jej veľkolepé privítanie pri Devíne. Danuvina začala svoju plavbu v roku 2024 v rakúskom Tullne, počas letných mesiacov bola v Archeoparku v Mušove na vodnej nádrži Pálava a na jeseň prišla zazimovať do Bratislavy k Danubiane – Meulensteen Art Museum.

MÚOP pripravil pri tejto príležitosti cez víkend 12. – 13. 10. 2024 v spolupráci s Bratislavským kultúrnym a informačným strediskom (BKIS) a Múzeom mesta Bratislavy zaujímavý program pre verejnosť. V sobotu 12. 10. 2024 sa uskutočnili Rímske hry v Rusovciach-Gerulate. Jednou zo sprievodných aktivít boli rozhovory s odborníkmi Jánom Rajtárom a Klaudiou Daňovou (Cesta a most na hraniciach Rímskej ríše), Balázsom Komoróczym (Brána do Rímskej ríše), Zsoltom Vissym (UNESCO – Rímske pamiatky na Dunaji/Maďarsko) a Margarétou Musilovou (projekt Living Danube Limes a plavba Danuviny). Pavol Paulini a Martin Varga z Ústavu dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok FAD STU predstavili „Dunajský Limes v mobilnej appke a vo virtuálnej realite“. Belinda Rašnerová z Impact games s. r. o. priblížila „Mobilnú príbehovú hru Heritage Quest AR“, ktorá ponúka dobrodružnú cestu dejinami Rímskej ríše s 12-ročným Félixom a jeho rodinou žijúcou v bohatom regióne Dunajský Limes. Túto hru sme predstavili aj na XXVI. Limes kongrese v Batumi (Gruzínsko) v septembri 2024.

V nedeľu 13. 10. 2024 privítala na Devíne, pri sútoku Moravy a Dunaja, Danuvinu aj nová starostka Jana Jakubkovič. Posádku tvorili rakúski a nemeckí veslári, z ktorých časť pokračovala aj na našom úseku. Verejnosť mala možnosť vyskúšať si veslovanie na rieke Morave v turnusoch spolu so slovenskými kapitánmi Ladislavom Cigánekom a Pavlom Károm. Na naše pozvanie prišiel aj staviteľ lode archeológ prof. Boris Dreyer z FAU v Erlangene so svojim tímom prezentovať projekt stavby lode, jej plavby a tzv. Connecting Cruise dole Dunajom. V spolupráci s Múzeom mesta Bratislavy sme pripravili program pre deti vo forme workshopov na hrade Devín. Na podujatí spolupracoval riaditeľ Múzea dopravy STM Ľuboš Kačírek a kurátor pre lodnú dopravu múzea Martin Goduš. MÚOP zabezpečil pre spestrenie predstavenie rímskych legionárov OZ SCEAR pod vedením Borisa Stoklasa. Pre túto príležitosť bol vydaný na podnet Jaroslava Valentína (Klub filatelistov a filokartistov Devínska Nová Ves) v spolupráci so Slovenskou poštou korešpondenčný lístok s príležitostnou pečiatkou lode Danuvina Alacris. Podujatie prebehlo k všeobecnej spokojnosti napriek chladnému a daždivému počasiu. O záujemcov na plavbu nebola núdza, každý dostal záchrannú vestu. Slovenský tím veslárov sa zaučal pod vedením rakúskej a nemeckej posádky. Naša nová posádka mala oblečené zelené a purpurové tuniky, ktoré špeciálne pre plavbu po našom úseku Dunaja ušila Lenka Pajer, špecialistka na dobové kostýmy. Poobede o 16:30 sme posádke na rozlúčku zakývali na cestu dole Dunajom do Karloveskej zátoky, kde mala zakotviť aj vzhľadom na blížiacu sa tmú. Plavba, ktorej sa zúčastnili skúsení dobrovoľníci, veslárky a veslári z Nemecka a Slovenska, ale aj nováčikovia z Pamiatkového úradu SR, KPÚ Bratislava a Trnava, nadobudla dramatické rozmery. Začiatkom

októbra bola hladina Dunaja po septembrovej povodni ešte pomerne vysoká a hlavne bol prúd príliš silný. Posádke, ktorá sa nestihla za taký krátky čas zosynchronizovať, sa nepodaril manéver obrátky do dunajského ramena pri lodenici v Karlovej Vsi. S hrôzou sme z brehu pozorovali, ako loď prúd doslova unáša najprv k mostu Lanfranconi, potom k Mostu SNP až nakoniec sa kapitánovi Károvi podarilo cez vysielaciu dohodnúť s pracovníkmi reštaurácie Sundeck pri Starom moste, aby hodili posádke záchranné lano. Samotní účastníci plavby, ktorí boli pri veslách, situáciu nevnímali tak dramaticky, no nie všetci. Je to poučenie aj pre nás ako organizátorov – na Dunaj môže ísť ozaj iba posádka, ktorá si už niečo spolu skúsila zaveslovať. Veslá, ktoré sú dlhé 4,40 m, sú ťažké a pre obratné manévry treba mať zaručenú koordináciu. Na druhý deň v pondelok sa posádka vystriedala a doplnila o skúsenejších veslárov. Doobeda nabrala loď kurz smer Danubiana, ktorá sa na deväť mesiacov stala jej domovským prístavom. Danubiana Meulenstein Art Museum je vlastne galéria moderného umenia postavená v tvare rímskej galérie. Jej riaditeľ Vincent Polakovič nám preto vyšiel v ústrety, keď sme hľadali ešte pred dvomi rokmi bezpečný prístav. Nachádza sa na Dunajskom polostrove pri Čunove. Veslica bude k dispozícii pre verejnosť a podujatiam určeným pre propagáciu rímskeho kultúrneho dedičstva na Dunaji od apríla až do konca júna 2025. Posádka dopravila Danuvinu v pondelok 14. 10. 2024 k špeciálne na tento účel pripravenému mólu. V utorok 15. 10. 2024 sa uskutočnil v Čunove 15. ročník konferencie BSK „Nové využitie a rozvoj kultúrnych pamiatok v Bratislavskom kraji“. Pri tejto príležitosti organizovanej v rámci Dní európskeho kultúrneho dedičstva 2024 sa uskutočnila v Čunovskom kaštieli (dnes Ekocentrum) aj prezentácia profesora Dreyera o stavbe

Príchod veslice do čunovskej Danubiany. Foto: P. Harum

*Veslársky tím, ktorý nakoniec bezpečne zakotvil v Danubiane.
Foto: P. Harum*

veslice. Účastníci Konferencie BSK si prišli na záver pozrieť Danuvinu aj priamo do Danubiany.

Záverom treba dodať, že dvojdná plavba na bratislavskom úseku Dunaja sa vydarila. Informácie sú zverejnené na www.muop.bratislava.sk, <https://youtu.be/mUbInC5cm7Y?list=U-U6IqXD3z1s6ys0I5bFGvFyg>. Potvrdilo sa, že verejnosť má záujem o takýto typ podujatí, kde sa prostredníctvom rekonštrukcií a re-evokácie života na Dunaji, ktorý bol v minulosti hranicou Rímskej ríše (dnes lokalita UNESCO), dozvedia o našej minulosti zábavnou a nenásilnou formou veľa informácií. Na jar 2025 MÚOP v spolupráci s MMB, BKIS, BTB, Múzeom dopravy SR, mestskými časťami Rusovce, Jarovce a Čunovo, Danubiana, BSK a SK UNESCO pripravuje program pre verejnosť. Infocesta po rímskych pamiatkach prostredníctvom zážitku plavby na rímskej veslici môže pokračovať.

Margaréta Musilová

Konferencia „Nové využitie a rozvoj kultúrnych pamiatok v Bratislavskom kraji“

Bratislavský samosprávny kraj v spolupráci s občianskym združením Academia Istropolitana Nova je každoročne organizátorom konferencií so zameraním na kultúrny odkaz regiónu, stav ochrany a kultúrne využitie stavebných pamiatok, konaných pri príležitosti Dní európskeho kultúrneho dedičstva. Dňa 15. októbra 2024 sa uskutočnil už 15. ročník tejto konferencie. Možno pripomenúť, že v roku 2018 bol témou „Dunajský Limes a odkaz rímskej antiky na ľavom brehu Dunaja“. Príspevky z uvedeného stretnutia vyšli tradične v samostatnom zborníku.

Hostiteľským priestorom poslednej konferencie bol kaštieľ v bratislavskej mestskej časti Čunovo, ktorý je vo vlastníctve Bratislavského samosprávneho kraja. Kaštieľ bol len nedávno obnovený a adaptovaný na Ekocentrum. Na jeho sfunkčnení sa podieľali slovenskí, rakúski a maďarskí partneri v rámci realizácie cezhraničných projektov Ecoregion SK-AT a Ecoregion SK-HU, podporených z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja. Kaštieľ, dnes už národná kultúrna pamiatka, je zároveň ukážkou úspešnej revitalizácie dlhé desaťročia zanedbávaného

priestoru. V súčasnosti slúži ako moderné environmentálno-vzdelávacie centrum so zaujímavými expozíciami a príležitostnými výstavami.

Nosnou témou poslednej konferencie bola obnova kultúrnych pamiatok a ich ďalšie využitie pre rozvoj kultúrneho a verejného života. Konferenciu otvoril župan Bratislavského samosprávneho kraja Juraj Droba. Po príhovoroch Svetlany Waradzinovej, vedúcej oddelenia kultúry BSK, a Pavla Izvolta, vtedajšieho generálneho riaditeľa Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, odznelo v odbornej časti 13 prednášok. Referujúci v jednotlivých príspevkoch informovali o rekonštrukcii konkrétnych stavebných pamiatok župy, ich využití pre rozvoj cestovného ruchu, turizmu a vzdelávania, ako aj o otázkach kultivácie verejného priestoru. Súčasťou programu boli tiež prednášky českých účastníkov z Olomouca a Litomyšle. Priamo archeologickej tematiky sa týkala prednáška M. Musilovej (Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave) a V. Turčana (SNM-Archeologické múzeum) s názvom „Návštevnícky potenciál významných archeologických nálezísk a možnosti prezentácie rímskej Gerulaty ako jedinej lokality Svetového dedičstva UNESCO na území kraja“, v ktorej bol vyhodnotený turistický a edukačný potenciál tejto významnej antickej pamiatky v kontexte historických štruktúr regiónu (M. Musilová, pre služobnú cestu autorky aj túto časť referátu predniesol V. Turčan), ako aj možnosti prezentácie a využitia včasnostredovekých pamiatok, predovšetkým slovanských hradísk (V. Turčan).

Na záver konferencie si mohli účastníci pozrieť repliku rímskej veslice zo 4. storočia Danuvina Alacris, ktorá bola pri tejto príležitosti zakotvená pri Danubiane, ako aj prednášku o jej zostrojení a prevádzke.

Bratislavský samosprávny kraj, podobne ako z predchádzajúcich konferencií, pripravuje vydanie publikácie s prednáškami. Zborník je síce podobne ako predchádzajúce zväzky nepredajný, bude ho však možné získať priamo v sídle Bratislavskej župy, podobne ako zväzok so spomenutými prednáškami z konferencie Limes romanus.

Vladimír Turčan

Medzinárodná konferencia Archeológia novoveku v Karpatoch v Krosne

Muzeum Podkarpackie v meste Krosno už tradične hostilo v dňoch 24. – 25. 10. 2024 medzinárodnú konferenciu, ktorej nosnou témou bola tentokrát archeológia novoveku. Zúčastnili sa jej odborníci zo stredoeurópskeho priestoru zastúpeného krajinami – Poľsko, Ukrajina, Slovensko a Česká republika. Úvodné slovo patrilo organizátorovi podujatia – Janovi Gancarskemu, riaditeľovi Podkarpatského múzea, ktorý upriamil pozornosť na historickú archeológiu.

Prvý blok prednášok odštartoval Michal Slivka príspevkom o devocionáliách z územia Slovenska, prehľade ich bádania a významu. Nasledujúci rečník Peter Harčar predstavil archeologický výskum Zborovského hradu so zameraním na severozápadnú hospodársku prístavbu tretieho predhradie. Materiálnej kultúre sa venovala dvojica Terézia Vangľová a Miriam Jakubčinová, ktoré priblížili novoveký súbor z historického centra Trnavy. Archeológiu popravia v slovenskej časti Karpatského oblúka

Michal Slivka prezentuje príspevok o devocionáliách z územia Slovenska. Foto: Z. Poláková

priniesli Daniel Bešina a Stanislava Bönde Gogová. Gro pozornosti venovali prvému systematickému výskumu šibenice na území Slovenska v Holíči, kde sa im podarilo preskúmať aj 13 kostrových zvyškov. O novovekom vývoji mestskej parcely v Nitre, na ktorej bolo v 20. storočí postavené kino, rozprávala Zuzana Poláková. Kolektív autorov Peter Bisták, Zuzana Borzová a Tibor Lieskovský predstavili relikty novovekej krajiny v pohorí Tribeč na základe interdisciplinárneho výskumu, ktorý realizujú od roku 2006.

Nasledovali prednášky poľských kolegov. Dvojica Eugeniusz Foltyn a Leonard Jochemczyk rozprávali o využití horninových surovín v metalurgii neželezných kovov od včasného stredoveku po prelom stredoveku a novoveku na príklade lokality Miasteczko Śląskie-Żyglinek 3, okrem iného aj získavanie olova z galenitu. Nasledovala dvojica Edelgarda Foltyn a Eugeniusz Foltyn prezentujúca stredoveký a novoveký vývoj na lokalite 32 v západnej časti mesta Bielsko-Biala.

V poobednom bloku vypadli až tri prednášky kvôli ospravedlnenej neprítomnosti kolegov z Rzeszowa, Igołomie a Krakova. Artur Hejnar priblížil vojnový cintorín Manyłowa z obdobia prvej svetovej vojny, ktorý bol archeologicky skúmaný a po obnove mal byť nadchádzajúci deň slávnostne otvorený. Kolektív autorov Marcin Czarnowicz – Barbara Witkowska – Agnieszka Ochał-Czarnowicz – Martin Vojtas – Anita Szczepanek prezentovali vyhľadávanie hrobov a vojnových cintorínov z prvej svetovej vojny na území obcí Komańcza a Jaśliska. Predstavili konkrétne skúmané lokality a ich špecifiká.

Ďalší autorský kolektív Marcin Czarnowicz – Mirosław Mazurek – Aleksandra Sznajdrowska-Pondel sa venoval metodike výskumu bojísk a masových hrobov z prvej svetovej vojny na území pohoria Bieszczady. Autori podotkli, že ich cieľom nie je konkurovať histórii, ale dopĺňať informácie, napriek tomu, že máme pocit, že všetko o prvej svetovej vojne vieme. Paweł Konczewski priblížil projekt o holokauste karpatských Židov, ktorý sa zameriava na stopy v krajine západného Poľska.

Vzhľadom na zrušené prednášky a zostávajúci čas Michał Parczewski predstavil historické pramene ku kostolu v Dukle, ktorého archeologický výskum mal byť prezentovaný na druhý deň. Po prednáškach nasledoval spoločenský večer v priestoroch Podkarpatského múzea v Krosne.

Druhý deň prednášok otvárali kolegovia zo Slovenska. Marián Soják sa prehľadovo venoval problematike novovekého

osídlenia jaskýň na Slovensku, pričom uviedol početné príklady. Autorský kolektív Marián Soják – Michal Cheben – Petra Chebenová prezentovali nálezy mincí z 13. až 17. storočia zo zaniknutej stredovekej dediny Nyárhíd.

Autori Michał Parczewski – Paweł Kocańda sa po včerajšom historickom vstupe zamerali na prvú etapu archeologického výskumu najstaršieho kostola na Dukle. Venovali sa architektúre, nálezom hrobov a materiálnej kultúre. Paweł Kocańda v nasledujúcom referáte pokračoval v téme sakrálnej architektúry. Priblížil výskumy Kostola Božieho tela a Kostola sv. Anny v Bieczu. O novovekých škapuliaroch z pohrebných krýpt v Dubne a Komarne rozprávala autorská dvojica Viera Hupało a Iryna Łucyk. Venovali sa rozdeleniu škapuliarov, farbe, technikám ich dekorovania a ikonografii. Uvedená dvojica pokračovala aj ďalším spoločným príspevkom o novovekých hroboch z Kostola sv. Jána Krstiteľa v Lvove.

Z predchádzajúceho dňa presunutý referát predniesol Gabriel Lukáč. Predstavil Zborov vo svetle archeologických výskumov, okrem iného priblížil aj výsledky archeologického výskumu Kostola sv. Žofie.

Po krátkej prestávke Roman Berest rozprával o výskume zaniknutého kláštora v Pidhorodne v Lvovskej oblasti z pohľadu historicko-archeologickej analýzy. V ďalšom príspevku predchádzajúci autor spolu s Nataliou Bulyk prezentovali výsledky sondážneho archeologického výskumu novovekej fázy kláštora Univ. Okrem iného spomenuli tiež náhrobné kamene a val, ktorý lokalitu ohraničuje.

Nasledovali posledné príspevky slovenských kolegov. Mário Bielich priblížil výsledky výskumu krypty stredovekého Kostola sv. Mikuláša, v ktorej bol pochovaný starý otec Audrey Hepburn. Mária Kotorová Jenčová prezentovala niekoľko výskumov z katastra Vranova nad Topľou, pričom najviac zarezonovali nedatované nálezy zo silne podmáčaného terénu a výskum paulínskeho kláštora.

Konferencia pokračovala referátom mladého ukrajinského kolegu Romana Liubuna o interdisciplinárnom výskume polohy „Kamin“ v Pidkamini. Autori Jerzy Ginalski – Marcin Glinianowicz – Gabriela Glinianowicz predstavili novoveké osídlenie pohoria Bieszczady. Łukasz Antosik sa venoval textilám v pokladoch mincí na príklade nálezov z Likavky. Jakub Puziuk priblížil nálezy spojené s fajčením tabaku identifikované pri výskume malopoľského úseku stavby diaľnice A4. Na použitie tehál k datovaniu novovekých pamiatok sa sústredil príspevok Zdzisława Gila. Dvojica Mateusz Kłosowicz – Tomasz Leszczyński predstavila novoveké dažďové kanály priamo z Krosna. Posledný príspevok venujúci sa mineralogickému výskumu pamiatok z cintorínov v obciach Mednoye, Charkov a Katyn predniesol Maciej Pawlikowski.

Na záver možno povedať, že konferencia priniesla podnetné príspevky, vytvorila priestor pre spoluprácu medzi zúčastnenými krajinami a opäť ukázala, že výskum novovekých nálezových situácií je už neoddeliteľnou súčasťou modernej archeológie, má svoj zmysel a svoju budúcnosť.

Zuzana Poláková

Medzinárodná konferencia v rumunskej Alba Iulii

V dňoch 24. až 26. októbra 2024 sa v meste Alba Iulia v rumunskom Sedmohradsku uskutočnila medzinárodná konferencia *The Archaeology of Iron Age and Roman Foodways: Interdisciplinary perspectives*. Ide o ďalšie zo série podujatí, ktoré organizuje každé dva roky na rôzne témy pravekej a protohistorickej archeológie Ústav archeológie a dejín umenia Rumunskej akadémie – pobočka Cluj (Institute of Archaeology and Art History, Romanian Academy Cluj Branch) v spolupráci s Národným múzeom zjednotenia v Alba Iulii (National Museum of Unification Alba Iulia).

Grafiti „diela“ vojenských posádok, ktoré v paláci sídlili v 18. – 20. storočí, v interiéri Paláca transylvánskych princov – záber zo súčasných pánskych toaliet v múzeu. Foto: L. Benediková

Zadný trakt Paláca transylvánskych princov, ktorého základy tvorí rímske kvádrové murivo (Alba Iulia bola rímskou legionárskou pevnosťou a v dobe rímskej niesla názov Apulum), využitú druhotne aj v stenách paláca. Foto: L. Benediková

Konferencia sa konala pod záštitou mesta a župy Alba Iulia netradične na dvoch miestach – prvý konferenčný deň účastníci rokovali v reprezentatívnych priestoroch nedávno zrekonštruovanej budovy Župnej rady, druhý deň v prednáškovej sále budovy „Union Hall“, ktorú spravuje Národné múzeum zjednotenia. Dopoludnia druhého dňa mali účastníci možnosť prezrieť si ďalší čerstvo zrekonštruovaný a verejnosti len nedávno sprístupnený

objekt v centre Alba Iulie – Palác transylvánskych princov, v ktorom je inštalovaná moderná multimediálna expozícia venovaná dejinám Sedmohradska a životným príbehom jeho významných historických osobností. Tretí deň bol venovaný exkurzii, ktorá viedla do rímskeho mesta Ulpia Traiana Sarmizegetusa, a na dve stredoveké sakrálne pamiatky – kamenný kostol v lokalite Densuş a románsku rotundu v lokalite Geoagiu. Stretnutia sa zúčastnilo približne 20 bádateľov z Rumunska, Slovenska, Rakúska a Maďarska.

Na podujatí odzneli tieto prednášky: Andreea Drăgan: From pits to towers. Storage strategies in pre-Roman Dacia negotiated between local practices and external architectural sources; Beatrice Ciută: Archaeobotanical analysis of presumed bread remnants from La Tène period sites in Transylvania, Romania; László Szekernyés: Changes in the production and processing of grains in the Carpathian Basin after the Roman conquest; Aurel Rustoiu – Roxana Grindean – Ioan Tanțău – Mariana Egri – Andreea Drăgan – Adrian Căţălin Căşălean – Gabriel Balteş – Marina Musteaţă – Bogdan Lăpuşan – Diandra Páll-Both: Food for the dead. The interpretation of pollen remains from some “Scythian” graves at Sâncrai-Darvas from the foodway perspective; Peter C. Rams: Another φιάλη of wine! Iron Age drinking habits in north-eastern Austria; Mariana Egri: Comparative Late Iron Age consumption patterns in the eastern Carpathian Basin. Case-study: the drinking-related vessels; Alex Hagler: Dynamic dining: the labour of food-making in Roman Mithras-worship; Marina Musteaţă: Pottery offerings in Roman funerary contexts at Apulum-Dealul Furcilor cemetery; Aurel Rustoiu: Dining with the dead. Foodways related to the funerary rituals in Late Iron Age Transylvania; Sándor Berecki: Afterlife feasts. Food offerings of Late Iron Age graves in Transylvania; Anca Timofan – Beatrice Ciută – Georgeta El Susi: Diet, food production and supply in the nearby area of the legionary fortress at Apulum. Archaeobotanical and archaeozoological analyses in the civilian settlement of the legion XIII Gemina (St. Francis of Paola Ravelin, Alba Iulia, Alba County, Romania); Lucia Benediková – Klaudia Daňová – Jana Mihályiová – Mária Hajnalová – Ján Rajtár – Miroslava Daňová: “Be my guest, for a spoonful of millet porridge”. Rescue excavations of the waterlogged deposit from the Late Roman period; Katalin Sidó – Szilamér-Péter Pánczél: Gastronomy and food consumption on the eastern limes of Roman Dacia in the light of the ceramic dishes.

Lucia Benediková

31. stretnutie východoslovenských archeológov v Poprade

Dňa 28. novembra 2024 sa v Podtatranskom múzeu v Poprade konalo v poradí 31. stretnutie východoslovenských archeológov, ktoré sa koná každoročne v neskoro jesennom termíne. Stretnutie prebiehalo v priestoroch Podtatranského múzea, ktoré ho v tomto roku organizovalo ako už tradične v spolupráci so Slovenskou archeologickou spoločnosťou pri SAV v Nitre. Akcie sa zúčastnilo štyridsať účastníkov nielen z rôznych archeologických inštitúcií a súkromných archeologických spoločností, ale prítomní boli aj zástupcovia laickej verejnosti. Program tohtoročného seminára bol oproti tomu minuloročnému o čosi skromnejší, no tematicky veľmi pestrý. Na stretnutí odznelo deväť referátov, ktoré nám priblížili výsledky archeologických výskumov nielen z územia východného Slovenska, ale aj širšieho priestoru severovýchodnej časti Karpatskej kotliny.

Stretnutie východoslovenských archeológov v Poprade. Foto: P. Minarčák

V úvode všetkých prítomných privítala a stretnutie otvorila riaditeľka Podtatranského múzea Ing. Zuzana Homolová, PhD., ktorá odovzdala neskôr slovo Mgr. Tomášovi Baburovi, archeológovi múzea, ktorý stretnutie organizačne zabezpečoval. Za výbor SAS pri SAV účastníkov tiež privítal Mgr. Rastislav Hreha, PhD. Stretnutie moderoval kurátor zbierok numizmatiky Mgr. Pavol Minarčák, PhD. V dopoludňajšom bloku ako prvá odznela prednáška domáceho archeológa T. Baburu, ktorý nás oboznámil s výsledkami výskumu na hrade v Starej Ľubovni v roku 2024. Po ňom nasledoval referát Mgr. Marty Kučerovej a Mgr. Ľuboslava Záhorca pod názvom Aktualizácia archeologickej topografie Kežmarku, kde autori informovali o novších výskumoch dopĺňujúcich archeologickú mapu mesta. Kolektív autorov Mgr. Peter Bisták, PhD., Mgr. Martin Horvát a Ing. arch. Juraj Slivka nám priblížili výsledky výskumnej sezóny 2024 na lokalite Kláštorisko v Slovenskom raji. Po diskusii a krátkej prestávke nasledoval druhý prednáškový blok, kde kolektív autorov Mgr. Mário Comisso, Mgr. Peter Ďurica, Mgr. art. Tomáš Haviar, Mgr. Michaela Haviarová, PhD. a Mgr. Zuzana Kasenčáková prezentoval okolnosti unikátneho nálezu depotu z obdobia Bela IV. a stredovekých domov z 13. – 15. storočia vo Veľkom Šariši. Nasledujúca prednáška Nálezy z Čičaroviec

v zbierke T. Lehocského v podaní Mgr. Márie Kotorovej-Jenčovej, PhD. a Dr. Josypa Kobaľa pojednávala o starších nálezoch z Čičaroviec, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú na Ukrajine. Dopoludňajší blok referátov uzavreli PhDr. Eva Horváthová, PhD., Dr. Pavel Jarosz a Dr. hab. Anita Szczepanek, prof. PAN, ktorí nám predstavili výsledky archeologického výskumu pravekej mohyly v Hatalove (okr. Michalovce), ktorý je súčasťou poľsko-slovenského vedeckovýskumného projektu (r. 2024). Po obede pokračovalo stretnutie posledným blokom prednášok. Mgr. Dominik Drimák a PhDr. Marián Soják, PhD. informovali o výsledkoch záchranného archeologického výskumu obchvatu Sabinova, počas ktorého odkryli obydla a množstvo nálezov keramiky, železných predmetov či nález bronzového náramku. V ďalšom príspevku referovala Mgr. Mária Kundráťová a Mgr. Ján Rákoš o zaujímavom archeologickom výskume na vedecké a dokumentačné účely pri murovanom stĺpe na sídlisku Ťahanovce v Košiciach, počas ktorého zdokumentovali šesť kostier poľských dobrovoľníkov padlých v bitke pri Budimíre, ktorá sa odohrala 11. decembra 1848. Stretnutie uzavrela poslednou prednáškou Mgr. Lucia Popovičová, ktorá porozprávala o zmene techniky štiepania v severovýchodnej časti Karpatskej kotliny po vrchole posledného glaciálneho maxima.

Nasledovala záverečná diskusia, počas ktorej sa detailnejšie rozviedli prednesené témy. Po jej ukončení sa účastníci seminára presunuli do expozičných priestorov múzea, kde sme spoločne absolvovali prehliadku výstavy Knieža z Popradu a jeho hrobka, ktorou nás odborným výkladom previedol T. Babura.

Na záver sa R. Hreha a T. Babura v mene oboch organizátorov poďakovali všetkým zúčastneným za účasť a prednesenie veľmi zaujímavých a prínosných referátov. Dovolím si povedať, že 31. stretnutie východoslovenských archeológov môžeme zaradiť do zoznamu úspešných archeologických podujatí zrealizovaných v roku 2024. Organizácia 32. stretnutia východoslovenských archeológov v roku 2025 bude v réžii Východoslovenského múzea v Košiciach.

Rastislav Hreha

21. „kapustnicové“ kolokvium v Archeologickom múzeu

V roku 2002 vznikla v SNM-Archeologickom múzeu v Bratislave tradícia neformálnych predvianočných stretnutí bádateľov venujúcich sa aktuálnym otázkam výskumu doby rímskej a obdobia sťahovania národov. Ich ťažiskovou témou je germánska keramika v sídliskových a hrobových kontextoch. Keďže po odbornej časti nasleduje posedenie spojené s kapustnicou, nazývajú ho jeho pravidelní účastníci, napriek rozpakom jeho zakladateľa, kapustnicovým kolokviom. Vlado Turčan v čase jeho vzniku netušil, že zakladá medzinárodnú akciu s dlhou tradíciou, ktorej sa každoročne zúčastňujú bádatelia z Čiech, Moravy, Slovenska a iných okolitých krajín. Podujatie bolo prerušené len počas „covidových“ rokov 2020 a 2021. Jeho špecifikom sú prednášky spojené s prezentáciou nálezového materiálu. Takmer každé kolokvium malo svoju hlavnú tému, napr. určitý druh keramiky (na kruhu točená, zdobená radielkom, importovaná, stavebná, miniatúrne nádoby), či špecifický sídliskový objekt. Témami mohli byť tiež nálezy z určitého časového úseku (včasná doba rímska, neskororímske obdobie, obdobie sťahovania národov), konkrétnej lokality, či

Prezentácia Vladimíra Varsika a Tomáša Kolona. Foto: A. Bajanová

regiónu (Stupava, Zohor, Dolné Pohronie). Prezentované boli tiež sídliskové celky s výskytom dobre datovateľných nálezov – mincí, terry sigillaty, či spôn. Hlavnou témou tohtoročnej akcie boli imitácie rímskych nádob zhotovených z rôznych materiálov v germánskej keramike – mohlo ísť o celé nádoby, ale aj určitý výzdobný motív. Najmä v zlomkovitom sídliskovom materiáli nie je ľahké takéto napodobeniny jednoznačne identifikovať. Okrem piatich referátov venovaných tejto téme boli prezentované dva výnimočné objavy rímskych táborov: objav prvého rímskeho poľného tábora na Dolnom Pohroní – teda v oblasti, kde počas vojenskej výpravy proti barbarom táboril cisár Markus Aurélius, a objav predsunutého kamenného rímskeho tábora na severnom brehu Dunaja pri Carnunte. Ďalším výnimočným nálezom z Carnunta je germánska zemnica z 1. storočia zahĺbená do zvyškov staršej rímskej stavby a prekrytá mladšou rímskou architektúrou. Mimo hlavnej témy odznela aj prednáška venovaná špecifickému druhu spôn z 5. storočia. Účastníci kolokvia na záver ocenili prínos kolegu Vladimíra Turčana – zakladateľa a organizátora predchádzajúcich 20. ročníkov.

Zoznam prednášok (v poradí ako boli prednášané):

Igor Bazovský (SNM-AM): Germánske napodobeniny antických nádob z hrobov v Sládkovičove, Kostolnej pri Dunaji a v Čáčove.

Eduard Droberjar (TU, AÚ SAV): K imitaci bronzových nádob v germánskej keramike: Motív plastických kroužků s výčnelky.

Tomáš Kolon – Vladimír Varsik (TU, AÚ SAV): Napodobeniny sklenených nádob z kvádskeho sídliska v Beckove.

Tomáš Kolon (TU) – Vladimír Turčan (SNM-AM): Germánske napodobeniny provinciálnych nádob zo Stupavy (nálezy z výplne chaty 2/96 z polohy Morávkove pole).

Christian Gugl (ÖAI) – Silvia Radbauer – Martin Baer – Eduard Pollhammer: Aktuelle Grabungen im Brückenkopfkastell Stopfenreuth bei Carnuntum. Ein „germanisches“ Grubenhaus unter den Principia des Gardelagers in Carnuntum.

Petra Chebenová – Michal Cheben (AÚ SAV): A predsa tu bol (Novo objavený rímsky tábor v Želiezovciach).

Michal Cheben – Ján Rajtár (AÚ SAV): Nové nálezy spôn typu Levice-Prša.

Gerhard Pastirčák – Lenka Horáková – Andrej Žitňan (AA Avala, s. r. o.): Odpadová jama ako základ pre pec na germánskom sídlisku v Gbeloch.

Igor Bazovský

Prednáška profesora Ivana Marazova z Bulharska v Múzeu mesta Bratislavy

Bulharský kultúrny inštitút, Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV a Múzeum mesta Bratislavy privítali v decembrovej Bratislave vzácneho hosťa profesora Ivana Marazova z Bulharska, ktorý sa desaťročia venuje výskumu tráckeho umenia a spoločnosti. Na jeho počesť sme 11. decembra 2024 vo Faustovej sieni Múzea mesta Bratislavy realizovali prednáškové stretnutie, kde I. Marazov predstavil prítomným prezentáciu na tému Kráľovská ideológia a umenie v starovekej Trácii. Trácia, ktorá zväčša leží na terajšom území južného Bulharska, je známa svojím bohatstvom starovekých archeologických pamiatok – hrobiek, „pokladov“ (depotov) a výnimočných nálezov. Jeden z najväčších bádateľov tejto témy je prof. Dr. Ivan Marazov, ktorý venoval svoj život rekonštrukcii mýtcko-rituálneho systému tráckej ideológie v 4. – 3. storočí pred n. l., vychádzajúc z písomných prameňov a porovnávaním s inými indoeurópskymi mytologickými tradíciami, archeologickými nálezmi a ikonografiou. Toreutika, fresky a sochárstvo v tráckych hrobkách sú najpôsobivejšie diela tráckeho umenia. Na základe toreutiky je možné rozpoznať sociálne rozdiely v tráckej spoločnosti. Väčšina artefaktov priamo súvisí s objednávkou domácej najvyššej vrstvy (aristokracie) a jej vierou v nesmrtnosť.

Profesor Marazov dlhodobo pôsobil na Ústave umenovedy Bulharskej akadémie vied, neskôr založil Katedru dejín a umenovedy na Novej bulharskej univerzite. Taktiež bol vedeckým poradcom a kurátorom výstav originálov tráckeho umenia v Japonsku, Nemecku, Holandsku, Moskve a USA.

Faustova sieň v Starej radnici, profesor I. Marazov (v strede) s Vanjou Radevou (vľavo), členmi výboru a hosťami po prednáške. Foto: archív SAS pri SAV

Prednášky v Bratislave sa zúčastnili viacerí pozvaní hostia, odborníci, záujemcovia o bulharskú históriu a archeológiu, členovia SAS pri SAV a priatelia Bulharského kultúrneho inštitútu. Podujatia sa osobne zúčastnil aj J. E. mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Bulharskej republiky na Slovensku pán Vasil Petkov, pod ktorého záštitou sa podujatie konalo, Vanja Radeva, riaditeľka Bulharského kultúrneho inštitútu, iniciátorka a spoluorganizátorka podujatia a Jana Mellnerová Šuteková z Múzea mesta Bratislavy, zároveň predsedníčka SAS pri SAV. Všetci traja spoločne profesora privítali a vyjadrili poďakovanie za prijatie pozvania na Slovensko. Po prednáške s hojnou účasťou nasledovala plodná moderovaná diskusia, ktorá následne pokračovala do neskorších večerných hodín vo foajé Faustovej siene

s časou bulharského vína a drobným občerstvením. Pri príležitosti návštevy Slovenska venoval profesor Marazov do knižnice SAS pri SAV dve publikácie o tráckom umení a ikonografii s osobným venovaním. Odovzdal ich Spoločnosti na vernisáži výstavy bulharského maliara I. Belčeva, ktorú ako kurátor otváral na ďalší deň 12. decembra v Bulharskom kultúrnom inštitúte na Jesenského ulici v Bratislave. Profesorovi Dr. I. Marazovovi úprimne ďakujeme za dar a prajeme ešte veľa úspechov v ďalšom výskume. Zároveň ďakujeme Bulharskému kultúrnemu inštitútu za spoluprácu a tešíme sa ďalšiu spoluprácu.

Jana Mellnerová Šuteková

Poznámka:

Viac o podujatiach nájdete na www.bulkis.sk, ako aj v magazíne Bulharské ozveny 16 (dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=20RGsrN_MJ8).

Archeologické výskumy

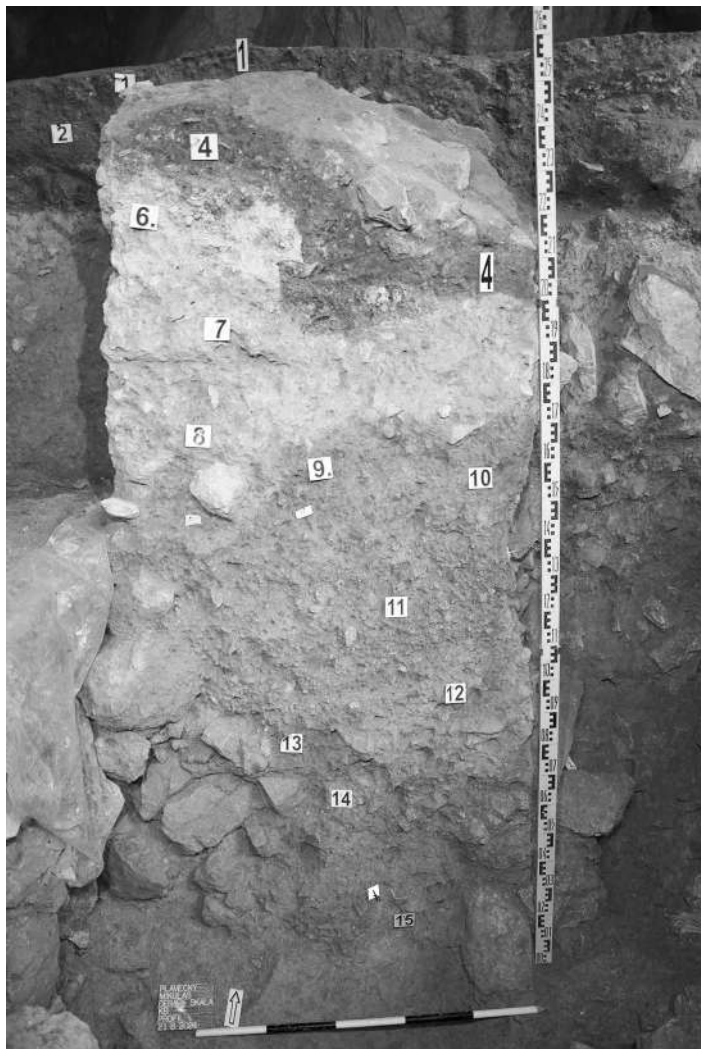
Výskum jaskyne Deravá skala pri Plaveckom Mikuláši

V lete 2024 sa v jaskyni Deravá skala pri Plaveckom Mikuláši uskutočnil revízný výskum v rámci širšej multidisciplinárnej spolupráce odborníkov zo Slovenska a zahraničia. Ide o kľúčovú lokalitu z hľadiska prechodu medzi stredným a mladým paleolitom (približne pred 50000 – 40000 rokmi) na Slovensku. Toto obdobie je špecifické zánikom posledných neandertálcov a rozšírením anatomicky moderných ľudí. Rozsiahlejší výskum tejto problematiky, s vykopávkami nových a prehodením starších lokalít, sa uskutočnil najmä v západnej Európe.

Interiér jaskyne počas výskumu. Foto: A. Nemergut

Hlavným cieľom výskumu bolo postihnúť jemnú chronológiu kultúrnych aktivít, ako aj poznatkov o charakteristikách miestneho prostredia a podnebia počas mladého a stredného paleolitu. Nešlo metodicky o klasický archeologický výskum, ale o výskum zameraný predovšetkým na získanie dát pre analýzy rôznych prírodovedných odborov. Tie zahŕňajú archeobotaniku (uhlíky, pele, fytolity, parenchyma), paleontológiu (makrofauna a mikrofauna), analýzu sadzí, kamenných a kostných artefaktov, geochemiu (XRF, stopové prvky). Na genézu sedimentov budú

Profil výkopu. Foto: A. Nemergut

Tatranská Lomnica – Hučivá diera. Vchodový portál pred jeho uzavretím kovovými mrežami. Foto: archív autorov

využitie geologické metódy (mikromorfológia, granulometria, magnetická susceptibilita, analýza prítomnosti fosforu a pod.). Organické nálezy budú využité na rádiouhlíkové datovanie v závislosti od konkrétnych kontextov. Doplnené budú exaktnými geochronologickými datovacími metódami (napr. OSL alebo ESR datovanie) a sedimentárnou eDNA.

Terénny výskum bol realizovaný v minimálnom rozsahu na ploche približne 1 x 1 m. Preskúmaná bola časť kontrolného bloku z výskumu z rokov 2002 – 2003, ktorý bol ponechaný medzi sondami PP1 a PP2 (Kaminská/Kozłowski/Svoboda 2005, 13). Horné vrstvy obsahovali prevažne keramický materiál z poľnohospodárskeho praveku. Z nižšie uložených vrstiev pochádzajú zvieracie kosti a štiepané kamenné artefakty z gravettien a aurignacienu, prislúchajúcich anatomicky modernému človeku, a micoquieniu, ktorého nositeľmi boli neandertálci.

Na výskume sa spolupodieľajú viaceré inštitúcie: Archeologický ústav SAV, v. v. i.; Australian Museum Research Institute; Australian National University; University of Sydney; University of Melbourne; University of Paris; University of Vienna; Cambridge University; Max Planck Institute; Griffith University; Katedra Archeológie FF UKF v Nitre; Geologický ústav AV ČR; Prírodovedecká fakulta UK; Štátny geologický ústav Dionýza Štúra; Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva.

Adrián Nemergut

Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-23-0282 a v rámci riešenia grantového projektu agentúry VEGA 2/0033/23.

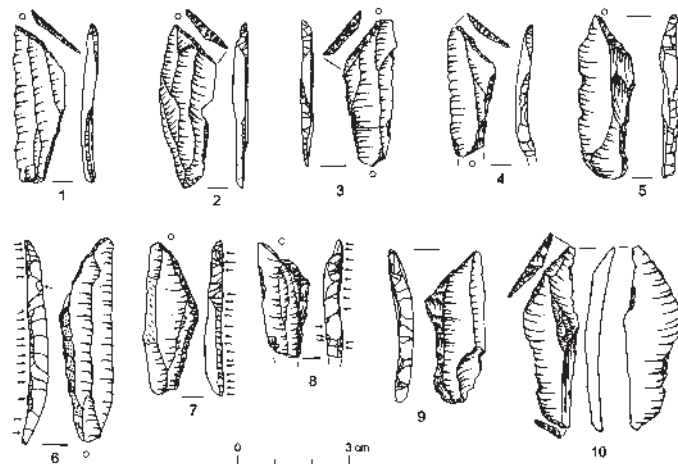
Literatúra:

Kaminská/Kozłowski/Svoboda 2005 – Ľ. Kaminská/J. K. Kozłowski/J. A. Svoboda: Sequence of Palaeolithic occupations. In: Ľ. Kaminská/J. K. Kozłowski/J. A. Svoboda (eds.): Pleistocene Environments and Archaeology of the Dzeravá skala Cave, Lesser Carpathians, Slovakia. Kraków 2005, s. 7–58.

Prekvapivé výsledky medzinárodného výskumu Hučivej diery v Belianskych Tatrách

Od roku 2019 sa v katastri Vysokých Tatier, časti Tatranská Lomnica realizuje archeologický výskum v jaskyni Hučivá diera (Rausch Keller). Jaskyňa je geneticky zlomovo-fluviokrasová, situovaná v nadmorskej výške 936 m. Známa je síce oddávna, prvé novoveké nálezy (zriedkavé glazúrované črepy) z nej pochádzajú až zo 70. rokov 20. storočia, keď v zadných častiach jaskynnej chodby prehľbovali sedimenty jaskyniari zo Spišskej Belej. V nádeji prepojenia s turisticky sprístupnenou Belianskou jaskyňou (neúspešného) speleológovia obnažili profil a nevedomky objavili archeologické nálezisko. Na sklonku roka 2018 sa pri zbežnej obhliadke tejto jaskyne podarilo pod zmienaným profilom objaviť prvý štiepaný kamenný artefakt a pri jeho začistení ďalšie tri exempláre. Už vtedy bolo jasné, že ide o jedinú tatranskú jaskyňu s doloženým pravekým osídlením, a nie hocijakým...

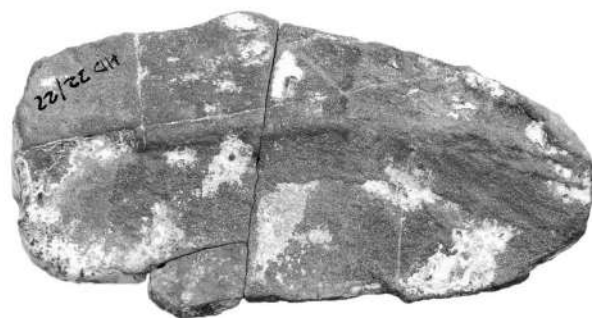
V lete 2019 sa prišlo k prvej etape archeologického výskumu, zameraného na overenie doloženého pravekého osídlenia a predovšetkým bližšie chronologicko-kultúrne posúdenie zachránených nálezov. Medzinárodný výskum sa realizoval

Tatranská Lomnica – Hučivá diera. Ukážka špecifickej štiepanej kamennej industrie kultúry magdalénien. Foto: archív autorov

Prevŕtaný fosilný ulitník z jaskyne. Foto: archív autorov

Fragment pieskovcovej lampy so zvyškom organickej substancie. Foto: archív autorov

Kostená ihla z jaskyne. Foto: archív autorov

a dodnes vykonáva pod vedením Archeologického ústavu SAV, v. v. i. (Marián Soják) a Jagelovskej univerzity v Krakove (Paweł Valde-Nowak), za pomoci tamojších doktorandov a poslucháčov archeológie v rámci povinnej letnej praxe. V mieste poškodených výkopov sa vo vytýčenej štvorcovej sieti 1 x 1 m, ďalej rozdelennej na menšie sektory 0,5 x 0,5 m, začali skúmať vrstvičky po piatich centimetroch. Aby sa predišlo strate drobných artefaktov, kostí

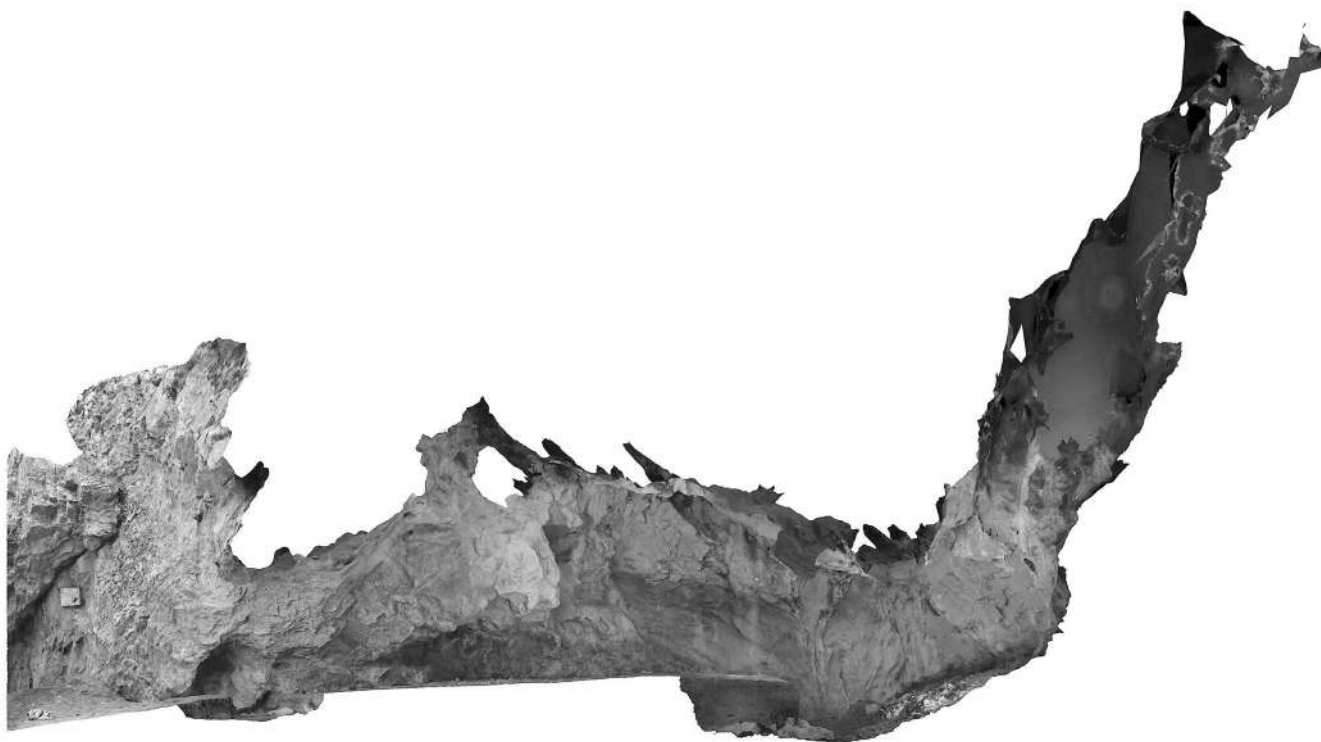
Profil so zahĺbeným ohniskom počas výskumu v roku 2019. Foto: archív autorov

mikrofauny a malakofauny, všetky skúmané sedimenty z viacerých ohniskových vrstiev od včasného novoveku (16. storočie) po mladšiu fázu mladého paleolitu sa prehľadávali na sitách za mokra, na miestnom potoku neďaleko jaskyne. V zadnej časti jaskynnej chodby (dlhej len 16 m) sa prišlo na zahĺbené ohnisko, ktoré bolo husto vyplnené nálezovým materiálom, popolom a uhlíkmi. Početné sú v ňom zvieracie kosti, výrazná štiepaná kamenná industria, ďalej dve kostené ihly s malým očkom (jeden zlomok a ďalší exemplár zložený z dvoch kusov), ryhami zdobený kostený priebojník, fragment pieskovcovej lampy so zvyškom organickej substancie a prevrtnaná fosílna ulita slimáka. Už prvé získané absolútne dáta z ohniska indikovali neskoropleistocénny vek spred vyše 14000 rokov, po kalibrácii cca 12200 pred Kr. (Soják/Valde-Nowak 2021; Valde-Nowak/Soják 2018).

Keďže jaskyňa bola až do predmetného výskumu verejnosti voľne prístupná, aby sa zamedzilo jej poškodzovaniu, prostredníctvom Správy slovenských jaskýň Štátnej ochrany prírody

SR v Liptovskom Mikuláši sa sprostredkovane jaskyniarmi zo Spišskej Belej zabezpečilo uzavretie jaskynného vchodu uzamykateľnými kovovými mrežami. V mieste zneprístupnenia vchodu sa umiestnila druhá sonda, v ktorej sa získal nepočetný, ale súveký nálezový inventár – ojedinelé kamenné štiepané artefakty a zvieracie kosti, vrátane konského kopyta. Jaskyňa tak stratila štatút verejnosti voľne prístupnej jaskyne a zaradila sa medzi pozoruhodné praveké speleoarcheologické náleziská nadregionálneho významu (Valde-Nowak et al. 2022).

Výskum v Hučivej diere pokračoval v rokoch 2021 a 2024 (v rokoch 2022 a 2023 prerušenie kvôli pandémie COVID-19). Zameral sa na pokračovanie v skúmaní doloženého ohniska a na detailný odber vzoriek na analýzu DNA (realizovanú vo švédskom Štokholme). V rozšírenom profile sa napokon doložili dva zahĺbené objekty s nápadnou kumuláciou pamiatok. Získala sa ďalšia prevrtnaná slimačia ulita, osteologický materiál a špecifická kamenná štiepaná industria, poznaná už z prvej výskumnej kampane. Spomedzi kamenných artefaktov si okrem nepočetných rydiel, škrabadiel, vrtákov a priebojníkov zasluhujú pozornosť početné čepele s retušou i bez nej, no najmä špecifické hroty so šikmo retušovaným koncom a nevýrazným vrubom, prípadne sú bez naznačeného vrubu, ako aj masívne trojuholníky a čepieľky s otupeným bokom. Uvedené artefakty sú príznačné pre nositeľov kultúry magdalénien. Je všeobecne známe, že reprezentuje kultúru z mladšej fázy mladého paleolitu v západnej, severnej a stredozápadnej Európe, vymedzenú rokmi 18000 – 10000 pred Kr. V roku 1863 ju pomenoval Édouard Lartet podľa jaskyne La Madeleine v departemente Dordogne. Kultúra vznikla v dnešnom Francúzsku, odtiaľ sa rozšírila na sever a východ. Ešte v nedávnej minulosti sa uvádzalo, že neprekročila Karpaty a siahala po Moravu a južné Poľsko, ale práve spišské nálezy indikujú prítomnosť nositeľov magdalénieniu aj na severnom Slovensku.

Pozdĺžny rez jaskyne (3D fotogrametria podľa A. Arpáša)

Kamenné štiepané artefakty z jaskyne Hučivá diera sú však z typologického hľadiska na území Slovenska i Čiech nezvyčajné a nachádzajú analógie najmä na území Anglicka, Holandska (v kultúre Creswellien), prípadne Švajčiarska, čiastočne tiež v hamburskej kultúre rozšírenej na severoeurópskych rovinách. Zhotovené sú prevažne z pieninských rádiolaritov, poľských silicitov, menej z predpokladaných stredoslovenských limnosilicitov. Bližšie určenie pazúrikových odrôd zväčša znemožňuje patinovaný povrch artefaktov. Očividný je jurský podkrakovský pazúrik, ďalej čokoládový i volynský pazúrik, ba dokonca charakteristický typ pazúrika pôvodom z Bircze v župe Przemysl v Podkarpatskom vojvodstve. Ostatne menovaná surovinná odroda je charakteristická práve pre magdalénien, čo vidno na rovnako zaradených nálezoch, pochádzajúcich z výskumu obytného stanového objektu z lokality Hłomcza v okrese Sankok v juhovýchodnom Poľsku. Niekoľko čepelí z tejto suroviny sa podarilo objaviť na inom spišskom nálezisku – v Toporci (okr. Kežmarok), známom zatiaľ bezvýhradne vďaka zberovým nálezom z opakovaných prieskumov. Ďalšia lokalita zmienenej kultúry je lokalizovaná v Starej Lubovni, kde sa nám podarilo čiastočne preskúmať osadu dielenského významu, zameranú na hrubé opracovanie miestneho rádiolaritu pochádzajúceho z bradlového pásma. Jeho ťažba je doložená za severozápadným okrajom tunajšieho hradu Lubovňa, v polohe Lesopark, kde sa nachádza pingové pole s množstvom rádiolaritovej, i nahrubo opracovanej suroviny či polovýrobov. Po Starej Lubovni a nálezoch z neďalekých lokalít Toporec a Jarabina ide v prípade jaskyne Hučivá diera o štvrté jednoznačné nálezisko kultúry magdalénien na Spiši a možno i všeobecne na území Slovenska (nálezy z Dubovej na severovýchode Slovenska a tiež z Plaveckého Mikuláša – Deravej či Dzeravej skaly je potrebné overiť). Artefakty z prezentovaného jaskynného sídliska sú však najpreukázanejšie a najpočetnejšie.

Výskum jaskyne Hučivá diera má prísne interdisciplinárny charakter. Okrem archeológov sa ho zúčastňujú odborníci z oblasti paleontológie (A. Nadachowski a kol.), paleobotaniky (M. Hajnalová), palynológie (A. Wacnik), geológie (M. Orvošová) i sedimentológie (L. Lisá). Sedimenty sa skúmajú precízne po tenkých vrstvičkách a všetky sa zameriavajú totálnou stanicou. S pomocou asi 120 m dlhej lanovky sa dopravujú k miestnemu vodnému toku a bezvýhradne všetky skúmané jaskynné sedimenty sa preplavujú na sitách, čo ani dnes nie je celkom bežné počas výskumov krasových foriem.

Význam získaných výsledkov spočíva predovšetkým v skutočnosti, že ide s najväčšou pravdepodobnosťou o jednu fázu osídlenia ľuďmi magdalénienskej kultúry. Nevedno posúdiť, či išlo o jeden súvislý pobyt skupiny lovcov, alebo o niekoľko pobytov v jednom alebo viacerých obdobiach. Pri pohľade na inventár kamenných artefaktov je potrebné zdôrazniť extrémne redukovanú dielenskú časť. Iba tri nájdené, značne vyťažené jadrá sú dokladom výrazného obmedzenia možností obnovy inventára jeho užívateľmi. Na spektrum surovín zreteľne poukazuje aj výrazná skupina donesených pazúrikových nástrojov. Keďže všetky tri nájdené jadrá sú vyrobené z miestneho rádiolaritu a nie z pazúrika, možno konštatovať, že pazúrikové čepele sú pozostatkom pôvodnej výbavy lovcov, s ktorou prišli do tatranskej oblasti, a ktorá bola následne obnovená s použitím miestnych surovín, najmä rádiolaritu.

Vlastnosti série kamenných hrotov sú mimoriadne osobité. Nie je ľahké nájsť o nich zmienky v inventároch východnej magdalénienskej provincie. Nepoznáme ich ani z územia Moravy

a tiež z niekoľkých slovenských lokalít, ktoré sú považované za magdalénienske (jaskyňa Deravá skala?, Dubová?). Hroty z Hučivej diery sú blízke hrotom s vrubmi, ale sú od nich predsa len odlišné. Ide o typické hroty kultúry Creswellien, známej aj ako britský neskorý magdalénien. V inventároch súvisiacich s creswellskou tradíciou prevládajú z našej jaskyne exempláre vo všeobecnosti podobné hrotom s vrubom, ale bez zvýrazneného vrubu, ako to možno vidieť na hamburských hrotoch. Zriedkavo sa vyskytli hroty magdalénienske, známe napríklad z lokalít Etzdorf a Petersfels a na niektorých švajčiarskych náleziskách, ako je Schweizersbild. Viacmenej typické hroty s vrubom boli rozlíšené aj v inventári z Hučivej diery, aj keď v menšom počte ako typické creswellské artefakty (Soják/Valde-Nowak, v tlači).

Prítomnosť čepielok s otupeným bokom v inventári z Hučivej diery je jedným zo silných indikátorov magdalénienskej príbuznosti nálezov. Okrem náhodného výskytu jedného exemplára blízkeho typu Creswell z Kruczej Skaly (hoci ten nebol takto pomenovaný) a o niečo väčšej sérii hrotov s vrubom v magdalénienskom kontexte z lokality Wrocław Žerniki nemáme z východomagdalénienskej provincie prakticky žiadne iné analogické nálezy. Napokon sa ukázalo, že na úpätí Tatier sa nachádza viac stôp, ktoré nezapadajú do poľského obrazu magdalénienskej kultúry. Hodno poznamenať, že na magdalénienskej lokalite Sromowce-Wyzne „Kąty“ s početnými nálezmi štiepanej kamennej industrie sa našiel jeden hrot z čokoládového pazúrika, ktorý je creswellského typu. Podobný artefakt je známy aj na nálezisku Rydno II/59 a tiež Podczerwone v Podhalí. Okrem toho v Hučivej diere nechýba ani hrot typu Cheddar so šikmo retušovanými koncami. Výskum západného vchodu jaskyne Oblazowa v Nowej Białej priniesol aj skromný kamenný inventár foriem podobných čedarským hrotom. Hroty typu Cheddar nie sú známe z magdalénienských sídlisk na Morave a vo východnom Nemecku. Sústredené sú v juhovýchodnej časti Britských ostrovov a v Holandsku, pričom z južného Nemecka je známy jediný prípad z jaskyne Hohle Fels.

Celková analýza získaného inventára vedie k celkom zjavným záverom, že v prezentovanej jaskyni máme stopy pôsobenia špecializovanej skupiny lovcov, zameranej najmä na lov a spracovávanie ulovených kozorožcov priamo na mieste. Spomínaný komín na konci komory, tesne nad ohniskom, poukazuje na vedomé plánovanie priestoru táboriska. Ten zabezpečil účinné vetranie pri použití ohňa. Analýza sintrových povlakov v jednej z jám vedie k záveru, že získané hasené vápno s chemicky aktívnymi vlastnosťami mohli využívať pri činení kože. Prítomnosť pozostatkov koní, medvedov hnedých ale aj druhov, ktoré sú pre vysokohorské prostredie cudzie, napríklad labute, dáva podnet k zamysleniu.

Niektoré pozorovania naznačujú, že krajina neskorého pleistocénu využívaná ľuďmi obývajúcimi jaskyňu Hučivá diera bola otvorená so stromami (možno drobnými, kríkovými), zoskupenými v chránených polohách a pozdĺž vodných tokov. Tento obraz možno porovnať so situáciou lokalít na hranici Švajčiarska s Nemeckom. Získaný palynologický rozbor zo skúmanej jaskyne naznačuje významnú úlohu voľnej stepnej vegetácie. Jaskyňa sa nachádza vo vysokohorskom periglaciálnom pásme, ktoré sa v böllingskom oteplení (po úpadku najstaršieho dryasu) náhle sprístupnilo lovcovi i faune. Lokality na Spiši sa nachádzajú na južnej hranici kolonizácie tejto jednotky. Samostatným problémom však zostáva riešenie vzťahu medzi kultúrami epigravettien a magdalénien v povodí stredného Dunaja a hornej Visly.

Zastúpenie fauny v Hučivej diere naznačuje skupinu lovcov z dunajskej skupiny, ktorá sa tiahne od švajčiarsko-nemeckých hraníc až po Francúzsko. V lokalitách tejto skupiny je okrem sobov a koní potvrdený lov kozorožca *Capra*, ktorý však nie je hlavným druhom lovej zveri. Výrazná osobitosť objavených foriem hrotov, ktoré len zdanlivo predstavujú hroty s vrubom, sú výraznými typmi creswellských foriem, dokladajúcich medziskupinovú diferenciáciu magdalénienskych skupín, ako aj dynamiku kontaktov a dokonca pohyby na veľké vzdialenosti. Originalitu Hučivej diery dokazuje aj jednoznačné zameranie lovcov na alpské kozorožce. Nemožno vylúčiť, že jaskyňa bola miestom garbiarskeho spracovania kožušín ulovených zvierat. Mnohé rezné stopy na kostiach potvrdzujú porciovanie tiel zvierat. Početné hrudy vápna tak vedú k záveru, že kože sa tu spracovávali haseným vápnom. Tento aspekt by sa mal v budúcnosti analyzovať.

Opakované výsledky absolútneho datovania sú konzistentné a poukazujú na fázu GRIP GI-1e ako na dobu rozširujúceho sa magdalénienu a súčasného vzniku kultúrnych jednotiek Creswellien a Hamburgien. Jaskyňa Hučivá diera je súčasťou tohto nárastu aktivity magdalénienu v mladšej časti tejto bölíngskej klimatickej fázy (Soják/Valde-Nowak, v tlači, tu ďalšia literatúra).

Marián Soják – Paweł Valde-Nowak

Literatúra:

Soják/Valde-Nowak 2021 – M. Soják/P. Valde-Nowak: Paleolitické osídlenie jaskyne Hučivá diera v Belianskych Tatrách. *Východoslovenský pravek* 12, 2021, s. 5-11.

Soják/Valde-Nowak, v tlači – M. Soják/P. Valde-Nowak: Three seasons of research in the Hučivá diera Cave in the Slovak Tatra Mountains. *Slovenská archeológia*, v tlači.

Valde-Nowak/Soják 2018 – P. Valde-Nowak/M. Soják: Paleolithic Man in the Tatra Mountains. *Acta Archaeologica Carpathica* 53, 2018, s. 37-48.

Valde-Nowak et al. 2022 – P. Valde-Nowak/M. Baca/M. Ciešla/J. Kościuk-Załupka/A. Kraszewska/A. Lemanik/A. Nadachowski/D. Popović/J. Skłucki/M. Soják: Hučivá Cave: a Magdalenian hunting camp in the Tatra Mountains. *Antiquity* 96 (388), 2022, s. 1008-1014.

Výskum hradiska Gunda pri Ostrej Lúke

Hradisko Gunda sa nachádza v severnom cípe Pliešovskej kotliny v katastri obce Ostrá Lúka. Od rieky Hron ho oddeľuje strmý zráz tvoriaci prirodzenú obrannú líniu a v tejto časti sa nenachádzajú žiadne viditeľné zvyšky fortifikácie. Lína opevnenia ohraničovala hradisko zo západnej, južnej a východnej strany v dĺžke cca 550 m a vymedzovala jeho plochu cca 5 ha. Šírka valu je aj v súčasnosti pomerne dobre čitateľná v teréne s rozsahom približne 6 – 7 m. Zo západnej strany je v teréne doteraz viditeľný relikt zrejme kliešťovej brány šírky min. 2 m a tu je pomerne dobre pozorovateľná aj výška opevnenia dosahujúca okolo 2 m. V opevnenom areáli sú dodnes viditeľné reliktu ciest, resp. terasové úpravy priestoru pochádzajúce však pravdepodobne z mladších období.

O výskum hradiska sme sa začali zaujímať od roku 2009. Odvtedy sme lokalitu pravidelnejšie navštevovali a realizovali na nej, prípadne v jej okolí viacero archeologických prieskumov.

Hradisko Gunda, sonda 1 (rez valom). Foto: E. Mihálik

Tie však nedokázali priniesť relevantné archeologické nálezy a jednoznačne zodpovedať na otázku vzniku tohto opevnenia. V roku 2023 sme pristúpili k realizácii terénneho výskumu prostredníctvom archeologickej sondáže. Jej umiestnenie sme stanovili v juhozápadnej časti hradiska v susedstve predpokladanej brány, resp. v mieste prerušenia línie opevnenia. Sonda mala šírku 1,5 m a dosahovala dĺžku 9 m. Realizovali ju autori príspevku z Archeologického ústavu SAV, v. v. i v spolupráci s Katedrou archeológie UKF v Nitre pod vedením Noémi Beljak Pažinovej a Katedry ELTE v Budapešti pod vedením Maxima Mordovina v rámci letnej školy archeológie podporenej Banskobystrickým samosprávnym krajom.

Hradisko Gunda, začiatok sondy 1 (rez valom). Foto: P. Debnár

Pomerne plytko pod povrchom sa vo východnej časti sondy ukázal zásyp tvorený prevažne kameňmi pochádzajúcimi z deštrukcie kamenného opevnenia vybudovaného z nasucho kladených kameňov. V západnej časti sondy, teda v tej časti, ktorá sa nachádzala mimo opevneného priestoru hradiska, boli objavené viaceré vrstvy zosunutých kameňov z postupnej deštrukcie opevnenia. Archeologické nálezy tvorila atypická keramika a pomerne početná mazanica. Výskumom sa podarilo získať aj niekoľko uhlíkov. Datovanie vzoriek bolo realizované v špecializovanom laboratóriu v maďarskom Debrecíne. Výsledok absolútneho datovania oboch vzoriek uhlíkov potvrdil osídlenie lokality v období mladšej a neskorej doby bronzovej. Výsledné darovanie prvej vzorky je 895 – 795 cal BC a druhej vzorky 1215 – 1020 cal BC.

Vo výskume sa pokračovalo aj v roku 2024. Východným smerom bola predĺžená sonda 1/2024 a realizovaná bola tiež menšia sonda 2/2024, ktorá sa zamerala na nevýraznú líniu opevnenia

prebiehajúcu rovnobežne s hlavnou líniou opevnenia v západnej časti vnútra hradiska. Tu sa nám podarilo zachytiť vrstvu ukladaných menších riečnych kameňov tvoriacich podmurovku alebo pochôdznu vrstvu, ktorá bude skúmaná v nasledujúcich rokoch.

Ján Beljak – Peter Debnár

Archeologický výskum v areáli Kaštieľa v Bratislave-Rusovciach

V druhej polovici roka 2024 začala Katedra klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave realizovať rozsiahly záchranný výskum v priestore areálu kaštieľa v Bratislave-Rusovciach. Aktuálne stále prebiehajúce terénne práce nadväzujú na výsledky geofyzikálneho prieskumu a zisťovacieho výskumu uskutočnených v rôznych častiach areálu kaštieľa už v priebehu roku 2018, kedy bolo vytýčených desať menších sond. Ich cieľom malo byť overiť stratigrafickú situáciu na lokalite a identifikovať rozsah a charakter zachovania archeologických pamiatok. V prvej fáze záchranného výskumu sa archeologické práce zamerali na dve polohy. Niekoľko rozsahovo menších sond bolo umiestnených v priestore hlavného nádvorja kaštieľa. Avšak hlavná časť odborných prác sa v roku 2024 zamerala na preskúmanie plochy situovanej na voľnom priestranstve bezprostredne pri východnom vstupe do budovy kaštieľa. Ich rozsah korešponduje s výkopom pre budúcu stavebnú jamu. Archeologickým výskumom sa podarilo potvrdiť osídlenie lokality vo viacerých obdobiach. V menšej miere bolo preskúmaných niekoľko sídliskových objektov zo staršej doby železnej (halštatskej) a minimálne jeden z obdobia vrcholného stredoveku (časť tehliarskej pece). Najpočetnejšie doklady osídlenia v danej polohe je možno datovať do doby rímskej (2. stor. až 1. pol. 3. stor.) a obdobia novoveku (17. až 1. pol. 20. stor.). Popri typických zväčša torzovito zachovaných zahĺbených sídliskových jamách (exploatačných a zásobných) unikátny objav predstavuje nález antického vodovodu, ktorý svojím stavom dochovania nemá dosiaľ na území Slovenska paralelu. Priebeh vodovodu sa podarilo doposiaľ zachytiť na dĺžke viac ako 38 m, pričom v niektorých miestach sa dochoval až po hornú korunu murív. Z konštrukčného hľadiska je vyhotovený kombinovanou murovanou technikou. Dno vodovodu pozostáva z rímskej strešnej krytiny – tegúl – umiestnenej na maltovom lôžku o hrúbke 2,5 – 3 cm, pričom absentuje hydroizolačný typ malty príznačný pre rímske vodovody. Jednotlivé teguly sú kladené pozdĺžne v rade za sebou tak, aby vytvárali pozvoľný spád. Ich vyvýšený okraj ohraničoval vnútorný priemer vodovodu (cca. 32 až 35 cm). Steny vodovodu so šírkou 40 až 50 cm sú primárne vymurované z menšieho lomového kameňa spájaného vápennou maltou. Úlomky stavebnej keramiky (fragmenty tegúl) sa pritom v murive vyskytujú len v minimálnej miere (cca. dva drobné úlomky). Hrúbka stien vodovodu nie je všade rovnaká. Kým v niektorých preskúmaných častiach sa steny zužujú smerom ku korune, bol preskúmaný aj úsek vodovodu s murivom rozšíreným a z vonkajšej strany odsadeným v hornej časti. V najlepšie dochovaných častiach má vodovod svetlú výšku 91 až 95 cm, čo korešponduje s jeho predpokladanou pôvodnou hornou hranou. Naopak, v najviac poškodených úsekoch je zachovaný len do výšky necelých 30 cm. Koruny stien sú ukončené z hornej strany vyhladenou maltovinou bez akýchkoľvek stôp po odtlačkoch

stavebných prvkov použitých na jeho prekrytie. Z konštrukčného hľadiska má vodovod z Bratislavy-Rusoviec viacero analógií či už priamo v provincii Panónia (napr. Vindobona), ale aj v iných častiach ríše (napr. Mautern – Favianis). Kombinácia dna vyhotoveného z tegúl a stien z kameňa je síce príznačná skôr pre kanalizačné systémy, ale v niektorých prípadoch sa tento postup uplatnil aj pri výstavbe vodovodov a dokonca aj vykurovacích zariadení (napr. Stupava). V súčasnosti je možné predbežne ohraničiť aj dobu existencie. Vodovod bol v superpozícii s jedným sídliskovým objektom zo staršej doby rímskej (časť zahĺbenej chaty s udupanou podlahou?) rámcovo datovaným do 2. stor. po Kr. Pre dobu jeho vzniku je obzvlášť dôležitý nález kolkovanej tehly so značkou „C VAL CONST KAR“. Aktívna činnosť tejto súkromnej dielne Gaia Valeria Constansa z Carnunta sa zvyčajne kladie už do 1. polovice 2. stor., príp. najneskôr do obdobia okolo polovice 2. storočia až po obdobie Markomanských vojen. Nálezová situácia v Bratislave-Rusovciach indikuje primárne použitie stavebnej keramiky, možno ešte pred polovicou či najneskôr okolo polovice 2. stor. po Kr. Predpokladaný zánik vodovodu sa dá v súčasnosti stanoviť len predbežne – výlučne na základe keramických nálezov pochádzajúcich z jeho výplne, ktoré bude v budúcnosti možné konfrontovať s výsledkami datovania pomocou prírodovedných metód. Všetka doposiaľ nájdená keramika tvorí relatívne homogénnu skupinu. Početnejšie zastúpené sú nádoby tehlovej farby vypálené oxidačným spôsobom (vrátane tzv. mramorovanej), tzv. sivá drsná keramika, ako aj úlomky terry sigillaty stredogalskej proveniencie. To by mohlo naznačovať zánik vodovodu v zložitom a nepokojnom období Markomanských vojen, eventuálne najneskôr počas vlády Severovcov. Doposiaľ nevyriešenou otázkou zostáva lokalizácia a funkcia stavby, pre ktorú bol vodovod určený. Preskúmaný priebeh vodovodu indikuje, že mohla byť s veľkou pravdepodobnosťou situovaná v priestore dnešného južného krídla kaštieľa, resp. v priestore juhozápadne a/alebo severne od tohto krídla. Avšak predpokladaný značný rozsah tohto objektu a takisto stratigrafická situácia na lokalite v bezprostrednom okolí neogotického kaštieľa (miestami zachované vrstvy z doby rímskej v danej polohe) zhodne naznačujú, že minimálne z časti (?) môže byť stále dochovaná. Do akej miery sa podarí danú hypotézu potvrdiť alebo vyvrátiť, môže ukázať len prípadný ďalší terénny výskum v danej polohe. V každom prípade, nález vodovodu jasne naznačuje nielen archeologický,

Plocha archeologického výskumu v exteriéri NKP Kaštieľ Rusovce (vyznačené čiernym obdĺžnikom). Biela šípka označuje nález rímskeho vodovodu. Foto: E. Hrnčiarik

ale takisto prezentačný potenciál lokality. Z pohľadu Slovenska ide o jeden z mála dochovaných príkladov rímskeho inžinierstva v civilnom prostredí, pričom význam celého nálezu podčiarkuje jeho lokalizácia v rámci ochranného pásma UNESCO.

Erik Hrnčiarik – Tomáš Kolon

Lokalita Rimavská Sobota – Kurinec – Mníchova studňa (Barát kút)

Skúmaná lokalita Rimavská Sobota – Kurinec – Mníchova studňa (Barát kút) je situovaná v južnej časti extravilánu mesta Rimavská Sobota, v blízkosti rekreačného strediska Rimavská Sobota – Kurinec. Lokalita je situovaná na terase Včelinského potoka, ktorá je orientovaná v smere Z – V. Na pozemku s parc. č. KN – C 3916/5 je situovaný prameň, ktorý je prekrytý murovaným kupolovitým prístreškom. Prístrešok je zhotovený z lomových kameňov spájaných vápennou maltou a pravdepodobne bol vybudovaný niekedy v období 2. polovice 19. storočia až začiatkom 20. storočia. Lokalita Barát kút bola v tomto období vyhľadávaným cieľom vychádzok meštianskej society Rimavskej Soboty.

Prameň s murovaným prístreškom na lokalite Rimavská Sobota – Kurinec – Mníchova studňa. Foto: A. Botoš (2023)

Počas zemných prác v roku 1992 na skúmanej lokalite zo sekundárnej polohy zachránil vtedajší riaditeľ a archeológ Gemersko-malohontského múzea István B. Kovács keramický materiál vo fragmentárnom stave z obdobia 13. – 15. storočia, ako aj nálezy torz dvoch komorových kachlíc zdobených figurálnou výzdobou. I. B. Kovács do tejto polohy lokalizoval zaniknutý kláštor, pričom predpokladal, že v tejto lokalite stál kláštor rádu Štefanitov a neskôr Johanitov.

Kláštory plnili okrem cirkevných funkcií aj funkciu hodnoverných miest, poskytovali právo azylu, boli to miesta útlukov pre pútnikov, počestných aj kupcov a plnili celý rad hospodárskych funkcií (pôdne a lesné hospodárstvo, rybníkárstvo, včelárstvo a pod.).

Z týchto dôvodov je nepravdepodobné, že by na dvoch miestach v agrárnej krajine, vzdialených približne 2,5 km od seba, boli vo vrcholnom stredoveku situované dva rády – rád benediktínov v Rimavských Janovciach a rytiersky alebo špitálský rád v lokalite Kurinec – Mníchova studňa.

V roku 2022 bol na lokalite vykonaný nedeštruktívny geofyzikálny prieskum na ploche cca 2600 m². Na skúmanej ploche bolo zistených sedem georadarových anomálnych zón indikujúcich

zaniknuté objekty v hĺbke až 1,4 m od súčasnej úrovne terénu. Anomálne zóny č. 1 až 3 mali predstavovať zaniknuté objekty obdĺžnikového a štvorcového tvaru, pričom anomálna zóna (t. j. zaniknutý objekt) č. 1 mal predstavovať objekt s uzavretým dvorom, resp. nádvorím. Zistené zaniknuté objekty boli orientované v smere SZ – JV. Komplex zaniknutých objektov identifikovaný nedeštruktívnym geofyzikálnym prieskumom sme interpretovali ako hospodársky dvorec (grangiu) pravdepodobne prináležiaci k benediktínskemu kláštoru v Rimavských Janovciach.

Teleso násypu zaniknutého rybníka. Foto: A. Botoš (2023)

V tesnej blízkosti identifikovaných anomálnych zón a predpokladaných zaniknutých objektov v lesnom poraste sme terénym prieskumom identifikovali hrádzu zaniknutého rybníka. Zaniknutý rybník je orientovaný v smere SZ – JV. Hrádza rybníka je obdĺžnikového tvaru o rozmeroch cca 82 x 28 m. Rybník bol napájaný už spomínaným prameňom. Teleso hrádze rybníka je v teréne veľmi dobre pozorovateľné, maximálna výška zachovania hrádze je približne 0,7 – 0,8 m. Pri SV okraji hrádze rybníka bol zistený výpusť rybníka. Odtokový kanál z rybníka smeroval SV smerom a ústil do Včelinského potoka.

V roku 2023 bol na skúmanej lokalite vykonaný archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely za účelom overenia výsledkov realizovaného geofyzikálneho merania. Archeologický výskum bol realizovaný s finančnou podporou Fondu na podporu umenia a bol vykonaný ako sondážny výskum. Otvorených bolo 12 sond. Sondy boli situované v miestach, v ktorých geofyzikálne meranie indikovalo prítomnosť zaniknutých objektov, za účelom overenia ich charakteru, rozsahu a funkcie.

Po otvorení a preskúmaní sond bolo zistené, že indikované geofyzikálne anomálie preukázané geofyzikálnym meraním nepredstavujú pozostatky zaniknutých stavieb murovanej konštrukcie, ale sú to prirodzené štrkovo-okruhliakové fluvialne vrstvy risského pôvodu, tvorené veporskou žulou, kremeňom, rulou a svorom. Ani v jednej z odkrytých sond sme nepreukázali prítomnosť stavieb murovanej konštrukcie alebo zvyšky stavebného materiálu (lomového kameňa alebo tehál), ani len nálezy spojovacieho materiálu (vápennej malty) alebo prítomnosť deštruktívnych (suťových) vrstiev.

V sonde č. 11/2023 bol identifikovaný objekt č. 1/2023, ktorý bol zahĺbený do fluvialnej vrstvy. Vo výplni objektu bol objavený plochý železný hrot šípu s trňom, ako aj keramické fragmenty, ktoré objekt umožňujú chronologicky zaradiť do obdobia 9. – 10. storočia.

V sonde č. 12/2023 bol objavený kvantitatívne skromný nálezový fond, okrem keramických fragmentov z doby laténskej a včasného stredoveku bol získaný aj fragment z kosteného, resp.

parohového trojvrstvového obojstranného hrebeňa. Objavený fragment kosteného hrebeňa je vôbec prvým nálezom včasnostredovekého hrebeňa z územia Gemera-Malohontu.

Pôvodný zámer archeologického výskumu na vedecké a dokumentačné účely na lokalite Rimavská Sobota – Kurinec – Mníchova studňa, ktorým bolo odkrytie zvyškov zaniknutých objektov murovanej konštrukcie a ktoré by bolo možné interpretovať ako pozostatky hospodárskeho dvorca (grangie), sa nepotvrdil. Aj naďalej sa však domnievame, že na skúmanej lokalite môžeme predpokladať existenciu hospodárskeho dvorca patriaceho s veľkou pravdepodobnosťou k benediktínskemu kláštoru v Rimavských Janovciach a budeme aj naďalej vynakladať úsilie na jeho identifikáciu v teréne.

Realizovaným archeologickým výskumom v roku 2023 sme preukázali existenciu polykultúrnej lokality osídlennej v dobe laténskej, v dobe rímskej, vo včasnom stredoveku, vo vrcholnom až neskorom stredoveku, ako aj vo včasnom novoveku.

Alexander Botoš

Výsledky archeologického výskumu zaniknutého Kostola Zjavenia Pána v Ostrej Lúke

V roku 2024 sa v dvoch etapách uskutočnil archeologický výskum a následná obnova zaniknutého Kostola Zjavenia Pána v areáli cintorína v obci Ostrá Lúka. Výskum sme začali realizovať predstihovou etapou vo forme rezov v mesiaci marec. Táto sondážna etapa nám naznačila stavebný vývoj kostola a mieru jeho zachovanosti. Podkladom pre umiestnenie sond bol aj geofyzikálny výskum z roku 2011, ktorý naznačil základnú pôdorysnú dispozíciu kostola.

Od začiatku augusta sme vo výskume pokračovali plošnou formou a kompletne sme ho odkryli. Výskum realizoval Archeologický ústav SAV, v. v. i. v spolupráci s Katedrou archeológie stredoveku ELTE v Budapešti, Katedrou archeológie UKF v Nitre a obcou Ostrá Lúka, pod vedením Petra Debnára, Jána Beljaka, Maxima Mordovina a Alberta Loydla. Financoval ho súčasný majiteľ kaštiela Ostrolúckych pán Róbert Dičér.

Plošný archeologický výskum bol realizovaný sektorovou metódou s ponechanými kontrolnými blokmi a kompletne odkryl pôdorys kostola s obdĺžnikovou loďou a pravouhlým presbytériom, ku ktorému bola sekundárne pristavaná sakristia.

Pohľad na priebeh prác pri výskume zaniknutého kostola v Ostrej Lúke. Foto: P. Debnár

Jeho celkový rozmer je 17 x 7,3 až 8,7 m. Hrúbka muriva lode, presbytéria a sakristie je 0,9 m. Do kostola bol zachovaný vstup zo západnej strany so šírkou 1,7 m (samotný vstup 0,9 m) aj s deštruovanými osteniami portálu. V severnej stene lode sa nachádza ďalší sekundárne zamurovaný vstup so šírkou 1,5 m a v južnej stene je identifikovateľný ďalší taktiež zamurovaný vstup so šírkou 1,5 m. Vstup do sakristie z presbytéria má šírku 0,95 m. Pod východnou štvrtinou lode sa nachádza zachovaná krypta s kvalitnou valenou klenbou a schodiskom z južnej strany. Celkový pôdorys krypty je 2,7 x 2,9 m a výška 1,65 m. V poslednej etape kostola bola v lodi umiestnená podlaha z tehál. V sakristii a v presbytériu sa nachádzala liata maltová podlaha. Zrejme zo statických dôvodov bola prestavaná západná časť lode kostola a k jej vonkajšej južnej stene bol primurovaný oporný pilier. V závere výskumu sa nám podarilo v interiéri presbytéria identifikovať apsidu pochádzajúcu zo staršej etapy kostola alebo jeho predchodcu.

Pohľad na priebeh prác pri výskume zaniknutého kostola v Ostrej Lúke. Foto: P. Debnár

Na základe aktuálnych zistení archeologického výskumu predpokladáme, že gotická etapa kostola vznikla v poslednej štvrtine 13. storočia. Predchádzala jej staršia románska etapa alebo samostatný kostol na rovnakom mieste, z ktorého sa zatiaľ podarilo zachytiť len apsidu. Predbežne je datovaný do záveru 12. alebo na začiatok 13. storočia. V 14. storočí bola zo severnej strany k presbytériu pristavaná murovaná a zrejme zaklenutá sakristia. Rovnako ešte v stredoveku bola vybudovaná krypta pod východnou časťou lode. V období včasného novoveku bol postavený aj ohradný múr, ktorý kostol a cintorín obkolesoval na ploche cca 0,1 ha. Mal hrúbku 0,9 m a skúmali sme jeho východnú, južnú a západnú líniu štyrmi archeologickými sondami. Zaujímavým nálezom je náhrobná platňa objavená pri vonkajšom JZ nároží kostola a spodná časť stredovekej kamennej krstiteľnice, ktorá bola zachytená v sekundárnej polohe pri vstupe do krypty. Poznáme aj zrejme jej hornú časť, ktorá bola objavená už dávnejšie a je umiestnená v expozícii v priestoroch kaštiela.

Zaniknutý Kostol Zjavenia Pána sa prvýkrát spomína v súpise pápežských desiatkov z roku 1332 – 1337. Počas reformácie prešiel do rúk protestantov a v roku 1681 bol aj uznaný ako takzvaný artikulárny kostol pre Zvolenskú župu. Počas povstania Františka II. Rákociho v roku 1709 bol kostolík spolu s kryptou rodiny Ostrolúckych vyplienený. V roku 1742 bol v blízkosti kaštiela vystavaný nový kostol a pôvodný začal postupne chátrať. Následne v roku 1745 zhorela drevená fara a kostol zanikol.

Podľa zápisov z Primaciálneho archívu v Ostrihome (Prímási Levéltár) bol dobovo kostol fíliou zvolenskej rímskokatolíckej

farnosti. Podľa vizitácie z prvej tretiny 18. storočia bol kostol ešte funkčný. Podľa vizitácie z roku 1713 mal v lodi plochý drevený strop (rámový) a zaklenuté sanktuárium a zrejme aj sakristiu. V interiéri sa mala podľa opisu nachádzať murovaná (kamenná) kazateľnica, tri drevené maľované empory (chóry), lavice a jeden oltár Sv. Trojice. Interiér bol upravovaný vo včasnom novoveku, keď kostol využívali evanjelici. V blízkosti kostola sa nachádzala katolíkom patriaca drevená zvonica s tromi zvonmi, farská budova a škola.

Pohľad na odkrytý pôdorys kostola v Ostrej Lúke. Foto: P. Albert

Dokladajú to aj archeologické nálezy z aktuálneho archeologického výskumu, ktorý reprezentujú napr. fragmenty tabuľového skla, keramika pochádzajúca prevažne z 18. storočia, kovania truhel, železné klince, strieborné spínadlo odevu a ľudské a zvieracie kosti.

Zaniknutý Kostol Zjavenia Pána je po doskúmaní a pamiatkovej prezentácii ďalším atraktívnym miestom na turistických trasách, ktoré Ostrou Lúkou prechádzajú, vrátane známej Barborskej cesty, ktorá pokračuje na hrad Peťuša a Pustý hrad vo Zvolene, s odbočkou aj na hradisko Gunda. V prípade tohto výskumu sa tešíme z unikátnej spolupráce miestnej a regionálnej samosprávy a s univerzitným a akademickým prostredím, ktorú podporil súkromný podnikateľ, ktorý zabezpečil aj promptnú rekonštrukciu objektu pre širokú verejnosť.

Ján Beljak – Peter Debnár

Archeologický a antropologický výskum krypty pod Katedrálou Najsvätejšej Trojice v Žiline

Katedrála Najsvätejšej Trojice patrí k najstarším objektom v centrálnej časti Žiliny. Prvá písomná zmienka o farskom kostole zasvätenom Blahoslavennej Panne Márii pochádza z roku 1393. Rovnaké patrocinium sa spomína aj v 15. a 16. storočí. V roku 1548 Rafael Podmanický prebudoval kostol na pevnosť a ten postupne spustol. Jeho cirkevný účel obnovil v roku 1583 Mikuláš Deršfi, vtedajší majiteľ Žiliny. V 16. storočí po prestavbe kostola dochádza k zmene titulu patrocinia na Kostol Najsvätejšej Trojice. Striedavo patrili katolíckej a evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Výrazne bol poškodený dvoma veľkými požiarimi v rokoch 1678 a 1848, keď zhorela strecha kostola, obe veže i vnútorné zariadenie. Opravený bol až v roku 1869.

V roku 1886 mesto zachvátil opäť požiar, pri ktorom opäť zhorela strecha chrámu. V druhej polovici 19. storočia, po zničení kostola požiarom a zemetrasením, bola uskutočnená jeho obnova pod vedením Jozefa Božetecha Klemensa. Posledná väčšia prestavba sa v minulosti uskutočnila v roku 1942. V rokoch 2000 a 2001 tu prebehol archeologický výskum Považského múzea (J. Moravčík). Zistil napríklad, že najstaršia stavebná etapa – jednolodový kostol – bol postavený v 13. storočí. Okolo múrov kostola bolo preskúmaných 63 hrobov, ktoré boli súčasťou kostolného cintorína. O etážovitom pochovávaní svedčí ich umiestnenie v troch až štyroch úrovniach nad sebou. V roku 2018 bolo v Katedrále Najsvätejšej Trojice realizované georadarové meranie na účel získania informácie o podzemných priestoroch pod kostolom (R. Putiška, AEGEO, s. r. o.). Merania sa uskutočnili v deviatich polohách pomocou aparatury SIR3000 (GSSI) so 400 MHz anténou. Celkovo bolo zameraných 153 georadarových profilov s rozstupmi 15 cm. Výsledky meraní preukázali, že väčšina podzemných priestorov – krypt, bola pravdepodobne zničená pri rekonštrukcii kúrenia v minulom storočí. Priebeh a lokalizácia kúrenia bola v jednotlivých meraných plochách dobre viditeľná. Zistené dve potenciálne anomálie poukázali na výskyt podzemných priestorov, na ploche novoobjavenej krypty a pod súčasnou sakristiou, a to v hĺbke cca 80 cm.

Pohľad na interiér krypty z juhu v roku 2024. Foto: A. Slaná

Obsah krypty pred začiatkom archeologického a antropologického výskumu v roku 2020. Foto: A. Slaná

V roku 2020 bol súvislosť s obnovou exteriéru kostola počas archeologického výskumu (A. Slaná, Považské múzeum, Žilina) sondážou v soklovej časti severnej steny kostola objavený vetrací otvor, ktorý viedol do krypty s rozmermi 6,5 x 6,4 m. Tento

Lebka so zásekom. Foto: M. Dörnhöferová

priestor bol vyplnený veľkým množstvom ľudských kostí, sekundárne premiešaných a bez anatomickej polohy. Násyp tvorila tiež hlina, drevené hobliny a fragmenty textílií, kože a ďalších náleзов. Objem uloženiny odhadnutý na viac ako 90 m³ a charakter nálezu si vyžiadali interdisciplinárnu spoluprácu viacerých vedných odborov. Na výskume sa podieľa Katedra antropológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (S. Bodoriková a M. Dörnhöferová). Zameranie krypty realizuje Stavebná fakulta Žilinskej univerzity (P. Krušínský).

Krypta bola postavená zrejme v 14. storočí, keď bol kostol prestavaný na gotickú trojlodňovú baziliku. V rámci pôdorysu je situovaná pod podlahou severnej lode, priamo pred bočným oltárom. Tvorená je valenou klenbou v smere sever-juh na štvorcovom pôdoryse. Jej dĺžka dosahuje 6,5 m na východnej a 6,3 až 6,5 m na západnej strane. Rozdiel je spôsobený zmenou geometrie, zalomením severnej steny v jej strede, v mieste vetracieho otvoru krypty. Šírka 6,3 až 6,5 m sa dá určiť na základe známeho, viditeľného segmentu valenej klenby v najväčšom rozsahu na zadnej, teda južnej stene. Hĺbka dosahuje 3,9 m. Konštrukcia

klenby je vymurovaná z plochých kameňov do vápennej malty. Jej vrchol sa výškovo nachádza približne 0,89 m pod súčasnou podlahou. V mieste súčasného vstupu do krypty, ktorým bola naposledy zaplnená, je spomínaný vetrací otvor. Z pôvodného rozmeru je jeho aktuálna šírka v hrubom rozmere 0,68 m. Do krypty je zachovaný aj druhý vetrací otvor z východnej strany pod súčasným bočným oltárom. Situovaný je nižšie od vrcholu klenby, so šírkou približne 0,65 m.

Pre potreby sprístupnenia vstupu do priestoru krypty bol v prvej fáze výskumu vyčistený vetrací otvor. Po sprístupnení vstupu bol pôvodný stav v priestore krypty zaznamenaný fotografickou dokumentáciou a videozáznamom. Zameranie sa realizovalo ručnými laserovými diaľkomermi. Ďalším spôsobom bolo využitie fotogrametrie s použitím programu Metashape na vytvorenie ortofoto zobrazenia. Na získanie presných dát bola krypta viacnásobne skenovaná 3D laserovým skenerom Leica P40. Interiér krypty bol zaplnený ľudskými kostrovými pozostatkami viac ako 2 m od podlahovej úrovne. Skúmaný priestor sme rozdelili v smere sever-juh na tri sektory označené písmenami A, B a C. Stratifikovanie hnutelných nálezov bolo vzhľadom na charakter násypu značne zložité. Preto sme ich triedili podľa jednotlivých sektorov, na ktoré bol pôdorys krypty rozdelený. Postupne sme odobrali prvú vrstvu uloženiny, ktorá sa nachádzala predovšetkým v priestore sektora B pod vetracím otvorom. Odobratá vrstva spádovito klesala v smere sever-juh. Mocnosť vrstvy dosahovala cca 40 – 45 cm. Kostrové pozostatky sme triedili po vyzdvihnutí v exteriéri kostola. Vynesená zemina prešla kontrolou detektorom kovov. V nasledujúcich sezónach (až do roku 2024) sme exhumovali ďalšie časti archeologickej uloženiny vo všetkých sektoroch. Vyberala sa schodovite po vrstvách. Identifikovali sme päť vrstiev označených číslami 01 až 05. Ich mocnosť bola rôzna, pričom dosahovala 40 až 130 cm. Vrstvy 01 a 02 mali príbuzný charakter a okrem ľudských kostrových pozostatkov obsahovali hlinu, zvyšky drevených hoblín a viacero archeologických nálezov. Vrstva 03 mala tiež rovnaký charakter vo všetkých sektoroch A, B a C. Obsahovala množstvo ľudských kostí bez anatomickej polohy, zeminu a kamene rôznej veľkosti. Pri exhumácii sa však značne prepadávala pochôdzna úroveň. Vrstva 04 vo všetkých sektoroch vykazovala príbuzný charakter, avšak množstvo zeminu bolo menšie, rovnako bol o niečo menší obsah archeologických artefaktov. Zaujímavý výsledok sme zistili pri odkrývaní spodnej vrstvy 05 popri západnej stene v zadnej časti krypty, v ktorej sme odkryli základové murivo stĺpa. Rozšírený základ bol postavený z kameňov spájaných vápennou maltou. V základovom murive boli primurované aj ľudské kostrové pozostatky, prípadne ich fragmenty. Je pravdepodobné, že v čase výstavby stĺpa sa v priestore krypty už nachádzala časť ľudských kostí. Tento fakt dokladá aj charakter spomínanej vrstvy, ktorá obsahovala tiež stavebnú sutinu, kamene a fragmenty maltového spojiva. Ľudské kostrové pozostatky mali iný charakter v spodných vrstvách, viditeľne najmä vo vrstve 05.

Nález čepca. Foto: S. Birkušová

Nález zvončekov. Foto: A. Slaná

Preto je pravdepodobné, že boli pôvodne uložené do kostnice a následne pri jej rušení sa premiestnili do skúmaného priestoru krypty, prípadne tento priestor už pôvodne slúžil ako kostnica. Výskum nie je ukončený a na potvrdenie našich úvah bude potrebné kryptu doskúmať, a to aj v podlahových úrovniach, čo bude možné zrealizovať až po kompletnej exhumácii krypty.

Väčšina predmetov získaných počas výskumu súvisí s pochovávaním na kostolnom cintoríne. Významnú zložku nálezov predstavuje osobná výbava pochovaných ľudí, napríklad zvyšky odevov a ich súčastí, fragmenty obuvi, predmety osobnej zbožnosti a ďalšie predmety zámerne vložené do hrobu. Nálezy textilíí tvorili značný podiel objavených artefaktov, často v prekvapivo dobre dochovanom stave a často majú vysokú vypovedaciu hodnotu. Na základe skladby textilných materiálov a druhov výzdoby je zjavné, že ide o pozostatky sviatocného a pohrebného odevu reprezentujúceho žilinských mešťanov. Nájdené boli čepce, fragmenty živôtikov, mašličiek, stúh, čipiek, textilných lemoviek a tiež fragmenty kožených odevov, remienkov či obuvi. Na ich výrobu boli použité luxusné tkaniny ako hodváb, damašek, zamat, satén. Látky boli zdobené geometrickými i rastlinnými motívami a niektoré vyššvané kovovými niťami, napríklad zlatou výšivkou. K unikátnym patria aplikácie ozdobných čeleniek – párt, vyrobené z jemných kovových fragmentov, špirálok, sklenených korálikov, perličiek a kvetínok s granátovými lupienkami. Kožené remienky a opasky sú často zdobené ozdobnými nitmi. Našli sa tiež nákončia opaskov, pracky, či rôzne typy spínadiel. Predmety osobnej zbožnosti tvoria nepočetnú skupinu zachovaných artefaktov. Najpočetnejšie sú zastúpené ruženca, fragmenty krížikov, či medailón sv. Benedikta. Z kovových artefaktov dominujú železné klince. Nájdené boli aj ozdobné nity, visiace zámky, podkovy, kosáky, železné kovania. K prekvapivým nálezom patrí súbor siedmich zvončekov, ktoré vytvárali zvonkohru a pravdepodobne slúžili ako liturgické predmety v kostole. Početne sú zastúpené fragmenty nádob, väčšinou stolová a kuchynská keramika ako hrnce, džbány, misy a tanieri. Doposiaľ sme však nezaznamenali nález ani jednej celej truhly, prípadne jej väčšieho fragmentu. V násype bolo identifikovaných viacero kusov malých úlomkov drevených dosiek, ktoré boli výrazne poškodené a spráchnivené. Oveľa početnejšie boli zastúpené spomínané železné kované klince a kovania z konštrukcie rakiev. Väčšina nálezov je datovaná do 16. až 18. storočia.

Antropologický výskum začal v roku 2020 krátkym pilotným prieskumom, ktorého cieľom bolo predovšetkým dohodnúť, akým spôsobom budú kostrové pozostatky z krypty vyzdvihnuté. Vzhľadom na veľký objem pozostatkov (cca 90 m³) sme

usúdili, že bez zapojenia sa väčšieho počtu ľudí je exhumácia nerealizovateľná. Antropologický výskum sme sa preto rozhodli realizovať formou Antropologicko-archeologických workshopov. Doteraz prebehlo sedem turnusov (v roku 2021 jeden, v ďalších rokoch po dva), ktorých sa zúčastnili najmä študenti antropológie, biológie, medicíny a iných príbuzných odborov. Zaznamenali sme aj sporadickú účasť laickej verejnosti.

Svojou povahou je výskum veľmi špecifický a pre študentov je to skvelá príležitosť, ako si overiť teoretické poznatky v praxi. Antropologický výskum je netradičný v tom, že kostrové pozostatky sa analyzujú ihneď po vyzdvihnutí a na konci každého workshopu máme predstavu o počte vyzdvihnutých kostí, o minimálnom počte jedincov, ktorých pozostatky boli do krypty umiestnené, o zastúpení dospelých a nedospelých jedincov, resp. mužov a žien, ale aj o zdravotnom stave jedincov, a to na základe identifikovaných patologických zmien na kostiach.

Ako teda antropologický výskum prebieha? Účastníci workshopu pracujú vždy v konkrétnom sektore, z ktorého okrem kostrových pozostatkov vyzdvihujú aj zeminu a archeologické nálezy, ak sú prítomné. V exteriéri sa zemina kontroluje vizuálne, ale aj pomocou detektoru kovov. Nasleduje triedenie pozostatkov podľa zachovalosti a typu kosti. Do celkového počtu kostí sa nezapočítavajú kosti, z ktorých sa zachovalo menej ako 50 % z pôvodnej veľkosti. Kostí, z ktorých sa zachovalo viac ako 50 %, ale sú poškodené, sa započítavajú do celkového počtu, ale ďalej sa neanalyzujú. Analyzujú sa len kosti, ktoré sú nepoškodené alebo iba veľmi mierne poškodené. Zisťujú sa ich metrické a morfológické charakteristiky, na lebkách sa na základe sexuálne

Nález modlitebného ruženca. Foto: A. Kucharčíková

diagnostických znakov odhaduje pohlavie a na základe vekových zmien na chrupe a stupňa uzatvárania švov sa odhaduje vek dožitia. Metrické charakteristiky dlhých kostí sú využité na výpočet telesnej výšky. Okrem metrických a morfológických znakov sa na lebkách a kostiach postkranialneho skeletu sledujú aj patologické zmeny, ako napr. špecifické a nešpecifické zápaly, traumatické a posttraumatické zmeny. Ak ide o nejaké komplikovanejšie stavy, kosti sú prevezené na Katedru antropológie PriF UK v Bratislave a analyzujú sa detailnejšie, napr. aj s využitím RTG alebo CT.

Vzhľadom na to, že pozostatky boli do krypty uložené sekundárne a vzájomne premiešané, nie je možné spätne vyskladať kostry jednotlivcov. Na základe počtu exhumovaných kostí je však možné odhadnúť minimálny počet jedincov (MNI), ktorých pozostatky boli uložené do krypty. Dospelým jedincom patrilo 3933 lebiek bez sánky v rôznom stupni zachovania, nedospelým jedincom patrilo 889 lebiek. Celkovo sme doteraz exhumovali 44609 dlhých kostí postkranialneho skeletu, z ktorých 34690 patrilo dospelým a 9919 nedospelým jedincom. U dospelých bola najpočetnejšou kosťou ľavá stehnová kosť (N = 3993), u nedospelých jedincov pravá stehnová kosť (N = 1693). Na základe toho vieme povedať, že doteraz vyzdvihnuté kostrové pozostatky patrili minimálne 3993 dospelým a 1693 nedospelým jedincom.

Priemerná telesná výška vypočítaná na základe dĺžky stehnovej kosti dosiahla u mužov $170,3 \pm 6,0$ cm a u žien $160,2 \pm 5,2$ cm.

Triedenie kostí v exteriéri kostola. Foto: M. Dörnhöferová

K najčastejším patologickým nálezom na skelete patria traumy, ku ktorým sa zaraďujú zlomeniny, vykĺbenia, zranenia spôsobené ostrými predmetmi alebo zbraňou, či amputácie končatín. Traumou bolo postihnutých 49 (1,37 %) lebiek. Sečné, resp. bodné rany boli prítomné na 26 lebkách dospelých jedincov (0,73 %) a jednej lebke nedospelého jedinca (0,18 %). Fraktúry boli zaznamenané na 23 lebkách dospelých jedincov (0,64 %), u nedospelých neboli prítomné. Na postkranialnom skelete bolo traumatickou zmenou postihnutých 210 kostí (0,63 %), pričom najviac zastúpené boli fraktúry (149 kostí; 0,45 %), nasledované myositis ossificans (48 kostí; 0,15 %) a dislokáciami (11 kostí; 0,03 %). Najvyššia frekvencia traumatických zmien bola zaznamenaná na ihliciach (19; 0,95 %) a stehnových kostiach (52; 0,94 %).

Jednou z najzaujímavejších traumatických zmien je vyhojená sečná rana na lebke dospelého jedinca, pravdepodobne ženy. Veľký defekt oválneho tvaru s rozmermi 60×33 mm na ľavej

temennej kosti začína približne 1 cm za švom sutura coronalis a smeruje dorzálné. Okraj lézie je nepravidelný, zhrubnutý, ale zaoblený, čo indikuje prítomnosť zápalového procesu predtým, než došlo k zahojeniu. Stopy hojenia v podobe kostnej novotvorby sú dobre viditeľné na vnútornej ploche kosti. Podľa lokalizácie, tvaru a okrajov lézie bol zásek vedený tangenciálne zdola nahor. Podobný mechanizmus vzniku zranenia sečnou zbraňou bol opísaný aj v literatúre.

Výsledky našej práce pravidelne prezentujeme aj laickej verejnosti. Ku koncu každého turnusu organizujeme tzv. Deň otvorených dverí, počas ktorého majú návštevníci možnosť nahliadnuť do krypty, oboznámiť sa s históriou katedrály, cieľom výskumu, spôsobom a metódami práce a majú tiež možnosť pozrieť si zaujímavé archeologické a antropologické nálezy.

Archeologický aj antropologický výskum by nemohol byť realizovaný bez finančnej podpory, za ktorú ďakujeme Žilinskej diecéze, Považskému múzeu v Žiline a Ministerstvu kultúry SR, ktoré nám poskytlo dotácie v rámci programu Obnovme si svoj dom 2021, 2022 a 2023.

Andrea Slaná – Silvia Bodoriková – Michaela Dörnhöferová

Archeológia na zámku. Výskum miestnosti č. 151 NKP Zámok Bojnice

Rozprávková silueta a nemenej fantastický príbeh romantickej prestavby Bojnického zámku posledným šľachtickým majiteľom, grófom Jánom Františkom Pálfiom, sú všeobecne známe. Pod krehkou škrupinkou neogotiky, ktorá nenecháva veľký priestor ďalšej fantázii, sa skrývajú staršie stavebné etapy siahajúce až k výstavbe hradu ako kamenného sídla niekedy v 13. storočí. Precízne pamiatkové výskumy môžu preto priniesť prekvapivé výsledky.

V maltovom potere viditeľné odtlačky kolkov tehál signovaných iniciálami C F P. Foto: archív autorov

Z iniciatívy SNM-Múzea Bojnice, ktoré sídli v Bojnickom zámku, bol realizovaný archeologický výskum interiéru miestnosti č. 151 v strednom hrade. Podnetom bolo skrz negatívne zistenie o výskyte drevokazu slzivého (ľudovo drevomorka) v drevenej podlahe miestnosti. Z obáv pred ďalším šírením sa archeologický výskum v I. etape zameriaval na plošné odťaženie záspy miestnosti po geologické podložie, prípadne iné kompaktné

antropogénne vrstvy. Zásyp medzi postrholcami drevenej podlahy predstavovala stavebná suť premiešaná so subrecentnými nálezmi (organický materiál – škrupiny z orechov, kôstky, zvyšky kože či papiera, korkové zátky nádob...). Datovanie drevenej podlahy a predpoklad, či pochádza z poslednej prestavby zámku na prelome 19. a 20. storočia, poskytne dendrochronologická analýza. Ako kompaktná antropogénna vrstva sa na takmer celej ploche miestnosti zachoval maltový poter na kladenie tehlovej podlahy, lokálne aj tehlová podlaha, doložiteľne v niekoľkých časovo odlišných úpravách. Najmladšou je oprava lokálneho poškodenia staršej podlahy, kde boli v strede miestnosti na ploche v tvare obdĺžnika zachované negatívne odtlačky kolkovaných tehál, signované C F P (Commes Franciscus Pálffy), datované do rozmedzia rokov 1821 – 1852, keď bol majiteľom bojnického panstva František V. Alojz Pálffy. Tam, kde bol maltový poter vydrobený, presvitala sivo-popolavá kultúrna vrstva s obsahom drobných kostí, prípadne travertín, na ktorom Bojnický zámok stojí. Mechanické záseky vzniknulé pri úprave povrchu do pochôdznej plochy sú dodnes viditeľné. Travertínová kopa, jej nedefinovateľný tvar a výrazné výškové premeny na relatívne malej ploche sa v miestnosti č. 151 preukázali absolútne. Približne v tretine dĺžky miestnosti, smerom k severozápadnému múru, boli v superpozícii zachytené tehlová podlaha, zvyšky murovaného ohniska pece, zachované v podobe opracovania travertínu a zvyškov základov, obe datované predbežne do obdobia renesancie, a nakoniec depresia v rastlej travertínovej skale, ktorá bola do poslednej praskliny vyplnená čiernou hlinou s niekoľkými vtlačenými črepami, rámcovo datovanými do obdobia praveku. Okrem prekvapivých zistení I. etapa archeologického výskumu

Mazanica s odtlačkami drevenej konštrukcie, v pozadí praveký „objekt“. Foto: D. Andreánska

miestnosti č. 151 Bojnického zámku identifikovala tiež príčinu zavlhania miestnosti.

Nadväzujúca II. etapa archeologického výskumu sa sústredila na preskúmanie pozitívne indikovaných plôch, v miestnosti boli vytýčené dva a dodatočne tretí zisťovací rez, označené 1 – 3/2024. V reze 1/2024 sa potvrdilo pokračovanie čiernej vrstvy s pravekými črepami v ploche, v západnom rohu miestnosti bol vo vrstve dokonca zachytený „objekt“ tvorený do kruhu kladenými kameňmi s využitím travertínovej skaly zasekanej do požadovaného tvaru. Spoľahlivo definovať príslušnosť „objektu“ k pravekej vrstve nie je možné, pretože na plánoch spred poslednej prestavby zámku na prelome storočí je v týchto miestach zakreslený dynamod kruhového tvaru. Je taktiež pravdou, že výplň „objektu“ bola totožná s obsahom vrstvy, ktorý predstavujú črepy v ruke robenej keramiky s povrchom upraveným slamovaním, prepálené zvieracie kosti a množstvo mazanice, niektoré kusy s odtlačkami po drevenej konštrukcii. Materiál datujeme rámcovo na prelom eneolitu a staršej doby bronzovej. Účelom rezu 2/2024 naprieč miestnosťou v smere severozápad – juhovýchod bolo preskúmanie napojenia zasekaného travertínu a sivo-popolavej kultúrnej vrstvy s obsahom kostí, ktorá presvitala v miestach mechanického odlúčenia maltového poteru. V jednom z takýchto vydrobených miest bolo do vrstvy vtlačené drevo – obdĺžniková doska, ktorá poskytuje priestor pre dendrochronologické datovanie a spresnenie ukladania tejto vrstvy. Všeobecne bola v reze zachytená stratigrafia viacerých, v krátkom časovom horizonte ukladaných antropogénnych vrstiev súvisiacich nielen s funkciou miestnosti ako kuchyne („kuchynský“ odpad – zvieracie kosti, rastlinné makrozvyšky...), ale aj vrstvy súvisiace s predchádzajúcimi stavebnými etapami. V podrobne preskúmanom úseku 1 x 1 m na mieste, kde travertínová skala prudšie klesá smerom k okennému výklenku do III. nádvorja, bola objavená maltová dlážka s nízkym schodíkovým stupňom a fragment dovtedy neznámeho muriva, ku ktorému dlážka prilieha. Sledovaním ďalšieho priebehu muriva sa ukázalo, že ide o nárožie vstupného otvoru, dokonca so zachovaným lôžkom po ostení, ktorý zabezpečoval vstup do hradného jadra v najstaršej fáze existencie hradu ako kamenného sídla. V snahe o zachytenie protihlhlého nárožia bol vytýčený rez 3/2024, kde sa podarilo doložiť vnútornú šírku vstupného otvoru 200 cm.

Prvá priama písomná zmienka o hrade Bojnice pochádza z roku 1299, prebudovaný na kamenný mal byť niekedy po mongolskom vpáde. Za najstaršie stredoveké murivá sa pochopiteľne považujú tie v hradnom jadre (tzv. stredný hrad), medzi nimi aj juhovýchodný múr miestnosti č. 151 susediaci s III. nádvorím, ktorého gotické jadro malo byť súčasťou hradbového múru. Starší bádatelia vzhľadom na terénne danosti predpokladali vstup do hradu práve v týchto miestach, sporadické pamiatkové výskumy však doposiaľ nemali priestor predchádzajúce hypotézy overiť. Aktuálnym archeologickým výskumom sa predchádzajúce hypotézy nielen potvrdili, ale boli doplnené o množstvo nových poznatkov. Bližšie zistenia budú vďaka interdisciplinárnemu prístupu a takpovediac súbežnému architektonicko-historickému výskumu kolegov M. Bónu a M. Matejku ďalej podrobne vyhodnocované.

Dominika Andreánska – Martin Kvietok

Výstava Stredoveké a včasnónovoveké hrnčiarstvo v Gemeri-Malohonte a v Novohrade

Výstava Stredoveké a včasnónovoveké hrnčiarstvo v Gemeri-Malohonte a v Novohrade bola vo výstavných priestoroch Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote sprístupnená v termíne od 25. januára do 12. mája 2024. Autorom výstavy bol Alexander Botoš.

Na území Slovenska v stredoveku existovalo niekoľko okruhov keramiky deliacich sa podľa farby črepu keramiky a zodpovedajúcich aj určitým územným okruhom. V župách Gemer-Malohont a Novohrad bola rozšírená tzv. biela keramika zdobená červenohnedým maľovaním.

Plagát k výstave Stredoveké a včasnónovoveké hrnčiarstvo v Gemeri-Malohonte a v Novohrade

Hrnčiarstvo na území Gemera-Malohontu a Novohradu nadobudlo špecifický charakter vďaka surovinovým zdrojom, ktoré sa stali determinujúcim činiteľom, od ktorého sa odvíjalo hrnčiarstvo na celom tomto území. V obidvoch menovaných regiónoch je zaznamenaný jedinečný zhluk surovinových zdrojov koncentrujúcich sa v súvrství nazvanom poltárska formácia. Íly poltárskej formácie sú rozšírené predovšetkým v severnej časti Lučenskej kotliny, v severozápadnej a v severovýchodnej časti Rimavskej kotliny, zhruba v priestore medzi mestami Lučenec

a Tornaľa. Íly tejto formácie majú kaoliniticko-ilitický charakter, vyznačujú sa výbornou plasticitou, tvárnosťou, nie sú citlivé na sušenie a sú žiaruvzdorné. Surovinové zdroje umiestnené v južnej časti stredného Slovenska patria medzi najväčšie ložiská kvalitnej ohňovzdornej hliny v Karpatskej kotline.

S ťažbou kaolinitických ílov na území Gemera-Malohontu a Novohradu je možné počítať už od stredoveku. V literatúre sú uvádzané údaje o ťažbe kaolinitických ílov, napr. v okolí Poltára údajne miestne obyvateľstvo už v 10. storočí využívalo íly s prítomnosťou kaolínu.

Na sprístupnenej výstave bolo prezentovaných 86 kusov nálezov bielej stredovekej keramiky z obdobia od 11./12. storočia až do 18. storočia zo zbierok Gemersko-malohontského múzea, Hradného múzea vo Filakove a Novohradského múzea a galérie v Lučenci. Produkcia tejto keramiky však pretrvávala až do 1. polovice 20. storočia, tento špecifický druh keramiky bol teda kontinuálne produkovaný viac ako 800 rokov.

V stredovekej Európe je známych niekoľko skupín bielej (resp. svetlej) keramiky, ktorá bola zdobená červeným (resp. červenohnedým) maľovaním. Medzi najznámejšie skupiny tohto druhu keramiky v západnej Európe patrí pingsdorfská keramika alebo badorfská keramika. Červeno maľovaná keramika bola rozšírená aj v strednej Európe, napr. v Poľsku (Malopoľsko, Sliezsko) alebo na území Čiech a Moravy. Významným okruhom bielej červeno maľovanej keramiky v strednej Európe je uhorský okruh, ktorého integrálnou súčasťou je aj územie žúp Gemera-Malohontu a Novohradu.

Replika stredovekej hrnčiarskej dielne z vlastníctva Antona Drímaja. Foto: A. Gecse.

Pre keramiku produkovanú na území Gemera-Malohontu a Novohradu je typická výzdoba (dekorovanie) červenohnedým maľovaním zemitými hlinkami, ktoré sa objavuje približne od 2. polovice 14. storočia a udržuje sa až do zániku produkcie tejto keramiky. Na výstave bola prezentovaná takmer kompletná škála hrnčiarских výrobkov ako hrnce, šálky, džbány, krčahy, ale aj špecifikum tohto druhu stredovekej keramiky – hlinené fľaše.

Návštevník sa na výstave mohol oboznámiť prostredníctvom posterov s procesom výroby hrnčiarских výrobkov v stredoveku, ktoré boli venované nasledovným témam: surovinové zdroje, ťažba a spracovanie hliny, tvarovanie nádob a hrnčiarsky kruh, sušenie a povrchová úprava keramiky a vypaľovanie keramiky a hrnčiarске pece.

Proces výroby keramiky bol zhmotnený a oživený prostredníctvom repliky stredovekej hrnčiarskej dielne z vlastníctva hrnčiara Antona Drímaja, ktorý ako sprievodnú aktivitu k výstave

pripravil tvorivé dielne, kde si predovšetkým detský návštevník mohol vyskúšať výrobu a výzdobu replík stredovekej keramiky. Výstavu si počas jej trvania prezrelo 662 návštevníkov.

Alexander Botoš

Príbeh Topoľčianskeho hradu

Od 28. februára do 22. mája 2024 sa v priestoroch Tribečského múzea v Topoľčanoch konala výstava nazvaná „Príbeh Topoľčianskeho hradu“. Jej cieľom je návštevníkom priblížiť poznatky o Topoľčianskom hrade, jeho stavebnom a historickom vývoji, každodennom živote na hrade, ale aj o uskutočnenom archeologickom výskume hradu a jeho obnove.

Topoľčiansky hrad je situovaný v juhovýchodnej časti Považského Inovca, na brale z dolomitového vápenca, vo výške 525 m n. m, 13 km severozápadne od Topoľčian, priamo nad obcou Podhradie.

Hlavná výstavná miestnosť s archeologickým materiálom z výskumov z rokov 2009 a 2010. Foto: P. Kucha

Na objasnenie presného vzniku hradu sa nezachovali žiadne písomné pramene, a tak historici pri hľadaní oporných bodov vychádzajú z majetkových pomerov v širšom okolí. Najstaršia písomná zmienka o budúcich hradných majetkoch pochádza z roku 1235, kedy kráľ Belo IV. daroval majetok Topoľčany spolu s blízkymi Tovarníkmi a Ílovcom kráľovskému dvoranovi Dionýzovi z rodu Türje. Najstaršia stavebná fáza hradu bola v staršej literatúre datovaná do 3. tretiny 13. storočia a jej iniciátorom mal byť Peter Čák. Podľa najnovších dendrochronologických dát z obytnej veže sa však vznik hradu posúva na začiatok 14. storočia a je spätý s menom Matúša Čáka Trenčianskeho. Vďaka konzervácii a opravám posledných vlastníkov Stummerovcov hrad prežil až do 20. storočia. Odborný záujem o poznávanie Topoľčianskeho hradu sa rozvinul koncom 19. storočia, a to vďaka pamiatkarovi Jozefovi Könyökimu, ktorý ho v roku 1888 preskúmal a zakreslil jeho pôdorys a panoramatické pohľady. V rokoch 1936 a 1954 hrad navštívila česká bádatelka Dobroslava Menclová, ktorá sa zaslúžila o rýchly nárast poznatkov o architektúre slovenských hradov. V 50. rokoch vykonal architektonický prieskum a zameralie horného hradu regionálny bádateľ Štefan Zhorella a do tohto obdobia sa datujú aj prvé povrchové zbery črepov Vlastivedného krúžku v Topoľčanoch. V 60. rokoch načrtnol komplexnejší pohľad

na vývoj hradu architekt a pamiatkar František Fackenberg a určité čiastkové poznatky priniesla súborná práca o slovenských hradoch od pamiatkara a výskumníka Andreja Fialu. V 80. rokoch vo svojej práci archeológ Egon Wiedermann spracoval súpis nálezov z hradu a v 90. rokoch nasledovalo jeho vyhodnotenie dovtedajšieho poznania hradnej architektúry. V tomto období (90. roky) sa pokračovalo v amatérskych zberoch na hrade (študent Stanislav Bodocký) a v spolupráci medzi Pamiatkovým úradom SR a obcou Podhradie sa vyvíjali aktivity na získanie prostriedkov pre záchranu hradnej zručiny a vykonali sa čiastkové konzervačné práce. Od roku 2000 na hrade vo väčšej miere prebiehali výskumné a konzervačné akcie, ktoré od roku 2003 iniciovalo Občianske združenie Topoľčiansky hrad majúce tento objekt v dlhodobom prenájme.

Pozornosť výstavy „Príbeh Topoľčianskeho hradu“ je upriamená na prezentáciu rôznych druhov archeologického materiálu (kachlice, keramické črepy, drobné kovové predmety, zvieracie kosti a kostené predmety, architektonické články, drevené predmety, kamenné predmety a stavebná keramika, sklenené predmety, mince) získaného počas archeologických výskumov v rokoch 2009 a 2010 pod vedením Róberta Daňa a následnú pamiatkovú obnovu až do roku 2011 s plošnou konzerváciou najohrozenejších častí horného hradu. Archeologický výskum sa zamerával hlavne na zistenie nových faktov o zaniknutých častiach architektúr hradného jadra a historických niveletách pochôdných úrovní terénu od konca 13. po začiatok 18. storočia. Z hľadiska zaniknutých architektúr sa výskum v roku 2009 primárne zameriaval na odkrytie južného paláca, ktorý mal byť postavený na prelome 16. a 17. storočia, severnej steny východného (gotického) paláca, odkrytie pôdorysu traktu s kaplnkou a priláhlého schodiska vedúceho od brány do veže a odkrytie chýbajúcich (deštruovaných) častí parkanovej hradby. Z historických pochôdných úrovní terénu sa archeológovia venovali predovšetkým tým, ktoré boli nevyhnutné pre kvalitne zvládnutú obnovu historického priestoru hradného jadra, teda najmä priestoru brány, priestoru ústia mostu do parkanu, parkanovým pochôdnym násypom a vnútornému nádvoriu. V ďalšej výskumnej sezóne v roku 2010 sa výskum zameriaval hlavne na priestor prízemnej kaplnky a suterén južného paláca. V rámci stanovených cieľov sa podarilo v priebehu dvoch výskumných sezón odkryť takmer všetky zaniknuté architektúry hradného jadra, najmä južný palác so zachovanými priestormi suterénu, a zároveň sa podarilo zrekonštruovať priebeh zaniknutej časti parkanovej hradby v jej západnom úseku. Medzi odborne významné, ale aj prezentačne pôsobivé sa zaraďuje aj odkrytie stavebných konštrukcií z obdobia renesancie (schodisko a interiérové dlážky). Medzi najpočetnejšiu skupinu nálezov hmotnej kultúry získaných výskumami možno zaradiť fragmenty kachlíc z pecí, ktorých farebná a výzdobná škála napovedá mnoho o výzore interiérov palácových stavieb. Nálezy úžitkovej keramiky sú zasa dokladom nielen zručností hrnčiarov a dobového vkusu, ale črepy pochádzajúce z výskumu v suteréne južného paláca posunuli obdobie prvého osídlenia polohy o približne 2000 rokov do minulosti až do obdobia mladšej a neskej doby bronzovej (lužická kultúra?). Kovové predmety, zvieracie kosti spolu s kostenými a kamennými predmetmi dopĺňajú predstavu o každodennom živote na hrade. Drevené predmety a mince sú zasa dôležité pri presnejšom chronologickom triedení jednotlivých stavebných etáp. Stavebná keramika, sklenené predmety (na výstave vo forme rekonštrukcie okna) a architektonické články dokladajú stavebné zmeny na hrade.

Keramické črepy. Foto: P. Kucha.

Pri tvorbe výstavy spolupracovali bývalý kastelán Topoľčianskeho hradu Ing. Marián Vargic z Topoľčian, ktorý poskytol časť vystavených fotografií, časť archívnych dokumentov a taktiež video tvoriace sprievodný audiovizuálny program výstavy; Tribečské osvetové stredisko v Topoľčanoch (D. Trstán), ktoré poskytlo vystavené postery a predseda Občianskeho združenia Topoľčiansky hrad Mgr. Rastislav Rybanský, ktorý poskytol kontakty na účastníkov výskumu a obnovy z rokov 2009 – 2011 a bol aj sponzorom vernisáže. Všetkým spolupracovníkom, ktorí pomohli pri tvorbe výstavy tak patrí veľká vďaka. Zo zbierok Tribečského múzea v Topoľčanoch sa na výstave použila časť vystavených fotografií, publikácie, články, archívne dokumenty a archeologické nálezy (z výskumných sezón 2009 a 2010 doplnené o materiál zo starších výskumov).

Peter Gábor

Literatúra:

Bóna, M.: Stavebné premeny Topoľčianskeho hradu. In: E. Wiedermann (ed.): Topoľčany vo vrstvách vekov. Topoľčany 2010, s. 121 – 144.

Internetové zdroje:

<https://sk.wikipedia.org>

<https://blog.relaxos.sk/topolciansky-hrad/>

<https://topolcianskyhrad.sk/vyskum-a-obnova/archeologicky-vyskum/>

Nová archeologická expozícia v Zemplínskom múzeu v Michalovciach

V druhej polovici 20. storočia, vďaka rozsiahlym pôdohospodárskym úpravám na Východoslovenskej nížine a rozširujúcej sa investičnej výstavbe, narastal v regióne počet novoobjavených archeologických lokalít a nálezov. Od roku 1960 sa Zemplínskemu múzeu takmer v každom desaťročí naskytla možnosť prezentovať

zachránené pamiatky v nových archeologických expozíciách. Posledná expozícia, vybudovaná múzeom vo vlastnej réžii v roku 1992, prezentovala aj početné nálezové súbory z výskumov realizovaných v 80. rokoch minulého storočia. Avšak z dôvodu plánovanej stavebnej rekonštrukcie všetkých priestorov múzea bola v roku 2014 z pôvodných miestností odinštalovaná.

Po schválení projektu pre archeologickú expozíciu v rámci Integrovaného regionálneho operačného programu sa na jar tohto roku začalo s prípravou novej expozície. Okrem samotného výberu sme každý zbierkový predmet podrobili kontrole stavu zachovania a v prípade zisteného poškodenia následne posunuli na konzervátorské oddelenie. Tu boli jednotlivé predmety podľa potreby buď vyčistené, opravené alebo v prípade kovových artefaktov konzervované. Okrem práce so samotnými exponátmi bolo potrebné podľa projektu vypracovať textové a grafické podklady tak pre nástenné panely (podľa určenej koncepcie tém), ako aj pre hovoriace hlavy, magic boxy, interaktívne prvky, figurálne inštalácie, medailóny a vypracovať popis k vybraným exponátom. Základ plánovanej archeologickej expozície tvoril výtvarno-architektonický návrh vypracovaný spoločnosťou Veverka s. r. o., ktorý vychádzal z predošlých návrhov, predstav a konzultácií so zástupcami archeologického úseku múzea. Výsledkom bola návrhová štúdia, ktorá sa stala alfou a omegou pri realizácii samotnej expozície. Po takejto teoretickej príprave a výbere budúcich exponátov sme pristúpili začiatkom jesene k samotnej inštalácii expozície. Priestory, ktoré boli pre ňu určené, sa nachádzajú na najnižšom podzemnom podlaží v západnej časti traktu hlavného kaštieľa. Vymedzená výstavná plocha bola rozvrhnutá do štyroch miestností, pričom boli využité aj spojovacie chodby a priestor pred vstupom do expozície. V nej sú inštalované úvodné panely s grafikou a textami o regióne Zemplína z archeologickej perspektívy, jeho mapovým vyobrazením a tabuľkou, na ktorých sú premietnuté najdôležitejšie archeologické lokality. Tieto panely dopĺňa chronologická os periodizácie našich najstarších dejín. Rovnako sa tu nachádza interaktívny panel približujúci významné zemplínske náleziská, základné pojmy a významné osobnosti archeológie, ktorí sa svojou bádateľskou činnosťou postarali o uvedenie a zviditeľnenie nášho regiónu na mape európskej archeológie. Vstupné schodisko do expozíčných priestorov predstavuje zážitkovo vnemovú bránu do najstarších dejín. V samotných výstavných miestnostiach sú prezentované jednotlivé exponáty, ktoré pozostávajú z najkrajších a najdôležitejších archeologických nálezových súborov našich zbierkových predmetov z územia Zemplína. Postupne tak má návštevník možnosť vidieť nálezy v chronologickom poradí od staršej a strednej doby kamennej, cez mladšiu a neskorú dobu kamennú, vystavené v prvej miestnosti. V ďalšom priestore sú inštalované artefakty z nasledujúcej doby bronzovej, kde v jeho centre dominuje amfora zo staršej doby bronzovej nájdená vo Veľkých Raškovciach, opatrená rytým motívom interpretovaným ako znázornenie kultovej obradnej scény. Nasledujú miestnosti s vystavenými zbierkami z mladšej doby železnej, doby rímskej a z obdobia sťahovania národov. Pred vstupom do poslednej časti je na chodbe inštalovaná rozmerná mapa znázorňujúca pohyb jednotlivých kmeňov v čase tzv. Veľkého sťahovania národov v 5. a 6. storočí n. l. odohrávajúci sa v európskom priestore. Archeologická expozícia končí vystavenými exponátmi z včasného stredoveku, kde okrem slovanských nádob s typickou rytou výzdobou má návštevník možnosť vidieť spôsob pochovávania mŕtvych v čase existencie avarského kaganátu v podobe centrálne umiestneného hrobu ženy s nenarodeným dieťaťom.

Na záver si dovoľím vysloviť pranie, aby nová archeologická expozícia zapôsobila na nových návštevníkov Zemplínskeho múzea hlbokým dojmom a zároveň poskytla komplexnejšie informácie o archeológii ako vede a o významnom postavení regiónu Zemplína a jeho nálezísk. Tento región – ako severovýchodný okraj Karpatskej kotliny – patril k vtedajšiemu vyspelému civilizačnému svetu spojenému so zrodom mnohých dôležitých archeologických kultúr.

Rastislav Hreha

Nová expozícia Dejiny Trnavy v Západoslovenskom múzeu

V marci roku 2024 otvorila v Západoslovenskom múzeu v Trnave svoje brány pre návštevníkov nová historická expozícia Dejiny Trnavy, ktorá sa venuje dejinám prvého kráľovského mesta na Slovensku. Jej autormi sú odborní pracovníci Západoslovenského múzea Lucia Duchoňová, Andrej Sabov a Simona Jurčová. Autorom víťazného projektu, ktorý je inšpirovaný trhovými stánkami odkazujúcimi na trhovú minulosť mesta, bol kolektív Aba Design s. r. o. O realizáciu sa postarali Kvant s. r. o. a Zebra s. r. o.

Nová expozícia Dejiny Trnavy. Foto: Západoslovenské múzeum v Trnave

Expozícia je členená do celkov chronologicky a tematicky, pričom naprieč expozíčným priestorom sa tiahne podsvietená časová os s významnými medzníkmi európskych a lokálnych dejín. Jednotlivé sekcie sú označené jednoduchými heslami a citátmi, ktoré vystihujú atmosféru mesta v čase. Doplňujúce informácie o predmetoch, významných udalostiach a prezentovaných témach si môžu návštevníci prečítať prostredníctvom QR kódov.

Pri vstupe návštevníkov privíta model mesta v hradbách aj s blízkym okolím, na ktorom je prostredníctvom audiovizuálnej projekcie predstavený architektonicko-historický vývoj Trnavy od neolitu až po 20. storočie. Súčasťou expozície je tiež digitálna kniha venovaná trnavským kostolom postaveným do konca 18. storočia, ktoré svedčia o prítomnosti rôznych reholí s vplyvom na duchovný život mesta. Moderné multimediálne zázemie dopĺňa dotyková obrazovka s množstvom doplnkových informácií pre návštevníka.

Trhová osada na križovatke obchodných ciest predurčovala Trnavu k mestu s trhovou tradíciou. Predmestské osídlenie Trnavy, bohaté na archeologické nálezy, predstavuje počiatočnú

epochu vývoja mesta do udelenia kráľovských výsad v roku 1238. Za pozornosť stojí depot strieborných mincí z prvej polovice 13. storočia, ktorý pravdepodobne súvisí s tatárskymi vpádmi. Obdobie vzniku prvej murovanej meštianskej zástavby a stredoveká Trnava dokumentujú život stredovekého Trnavčana. Z veľkého spektra archeologických nálezov sú návštevníkom prezentované predovšetkým predmety každodennej potreby ako napríklad gotické poháre, hrnce, súčasti odevov, zámky, kľúče, zachované časti kožených a drevených výrobkov i fragmenty luxusnejších sklenených nádob. Súčasťou je tiež kostra muža z 15. storočia, ktorá sa našla pohodená v odpadovej šachte trnavskej radnice počas archeologického výskumu v roku 2004.

Mestskú samosprávu dokladá faksimile výsadnej listiny z roku 1238, mestské pečatidlá, pričom najstaršie pochádza práve z archeologického výskumu radnice, richtárske žezlo a zvonček, ktorý slúžil na zvolávanie mestskej rady. Na vymáhanie práva upozorňuje autentický meč trnavského kata, ktorý bol použitý pri viacerých popravách.

Najrozsiahlejším celkom expozície je obdobie, ktoré predstavuje Trnavu v priebehu 16. až 18. storočia. Zachytáva premeny architektúry mesta od renesancie cez barok až po klasicizmus. Okrem kultúrneho a duchovného rozmachu, ktorý mesto počas tohto obdobia zažilo, boli neoddeliteľnou súčasťou tiež bitky a vojenské operácie, dejúce sa pri trnavských hradbách a blízkom okolí. Návštevníci majú možnosť si prezrieť zbrane z obdobia obliehania Trnavy husitskými vojskami, tureckej agresie a protihabsburských povstaní, ktoré pochádzajú z archeologických kontextov a historických zbierok. Unikátna je tiež kolekcia troch medených tureckých nádob z výskumu z Dolnej Krupej, z ktorých jedna nesie arabskú inskripciu jej majiteľa.

Autori expozície dúfajú, že finálna podoba prezentácie dejín Trnavy a jej bezprostredného okolia nadchne nielen laickú verejnosť, ale poteší tiež odborníkov a znalcov trnavskej histórie.

Andrej Sabov

Sborjanovo – príroda a pamiatky, bohovia a ľudia. Výstava v Bulharskom kultúrnom inštitúte v Bratislave

Skutočnosť, že aktuálnou riaditeľkou Bulharského kultúrneho inštitútu v Bratislave je absolventka archeológie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave (1973 – 1978) Vanja Radeva, sa pozitívne prejavuje na výstavnej činnosti strediska (rozhovor s V. Radevou pozri v Informátorovi č. 32/2021, s. 4–5). Slovenská kultúrna verejnosť mala tak už viackrát možnosť zoznámiť sa v priestoroch kultúrneho inštitútu s pozoruhodnými výsledkami bulharských archeológov, historikov a umelcov.

Dňa 19. 9. 2024 bola slávnostnou vernisážou za prítomnosti slovenských archeológov i príslušníkov bulharskej komunity v Bratislave sprístupnená ďalšia z putovných posterových výstav „Sborjanovo – príroda a pamiatky, bohovia a ľudia“, na ktorej boli predstavené výsledky výskumu prof. Dr. Diany Gergovej. Pani profesorka, ktorá sa vernisáže osobne zúčastnila, patrí k popredným bulharským archeológom. Jej špecializáciou je výskum starovekej Trácie. Výstava bola súčasťou projektu bulharského ministerstva zahraničných vecí. V Bratislave bola otvorená pod záštitou J. E. mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca

Bulharskej republiky v Slovenskej republike pána Vasila Petkova za úvodného a spolu s prof. Gergovou aj sprievodného slova V. Radevy. Postery boli spracované v anglickej jazykovej verzii, Bulharský kultúrny inštitút zabezpečil kompletný slovenský preklad, ktorý dopĺňal prezentáciu.

Záver z vernisáže výstavy. Zľava: V. Radeva a D. Gergova. V prvom rade sprava sediaci veľvyslanec Bulharskej republiky v Slovenskej republike Vasil Petkov. Foto: archív autora

Na výstave bola na štyridsiatich posteroch predstavená vysoká úroveň kultúry a umeleckého remesla Trákov ako špecifickej súčasti antickej civilizácie na príklade Sborjanova, obchodného, mocenského i kultového centra Trákov od 4. storočia pred n. l. až do druhej polovice 3. storočia pred n. l. Osídlenie zaberalo plochu cca 90 000 m². Lokalita je zapísaná v zozname kultúrneho a historického dedičstva UNESCO. Hostia sa názorne zoznámili s unikátnymi pamiatkami umeleckého remesla, charakterom gótskych a tráckych mohýl, pohrebnými darmi, medzi ktorými sa nachádzajú krásne zlaté ozdoby a luxusná keramika, dokonca vozy so vzácnymi aplikáciami.

Spoluusporiadateľmi a vedeckými garantmi výstavy za slovenskú stranu boli Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV, katedra Klasickej archeológie Trnavskej univerzity, SNM-Archeologické múzeum a Univerzita Komenského v Bratislave.

Na vernisáži boli zároveň prezentované dve vedecké monografie D. Georgovej, konkrétne Demir Baba Teke – bulharský Jeruzalem a Nesmrteľní Geti pod spoločným názvom V meste vlkov a svetla.

Vladimír Turčan

Medzinárodná výstava „Dynasties The First Kingdoms of Prehistoric Europe“ a konferencia „A New Bronze Age: The First States of Continental Europe“ v Archeologickom múzeu v Alicante, Španielsko

Od 26. marca do 13. októbra mali návštevníci Archeologického múzea v španielskom Alicante, meste s bohatou históriou a zároveň obľúbenom letovisku, príležitosť nahliadnuť do európskej doby bronzovej a vďaka tomu spoznať aj časť archeologického dedičstva Slovenska. A to nie náhodou – praveká história provincie

Alicante nachádzajúcej sa vo Valencijskom spoločenstve v juho-východnom Španielsku je totiž s dobou bronzovou úzko spätá. Práve úpätia Andalúzskych vrchov tvorili v období okolo rokov 2200 – 1500 p. n. l. kryštalizačné jadro fenoménu európskeho praveku – kultúry El Argar. Neustále napredujúci výskum dokladá, že jej nositelia žili v protoštátnom spoločensko-ekonomickom zoskupení a ako prví na Pyrenejskom polostrove rozšírili znalosti výroby a používania bronz (Jimenez/Subías/Romero 2015).

Archeologické múzeum v Alicante počas výstavy. Foto: D. Oravkinová

Históriou mesta a širšieho regiónu sprevádza stála expozícia provinčného Archeologického múzea, ktoré bolo založené v roku 1932 a dnes sídli v zrekonštruovanej budove bývalej nemocnice. Galérie so stálou expozíciou z chronologického hľadiska prierezovo mapujú aktuálny stav poznania naprieč tromi ťažiskovými oblasťami archeológie v regióne Alicante – terénny výskum, výskum pod vodou a výskum v urbánnom prostredí. Okrem toho múzeum aktívne pripravuje a prezentuje tematicky rôzne zamerané krátkodobé inštalácie. Nadštandardnú kvalitatívnu úroveň potvrdzuje prestížne ocenenie Európske múzeum roka, ktoré múzeum získalo v roku 2004.

Cieľom poslednej dočasnej výstavy s názvom „Dynasties: The First Kingdoms of Prehistoric Europe“ bolo priblížiť mieru prepojenosti a úroveň spoločenskej organizácie, ktorá v európskom priestore zreteľne narastala od počiatkov doby bronzovej. Všestranný spoločenský rozvoj, ktorý položil základy dnešných moderných civilizácií, je synonymom troch kultúrnych okruhov: El Argar v juhovýchodnom Španielsku, Únětice v strednej Európe a Otomani-Füzesabony v Karpatskej kotline. Prvotným impulzom odborného scenára bol súbor zlatých pukličiek, tzv. tutuli, ktoré boli objavené v hrobovej výbave mladej ženy počas výskumu pohrebiska v San Antón na prelome 19. a 20. storočia. Tvarovo nenápadný drobný šperk má analógie práve medzi nálezmi zlatých pukličiek z dvoch bohatých hrobov žien datovaných do otomansko-füzesabonského kultúrneho komplexu na pohrebisku v Nižnej Myšli a v depote objavenom na tellovom sídlisku Jászdózsza-Kápolnahalom v Maďarsku (López Padilla et al. 2024).

Myšlienka možných diaľkových kontaktov bola postupne rozvinutá do idey samostatnej inštalácie, rozdelenej do troch tematicky rôzne zameraných miestností, ktoré prostredníctvom archeologických nálezov a pútavých audiovizuálnych doplnkov dokumentovali vznik, vývoj a zánik prvých európskych civilizácií v staršej dobe bronzovej. Odbornúkuratelu výstavy zabezpečili uznávaní špecialisti J. López Padilla (Museo Arqueológico de Alicante, Španielsko), R. Risch (Universitat Autònoma de Barcelona, Španielsko) a J. Dáni (Szegedi Tudományegyetem, Maďarsko). Koordinátorom výstavného projektu a scenára bol

A. L. Rocamora Ruiz (Rocamora Arquitectura). Počas takmer šiestich mesiacov bolo vystavených celkom 482 exponátov, zapožičaných z 20 rôznych inštitúcií a múzeí zo Španielska, Maďarska, Slovenska, Nemecka, Belgicka, Portugalska a Dánska. Zo slovenských artefaktov cestovala do Španielska kolekcia vybraných predmetov z pohrebiska v Nižnej Myšli, ktoré sú v kuratore Archeologického ústavu SAV, v. v. i.

Predsien výstavy s lustrom z replík keramiky kultúry El Argar, únětickej kultúry a kultúry Otomani-Füzesabony. Foto: D. Oravkinová

V predsieni dominoval jedinečný dizajnový prvok v podobe vertikálneho „lustra“ vyhotoveného z replík keramiky. Ten symbolizoval prepojenie archeologických kultúr El Argar, Únětice a Otomani-Füzesabony. Návštevníci tu zároveň mohli sledovať krátky edukačný film, ktorý pomohol bližšie porozumieť tematickým okruhom vystaveným v nasledujúcich troch miestnostiach. Prvá miestnosť cieľila na vznik pravekých civilizácií, ktoré sa v strednej a západnej Európe formovali na tradíciách kultúry so zvoncovitými pohármi. Táto kultúra, v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami praveku, vykazuje vyššiu mieru štandardizácie materiálnej kultúry a pohrebných zvyklostí. Dôkazom sú identicky zdobené keramické nádoby, nátepné doštičky a medené dýky, ktoré boli objavené na pohrebisku v španielskom Humanejos, ale tiež na lokalitách v nemeckom Neehausene a Halberstadte. Prvopočiatky sociálnej nerovnosti zdôrazňovala spoluvystavená zlatá doštička z portugalskej Vila Nova de Cerveira a poklad z Quinta da Água Branca s pôsobivým zlatým diadémom. Stredná časť traktu, kde boli na svetelných podstavcoch vo valcovitých vitrínach inštalované základné tvary keramiky typické pre kultúry El Argar, Únětice

a Otomani-Füzesabony, prenášala návštevníkov už do počiatkov európskej staršej doby bronzovej. Medzi prevažne nezdobenými exponátmi vynikala keramika so špirálovitou ornamentikou, zastúpená nálezmi z pohrebísk v Nižnej Myšli a Polgári. Ďalej v apside boli rozmiestnené predmety dennej potreby súvisiace s výrobou textilu a spracovaním obilia, ktoré boli štandardnou súčasťou sídliskovej materiálnej kultúry. Na zvyšujúcu sa mobilitu obyvateľov poukazovali hlinené modely vozíkov, vrátane exemplára z bohatého detského hrobu 40 z Nižnej Myšle, a parohové postranné bočnice z karpatského priestoru.

Druhá miestnosť, venovaná metalurgii a diaľkovému obchodu ako kľúčovým katalyzátorom rozvoja vtedajšej spoločnosti, bola rozdelená na dve scénografické línie. Na pravej strane dominovali dynamické scény zobrazujúce mužské a ženské postavy pri konkrétnych pracovných činnostiach ako ťažba a drvenie medenej rudy, spracovanie kovov či pochovávanie zomrelých. Oproti boli vystavené archeologické nálezy, ktoré zobrazené scény priamo inšpirovali. Nachádzala sa medzi nimi kolekcia kamenných nástrojov a podložíek slúžiacich na primárne spracovanie rúd, odlievacie formy, taviace tégly so zvyškami kovu a hotové bronzové výrobky zo sídlisk Cabezo Redondo, El Argar, La Bastida, Peñalosa, Terlinques a i. Súbor dopĺňali inštalácie unikátnych hrobových inventárov kovolejárov z Nižnej Myšle, Laderas del Castillo a Los Cipreses. V kontexte rozvíjajúcej sa metalurgie pôsobili impozantne vystavené depoty bronzových a zlatých predmetov z nálezísk Teicha I-III v Nemecku a Tiszaladány v Maďarsku. V zadnej apsidálnej časti bola prezentácia završená výberom obchodných artiklov, ktoré tvorili protihodnotu k bronzovým predmetom – jantárové koráliky, zlaté či strieborné šperky, ktoré sa našli ako súčasť hrobových inventárov, depotov alebo na sídliskách v Maďarsku (Dévaványa, Encs, Jászdózsa, Szerencs, Tiszafüred), v Španielsku (Cabezo Redondo, El Argar, Los Cipreses, San Antón) a na Slovensku (Nižná Myšľa). Špecifikom argarskej kultúry sú výrobky zo slonoviny, medzi ktorými zaujal náramok z lokality San Antón a hrebeň zo sídliska Cabezo Redonda. Po tvarovej a materiálnej stránke rôznorodé nálezy spoločne podávali autentické svedectvo o technologickej vyspelosti a obchodných kontaktoch naprieč Európou v spoločnosti staršej doby bronzovej. Realistický zážitok umocňoval sprievodný zvukový aranžmán, ktorý verne napodobňoval zvuky ťažby rúd, odlievania a kovotepectva.

Zadná časť prvej miestnosti prezentujúca vznik prvých pravekých civilizácií so zameraním na hospodárstvo, tematicky doplnená artefaktmi a audiovizuálnymi prvkami. Foto: D. Oravkinová

Narastajúci význam vojenstva, elitárstva a prehlbovanie spoločensko-ekonomickej nerovnosti, príznačný pre záver staršej doby bronzovej, bol nosnou témou tretej, poslednej výstavnej miestnosti. Prejavoval sa nárastom počtu bronzových dýk, mečov, sekeromlatov a sekier, predovšetkým v záverečných fázach kultúry El Argar, únětickej kultúry a kultúry Otomani-Füzesabony

a predznamenal ich úpadok. Atmosféru dotvárala ideálna animovaná rekonštrukcia bojových scén, premietaná na širokouhlú, čiastočne priehľadnú sklenenú tabuľu v strede miestnosti. V ďalšej časti expozície zbrane, ako symbol mužskej moci, vystriedali cenné artefakty z farebných kovov, jantáru a fajansy, reprezentujúce ženský element. Spomedzi zaujímavejších exponátov možno uviesť napríklad strieborný diadém zachovaný priamo na lebke ženy z pohrebiska Gatas alebo diadém vyrobený zo strieborného plechu s celoplošnou tepanou výzdobou zo ženského hrobu z lokality Fuente Álamo. Z nášho prostredia tento jav ilustrovali výbavy bohatých hrobov „karpatských princezien“ z Nižnej Myše a z Encsu. V samotnom závere mali návštevníci príležitosť zblízka nazrieť na najzaujímavejšie predmety spomedzi kolekcie vystavovaných predmetov, menovite poklad z Nebry so solárnym kotúčom, diadém zo zlatého tepaného plechu z Caravaca de la Cruz a bronzový meč so zlatou rukoväťou z Guadalajary datovaných do kultúry El Argar a impozantný zlatý klobúk z obdobia okolo 1400 – 1300 p. n. l. z lokality Schifferstadt.

Kurátori spracovali nosnú tému aj do rovnomenného katalógu (López Padilla/Risch/Dáni 2024). Publikácia, vydaná v plnofarebnej úprave, má charakter zborníka a obsahuje úctyhodných 83 príspevkov. Na ich príprave sa autorsky podieľalo 76 odborníkov z vedecko-výskumných a múzejných inštitúcií z desiatich rôznych európskych krajín. Rozsahom kratšie, no úderné texty doplnené ilustráciami sú rozdelené do šiestich kapitol. Mapujú formovanie prvých elít na sklonku eneolitu, etablovanie novej sídliskovej štruktúry na začiatku staršej doby bronzovej, rozvoj spoločenskej nerovnosti, remeselnej výroby a obchodnej výmeny tovarov, doklady vojenstva a napokon zánik na prelome staršej a strednej doby bronzovej. Spomedzi početných slovenských nálezísk boli predstavené tri kľúčové lokality staršej doby bronzovej – pohrebisko a sídliska v Nižnej Myši, opevnené sídlisko v Spišskom Štvrtku a pohrebisko a sídlisko tellového charakteru vo Vrábľoch.

Súčasťou rozšíreného odborného programu bola medzinárodná konferencia „A new Bronze Age: The First States of Continental Europe“, ktorá sa konala v priestoroch múzea v dňoch 19. a 20. septembra. Prvý deň otvoril H. Meller (Das Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie, Halle) s otázkou, či je možné únětickú kultúru považovať za štát. Vo svojom príspevku zároveň zhrnul najnovšie výskumy múzea a informácie o staršej dobe bronzovej v strednom Nemecku. Archeogenetická V. Villalba (Max-Planck-Institut, Lipsko) priblížila aktuálny stav poznania o aDNA a migračné modely v dobe bronzovej na Pyrenejskom polostrove. Spoločensko-ekonomickú organizáciu kultúry El Argar podľa doterajších archeologických nálezov rekonštruovali v spoluautorskom príspevku R. Risch a S. Delgado (Universitat Autònoma de Barcelona). K. P. Fischl (BTK Régészeti Intézet, Budapešť) predstavila výsledky sídelnej archeológie v kontexte kultúry Otomani-Füzesabony, na čo plynule nadviazala E. Celdrán (Universitat Autònoma de Barcelona). Tá sa venovala architektúre súvekých sídlisk La Bastida a La Almoloya v juhovýchodnom Španielsku. Poobedný blok pokračoval príspevkami D. Oravkinovej (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra) a J. Dániho (Szegedi Tudományegyetem), ktorí postupne predstavili ďalšie dôležité náleziská, tentoraz v karpatskom priestore, menovite sídlisko v Spišskom Štvrtku a pohrebiská Encs a Polgár. Posledné príspevky dňa predniesli F. Contreras (Universidad de Granada) a E. Schimerová (Univerzita Hradec Králové), ktorí ozrejmili stav poznania ťažby medi a špecifiká technológie výroby bronzových

predmetov v kultúre El Argar a únětickej kultúre. Po ukončení prednáškového programu organizátori pozvali účastníkov na večernú prehliadku výstavy s kurátorským výkladom. Druhý deň konferencie začal príspevkom P. Buena (Universidad de Alcalá) a J. A. Solera (Museu de Belles Arts Gravina, Alicante) – odborných kurátorov úspešnej putovnej výstavy „Idols – Millennial Looks“ o pravekých plastikách. R. Garrido (Universidad Autónoma de Madrid) referoval o multidisciplinárnom výskume pohrebiska Humanejos, zásadného prameňa pre poznanie kultúry zvoncovitých pohárov v madridskom regióne. Najnovšie výsledky archeologických výskumov argarských lokalít v regióne Alicante zhrnuli pracovníci provinčného múzea a univerzity J. L. Padilla (Museo Arqueológico de Alicante) a J. Jover (Universidad de Alicante). Späť do kultúrno-chronologických reálií stredovýchodnej Európy vrátil účastníkov vďaka sumarizujúcej prednáške o pohrebisku v Nižnej Myši M. Jaeger (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). A. C. Sousa (Universidade de Lisboa) priblížila menej známu dobu bronzovú na území Portugalska. Na záver odznel príspevok autorského kolektívu G. Garcíu a V. Barciela (Universidad de Alicante), zameraný na výskum argarského sídliska Cabezo Redondo, známeho najmä vďaka bohatému depotu zlatých šperkov. Poobedný program posledného dňa obohatila exkurzia na výšinné sídlisko kultúry El Argar Laderas del Castillo, kde od roku 2013 prebieha výskum pod vedením J. A. López Padilla. Súčasťou exkurzie bola návšteva múzea v Callosa de Segura, kde možno medzi mnohými zaujímavými nálezmi z okolia mesta vidieť aj hlinenú plastikú býka z Laderas del Castillo, ktorá je charakteristická pre argarskú kultúru. Všetky príspevky boli nahrávané a pre záujemcov sú dostupné na webovej stránke múzea uvedenej v zdrojoch.

Účastníci konferencie a exkurzie na lokalite Laderas del Castillo.
Foto: E. Schimerová

Záverom je potrebné vyzdvihnúť kolektívne úsilie hlavných kurátorov a pracovníkov múzea pri realizácii organizačne a logisticky mimoriadne náročného výstavného projektu. Úspech sa dostavil nielen v hodnotnom tlačenom katalógu a v úspešných sprievodných podujatiach pre širokú verejnosť či odborníkov, ale predovšetkým v samotnej výstave, ktorú navštívilo viac ako 60000 návštevníkov. Inštalácia navyše získala prestížne ocenenie EXPONE 2024 v kategórii „Najlepší národný výstavný projekt“ a časopisom National Geographic bola nominovaná na cenu +History Awards v kategórii „Najlepšia výstava“. Zvolená forma prezentácie vybraných archeologických nálezov z počiatkov doby bronzovej zdôraznila výsledky dlhoročnej práce španielskych kolegov a zasadila ich do kontextu s menej známym stavom

poznania v strednej a východnej Európe. Vďaka tomu múzeum podporilo popularizáciu archeológie a posilnilo vzájomné kontakty, ktoré ponúkajú potenciál na rozšírenie spolupráce v budúcnosti.

Dominika Oravkinová – Peter Bednár

Literatúra:

Jimenez/Subías/Romero 2015 – G. Jimenez/S. Subías/M. Romero: The Archaeology of Bronze Age Iberia. Argaric Societies. New York – Oxford 2015.

López Padilla/Risch/Dáni 2024 – J. A. López Padilla/R. Risch/J. Dáni (eds.): Dinastías. Los Primeros Reinos de la Europa Prehistórica. Alicante 2024.

López Padilla et al. 2024 – J. A. López Padilla/F. J. Jover Maestre/R. E. Basso Rial/M. Pastor Quiles: An Argaric Tomb for a Carpathian 'Princess'? Cambridge Archaeological Journal 34/3, 2024, 495 – 510. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0959774324000027>.

Ďalšie zdroje:

<https://www.marqalicante.com/>

<http://www.marqalicante.com/Paginas/es/JORNADAS-INTERNACIONALES-DINASTIAS-P802-M1.html>

Medzinárodné aktivity

X. ročník LIMES DAY – z Rusoviec-Gerulaty do Carnunta

Limes Day je celodenné podujatie, ktorého desiaty ročník sa konal v sobotu 15. júna 2024 pod záštitou Slovenskej komisie UNESCO a v rámci Európskych dní archeológie. Podujatie vzniklo v rámci Interreg projektu Danube Limes Brand ešte v roku 2014. Jeho zámerom je športovo-náučné prepojenie významných rímskych lokalít na Dunaji zapísaných už od roku 2021 v zozname svetového dedičstva UNESCO – slovenskú Gerulatu a rakúske Carnuntum. Pre verejnosť ho pripravil Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave (MÚOP) v spolupráci s viacerými organizáciami ako Múzeum mesta Bratislava, Archeologický park Carnuntum, Hlavné mesto SR Bratislava, Bratislava Tourist Board, Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV, Archeologický ústav SAV, v. v. i., OZ Priatelia Bratislavy a Vodácke centrum.

Hranice Rímskej ríše, nazývané aj Limes Romanus, tvoril systém táborov légii, táborov pomocných jednotiek a strážnych veží, ktorý umožňoval mať pod kontrolou pohraničie. Na našom území tvorila hranicu medzi Rímom a „barbarským územím“ rieka Dunaj, preto je celkom prirodzené, že súčasťou podujatia sa stala aj plavba na Dunaji, a to pod názvom Danube Limes.

Program Limes Day 2024 zahŕňal komentované prehliadky, programy pre deti, ako aj možnosť cestovať medzi historickými lokalitami pomocou „Archeobusu“ alebo na bicykli v skupine Cyklolimes. Tento rok pribudla aj možnosť splavu po Dunaji. Pri príležitosti desiateho ročníka organizátori z MÚOP-u pripravili aj jedinečný korešpondenčný lístok Slovenskej pošty s výrezom z Peutingerovej mapy (originál je uložený v Rakúskej národnej knižnici vo Viedni), pôvodne rímskej vojenskej pochodovej mapy zo 4. storočia, zobrazujúci úsek od Carnunta po Brigetio s vyznačenou Gerulatom. Pre zberateľov je na lístku pečiatka prvého dňa s motívom odtlačku rímskeho sandálu XIII. légie Gemina

Martia Victrix z rímskej tegule pochádzajúcej z Rusoviec. Na nápad vydať korešpondenčný lístok prišiel pán Jaroslav Valentín z KFF 5160 Sandberg.

Záujemci mali voľbu si vybrať viaceré možnosti spoznávania rímskeho kultúrneho dedičstva. Neexistuje totiž žiadne pravidelné spojenie medzi Bratislavou a Petronell-Carnuntom. Tí, čo využili cestovanie „Archeobusom“, ktorý odchádzal ráno od bratislavskej Eurovey, mali možnosť vypočuť si zaujímavý výklad Vladimíra Turčana zo SNM-Archeologického múzea, ktorý účastníkov celý deň zásoboval zaujímavými poznatkami z dejín Rímskej ríše. Prvou zastávkou bola naša jediná lokalita nachádzajúca sa na území bývalej Rímskej provincie Horná Panónia, a to Gerulata, dnes je časť jej tábora prezentovaná v Múzeu antiky v Rusovciach. Kým Ladislav Mathédesz sprevádzal skupiny dospelých po novej expozícii, deti si mohli vyskúšať vzrušujúcu prácu archeológov odkrývaním replík nálezov v pieskovisku. V múzeu bola prezentovaná aj digitálna mobilná hra o Gerulate s názvom „Heritage Quest AR“, na ktorej participovala ako konzultantka Margaréta Musilová z MÚOP-u. Hra je virtuálnou dobrodružnou cestou do Rímskej ríše, kde majú hráči možnosť preskúmať každodenný život vo ville rustica neďaleko vojenského tábora Gerulata očami mladého Félix. Samotnú hru vyvinuli mladí nadšenci z OZ Impact Games.

Účastníci splavu Dunaja po hranici Rímskej ríše DANUBE LIMES. Splav štartoval v kúpeľnom mestečku Bad Deutsch Altenburg a končil v Karloveskej zátok. Foto: M. Musilová

Po návšteve Gerulaty sa skupina Archeobusu presunula do rakúskeho Carnunta, kde si pozreli samotný archeologický park, dva amfiteátre, Pohanskú bránu a Múzeum Carnuntinum v Bad Deutsch Altenburgu. Toto múzeum postavili dvaja najuznávanejší architekti neskorého Rakúsko-Uhorska: Friedrich Ohmann a August Kirstein a v roku 1904 ho osobne otvoril cisár František Jozef I. Postavené je v duchu historizmu v štýle rímskej vidieckej vily a jeho dizajn preberá typické architektonické prvky z rímskych provincií. V múzeu sú zhromaždené archeologické nálezy, ktoré sa našli na území v oblasti bývalého hlavného mesta Hornej Panónie Carnunta. Fascinujúcim faktom je, že múzeum je vedeckým pracoviskom a vo svojom depozite má vyše dva milióny zbierkových predmetov, čo ho robí najväčším múzeom s rímskou tematikou v Rakúsku.

V Carnunte sa stretli aj ďalšie dve skupiny, a to cyklisti, ktorí sa podujali na cyklotúru z Bratislavy do Carnunta cez Hainburg.

O Cyklolimes je vždy veľký záujem, pretože jej účastníci dostanú ako darček tričko s aktuálnym motívom, tentoraz to bola pečiatka s odtlačkom rímskeho sandálu. No a bonus navyše, majú vstup do Archeologického parku a múzea Carnuntinum zdarma.

Tretia skupina prišla do Bad Deutsch Altenburgu dvomi mikrobusedmi z Bratislavy. Pozreli si Múzeum Carnuntinum so slovensky hovoriacim sprievodcom a potom sa spustili na raftoch po Dunaji do Bratislavy. Vzhľadom na vysoký stav vody v Dunaji a silný prúd to bola dosť veľká odvaha, no všetci to zvládli aj s kvapkou adrenalínu. Našťastie absolvovali predtým inštruktáž od dvoch skúsených vodičiek, a to Niny a Michaely z Vodáckeho centra v Karlovej Vsi. Celé podujatie bolo spopagované aj Petrom Janovičkom z OZ Bratislavské rožky, ktorý informácie preložil aj do nemeckého a maďarského jazyka (<https://bratislavskerozky.sk/z-rusoviec-do-carnunta-po-stopach-antickeho-rima/>).

Na záver už niet čo dodať, snáď len to, že ľuďom sa podujatie páčilo a tešia sa na ďalší ročník.

Margaréta Musilová

Kosti pratura a história hovädzieho dobytká pod drobnohl'adom genetikov

V uplynulom roku sa Archeologickému ústavu SAV podarilo nadviazať mimoriadne zaujímavú spoluprácu s chorvátskymi a slovenskými genetikmi. Profesori Vlatka a Ino Čurik rozvíjajú odbor archeogenomiky na Agronomickej fakulte Záhrebskej univerzity a profesor Radovan Kasarda je renomovaným odborníkom na genetické zdroje a biodiverzitu hospodárskych zvierat na Ústave výživy a genomiky Fakulty agrobiológie a potravinových zdrojov SPU v Nitre. Lídri oboch vedeckých tímov navštívili na jar Nitru v sprievode významného archeozoológa prof. P. Miracle z University of Cambridge, aby predstavili nový interdisciplinárny projekt Bridging the Disciplinary Gap: Integrating Animal Genetics and Archaeology in Croatia (Gabridge), ktorého hlavným cieľom je rozšíriť a spresniť súčasné poznatky o domestikácii hovädzieho dobytká v Chorvátsku a v juhovýchodnej Európe. Prostredníctvom nástrojov archeogenomického výskumu, najmä moderných sekvenačných metód, chcú chorvátski vedci objasniť genetickú diverzitu populácií pôvodného voľne žijúceho pratura (*Bos primigenius*) a osvetliť procesy šírenia hovädzieho dobytká, do ktorej sa tur v domestikovanej forme (*Bos taurus*) dostal s prvými poľnohospodármi z Anatólie. Získané dáta z extra-hovanej archaickej DNA by vedci chceli prepojiť s výskumom pôvodu súčasných plemien dobytká.

V rámci cieľov prvého pracovného balíka strávili Chorváti veľa času návštevou vedeckých inštitúcií okolitých krajín na účely budovania spoluprác a tvorby kolekcie vzoriek kostrových pozostatkov pratura z najstarších archeologických nálezísk. Za slovenskú stranu sa podarilo do projektu zapojiť aj Prírodovedné múzeum SNM v Bratislave (dr. Ďurišová) a v roku 2024 sa podarilo získať spolu 20 vzoriek, napríklad z mezolitického sídliska v Seredi-Mačianskych vrškoch alebo z jaskyne Čertova pec pri Radošine. K vzácnym nálezom, ktorého skalnú kosť si Chorváti odniesli domov, patrí aj výnimočne zachovaná lebka pratura z výskumu E. Rejholca (60. roky 20. storočia) v rašelinisku pri Hroboňove (okr. Dunajská Streda). Vďaka projektu sa ju podarilo „znovuobjaviť“ v expozícii Poľnohospodárskeho múzea

v Nitre a vrátiť ju do zbierok Archeologického ústavu. Budúci rok bude podrobená analýze 14C v Poznani.

Je potešujúce, že medzinárodné aktivity projektu necielia len na odber vzoriek, ale snahou chorvátskych bádateľov je vznik dlhodobej spolupráce a dialógu medzi archeológmi a genetikmi. To, že doma sú v tomto smere na dobrej ceste, sme sa mali možnosť presvedčiť na prvom workshope s názvom Archaeology to genetics and back, ktorý zorganizovali 17. – 20. septembra na univerzite v Záhrebe. Stretnutia sa za slovenskú stranu zúčastnili okrem autorky príspevku aj R. Kasarda a N. Moravčíková z FAPZ SPU a ďalších 14 genetikov, archeológov a archeozoológov zo Slovenska, Chorvátska, Srbska, Rakúska, Talianska a Česka. Trojdňový nabitý program pozostával z prednášok venovaných princípom archeologického, archeozoologického a genetického výskumu a praktickým ukážkam. Diskutované boli vybrané publikácie, ale tiež terminológia a boli predstavené metódy, nakoľko práve ich vzájomné pochopenie je predpokladom dialógu a porozumenia v rámci projektu. Prínosná bola aj prax, najmä v nových genetických laboratóriách, kde si archeológovia a archeozoológovia vyskúšali jednoduchý postup extrakcie DNA z recentného živočíšneho materiálu.

Prvé stretnutie s chorvátskymi genetikmi prebehlo na pôde Archeologického ústavu SAV v Nitre. Foto: archív autorky

V súčasnosti sa analyzujú prvé vzorky kostí praturův zo Slovenska, pričom v roku 2025 rátame s ich rozšírením o nálezy najstarších domácich turov (neolit/eneolit). Do Záhrebu sa plánujeme vrátiť v roku 2025 na ďalší z plánovaných workshopov. Viac informácií o novom projekte a ďalších aktivitách možno získať na webovej stránke <https://angen.agr.hr/>.

Zahraničná cesta a tento príspevok boli podporené Agenciou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0044.

Zora Bielichová

KELEMANTIA 2024 – Letná škola klasickej archeológie v rímskom vojenskom tábore v Iži, pamiatke UNESCO

Študenti archeológie z Čiech, Maďarska a Slovenska sa aj tento rok stretli v areáli rímskeho vojenského tábora v Iži (pamiatka UNESCO), aby nadobudli nové zručnosti, vedomosti, skúsenosti a znalosti. Výskum viedol dr. Ján Rajtár (Archeologický ústav SAV) v spolupráci s doc. M. Daňovou (Katedra klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave). V priestore UNESCO pamiatky sme skúmali objekt kúpeľov, za hranicami tábora zas priekopu novo objaveného 11. tábora a opevnenie pobrežnej zóny JZ od pevnosti. Výskum trval od 1. júla do 10. augusta 2024. Každý turnus prebiehal 2 týždne a mal rôzne zameranie podľa odborníkov, ktorí sa k turnusu pripojili a viedli semináre, či predstavili vybranú problematiku formou prednášok. Postupne sa predstavili tieto témy a osobnosti:

dr. Jan Jílek (MUNI, Brno): Workshop o spracovaní kovov v dobe rímskej; Iupiter Optimus Maximus (prednáška).

dr. Petra Tušlová (CUNI, Praha): Výroba a dokumentácia rímskej keramiky (prednáška); Workshop zameraný na prezentáciu a interpretáciu keramiky z doby rímskej.

doc. Dávid Bártus (ELTE, Budapešť): Archeologický výskum v Brigetiu – predstavenie lokality, metodiky výskumu, aktuálnych nálezov.

doc. Lucia Nováková (TRUNI, Trnava): Rímska epigrafika. Workshop s rímskymi kamennými pamiatkami v Lapidáriu Podunajského múzea v Komárne (SK).

dr. Tomáš Kolon (TRUNI, Trnava): Terra sigillata – workshop zameraný na jej identifikáciu, dokumentáciu a spracovanie.

dr. Tibor Lieskovský (STU, Bratislava): Multidisciplinárny výskum v archeológii a príklady jeho využitia v Iži.

dr. Adam Gašpar (AÚ SAV, pobočka Košice): Valaliky – záchranný archeologický výskum.

Dokumentácia terry sigillaty počas letnej školy. Foto: M. Daňová

Súčasťou každého turnusu bola aj exkurzia do légiového tábora v Brigetiu a nedávno otvoreného návštevníckeho centra Brigetio Heritage Visitor Center v Komárome (HU).

Návšteva Lapidária Podunajského múzea v Komárne. Foto: M. Daňová

Študenti sa okrem práce v teréne a dokumentácie nálezových situácií podieľali aj na spracovaní archeologického materiálu (čistenie, dokumentácia, katalogizácia) a preplavovaní archeobotanických vzoriek z výskumu v Iži. Počas 6 týždňov intenzívnych aktivít vedenie výskumu podporili doktorandky AÚ SAV (P. Dragonidesová a A. Kalapáčová) a ako technická podpora výskumu sa zapojili aj študenti TRUNI (K. Boško, S. Tomaščík, K. M. Valúchová) a MUNI (P. Hlinka, T. Kirilová).

Realizácia letnej školy by nebola možná bez podpory Višegrádskeho fondu (prvé 2 turnusy), Obce Iža a Podunajského múzea v Komárne. Za organizáciu ďakujeme aj OZ Pro Archaeologia Classica.

Miroslava Daňová

Archeologický výskum a praktická výuka pod vodnou hladinou na ostrove Mljet

V termíne 13. – 26. 5. 2024 sa uskutočnil archeologický výskum neskororímskeho prístavu Polače na chorvátskom ostrove Mljet. Výskum viedol dr. Igor Miholjek (Hrvatski restauratorski zavod), ktorý od roku 2023 spolupracuje s bavorským združením na podporu archeológie pod vodou (DEGUWA) a v aktuálnom roku sa k tímu pripojili aj Archeologický ústav SAV, Midland

Slovenský tím na Mljete. Foto: archív M. Daňovej

Adventure a Katedra klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave, ktorá celú akciu za slovenskú stranu koordinovala. Súčasťou slovenského tímu boli aj potápajúci študenti klasickej archeológie Jakub Ondrášik a Samuel Tomaščík, pre ktorých to bol odborný krst. Zvládli ho veľmi dobre aj vďaka príprave v AKITO diving tíme, kde si robili základný výcvik.

Lokalita Poláče sa nachádza v západnej časti ostrova vyhlásenej za Národný park. Leží v hlbkej zátok, ideálnej na kotvenie v nepriaznivom počasi a je pomenovaná podľa neskororo-antického „paláca“, resp. miestodržiteľskej budovy, ktorá stojí dodnes v centre prístavu. Okrem nej sa v zátok zachovali aj torzá dvoch neskororo-antických kostolov a časť rímskych kúpeľov. Oblasť bola skúmaná len krátko v 70. rokoch 20. storočia, preto je aktuálny výskum veľmi dôležitý na doplnenie nových informácií o existencii a zániku neskororo-rímskeho a včasno-stredovekého osídlenia v oblasti.

Súčasťou výskumu bolo odkrývanie architektonických štruktúr v hĺbke 1,8 m až 4 m, hĺbenie sond pri prístavnom móle (hĺbka vody cca. 3 až 5 m) a, samozrejme, odborné spracovávanie archeologických nálezov, ktoré sme získali počas dvoch intenzívnych týždňov v teréne. Študenti sa zdokonalili v potápaní, vyskúšali si metódy odkrývania lokality v optimálnych podmienkach a dobrej viditeľnosti a zároveň sa oboznámili so spôsobom označovania a manipulácie materiálov z morského prostredia, ktorý si vyžaduje iné zaobchádzanie ako predmety z bežných výskumov.

Tento ročník bol premiérovým ročníkom našej spolupráce na tejto lokalite. Ďalší ročník je naplánovaný na máj 2025 a veríme, že sa ho zúčastní ešte viac študentov klasickej archeológie aj členov slovenského tímu pre výskum pod vodou.

Miroslava Daňová

Klasická archeológia na Trnavskej univerzite v roku 2024

Aktivity Katedry klasickej archeológie boli aj v roku 2024 mimoriadne pestré. Popri prednáškach a seminároch našich pedagógov sme na pôde Trnavskej univerzity privítali kolegov z iných inštitúcií, ktorí predstavili našim študentom svoj výskum. V rámci cyklu Forum Tyrnaviense prišla dr. Michaela Falátková

Účastníci exkurzie na aténskej Akropole. Foto: E. Hrnčiarik

(Univerzita Karlova v Prahe) a predstavila témy Digitalizace dronom v historických vedách: Nový úhel pohľadu a Digitalizace historických textů: Výzvy 21. stoloetí.

V dňoch 29. januára až 2. februára 2024 usporiadala doc. Lucia Nováková intenzívny vzdelávací kurz v rámci programu Erasmus + BIP (Blended Intensive Programme) s názvom Natura et cultura. Išlo o nový formát medzinárodného vzdelávania, ktorý spojil fyzickú mobilitu s virtuálnymi komponentami a umožnil študentom z Turecka, Rumunska a Slovinska navštíviť viaceré vzdelávacie a kultúrne inštitúcie na Slovensku. Obsah kurzu bol zameraný na vzťah človeka ku prírode v priebehu vekov, zdôrazňoval závislosť na prírodných zdrojoch a vplyv ľudských aktivít na životné prostredie.

V mesiaci apríl sa študenti a pedagógovia zúčastnili každoročnej exkurzie. V roku 2024 sme na základe hlasovania študentov vyrazili na exkurziu do Atén a na okruh Peloponézom. Počas intenzívneho programu, ktorý pripravil doc. E. Hrnčiarik, sme navštívili svätyne, sídliská, štadión, pohrebiská aj múzeá od Atén cez Delfy, Olympiu, Argu, Korintu až po Brauron.

Stretnutie doktorandov a školiteľov študijných programov archeológia a klasická archeológia zo Slovenska na pôde Trnavskej univerzity. Foto: L. Nováková

Počas roka sme realizovali záchranné výskumy na území mesta Trnavy, v Bielom Kostole a v areáli NKP Kaštieľa v Rusovciach a podieľali sme sa (spolu s J. Rajtárom z AÚ SAV) aj na výskume pre záchranné a dokumentačné účely rímskeho vojenského tábora v Iži, pamiatke UNESCO.

Samostatné miesto v našich aktivitách a výuke majú výskumy pod vodnou hladinou. Vo februári 2024 sme zorganizovali workshop zameraný na výskum rieky Hron, ktorého sa zúčastnili aj kolegovia z Pamiatkového úradu SR, Archeologického ústavu SAV, Midland Adventure a Katedry tvorby krajiny z Technickej univerzity vo Zvolene. Cieľom bolo spoločne nájsť tematické prieniky pre ďalšie výskumné kroky a obzrieť si spoločne perspektívne lokality. V máji 2024 sme sa zúčastnili výskumu neskororo-antického prístavu v meste Poláče na chorvátskom ostrove Mljet, ktorý vedie dr. I. Miholjek (Hrvatski Konzervatorski Zavod). Táto lokalita v plytkej vode s dobrou viditeľnosťou bola zároveň dobrou príležitosťou pre našich potápajúcich študentov, ktorí boli plnohodnotnými členmi výskumného tímu. Akcia sa uskutočnila v spolupráci s nemeckou spoločnosťou DEGUWA a zúčastnili sa na nej aj kolegovia z Archeologického ústavu SAV.

Archeologická prax bola doplnená o intenzívnu prácu s archeologickým materiálom pod vedením dr. T. Kolona a Letnú

školu archeológie v rímskom vojenskom tábore v Iži, ktorú sme priblížili v samostatnom príspevku aktuálneho Informátora. V spolupráci s Katedrou antropológie UK absolvovali naši poslucháči intenzívny antropológický kurz, počas ktorého analyzovali kostrové pozostatky z kostolného cintorína v okolí Baziliky sv. Mikuláša v Trnave. Doc. Erik Hrnčiarik spolu s bc. Jakubom Ondrášikom priblížili študentom využitie QGIS v archeológii na príklade záchranného archeologického výskumu na Námestí SNP v Trnave. Samostatný príspevok v tomto čísle Informátora je venovaný aj Archeoparku v Cíferi-Páci, ktorý bol pre verejnosť slávnostne otvorený v apríli 2024.

Súčasťou odborných krokov pracovníkov Katedry klasickej archeológie boli aj konferencie. Najdôležitejším momentom bola medzinárodná konferencia „Connecting People – Sharing Knowledge“, ktorú sme zorganizovali v septembri 2024, aby sme si pripomenuli pamiatku pani prof. K. Kuzmovej (viac v samostatnom príspevku). Boli sme aj spoluorganizátormi XIX. Protohistorickej konferencie Archeológia barbarov 2024, ktorá sa konala v Bratislave a hlavnými organizátormi Stretnutia českých a slovenských klasickej a rímsko-provinciálnych archeológov v Trnave. Naši študenti sa aktívne zapojili do realizácie konferencií a vďaka tomu mali možnosť zúčastniť sa zaujímavých prednášok európskych odborníkov so zameraním na rôznu problematiku.

Výsledky výskumov sme prezentovali aj v zahraničí. Medzi najvýznamnejšie z nich patrilo októbrový Limes kongres v gruzínskom Batumi, kde doc. M. Daňová (spolu s K. Daňovou a J. Rajtárom) prezentovala výsledky výskumu rímskeho mosta v Dunaji, a kongres EAA v Ríme, kde vystúpil prof. E. Droberjar. Prof. E. Droberjar sa zúčastnil aj konferencie „W poszukiwaniu genezy Słowian“ v Poľsku (Ostrów Lednicki) s referátom o Langobardoch a 30th EAA Annual meeting v Ríme, kde spolu s dr. K. Elschekom prezentoval výsledky projektu APVV „Elity doby rímskej u stredoeurópskych Svébov“. Doc. E. Hrnčiarik odprezentoval výsledky záchranných archeologických výskumov Hornej a Malženickej brány na každoročnom seminári Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja, ktorý sa konal 3. decembra 2024.

V novembri sa na katedre uskutočnilo stretnutie doktorandov a ich škopiteľov študijných programov archeológia a klasickej archeológia. Doktorandi z Nitry (AÚ SAV, UKF), Bratislavy (UK) a z Trnavy (TU) predstavili svoje práce. Ukázalo sa, že takéto stretnutia môžu byť pre všetkých obohacujúce a v nasledujúcom roku 2025 sa podobné stretnutie ponúkol zorganizovať Archeologický ústav SAV v Nitre. V tom istom mesiaci naša katedra hostila klasickej a rímsko-provinciálnych archeológov z Čiech, Moravy a zo Slovenska. Navzájom sme sa oboznámili s aktivitami, výskumami a projektami v uplynulom roku.

*Miroslava Daňová – Eduard Droberjar – Erik Hrnčiarik –
Tomáš Kolon – Lucia Nováková – Vladimír Varsík*

Prehľad záverečných prác s archeologickou tematikou v roku 2024

Redakcia Informátora – Revue slovenských archeológov aj tento rok pokračuje v sprístupňovaní prehľadu študentských záverečných prác, ktoré sa svojím obsahom dotýkajú archeológie. Dôvody, prečo sa redakcia k tomuto kroku minulý rok odhodlala,

bohužiaľ, stále pretrvávajú. Predkladaný zoznam záverečných prác si tak robí ambície byť pre čitateľa pomôckou na zorientovanie sa v aktuálne obhájených záverečných prácach. Bez väčšej námahy tak môže zistiť, ktoré výskumné témy sú jednotlivými univerzitnými pracoviskami preferované, nakoľko reflektujú bádanie v zahraničí a čo je ťažiskom ich odborného záujmu. Ďalšou, nemenej dôležitou príčinou je už dlho pozorovaný fakt, že do archeologického bádania výrazne zasahujú iné vedné disciplíny (platí to, samozrejme, aj naopak). Typicky archeologické témy sú tak už bežne predmetom záverečných prác aj na pracoviskách s prírodovedným, matematickým alebo výtvarným zameraním. Práve tieto práce dlhodobo unikali (a unikajú) pozornosti archeologickej obce. Predkladaný prehľad záverečných prác si kladie za cieľ tento stav aspoň čiastočne napraviť uvádzaním aj tých prác, ktoré nevznikli na pôde „typických“ archeologických pracovísk.

Nižšie zverejňujeme záverečné práce z roku 2024. Prehľad je rozdelený podľa jednotlivých pracovísk, na ktorých záverečné práce vznikli. Všetky sú zoradené abecedne podľa priezvisk aj s uvedením druhu záverečnej práce (bakalárska, diplomová, rigorózna, dizertačná).

Katedra archeológie a kultúrnej antropológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

- Jančušová, Marianna: Rekonštrukcia tzv. lužického kroja v mladšej dobe bronzovej na strednom a hornom Považí. Bakalárska práca. 2024.
- Mészárosová, Barbora: Poľnohospodárske náradie v neolite Slovenska. Diplomová práca. 2024.

Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

- Blahová, Stanislava: Každodenný život na hrade Hrušov. K možnostiam rekonštrukcie života na hrade z pohľadu archeologických prameňov a interdisciplinárnej spolupráce. Dizertačná práca. 2024.
- Bohušová, Kristína: Povodie Prúšanky a Kyjovky v mladšom praveku a včasnem stredoveku. Bakalárska práca. 2024.
- Černuško, Ivan: Odlišnosti v pochovávaní vybraných vekových skupín laténskej spoločnosti. Bakalárska práca. 2024.
- Drozdíková, Pavla: Vybrané aspekty keramiky púchovskej kultúry. Diplomová práca. 2024.
- Gál, Christján: Priestorové vzťahy na pohrebiskách staršej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku. Diplomová práca. 2024.
- Hudran, Daniel: Analýza a vyhodnotenie rastlinných makrozvyškov z lokality Jánovce-Machalovce, poloha Hradisko. Bakalárska práca. 2024.
- Jócsik, Kristián: Včasnostredoveké meče z územia dnešného Slovenska v kontexte európskej archeológie. Diplomová práca. 2024.
- Kasanová, Klaudia: Sídlné stratégie púchovskej kultúry. Diplomová práca. 2024.
- Kotianová, Lucia: Vývoj hračiek v ľudských dejinách: S čím sa hrávali deti v minulosti? Diplomová práca. 2024.
- Koval-Kočiš, Jakub: Archeozoologická analýza polykulturnej lokality Veľké Kostolany, poloha Za humnami/Vysielač. Bakalárska práca. 2024.

- Kramár, Andrej: Militária z územia strednej Európy ako odraz historických udalostí doby laténskej. Diplomová práca. 2024.
- Machaj, Marek: Rímske vojenské stavby na Slovensku ako súčasť kultúrneho dedičstva. Bakalárska práca. 2024.
- Matejovičová, Veronika: Konzumácia mlieka v pravku. Bakalárska práca. 2024.
- Miček, Daniel: Verejná prezentácia kultúrneho dedičstva prostredníctvom digitálnych médií. Dizertačná práca. 2024.
- Pardus, Boris: Pamiatky popráv a súdnych procesov na území vybraných miest východného Slovenska v období stredoveku a novoveku. Bakalárska práca. 2024.
- Pavlovič, Bernard: Typy evidencií archeologických artefaktov v inštitúciách. Porovnanie, analýza, a možnosti tvorby jednotnej databázy. Dizertačná práca. 2024.
- Pavúk, Patrik: Zoomorfná symbolika doby bronzovej na Slovensku. Bakalárska práca. 2024.
- Śmigielka, Urszula Mariola: Burial ritual of the Lusatian culture in Slovakia in comparison with neighboring cultural-geographic regions along the Carpathian Arc during the Bronze and Early Iron Age. Dizertačná práca. 2024.
- Tujvelová, Lenka: Archeozoologická analýza zvieracích kostí z vrcholnostredovekej dediny v Nemčiciach, okr. Topoľčany. Diplomová práca. 2024.

Katedra klasickej archeológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave

- Andrej, Dominik: Včelárstvo antickej Itálie a Sicílie. Bakalárska práca. 2024.
- Buraľová, Júlia: Náhrobky pre psov v antike. Bakalárska práca. 2024.
- Farulová, Pavlína: Studne a fontány v gréckom vázovom maliarstve. Bakalárska práca. 2024.
- Macháčiková, Veronika: Špargľa v dobe rímskej. Využitie, ikonografia a archeologický materiál. Bakalárska práca. 2024.
- Melová, Patrícia: Rímske kotvy. Bakalárska práca. 2024.
- Ondrášik, Jakub: Minojské prístavy na Kréte. Bakalárska práca. 2024.
- Pilch, Kristián: Inšpiračné zdroje tzv. neoattickej sochárskej školy. Diplomová práca. 2024.
- Považan, Ján: Busta cisára Caracalu zo zbierky Evanjelického lýcea v Bratislave. Bakalárska práca. 2024.
- Šebóková, Kristína: Bojové športy v antike. Diplomová práca. 2024.
- Zajac, Matej: Zemetrasenia v Anatólii (helenistické obdobie – doba rímska). Bakalárska práca. 2024.

Ústav geodézie, kartografie a geografických informačných systémov Fakulty baníctva, ekológie, riadenia a geotechnológií Technickej univerzity v Košiciach

- Gula, Henrich: Geodetická dokumentácia archeologického výskumu. Diplomová práca. 2024.

Katedra architektúry Stavebnej fakulty Slovenskej technickej univerzity v Bratislave

- Vicianová, Tereza: Archeologické múzeum Neštich, Sv. Jur. Bakalárska práca. 2024.

Ústav architektúry občianskych budov Fakulty architektúry a dizajnu Slovenskej technickej univerzity v Bratislave

- Hantabalová, Mária: Objekt vybavenosti v areáli Kasární pod Zoborom, Nitra. Diplomová práca. 2024.

Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica

- Cesnak, Martin: Podoba keltskej spoločnosti v stredo-západnej Európe na podklade písomných a archeologických prameňov. Bakalárska práca. 2024.

Jubileá

90 rokov

prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc.; PhDr. Darina Bialeková, CSc.; PhDr. Zoja Benkovský-Pivovarová

80 rokov

Mgr. Jozef Moravčík; PhDr. Priska Ratimorská; PhDr. Beata Egyházy-Jurovská

75 rokov

prof. Jozef Bujna, CSc.; PhDr. Gabriel Nevizánsky, CSc.

70 rokov

doc. PhDr. Lubomíra Kaminská, DrSc.; PhDr. Ján Rajtár, CSc.; PhDr. Ján Chovanec, PhD.; doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc.; PhDr. Jozef Labuda, CSc.; prof. RNDr. Mária Vondráková, CSc.

Jubilantom srdečne blahoželáme a prajeme veľa zdravia, osobnej pohody a úspechov do ďalších rokov!

Jubileum Mgr. Jozefa Moravčíka

V januári tohto roku oslávil vzácne životné jubileum Mgr. Jozef Moravčík (nar. 24. 1. 1944). Celý jeho pracovný a v mnohom aj osobný život je spojený s pôsobením v Považskom múzeu

v Žiline, kde sa významne zaslúžil o poznanie pravekého a včasnohistorického osídlenia územia severozápadného Slovenska, mesta Žiliny a jeho okolia.

Jubilant sa narodil v Močenku neďaleko Nitry. Strednú školu absolvoval na Všeobecno-vzdelávacej škole v Šali v rokoch 1958 – 1962. Svoj hlboký záujem o históriu uplatnil pri štúdiu na Katedre archeológie, dejín umenia a národopisu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v rokoch 1962 – 1967.

Ešte pred ukončením vysokoškolského štúdia nastúpil ako odborný pracovník do Považského múzea a galérie v Žiline, kde pracoval až do roku 2007, teda viac ako štyridsať rokov. V tom čase v múzeu pôsobil aj archeológ PhDr. A. Petrovský-Šichman. Rád však spomína aj na spoluprácu s Ondrejom Šedom, ktorý pôsobil ako jeho kolega v múzeu tri roky.

J. Moravčík bol niekoľko funkčných období členom výboru Slovenskej archeologickej spoločnosti pri Archeologickom ústave SAV Nitra a dve volebné obdobia bol členom Archeologickej rady, odborného poradného orgánu pri Ministerstve kultúry SR, sekcie kultúrneho dedičstva. Taktiež bol členom Zboru Žilincov a predseda jeho Sekcie histórie.

O prínose práce J. Moravčíka svedčí množstvo významných ocenení. V roku 1999 získal cenu časopisu Pamiatky a múzeá v kategórii Objav – nález – akvizícia za komplexný prieskum hradiska Jasenica-Hôrka a záchranu vzácnych nálezov do zbierok múzea (1999), udelený mu bol aj Pamätný list za rozvoj historiografie a archeológie v Žiline (2001). Zväz múzeí na Slovensku mu udelil medailu za rozvoj slovenského múzejníctva pri príležitosti životného jubilea (2005). Je držiteľom bronzovej plakety Archeologického ústavu v kategórii Spolupracovník Archeologického ústavu SAV Nitra (2014). V roku 2019 bola J. Moravčíkovi udelená Ministerstvom kultúry cena Andreja Kmeťa za celoživotný prínos k ochrane a uchovaniu archeologického kultúrneho dedičstva v rámci múzejníctva. Krásnym ocenením je aj tohoročná cena „Čestné občianstvo mesta Žilina“ za rok 2024, ktorú si za svoj celoživotný prínos k rozvoju vo vede a šírení dobrého mena mesta prevzal jubilant z rúk primátora Petra Fiabáneho.

Jozef Moravčík realizoval množstvo terénnych výskumov a prieskumov v zbernej oblasti múzea na severozápadnom Slovensku. Pre ich veľké množstvo možno spomenúť aspoň niektoré. Na výskume obetiska ľudu púchovskej kultúry v Prosnom (okr. Považská Bystrica) spolupracoval aj so svojím predchodcom A. Petrovským-Šichmanom (1966). Viac ako 100 žiarových hrobov s množstvom nálezov objavil počas výskumu veľkého lužického popolnicového pohrebiska v Púchove-Pod Lachovcom (1969 – 1971). Realizoval tiež záchranný výskum centrálného hradiska Veľký vrch pri Divinke v spolupráci s PhDr. Karolom Pietom, DrSc. (1972 – 1973). Z ďalších možno spomenúť záchranné výskumy na staroslovanskom sídlisku v Žiline na Frambore (1974), či v Žiline-Závodí, kde v polohách Pod Vinicou a Pod Skalkou preskúmal sídliská lužickej a púchovskej kultúry (1976 – 1978). Uskutočnil aj výskum výšinného sídliska púchovskej kultúry v Rajeckých Tepliciach v polohe Skalky (1977 – 1978). K jeho najobľúbenejším patrili vykopávky vo Varíne. Pracoval tu na výskume hutníckych zariadení zo staršej doby rímskej a stredovekej dechtárne z 12. – 13. storočia (1982 – 1984). V nasledujúcich rokoch realizoval výskumy predovšetkým v Žiline. Objav dovtedy neznámej murovanej stavby – pohrebnej Kaplnky Božieho Tela pri Kostole sv. Štefana Kráľa v Žiline na Dolných

Rudinách z konca 14. storočia patrí k unikátnym (1995). V tom istom roku objavil pri vykopávkach v centre Mariánskeho námestia v Žiline jeden sídliskový objekt pred sochou Immaculaty, datovaný keramikou do 13. storočia. Okrem toho objavil aj ďalšie tri murované a päť drevených objektov z 13. – 18. storočia. Vykopávky realizoval tiež v interiéri Kostola sv. Štefana Kráľa (2000) a objavil starší sakrálny objekt pri Farskom kostole Najsvätejšej Trojice v Žiline, ktorý posunul datovanie staršej sakrálnej stavby do polovice 13. storočia (2000 – 2001).

Výsledky svojej práce publikoval vo Vlastivedných zborníkoch Považia, v periodiku Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku, či vo viacerých monografiách obcí a miest. Podieľal sa tiež na vzniku publikácií venovaných dejinám Žiliny. Pravidelne prispieval do periodík Cieľ, Žilinský večerník a Obzor. Bol autorom mnohých expozícií a putovných výstav. Výsledkom početných systematických výskumov, prieskumov a jubilentovho nadšenia bola napríklad expozícia „Pravek severozápadného Slovenska“ inštalovaná v Budatínskom hrade, či „Dejiny hradu Strečno“, inštalovaná na hrade Strečno. Spolu s Karolom Pietom vytvoril expozíciu venovanú púchovskej kultúre v Župnom dome v Púchove.

Počas svojho pôsobenia získal pre regionálnu archeológiu mnohých nadšencov a dobrovoľných spolupracovníkov. Viedol archeologické krúžky pri Dome kultúry v Púchove (1972 – 1998) a v Považskej Bystrici pri miestnom odbore Matice slovenskej (1992 – 2002). Akvizičnou činnosťou získal do zbierok múzea množstvo nálezov. Počas svojho pôsobenia odprezentoval množstvo prednášok na základných školách a gymnáziách. S potešením však konštatujeme, že jubilant doteraz aktívne prednáša o najstarších dejinách mesta Žiliny a jeho okolia.

Pri príležitosti tohto významného životného jubilea, nášmu drahému kolegovi Mgr. Jozefovi Moravčíkovi úprimne ďakujeme za jeho obetavú a záslužnú prácu, cenné odborné rady a vzácne priateľstvo. Do ďalších rokov mu prajeme pevné zdravie, veľa životného optimizmu a spokojnosti.

Andrea Slaná

K jubileu Jozefa Bujna

Keď sa vrátim v spomienkach do minulosti, nachádzam v nich láskavého človeka, ktorý bol mojím učiteľom... Jozef Bujna, osobnosť, ktorá vychovala celú generáciu slovenských archeológov. Jozef Bujna, osobnosť oddaná archeológii, Keltom, dôkladnosti a logike.

Pán profesor Bujna v týchto dňoch oslávil svoje životné jubileum a touto formou by som mu chcela zablahoželať a napísať o ňom pár slov. Kedysi sa mi zdôveril, že po ukončení vysokoškolského štúdia a nástupe na pracovisko v Archeologickom ústave v Nitre sa chcel venovať problematike doby rímskej. Ako to býva, prax niekedy skonfrontuje naše očakávania a my prijímame výzvy, s akými sme nepočítali. Mladšia doba železná bola na začiatku kariéry Jozefa Bujnu obdobím, v ktorom bádanie slovenskej archeológie zápasilo s mnohými otázkami a odpovede na ne začal hľadať práve Jozef Bujna. Archeológia doby laténskej na Slovensku tak nasledujúce roky vďaka jeho oddanej práci dosahovala úroveň, ktorá získala medzinárodný rešpekt a ovplyvnila vnímanie vývoja keltského osídlenia v stredoeurópskom priestore. Zavedenie chronologického systému do

doby laténskej a v rámci nej veľmi podrobná analýza materiálnej kultúry z hrobov z keltských plochých pohrebísk je len jedným z mnohých prínosov vedeckej práce Jozefa Bujnu. Jozef Bujna bol vedúcim mnohých archeologických výskumov a bolo šťastím, že medzi ne patrili aj výskumy laténskych pohrebísk v Bučanoch, Dubníku, či Malých Kosihách. Precíznosť, tak vlastná jeho povahe, viedla k ich veľmi dôkladnému preskúmaniu a dokumentácii a následnému spracovaniu v štúdiách, s ktorými sa pre logickú štruktúru, prehľadnosť, podrobnosť a kvalitu grafických príloh pracuje výnimočne dobre a aj po troch desaťročiach ich môžeme vnímať ako nadčasové.

Keď si vytvoríme osobný vzťah k predmetu nášho vedeckého bádania, húževnatosťou vieme dosiahnuť výsledky, ktoré prispievajú nielen vede, ale naplnia dušu spokojnosťou. Vždy rada spomínam, ako sa pánovi profesorovi rozžiarili oči, keď sa mohol s niekým rozprávať o pohyboch keltských skupín zo západu na východ, z juhu na sever a čo je toho dokladom. Kelti boli láskou Jozefa Bujnu a zostali ňou aj potom, keď prišla ponuka z Univerzity Konštantína Filozofa. Ukázalo sa však, že začala nová životná etapa.

Iste je nás absolventov archeológie v Nitre veľká väčšina takých, ktorí sme vnímali pána profesora Bujnu ako prísneho učiteľa, no so silným zmyslom pre objektívnosť, a možno sme si až po rokoch, čo sme odišli do pracovného života, naplno uvedomili mieru jeho oddanosti k nám, jeho študentom. Uvedomili si, že stretnúť ľudí s takým intelektom, osobnou statočnosťou, autenticnosťou a zmyslom pre humor je vzácnosť. Ja som pánovi profesorovi vďačná za jeho nekonečnú trpezlivosť s čítaním textov mojej diplomovej i dizertačnej práce (všetko, čo písal pred piatimi rokmi Martin Furman o opravách štylizácií viet zelenou alebo červenou, ale aj oranžovou farbou, je pravda), za povzbudenie k vytrvalosti, za jeho úprimnú radosť z mojich úspechov.

My, absolventi z Nitry, Vám, pán profesor, zo srdca želáme veľa zdravia, šťastia, síl, spokojnosti a veľa dôvodov pre úsmev, radosť a životnú pohodu.

Gabika Brezňanová

Doc. PhDr. Ľubomíra Kaminská, DrSc. jubiluje

Dňa 1. apríla 2024 oslávila doc. PhDr. Ľubomíra Kaminská, DrSc. významné životné jubileum. S Ľubomírou Kaminskou som sa osobne zoznámil pri svojom nástupe do Archeologického ústavu SAV v auguste roku 2002, keď som začínal svoju archeologickú kariéru. Medzi moje prvé osobné pracovné skúsenosti patrili práve výskumy s Ľubomírou Kaminskou. V tom čase prebiehala výstavba priemyselného parku v Kechneci a tam som mal možnosť podieľať sa na viacerých záchranných výskumoch ako začínajúci archeológ.

Ľubomíra Kaminská sa narodila 1. apríla 1954 v Úbreží (okr. Sobrance). Po absolvovaní miestnej základnej deväťročnej školy nastúpila na strednú všeobecnovzdelávaciu školu v Sobranciach, kde v roku 1972 aj zmaturovala. V roku 1973 nastúpila na vysokoškolské štúdiá na katedru všeobecných dejín a archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Tento ročník absolventov patrí k najpočetnejšiemu a najúspešnejšiemu ročníku slovenských archeológov, ktorí vo svojom odbore našli široké uplatnenie. V roku 1978 úspešne ukončila vysokoškolské štúdiá a ešte v tom istom roku nastúpila na krátku dobu na pozíciu odbornej pracovníčky do Okresného vlastivedného múzea v Trebišove. Počas tohto pôsobenia realizovala archeologický výskum románskej sakrálnej stavby a ranostredovekého cintorína v Trebišove. Už o rok na to bola prijatá na Archeologický ústav SAV Nitra na vtedajšie Výskumné pracovné stredisko v Košiciach (dnes Oddelenie pre výskum východného Slovenska), kde pôsobí dodnes ako vedúca vedecká pracovníčka. Tu sa po svojom nástupe ako nádejná vedkyňa postupne vypracovala na poprednú slovenskú a európsku archeologičku. Titul PhDr. v odbore archeológia získala v roku 1980 na Filozofickej fakulte Univerzity Jana Evangelistu Purkyně v Brne (od roku 1990 Masarykova univerzita). Kandidátsku prácu (CSc.) na tému *Význam surovínovej základne pre mladopaleolitickú spoločnosť vo východokarpatskom priestore* obhájila v roku 1989 na Archeologickom ústave Slovenskej akadémie vied v Nitre. V roku 2008 sa úspešne habilitovala (doc.) v odbore archeológia na Filozofickej

fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a v roku 2016 získala najvyššiu vedeckú hodnosť DrSc. na SAV. Medzi rokmi 2019 až 2024 bola poverená vedením košického oddelenia AÚ SAV.

Počas svojej kariéry absolvovala viacero zahraničných študijných pobytov. Takými boli v začiatkoch jej kariéry dvojtyždenné pobyty v roku 1990 v Institut de Paléontologie Humaine v Paríži a v Institut archeologii RAV v Petrohrade. Neskôr v rokoch 1992 a 1999 sa v rámci DAAD zúčastnila dvojmesačného pobytu v Nemecku na Univerzite v Norimbergu – Erlangene a v roku 1995 absolvovala mesiac na Rakúskej akadémii vied vo Viedni. V rokoch 1998, 2000, 2003, 2004 a 2008 bola na krátkodobých študijných pobytach v Institute Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego v Krakove, v Institute Archeologii i Etnologii PAN v Poznani a v rokoch 2004 a 2005 na Archeologickom ústave AV ČR v Prahe a Brne v Českej republike.

Okrem vedeckej práce sa pani docentka od roku 2004 venovala aj pedagogickej činnosti. Jej prvým pôsobiskom v tomto smere bola košická Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, kde prednášala predmet *Dejiny pravku* pre odbor učiteľstvo akademických predmetov – dejepis. Medzi rokmi 2006 a 2011 pôsobila aj na Katedre archeológie a klasickej archeológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Študentom približovala najnovšie bádanie cyklom prednášok na tému *Paleolit a mezolit*. Od roku 2009 do roku 2024 pôsobila na katedre histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach ako univerzitná pedagogička, kde vyučovala *Dejiny slovenského pravku a včasnej doby dejinnej*.

Vďaka svojej systematickej a cielavedomej práci sa postupne stala jednou z najvýznamnejších odborníčok na najstaršie obdobie ľudských dejín. Počas svojej kariéry absolvovala celý rad archeologických výskumov, či už záchranných, alebo výskumov na vedecké účely. Vo svojom výskume sa zameriava na dobu kamennú, predovšetkým však na obdobie paleolitu na Slovensku. Postupom času prevzala štafetu po dvoch významných slovenských archeológoch, PhDr. Ladislavovi Báneszovi, DrSc. a PhDr. Jurajovi Bártovi, CSc., ktorí patrili k prvej generácii slovenských bádateľov venujúcich sa staršej a strednej dobe kamennej. Odhliadnuc od jej spomínaných prvých vykopávk, ktoré viedli ešte v Trebišove, boli jej následné systematické prieskumy a výskumy zamerané najmä na obdobie paleolitu, a to nielen na východe našej krajiny, ale na celom území Slovenska.

V rokoch 1987 – 1992 a 1995 uskutočnila výskum na travertínovej kope Skalka pri obci Hôrka-Ondrej a v roku 2000 v Nižnom Hrabovci. Z ďalších terénnych aktivít možno spomenúť jej výskumy na lokalitách v Hrčeli (1982, 1983, 1985), Háji-Slaninovej jaskyni (1986), Nemšovej (1996, 1997), Banke (1997), Cejkove (2001), Plaveckom Mikuláši (2002), Trenčianskej Turnej (2007), Trenčianskych Tepliciach (2009), Seni (2016) a ďalších.

Pováčšine záchranné alebo investičné výskumy z iných, najmä mladších období, viedli v rokoch 1980, 2000, 2005, 2012 v Košiciach, v roku 1994 v Ižkovciach a v roku 1998 v Čičarovciach a Ruskej. Okrem materiálu získaného vlastnou terénnou činnosťou sa venovala aj spracovaniu nálezových súborov zo starších výskumov J. Bártu z lokalít Nitra I – Čermán, Nitra III, Bojnica I – Prepoštská jaskyňa a Bojnica III – Hradná priekopa.

Svoje výsledky nálezite publikovala nielen vo forme monografií, v rôznych domácich i zahraničných vedeckých časopisoch, zborníkoch a iných periodikách, ale rovnako ich prezentovala aj na viacerých medzinárodných konferenciách. Na výskumoch a pri spracovaní výsledkov z nich spolupracovala s odborníkmi

zo Slovenska, Čiech, Poľska, Maďarska, Francúzska, Španielska, Veľkej Británie, Austrálie, či Kanady. Výsledky výskumov z lokalít ako Čičarovce-Veľká moľva, Hôrka-Ondrej, Hrčel – Pivničky, Plavecký Mikuláš – jaskyňa Dzeravá skala, Bojnica I – Prepoštská jaskyňa, Bojnica III – Hradná priekopa, Nitra I – Čermán spracovala monograficky. Medzi jej najvýznamnejšie práce patrí súborné syntetické dielo vydané v edícii *Staré Slovensko 2* – STASLO, kde veľmi podrobne zhrnula dovtedajšie výsledky o vývoji paleolitu a mezolitu na území Slovenska zasadeného do širšieho stredo-európskeho kontextu. Predstavuje veľmi významný a potrebný zdroj poznatkov z tohto obdobia nielen pre odbornú, ale aj širokú verejnosť. V roku 2018 jej vyšla vysokoškolská publikácia *Dejiny pravku a včasnej doby historickú*, kde prehľadne a v kontexte najnovších poznatkov zhrnula vývoj na území Slovenska od staršej doby kamennej po príchod prvých Slovanov.

Spočiatku bola spoluriešiteľkou a neskôr aj hlavnou riešiteľkou viacerých nielen domácich grantov VEGA, ale aj zahraničných projektov.

DOMÁCE PROJEKTY

Hlavná riešiteľka grantov VEGA:

2014 – 2016: 2/0006/14: *Vývoj osídlenia južnej časti Košickej kotliny v dobách kamenných (mladý paleolit – stredný neolit)*.

2011 – 2013: 2/0027/11: *Mobilita lovecko-zberačských kolektívov v paleolite a mezolite Slovenska na základe využívania kamenných surovín*.

2008 – 2010: 2/0029/08: *Sídlisková stratégia gravettienkej kultúry na Slovensku*.

2005 – 2007: 2/5052/25: *Štruktúra osídlenia mikroregiónu Trenčín v strednom a mladom paleolite*.

2001 – 2003: 2/1073/21: *Počiatky mladopaleolitickej civilizácie v strednej Európe (osobitosť kultúrnej adaptácie Homo sapiens sapiens v klimatických podmienkach periglaciálneho pásma na území Slovenska)*.

Spoluriešiteľka grantov VEGA

2022 – 2025: 2/0056/22: *Stratégia osídlenia východného Slovenska v kontexte pravkeho vývoja severného Potisia*.

2018 – 2021: 2/0084/18: *Vývoj a premeny sídliskových štruktúr horného Potisia v pravku a v rannej dobe dejinnej*.

2015 – 2017: 2/0030/15: *Štruktúra a determinanty osídlenia východného Slovenska na pozadí prírodných, kultúrnych a spoločenských pomerov v období pravku až včasného stredoveku*.

2006 – 2008: 2/6125/26: *Postavenie Východoslovenskej nížiny v kontexte historického vývoja severného Potisia*.

2003 – 2005: 2/3175/25: *Štruktúra osídlenia a kultúrny vývoj prirodzených sídelných regiónov na východnom Slovensku*.

2000 – 2002: 2/7112/20: *Vplyv etnokultúrnych kontaktov na transformáciu kultúrneho prostredia severokarpatského priestoru*.

1995 – 1998: 95/5305/228: *Vývoj osídlenia na východnom Slovensku v pravku, včasnej dobe dejinnej a v stredoveku*.

PROJEKTY AÚ SAV NITRA

Projekt R-08/064: *Prieskum stredného Považia*.

PROJEKTY APVV:

Spoluriešiteľka projektu:

2021 – 2025: APVV-20-0521: *Význam zdrojov obsidiánu na Slovensku v období paleolitu až eneolitu*.

ZAHRANIČNÉ PROJEKTY

Hlavná riešiteľka grantov:

2007: „*The Trenčín area: Complex analysis of a Middle and Upper Paleolithic microregion in the Váh valley, Slovakia*“, *International Visegrad Fund, project 06704*.

2002: „*Dzeravá skala: Early Upper Palaeolithic in the Middle Danube Region*“, *podporený nadáciou The Leakey Foundation, USA*.

Spoluriešiteľka grantov:

2020 – 2023: *Cost Action „Intergrating Neandertal Legacy: From Past to Present“ (iNEAL) CA19141*

2015 – 2022: *projekt SFB 806 „Our way to Europe“*, hlavným riešiteľom bola Univerzita v Kolíne nad Rýnom, Nemecko.

2000 – 2001: *International Collaborative Research Grant #ICRG-36: „Neandertal and Early Modern Human Settlement System: Prehistoric Social Geography in Eastern Europe“*, podporený nadáciou Wenner-Gren Foundation, USA.

Doc. PhDr. Ľubomíra Kaminská, DrSc. bola a je členkou viacerých významných organizácií, inštitúcií a odborných komisií. V rokoch 1991 – 1997 bola súčasťou redakčnej rady časopisu Slovenská archeológia Nitra, v rokoch 1998 – 2021 bola súčasťou redakčného tímu časopisu Východoslovenský pravek Košice. Od roku 2000 je tiež členkou redakčnej rady maďarského časopisu Praehistoria Miskolc (International prehistory journal of the University of Miskolc) a od roku 1998 zastupuje Slovensko aj v medzinárodnej komisii pri UNESCO Union international des sciences préhistoriques et protohistoriques, Commission VIII, Paléolithique supérieur.

Pani docentka patrí k cieľavedomým, činorodým a výkonným slovenským vedcom v oblasti archeológie paleolitu, mezolitu a neolitu. Milá pani docentka, prajeme Vám najmä pevné zdravie, veľa spokojnosti, pracovného elánu a inšpirácie do ďalšej práce, aby sa Vám podarilo naplniť čo najviac odborných cieľov, ktoré ste si vytýčili.

Ad multos annos!

Rastislav Hreha

Ján Rajtár jubilujúci

Léta beží neúprosne každému a zvlášť tým, ktorí za sebou zanechávajú výrazne viditeľnú stopu. U nich ako by byly nastaveny nějaké záhadné zrychlující hodiny. To nepochybně platí i o PhDr. Jánovi Rajtárovi, CSc., rodákovi z Tesárskeho Mlyňana (narozen 4. 4. 1954) a vedoucímu vědeckému pracovníku Archeologického ústavu SAV v Nitre. Po celou dobu je jeho odborná kariéra spjata s tímto vědecko-výzkumným pracovištěm, kde byl rovněž dlouholetým vedoucím výzkumu římského kastelu v Iži. Tato národní kulturní památka a od roku 2021 zapsaná jako součást Hranice Římské říše – Dunajský Limes (západní část) v Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO vděčí za svůj prestižní společensko-kulturní status právě Jánovi Rajtárovi. Jubilant je vědecky, manažersky a společensky velmi úspěšným pracovníkem. Nebudu se zde zabývat výčtem jeho mnohačetných aktivit, to ostatně již bylo učiněno na jiných místech (Slovenská archeológia LXVII, 2019, č. 2) a dozajista bude rozvedeno v jiných souvislostech.

Ján Rajtár na Limes kongresu v Batumi v roce 2024. Foto: E. Droberjar

Intenzivní zájem a láska k archeologii doby římské vyprofilovaly z Jána osobnost s všestranným badatelským rozhledem o Římanech a Germánech. Základy jeho vědecké činnosti spočívají v systematickém poznávání a cílevědomém získávání archeologických pramenů, velmi dobré orientaci v terénu, citu pro aktuální potřeby našeho oboru a hlubokém teoretickém přehledu. To vše se začalo u jubilanta formovat zejména během jeho spolupráce s dr. T. Kolníkem a po dobu absolvování prestižního Humboldtova stipendia na mnichovské univerzitě (Ludwig-Maximilians-Universität München) u prof. G. Ulberta a v Římsko-germánské komisi Německého archeologického ústavu ve Frankfurtu nad Mohanem (Römisch-Germanische Kommission des DAI) u prof. S. von Schnurbeina.

Postupně se vypracoval na mezinárodně uznávaného odborníka pro dobu římskou, římsko-provinciální archeologii, Limes Romanus a římské vojenské zásahy do barbarika, římsko-germánské kontakty, římskou a germánskou materiální kulturu na středním Dunaji a severně od provincie Panonie. Pro Jána Rajtára je příznačná interdisciplinární spolupráce v mnoha oborech, tj. archeobotanika, archeozoologie, metalurgie, archeologie pod vodou, konzervace archeologických nálezů, architektura a ochrana antických památek. Během terénních výzkumů aplikoval různé moderní metody, zejména leteckou archeologii, geofyziku a detektorovou prospekci.

Rovněž je třeba zdůraznit jubilantovy široké mezinárodní aktivity. Zvláště pak dvě pracoviště jsou mu nejbližší, tj. Römisch-Germanische Kommission ve Frankfurtu a Archeologický ústav AV ČR v Brně. Nejen díky těmto dvěma intenzivním kontaktům se rozšiřují a zkvalitňují výsledky jeho výzkumných činností. Ján je také velmi aktivní účastník a brilantní diskutér na četných mezinárodních konferencích, zvláště pak na tzv. Grundproblemech (Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum) a Archeologii barbarů (Protohistorické konference), na Limes kongresech (International Congress of Roman Frontier Studies) a ROMEcu (Roman Military Equipment Conference).

Jubilant se zabývá rovněž různými nálezovými kategoriemi římských a germánských artefaktů. Neobyčejně citlivý a intenzivní přístup má k jedné z nich. Jsou to spony germánské a římské

provenience. Téma, ktoré je veľmi obľúbené i nižšie podepsanému autoru, jej posunulo medzi prední znalce šatových spínadel. Jeho prínos se prejavuje predovšetkým v publikovaní nových nálezů a rozpoznávaním málo známych technologických a výzdobných prvků, čemuž ovšem předchází důkladná konzervace přímo v režii oslavence.

Životní poslání a neutuchající elán o vše nové, co se v archeologii doby římské, a nejen v ní děje, posouvá Jána v jeho vlastní práci k novým tématům, čímž inspiruje četné kolegy. Mnohé náměty pak proměňuje do zajímavých a důležitých publikačních výstupů. Nacházejí ohlas na Slovensku a zejména v evropském kontextu, což jej může naplňovat uspokojením. Jubilant má ještě mnoho plánů a úkolů před sebou, z nichž nejdůležitější je vyhodnocení výsledků výzkumu dřevozemního tábora v Iži z doby markomanských válek, na jehož publikaci se těšíme. Proto bych chtěl milému Jánovi popřát do dalších let vše dobré v profesním i v osobním životě, nechť jej neopouští vášeň badatelská a touha po poznání.

Eduard Droberjar

70... už aj Jano Chovanec

Roky okolo nás preleteli... Ako som sa od Jana dozvedela, len nedávno sa na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave uskutočnilo spomienkové stretnutie archeológov po 50 rokoch od začiatku ich štúdií. V seminári vtedajšej Katedry všeobecných dejín a archeológie sa so svojou pani profesorkou Máriou Novotnou stretli niekdajší študenti ročníka 1973 – 1978. Jedným z nich bol aj Jano Chovanec. V tom roku 1973 prišiel do veľkej Bratislavy z konca Slovenska, z Trebišova. Naozaj z konca? Nie, nie je tomu tak, ba práve naopak. Veď práve tam, na začiatku Slovenska, slnko každý deň víta túto krajinu.

Jano sa už ako študent gymnázia zaujímal najmä o dejiny mesta a okolia, v tom čase založil aj klub histórie Arx Paris. Napriek prvým potulkám po oráčinách v okolí Trebišova, definitívny záujem o archeológiu prejavil až v auguste 1972. Vtedy do mesta prišiel mladý archeológ Michal Slivka s poverením skúmať záhady stredovekého vodného hradu Parič. Mišo Slivka si veľmi

rýchlo podmanil doslova celé mesto a stal sa idolom všetkých Trebišovčanov. Takto zaujal aj Jána Chovanca a ten mu čoskoro začal pomáhať ako brigádnik a technik na výskume.

PhDr. Ján Chovanec, PhD. sa narodil 26. 5. 1954 v Trebišove. V rodnom meste absolvoval gymnázium. Odbor archeológia študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V roku 1984 získal akademický titul PhDr., v roku 2003 vedecko-akademickú hodnosť PhD. V rokoch 1980 – 2016 pracoval ako archeológ a historik v múzeu v Trebišove, ktoré v priebehu rokov menilo svoj názov raz podľa zriaďovateľa, inokedy podľa aktuálnej politickej situácie na Slovensku, a neskôr aj podľa ľubovôle KSK v Košiciach.

Jano Chovanec robil najmä záchranné výskumy, ktoré finančne zaisťoval Archeologický ústav SAV. V Zemplínskom Hradišti to bolo tiszapolgárske a badenské sídlisko, ale aj slovanská osada Hiňov z 10. storočia (1985; 1994), na inej polohe v Hradišti zas sídlisko bukovohorskej kultúry (1987). Na významnom výšinnom sídlisku gávskej kultúry na Somotorskej hore okrem bohatého množstva keramických nádob, idolov, kadlubov a kamenných oválnych žarnovov zachránil aj v poradí IV. depot bronzových predmetov (1986). Na brehu rieky Bodrog pri Ladmovciach v tom čase objavil aj zvyšky pôvodného stredovekého kostola (1986). Na najnižšie položenom mieste Slovenska, v Kline nad Bodrogom, začal skúmať zrúcaninu ranogotického Kostola Zjavenia Pána z 13. storočia a na jeho stenách objavil aj stredoveké maľby (1988). V tokajskej oblasti v Malej Bare zas skúmal stredoveký románsko-gotický Kostol sv. Petra (1989 – 1990). Archeologicky odkryl aj zvyšky jednej z bášť opevneného renesančného kaštieľa zo 16. storočia v Borši, ktorý je rodom Františka II. Rákócziho (2001). V roku 2006 – 2007 sa robil archeologický výskum v starej časti Kostola Povýšenia sv. Kríža v Ruskej. Odkryli sa tam podstatné časti kamenných základov pôvodne tehlového kostola z 13. storočia s predstavanou vežou a kostolná krypta v priestore pod niekdajšou renesančnou kaplnkou. V presbytériu renesančnej časti terajšieho kostola sa zistili bohaté hroby zo 16. – 17. storočia, ktoré možno explicitne priradiť šľachtickému rodu Dobóvcov.

Výsledky svojich výskumov Ján Chovanec prezentoval na 55 výstavách na východnom Slovensku i v Maďarsku. Spomeniem len niektoré z tých archeologických: Kľúč od brány dávneveku (1983); Južný Zemplín v praveku a stredoveku (1987); Peniaze na území Česko-Slovenska (1990); Archeologické výskumy múzea 1985 – 1992 (1993); Archeologické pamiatky Trebišova (1994); Archeológovia na trase medzinárodného plynovodu (1995); A gótikától a habánokig – Od gotiky po habánov (1996 – 1997; Sárospatak, Trebišov, Hanušovce nad Topľou, Bardejov); Archeologické pamiatky Zemplína (1997); Hrad Parič, kláštor pavlínov a šľachtici z Perína (1997); Prvé tisícročie medzi Tisou a Hornádom (1998); Sedem miléníí Trebišova (2000); Tisícročia pred Kristom (2001); Gotické a renesančné kachliarske umenie v Karpatoch (2001); Monasterium Beatae Mariae Virginis de Terebes 1502 – 2002 (2002).

Ján Chovanec je autorom asi 70 odborných článkov rôzneho rozsahu o výsledkoch archeologických výskumov, o umení, numizmatike, kostoloch, hradoch, stredovekých, rakúsko-uhorských i slovenských dejinách v zborníkoch a časopisoch: Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques; Archaeologia historica; Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku; Archeológia na trase plynovodu; Archeológia v múzeách; Dejiny archeológie – Archeológia v Československu v rokoch 1918 – 1948; Gréckokatolícky kalendár; Historica

Carpatica; Kaštielske listy; Nálezy mincí na Slovensku; Pamiatky a múzeá; Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV; Východoslovenský pravek.

Asi 1000 článkov z oblasti archeológie, histórie, kultúry a športu publikoval v týchto novinách a časopisoch: Slovo Zemplína, Zemplénsi Szó, Náš Zemplín, Nový Zemplín, Zemplínsky reportér, Zemplín extra, Smena, Štart, Šport, Pravda, Východoslovenské noviny, SME, SME na Východe, Život, M Report, Zmena, Plus 7 dní. Štvrtina z nich je popularizačná z oblasti histórie a archeológie.

K samostatným publikáciám patrí: Hrad Parič v Trebišove (2001); Kostol Navštívenia blahoslavenej Panny Márie v Trebišove (2004); Mauzóleum grófa Júliusa Andrásyho v Trebišove (2005); Štefan Dobó – Herkules kresťanov (2010); Kaštieľ a múzeum v Trebišove (2013; 2021); Trebišov. Mariánske námestie – Andrásyovské mauzóleum (2013; 2014). Zostavil publikáciu Gotické a renesančné kachlice v Karpatoch (2005) a je štvrtinovým spoluautorom veľkej monografie Archeologické dedičstvo Zemplína – Pravek až včasný stredovek (2004). Pred dokončením je veľká publikácia Kachlice krásnych slohov.

Jano spolupracuje i s rozhlasom (Hrad Parič; Andrásyovci na východnom Slovensku; Krásny obesenec korunoval Sissi) a televíziou (Mestá a tváre – Trebišov; Andrásyovské mauzóleum v Trebišove; Dva hroby Štefana Dobóa).

Ján Chovanec sa stal členom Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV už ako študent v roku 1976. V roku 2003 ho prvý raz zvolili do Výboru a Predsedníctva SAS pri SAV a za člena redakčnej rady revue slovenských archeológov Informátor. Po „povinnej“ prestávke v rokoch 2012 – 2015 je teraz Jano vo vedení SAS už piate volebné obdobie.

Jano Chovanec svoje skvelé organizátorské schopnosti prejavil pri viacerých odborných podujatiach SAS pri SAV. V Trebišove bol garantom 9. stretnutia východoslovenských archeológov (2000), 17. stretnutia východoslovenských archeológov (2008) a 23. stretnutia východoslovenských archeológov (2014). Na juhovýchod Slovenska prvý raz dotiahol nielen Valné zhromaždenie SAS pri SAV a Zjazd slovenských archeológov, ale aj mnohých vážených kolegov z celého Slovenska (2006). Súčasťou podujatia bola aj exkurzia s výstupom na dôležité archeologické lokality na Somotorskej hore, na keltsko-dáckom a slovanskom hradisku v obci Zemplín, na hrade Veľký Kamenec, ale aj zostup do podzemia a hostina v tokajskej pivnici mecena Mikiho Varehu v Malej Trni. Mnohí účastníci na tieto podujatia dodnes s vďakou spomínajú.

Ján Chovanec v Trebišove organizoval aj medzinárodné archeologické kolokviá – Gotické a renesančné kachliarske umenie v Karpatoch (2001); Hlinené nádoby 1000 – 1700 (2006); Biela keramika 1000 – 1700 (2008); Kachlice krásnych slohov (2018). Tieto stretnutia bádateľov z viacerých európskych krajín boli už tradične spojené s exkurziami na Slovensku i v Maďarsku (Malá Trňa, Füzér, Sárospatak).

Jano spolupracuje s vedeckými ustanovizňami, najmä s Katedrou archeológie FF UK v Bratislave a s AÚ SAV v Nitre. V zahraničí je to Ужгородський національний університет – Інститут карпатознавства, Ужгород a MNM – Rákóczi múzeum Sárospatak.

Doktor Chovanec sa iniciatívne zapája aj do verejného života. Už pred rokom 1989 mal kontakty s iniciatívou Bratislava nahlas. V Trebišove presne na 17. novembra 1989 zorganizoval a viedol vystúpenie študentov zo všetkých stredných škôl v okrese. V roku

1997 sa stal členom občianskeho združenia Zachráňme kultúru v Bratislave.

V rokoch 1990 – 1994 a 2006 – 2010 bol nezávislým poslancom a členom Rady Mestského zastupiteľstva v Trebišove. Svoj vzťah k rodnému mestu v roku 2023 prejavil aj pootvorením verejnej celoslovenskej rozpravy a kritikou televízneho seriálu Iveta. Jeho ďalšie aktivity súvisia s oblasťou športu (bedminton, cyklistika, futbal, hokejbal). V roku 2012 ho Slovenský zväz bedmintonu vyznamenal za činnosť v bedmintonovom športe na Slovensku a v roku 2015 dostal ocenenie za činnosť v hokejbalovom športe na Slovensku.

Významné je aj jeho pôsobenie v Matici slovenskej. V období 1990 – 2000 a opäť od roku 2007 je predsedom trebišovského MO MS. Keď sa vysloví pomenovanie Uránový kráľ – Štefan Boleslav Roman, mnoho ľudí si spomína, kto to bol. Rodák z Veľkého Ruskova (1921) ako 16-ročný odišiel do Kanady. Stal sa veľkopodnikateľom, priemyselníkom a ekonómom, bol národovcom a verným gréckokatolíkom. V roku 1970 založil a bol predsedom Svetového kongresu Slovákov. Štefan Roman s Milanom Rastislavom Štefánikom sú vo svete považovaní za najvýznamnejšie slovenské osobnosti. Jano o ňom môže veľa rozprávať, veď to bol bratranec jeho babičky. Prednedávnom uplynulo 100 rokov od jeho narodenia. Keďže štátne inštitúcie na výročie akosi pozabudli, Jano nakoniec cez niektoré ministerstvá presadil vydanie pamätnej mince a poštovej známky, ktorej prvý deň vydania bol práve v Trebišove. S Maticou slovenskou k stému výročiu natočili film a vydali aj zborník. V Bratislave s Kanadskou obchodnou komorou vydal reprezentačnú publikáciu. V Martine i vo Veľkom Rusku sa odhalila Romanova busta. Týmto exkurzom len poukazujem aj na vlastenecké aktivity, ktorým sa venuje doktor Ján Chovanec.

Možnože som sa rozpísala až príliš. Napriek tomu je ešte veľa toho, čo doktor Ján Chovanec dokázal. Ako sám spomína, miestni náčelníci KSS, HZDS, SNS a Smeru boli len brzdou. Jana v Trebišove držalo domovské prostredie, teda vzťah k rodnému kraju a mestu. Chcel mu dať veľa... a aj dal. Pre nepravosť prostredia, v ktorom pôsobil, neurobil toho ešte viac. Množstvo práce spravil za iných, ktorí za to boli zbytočne platení. Je dôležité zdôrazniť, že archeológia bola od počiatku pre vedenie múzea niečím neprijateľným, nežiadúcim, nepotrebným. Každý úspech nášho jubilanta, a to v akejkoľvek oblasti, bol pre vedenie múzea skôr traumou. A tú si vedúci múzea dlhé roky liečili doslova psychickým týraním.

Po dlhodobom úsilí Jána Chovanca Okresný národný výbor v Trebišove v roku 1990 s podporou AÚ SAV zriadil Archeologické výskumné stredisko a Ján Chovanec sa stal jeho riaditeľom. Následne však dlhoročný vedúci múzea a predseda MsV KSS už v roku 1991 zákulisne presadil jeho zrušenie... V ponovembrových rokoch „demokracie“ PhDr. Ján Chovanec, PhD. ešte dvakrát vyhral výberové konanie, napriek tomu sa riaditeľom múzea nestal.

V závere jubilejného príspevku spomeniem ešte Janove významné zásluhy pri záchrane kultúrneho dedičstva Trebišova. Historický park v tomto meste je výrazným dokumentom spoločenskej a kultúrnej atmosféry minulých storočí. Nachádzajú sa v ňom všetky kultúrne pamiatky mesta. K najvzácnejším patrí pohrebňa kaplnka rodiny Andrásyovcov, v ktorej je pochovaný jeden z najvýznamnejších európskych politikov 19. storočia gróf Gyula Andrásy, ministerský predseda Uhorska a minister zahraničia Rakúsko-Uhorska. Spriaznenosť svojich predkov z 19.

storočia s rodinou Andrassyovcov Ján Chovanec dosvedčuje už vyše pol storočia. Dobrovoľne, v mimopracovnom čase a na vlastné náklady vyvíjal nevídané úsilie a boj za záchranu mauzólea, ktoré v deceniách na prelome 20. a 21. storočia poničil čas, a najmä vandali. Miesto posledného odpočinku Andrassyovskej rodiny – symbol historického i súčasného Trebišova – sa mu podarilo zachrániť a presadiť jeho obnovu.

Ján Chovanec bol v roku 2004 vyznamenaný Cenou primátora mesta Trebišov za historický výskum a činnosť pre mesto v oblasti kultúry a ochrany pamiatok. V roku 2004 ho Vláda Maďarskej republiky vyznamenala Medailou Istvána Schönvisnera za záchranu Mauzólea grófa Júliusa Andrassyho v Trebišove.

Ja ako pravnučka Gyulu Andrassyho, ale aj celá rodina, sme veľmi vďační doktorovi Jánovi Chovancovi. Jeho životná oddanosť ochraňovať a prezentovať pamiatku rodu Andrassy je ohromným príkladom odborníka a zároveň ľudskej duše. Bez neho by nebolo možné rekonštruovať a pamiatkovo obnoviť rodinnú hrobku v Trebišove, a ani slávnu sochu Gyulu Andrassyho pred Maďarským Parlamentom v Budapešti. Osobne som vďačná za to, že s ním môžem kedykoľvek konzultovať, ale aj za to, že práve ja som mohla napísať toto pozdravenie k jeho významnému životnému jubileu.

Zita Pallavicini

PhDr. Darina Bialeková, CSc. jubiluje

Darina Anna Bialeková sa narodila 6. júla 1934 v Štrbe (okr. Poprad). V Bratislave absolvovala štúdium archeológie a histórie na Filozofickej fakulte UK. Následne začala pracovať v Archeologickom ústave SAV v Nitre – v rokoch 1957 – 1997 ako riadna pracovníčka a potom ako emeritná pracovníčka v rokoch 1997 – 2005. Počas svojho odborného pôsobenia sa zameriavala na obdobie včasného stredoveku. V roku 1965 obhájila hodnotu CSc. a v roku 1966 získala titul PhDr. Prehľad jej činnosti bol už viackrát zverejnený pri rôznych výročiach jubilatky. Z tohto dôvodu chcem tu uviesť len kratší, reprezentatívny výber.

Jubilantka viedla mnohé archeologické prieskumy a výskumy na Slovensku. Vypracovala cca 200 nálezových správ, hlavne z výskumu hradiska Pobeďim a jeho okolia v rokoch 1959 – 1975, ako i z ďalších slovanských sídlisk a pohrebísk hlavne na juhozápadnom Slovensku. V Pobeďime úzko spolupracovala s predstavenstvom obce a občanmi, pričom tieto dobré kontakty udržuje s obyvateľmi do dnešných dní. V roku 2004 pozvali Pobeďimčania svoju pani Darinku na návštevu obce pri príležitosti jej okrúhlych narodenín, ako aj jubilea ňou realizovaného výskumu. V roku 2013 ju zástupcovia obce prišli pozdraviť do Nitry priamo na ústav.

S jej menom sa spájajú tiež začiatky interdisciplinárneho prístupu v archeológii. Z mnohých jej činností chcem uviesť napríklad projekt Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. – 13. storočia. Prvé dva diely tohto súborného diela vyšli v roku 1989 a 1992.

Dr. Bialeková zastávala dôležité funkcie v štruktúre Archeologického ústavu SAV a bola aj členkou rozmanitých nadnárodných vedeckých agentúr, komisií a inštitúcií. Z problematiky včasného stredoveku publikovala cca 300 publikačných jednotiek. Jej záber tém bol značne široký a rozmanitý. Veľa jej referátov odznelo (a neskôr bolo aj publikovaných) na mnohých podujatiach doma aj v zahraničí po celej Európe. Taktiež sa podieľala na organizovaní domácich i zahraničných konferencií, sympózií a svetových kongresov vrátane slavistických kongresov.

Ako redaktorka domácich aj zahraničných zborníkov, ako i viacerých archeologických periodík prispela k publikovaniu dôležitých archeologických štúdií. Dôležitým výsledkom jej aktivity je taktiež Zborník *Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert*. Bratislava 1996.

S jej menom je spojená jej činnosť v rámci Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV, kde pôsobila nielen ako jej predsedníčka v rokoch 1990 – 1996, ale tiež založila jej fórum, konkrétne Informátor SAS a aj Supplementum.

Počas svojho aktívneho života v rámci zahraničných pobytov navštívila viacero krajín, napr. Nemecko, ZSSR a dokonca sa podieľala na výskume Egyptologického ústavu pražskej Karlovej univerzity v Egypte.

Za svoju aktivitu získala mnohé ocenenia, napr. Čestné uznanie Prezídia ČSAV za podiel na príprave výstavy Veľká Morava 1964, Cenu Úradu Predsedníctva SAV za popularizáciu v roku 1981, Pamätnú medailu SNM za zásluhy o múzejníctvo v roku 1984, tiež Čestné uznanie a pamätnú medailu obce Pobeďim v roku 1999. V roku 1995 jej bola udelená strieborná plaketa Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách. V roku 2014 bolo Darine Bialekovej udelené ocenenie Významná osobnosť SAV.

O biografii a bibliografii oslávenkyne, vrátane jej ľudských kvalít, sú k dispozícii mnohé ďalšie a oveľa podrobnejšie podklady z predošlých rokov, napr. v Slovenskej archeológii 1999-2, v Zborníku na počesť Dariny Bialekovej z roku 2004, v Slovenskej archeológii z roku 2004, tiež v roku 2013 v Informátore SAS, potom napr. v Informátore SAS v roku 2014 a nedávno v Informátore SAS v roku 2019.

Ad multos annos!

Ivona Vlkolinská

Významné životné jubileum PhDr. Prisky Ratimorskej

V sobotu 3. augusta 2024 oslávila okrúhle životné jubileum – 80 rokov – PhDr. Priska Ratimorská (rodená Kolářová). Jubilantka svoje stredoškolské roky prežila v Komárne, odkiaľ jej kroky smerovali do Brna, kde študovala na Masarykovej univerzite odbor prehistória, neskôr na Univerzite Komenského získala titul PhDr. Jej profesionálna púť, ktorá zahŕňa tri desaťročia práce v Podunajskom múzeu v Komárne a roky pedagogickej práce na Vysokej škole pedagogickej, dnešnej Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, sú známe, boli viackrát zmienené aj v predošlých ročníkoch Informátora.

S jubilantkou sme sa stretli pred 15 rokmi. Vtedy ste ma, milá pani doktorka, ako mladé ucho pozvali k sebe, aby ste sa dozvedeli viac o svojom nástupcovi v Podunajskom múzeu. Počiatočná tréna a nervozita však Vašou privetivosťou rýchlo pominuli. Vtedy som ešte netušil, že nás čaká dlhodobější spolupráca. Tá sa začala viac-menej počas výskumu rímskeho tábora v Iži, kde sme zažili výnimočné chvíle. Dodávali ste mi energiu, odovzdávali skúsenosti a spomínali na zážitky z výskumov.

V nasledujúcich rokoch ste so mnou ochotne spolupracovali pri výskumoch komárňanských nálezísk, a to len kvôli Vašej vášni pre archeológiu. Pamätám si, ako ste prišli vždy pripravená a ohúrila prítomných svojimi vedomosťami a prehľadom o histórii Vášho milovaného mesta. Spoločné posedenia s Vami boli vždy časom získavania nových informácií, ktorých ste za svoj život získali plným priehŕstím. Počas nich som si uvedomil, že zdanlivo veľké problémy sú častokrát malichernosti, nakoľko Vy ste počas života museli bojovať dokonca i so štátnym aparátom.

Celý život Vám leží na srdci osud mesta Komárna, ako aj celého regiónu, ktorých dejiny ste výrazným spôsobom obohatili a nezmazateľne ste sa tým zapísali do ich histórie. V 70. rokoch sa Vám podarilo zostaviť archeologickú expozíciu, ktorú navštívili významní bádatelia z celej Európy. Patrila medzi to najlepšie, čo sme toho času mohli ponúknuť. Tento počin ste zopakovali začiatkom 90. rokov minulého storočia otvorením Rímskeho lapidária, ktoré je výstavou nadčasovou a aj v súčasnosti ohuruje

návštevníkov zo všetkých kútov svojou koncepciou, exponátmi a jedinečnou atmosférou. V rámci Podunajského múzea sa stretávame s Vašou prácou na každom kroku. Viem dobre posúdiť, aké množstvo času a energie muselo stať to, čo ste v rámci archeologickej zbierky vyprodukovali. Svojou neúnavnou prácou ste skatalogizovali rozsiahlu časť archeologickej zbierky.

Patrite medzi ľudí so správnym pohľadom na svet, neženie sa za mamonou, celý život si idete za svojím a nezištne si plníte svoje poslanie, ktorým je výskum, záchrana a ochrana archeologického dedičstva nášho regiónu. Zachraňovali ste pamiatky v každom jeho kúte a museli ste často obetovať mnoho. Spomínam si na to, ako ste sa zmieňovali o cestovaní na výskumy v okrese autobusom a dokonca bicyklom, čo taktiež poukazuje na ochotu spraviť pre vedu a región maximum. I vďaka tomu dnes návštevníci Podunajského múzea môžu obdivovať úžasné výrobky zručných keltských remeselníkov. Hoci ste zachraňovali pamiatky prakticky zo všetkých dejinných období, predsa len, latén prevláda. Už zmienené predmety, predovšetkým z hrobov v Chotíne, tvoria len časť Vášho prínosu keltológii. Nemožno nespomenúť aj Vaše zásluhy na záchrane významného náleziska, batérie hrnčiarskych pecí objavených v intraviláne Komárna. Práve vďaka tomuto nálezisku a ďalším sídliskovým objektom ste dopomohli Komárnu dostať sa na mapu významných neskorolátenských centrálnych sídlisk.

I keď ste aktívne v teréne práve nemohli pracovať, často ste aj s pánom manželom prichýlili kolegov, ktorým ste poskytli ubytovanie a v neposlednom rade aj cenné rady. Aj preto ste rešpektovanou odborníčkou a jedinečnou osobou, ktorú si človek musí obľúbiť. Nie je preto prekvapením, že máte množstvo priateľov nielen medzi slovenskými, ale aj medzi maďarskými a českými kolegami, ktorí na Vás nedajú dopustiť.

Záverom tohto krátkeho príspevku by som Vám chcel zapriať k jubileu len to najlepšie, zdravie, šťastie, pokoj a radosť. Vďaka vašej práci a usilovnosti budú Vaše meno poznať aj ďalšie generácie archeológov, a to aj vďaka nádhernému bronzovému náramku z bojovníckeho hrobu 14 v Chotíne X, ktorý nepochybne patrí medzi to najkrajšie, čo vypeľá keltská kultúra v strednej Európe ponúka.

Marek Gere

Trištvrte storočia života PhDr. Gabriela Nevizánskeho, CSc.

Tento medailónik venovaný k pocte PhDr. Gabriela Nevizánskeho, CSc. začnem písať úplne netradične uvedením latinskej sentence, ktorá v origináli znie: „Tempora mutantur et nos mutamur in illis“. Vo voľnom preklade sa môže povedať, že „časy sa stále menia a my sa meníme s nimi“. Čitateľ sa nepochybne oprávnené spýta, prečo som na začiatku príspevku upriamil pozornosť na uvedený stredoveký, skôr však humanistický verš. Odpoveď by mohla tkvieť v skutočnosti, že keď som bol oslovený, aby som z príležitosti dožitia pekného životného polookrúhleho jubilea môjho bývalého spolužiaka, spolupracovníka, kolegu a priateľa napísal o ňom niekoľko trefných viet, uvedomil som si, že ja som už svojho času publikoval oslavné medailóniky k jeho šesťdesiatinám a neskôr k jeho sedemdesiatinám (viď Informátor SAS, 20, 2009, č. 1-2, 32-33; Informátor SAS 30, 2019, č. 1-2,

PhDr. Gabriel Nevizánsky, CSc. počas prednášky o výsledkoch výskumu staromaďarských hrobov v Leviciach, v časti Géňa, dňa 28. 4. 2022. Foto: P. Müller

49-51). Odvtedy už teda uplynulo 15 rokov, čo som si vôbec neuvedomil, a tiež fakt, ako rýchlo tie roky prebehli. Veď tie skutočnosti, o ktorých som o jubilantovi písal, akoby sa udiali včera, tak sa mi zdalo. A v tom sa mi pred očami vynoril problém. O čom budem teda písať? Veď päť rokov od jeho sedemdesiatky neprinieslo zásadné zmeny v živote jubilanta ani v pracovnej oblasti a ani v súkromí. Teda uplynulých päť rokov nejaký výrazne neovplyvnilo oslávenca. Alebo, žeby predsa? Dozvieme sa to snáď z nasledujúcich riadkov. Okrem toho však všetky fakty už boli o jeho živote, práci a úspechoch uvedené, okrem iného aj Michalom Slivkom, ktorý písal o jubilantovi z príležitosti dožitia 65 rokov jeho života (Slov. Arch. 63, 2015, 159-167).

Napriek hore uvedenému, predsa len v stručnosti uvediem základné faktografické údaje, ktoré sa ani uplynulými rokmi nemenili a nikdy už nezmenia. Jubilant sa narodil 18. augusta 1949 v malebnej dedinke Ipel'ský Sokolec, okr. Levice, ležiacej na pravom brehu dolného toku rieky Ipľa, v kraji, ktorý je mimoriadne bohatý na archeologické lokality, ako aj rozmanité dejinné udalosti. Nepochybne aj táto skutočnosť vyvolala u malého Gábora trvalý záujem o štúdium histórie tohto územia, ktorý neskôr prirodzene prerástol do profesionálnej úrovne. Už počas stredoškolského štúdia, ktoré v roku 1967 úspešne zavŕšil maturitou na Strednej všeobecno-vzdelávacej škole v Šahách sa jeho záujem o dejiny začal intenzívne orientovať najmä na problematiku včasného stredoveku a neskôr i praveku. Preto sa nakoniec rozhodol celoživotne venovať profesionálne archeológii.

Najprv sa však zamestnal v Archeologickom ústave SAV v Nitre, kde v rokoch 1967 – 1968 pracoval vo funkcii technika. Šťastnou súhrou okolností, bezprostredným nadriadeným sa mu stal vysoko erudovaný profesionál PhDr. Ján Lichardus, CSc., vtedajší vedecký tajomník AÚ SAV a neskôr od roku 1974 profesor na Sárskej univerzite v Saarbrückene v Nemecku. Pod jeho vedením si náš jubilant osvojil nielen základy a metodiku terénneho výskumu v praxi, ale nadobudol aj rozsiahle odborné vedomosti najmä z obdobia neolitu a eneolitu v Karpatskej kotline, ktoré zúročoval aj v období štúdia archeológie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v rokoch 1968 – 1973. Štúdium archeológie v roku 1973 úspešne ukončil štátnou záverečnou skúškou a obhájením diplomovej práce na tému „K problematike staromaďarských pamiatok na Slovensku“.

Po ukončení štúdia archeológie sa zamestnal v roku 1973 v Archeologickom ústave SAV v Nitre, kde aktívne pôsobí doposiaľ, t. z. už päťdesiaty ôsmy rok, ak zohľadníme aj jeho

pôsobenie v pozícii technika. Jeho vedecký záujem sa sústredil na dve časové obdobia, t. z. na obdobie včasného stredoveku so špeciálnym zameraním na výskum staromaďarského etnika a na obdobie eneolitu s dôrazom na badenskú kultúru.

V roku 1979 po obhájení rigorózneho práce na tému „Príspevky k dejinám osídlenia juhozápadného Slovenska v 10. – 11. storočí“ mu bol na Filozofickej fakulte UK v Bratislave udelený akademický titul PhDr. a v roku 1983 mu bola udelená vedecká hodnosť kandidáta historických vied (CSc.) po úspešnom obhájení dizertačnej práce na tému „Eneolitická spoločnosť vo svetle rozboru pohrebísk na území Karpatskej kotliny“. Na tomto mieste si neodpustím zdôrazniť, že na rozdiel od niektorých bývalých kvázi politikov, náš oslávenec všetky diplomy a akademické, či vedecké tituly získal len a iba systematickou tvrdou vedeckou prácou, štúdiom a vyhodnotením príslušnej materiálnej kultúry. Nech mu to slúži ku cti. Popri svojom vedeckom bádani sa náš oslávenec intenzívne venoval aj základnému terénnemu výskumu. Zrealizoval početné systematické prieskumy so zameraním najmä na oblasť povodia dolného Ipľa, Hrona a rieky Slanej a desiatky archeologických terénnych výskumov na rôznych lokalitách na území Slovenska, z ktorých treba spomenúť aspoň najvýznamnejšie i z hľadiska ich prínosu pre vedecké poznanie. Všeobecne sú známe jubilantove výskumy sídlisk badenskej kultúry v Kameníne, Bajči-Vlkanove a Stránskej, ďalej výskum pohrebiska z doby Avarskej ríše vo Vyškovciach nad Ipľom, žiarového slovanského pohrebiska v Bajči-Vlkanove, včasnostredovekého pohrebiska z 9. – 10. storočia v Bešeňove, staromaďarských pohrebísk v Sikenici, časti Veľký Pesek a v Leviciach, časť Géňa a polykultúrneho sídliska v Ožďanoch.

Terénne výskumy zrealizoval nielen metodicky na vysokej úrovni, ale ich vedecké výsledky aj v reálnom čase publikoval v rôznych odborných časopisoch a zborníkoch. V neposlednom rade treba spomenúť aj jeho spoluúčasť na výskume opevneného sídliska otomanskej kultúry v Spišskom Štvrtku v roku 1975 a slovanského hradiska v Nitre na Zobore v roku 1973, ktorých realizácie sa v počiatočných svojich vedeckej kariéry zúčastnil vo funkcii zástupcu vedúceho výskumu. V roku 1994 participoval tiež na výskume polykultúrnych sídlisk v Mezőkeresztesi, ktorý realizovalo Hermann Ottó Múzeum v Miskolci na trase budovanej diaľnice v Maďarsku a v rokoch 1990, 2001 – 2002 sa zúčastnil na výskume tellu v Drame v juhovýchodnom Bulharsku, ktorý viedla Sárska univerzita v Saarbrückene v Nemecku v spolupráci s Bulharskou akadémiou vied (BAN) a múzeom v Jambole pod vedením profesora Jána Lichardusa.

K ďalšiemu vedeckému napredovaniu mu výrazne prispelo absolvovanie štipendijného pobytu na Sárskej univerzite v Saarbrückene v Nemecku, v Institut für Vor- und Frühgeschichte, kde v rokoch 1990 – 1991 pôsobil ako štipendista Humboldtovej nadácie. Po príchode zo štipendia Gabriel Nevizánsky zúročil získané poznatky a zintenzívil aj publikovanie svojich vedeckých výsledkov. Dodnes zverejnil už vyše 200 vedeckých monografií, štúdií, článkov a príspevkov, ktoré publikoval v početných domácich i zahraničných monografiách, časopisoch a zborníkoch. Jeho vedecká aktivita a jej výsledky sú sprístupnené nielen odbornej pospolitosti prostredníctvom referátov na vedeckých medzinárodných a domácich konferenciách a sympóziách, ktorých sa pravidelne zúčastňuje, ale aj širokej verejnosti, ktorú informuje realizovaním cielene zameraných expozícií v múzeách, na stránkach vedecko-populárnych médií a prednáškami na vybraných podujatiach pre širokú laickú pospolitosť.

Jeho organizačný talent a zmysel pre tímovú spoluprácu sa prejavil nielen vo funkcii vedúceho oddelenia pre najstarší pravek, ktorú zastával v rokoch 1992 – 1996, ale aj na pozícii vedúceho šiestich grantových projektov vo vedeckej agentúre VEGA, ktoré viedol od roku 2001. Popri svojich náročných pracovných povinnostiach si našiel časový priestor aj pre výchovu mladých vedeckých pracovníkov. Bol skutočne veľmi náročným školiteľom niekoľkých vedeckých aspirantov, ktorým sa však nevenoval iba formálne, ako to už niekedy býva, ale veľmi aktívne a iniciatívne doviedol budúcich mladých odborníkov k úspešnému získaniu vedeckého titulu PhD.

V posledných rokoch, a to treba zdôrazniť, náš jubilant veľmi intenzívne a plodne spolupracuje s kolegom PhDr. Péterom Prohászkom, čo sa veľmi výrazne prejavilo najmä v počte ich publikovaných prác v priebehu posledného decénia. Tak sa hmatateľne zúčujú talent a nadobudnuté vedomosti a zároveň skúsenosti nášho oslávenca.

Záverom tohto príspevku chcem zdôrazniť, že Gabriel Nevizánsky bol a aj je dlhodobým jedným z hlavných nosných vedeckých pilierov Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v Nitre, ktorý veľmi významnou mierou prispel k poznaniu obdobia spoločnosti neskorkej doby kamennej v Karpatskej kotline a k zložitému úseku konca 9. a počiatku 10. storočia n. l. Nerád to opäť píšem, ale je načim to jasne povedať, že takémuto významnému vedeckému pracovníkovi sa nedoprialo, možno nedopatrením, ani zaužívaného formálneho ocenenia a prijatia vedením nášho pracoviska k už jubileu jeho šesťdesiatin, ani sedemdesiatin a ani posledný raz. Je to zarážajúce, pretože predchádzajúca generácia všetkých významných bádateľov cca o 5 až 15 rokov staršia už dostávala ocenenia k päťdesiatinám na vyššej úrovni, a to v podobe strieborných a zlatých plakiet Ľudovíta Štúra Predsedníctvom SAV v Bratislave. No, „C'est la vie...“. V tejto súvislosti mi prichodí poznamenať, že doma zrejme nikto nie je prorokom. Narážam na skutočnosť, že prezidentka Maďarskej republiky Katalin Nováková udelila 8. augusta 2022 nášmu oslávencovi „Maďarský strieborný kríž za zásluhy“ (Magyar Ezüst Érdemkereszt). Vyznamenanie za výnimočný prínos v oblasti archeológie a dejín si jubilant prevzal na Veľvyslanectve Maďarskej republiky v Bratislave. Ocenený bol za svoje vynikajúce aktivity v oblasti výskumu, prieskumu a publikovania maďarských archeologických pamiatok na Slovensku (viď Informátor SAS, 33, 2022, č. 1-2, 79).

Na dokreslenie koloritu nášho jubilanta je ešte nutné v stručnosti poukázať aj na niektoré jeho vlastnosti, ktoré určujú a zároveň vykresľujú neopakovateľnosť jeho osobnosti. Je známe, že má veľký zmysel pre česťnosť, spravodlivosť, a dnes sa dá povedať, aj transparentnosť v medziľudských vzťahoch. Je to beťár, ktorý vie aj intuitívne odhadnúť povahové črty iného človeka a jeho charakter, čo vie trefne v skratke slovne vyjadriť v neuveriteľnej, charakteristickej a veľmi výstižnej prezývke. Vzhľadom na skutočnosť, že je pravým vlastencom, národovcom a hrdým Maďarom, dovolil som si navrhnúť mu prezývku „Turul bácsi“, ktorá sa viac-menej aj úspešne ujala.

No, čo na samý záver dodať. Hádám, tak ako inokedy, popriať všetko najlepšie. Teda, milý Gabko, Turul bácsi, dovoľ mi ako Tvojmu spolužiakovi, priateľovi a dlhoročnému spolupracovníkovi, aby som Ti pri príležitosti Tvojho nádherného životného jubilea srdečne zablahoželať a zároveň poprial menom celej archeologickej obce, ako i menom priateľov a známych najmä veľa zdravia, šťastia, úspechov, ešte veľa rokov plnohodnotného

aktívneho života a naplnenie všetkých doteraz nerealizovaných pracovných plánov a projektov. Vivat, Gábor!!!

Ondrej Ožďáni

K životnému jubileu doc. PhDr. Gertrúdy Březinovej, CSc.

Archeologický výskum prof. B. Novotného na výšinnom sídlisku badenskej kultúry v polohe „Pod lesom“ (podhorie Vysokých Tatier) v júli 1975. Foto: archív S. Stegmann-Rajtár

V roku 2024 sa naša milá kolegyňa, doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc. dožila životného jubilea. Patrí k významným odborníčkam na mladšiu dobu železnú. Ťažiskom jej vedeckého bádania sa stala najmä problematika osídlenia v dobe laténskej na území juhozápadného Slovenska. Jedným zo základných pilierov vedeckej práce bola jej kandidátska práca s názvom „Model agrárneho sídliska doby laténskej na základe analýzy sídliska Nitra-Šindolka“, za ktorý získala vedecko-akademickú hodnosť CSc. (Nitra 1996). Sídliskovej problematike a hlavne systematickému zberu dát z keltských lokalít sa venovala kontinuálne celý svoj pracovný život. Získané poznatky vyhodnotila v rozsiahlej štúdiu s názvom „Sídliská a sídliskové nálezy z laténskej doby na juhozápadnom Slovensku (Nitra 2006). Vo všetkých článkoch a štúdiách podrobne analyzovala a interpretovala materiálnu kultúru doby laténskej nie iba v regionálnych, ale aj v nadregiónálnych súvislostiach. Veľkú pozornosť venovala tiež otázkam výrobných procesov výrobkov zo skla a sapropelitu doby laténskej. Všetky svoje znalosti sumarizovala a predložila v roku 2015, keď sa habilitovala a získala titul docentky s monografiou „Šperk zo skla a sapropelitu u Keltov na Slovensku“ (Nitra 2018).

Jubilantka sa narodila v Nitre 23. 8. 1954, ale svoje detstvo prežila v Malých Ripňanoch. Štúdium v odbore archeológia absolvovala na Katedre všeobecných dejín a archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (1973 – 1978), ktoré ukončila v roku 1978 s titulom promovanej historik. V rokoch 1978 – 1985 sa zamestnala vo Vlastivednom múzeu v Topoľčanoch ako archeologička. Venovala sa systematickému prieskumu regiónu a realizovala výskumy vo Veľkých Ripňanoch a v Bánovciach nad Bebravou. V roku 1985 sa jej pošťastilo zamestnať sa na Archeologickom ústave SAV v Nitre, kde pôsobí dodnes.

Zoznam aktivít a činností Gerty Březinovej je naozaj rozsiahly. Na tomto mieste by som rada spomenula najmä skutočnosť, že ako členka výboru Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV (1990 – 2003) zakladala so svojou spolupútničkou prof. PhDr. Klárou Kuzmovou, CSc., časopis Informátor SAS pri SAV, ktorého bola niekoľko rokov aj hlavnou redaktorkou (1995 – 2000).

Na pracovisku Archeologického ústavu postupne prešla viacerými funkciami. Bola dlhšiu dobu vedúcou Oddelenia včasnej doby dejinnej a styčných prírodovedných disciplín a predsedníčkou Vedeckej rady AÚ SAV. Priebežne sa venovala objavovaniu a záchrane archeologických pamiatok. V rámci mesta Nitra a celého okresu mala dohľad nad evidenciou stavebných aktivít. Zastávala aj dôležitú funkciu tajomníčky Komisie pre terénny archeologický výskum. Mala značný podiel na tvorbe projektu „Centrálna evidencia archeologických nálezísk na Slovensku“ (CEANS). Gerta realizovala rozsiahle záchranné výskumy na Mostnej ulici, Martinskom vrchu, Štefánikovej triede, Mikovom dvore a na stavbách „Shell“ a „Baumax“ na Chrenovej. Početné prieskumy a výskumy vykonávala aj mimo Nitry – v Rakoviciach, Trnave, Hurbanove a Topoľčanoch. Vedecké výsledky svojej práce jubilančka pravidelne prezentovala a aj v súčasnej dobe prezentuje na početných domácich a medzinárodných konferenciách. Postupne sa vypracovala na významnú odborníčku na dobu laténsku nielen na Slovensku, ale v celom stredoeurópskom priestore. Bohaté znalosti a výsledky jej práce odovzdáva aj študentom archeológie a muzeológie na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Prínos odbornej a vedeckej činnosti Gerty Březinovej a zoznam jej zverejnených prác bol publikovaný pri príležitosti jej 65. narodenín kolegyňou Luciou Benedikovou (Slovenská archeológia LXVII, 2, 2016, 387-395).

Výstup na Sliezsky dom vo Vysokých Tatrách v júli 1975. Foto: archív S. Stegmann-Rajtár

S jubilantkou sa poznáme už veľmi dlho a spájajú nás aj niektoré milé príbehy zo študentských čias, hoci ja som vtedy bola ešte iba gymnazistkou a Ty, milá Gerta, už študentkou vysokej školy. Mala som príležitosť zúčastniť sa na archeologických výskumoch profesora Bohuslava Novotného vo Vysokých Tatrách, ktoré boli zamerané hlavne na praveké a včasnohistorické osídlenie tejto malebnej časti Slovenska. Ja som vtedy ešte ani netušila s čím všetkým je spojená práca archeológa, ale obdivovala som vás študentov, ako už dokážete „čítať zo zeme“ a identifikovať objekty a kolové jamy v sondách, ktoré sme odkrývali. Práca s lopatou a rýľom bola náročná, ale zvládli sme ju dobre a naše mozole sa rýchlo zahojili... Ako vidno z našich pohľadov (obr. 1), unavené sme teda boli riadne. Avšak našli sme zopár pekných nálezov, a to nás povzbudzovalo pokračovať v objavovaní neznámeho. Cez víkendy sme chodili na túry a zdolávali štíty Vysokých Tatier, pamätáš (obr. 2)? Boli to zážitky na nezaplatenie, na ktoré aj s odstupom času veľmi rady spomíname! Milá Gerta, želim Ti za seba, ako aj v mene celej archeologickej obce najmä pevné zdravie a ešte veľa tvorivých síl v ďalšej etape Tvojho života.

Ad multos annos!

Susanne Stegmann-Rajtár

Jubileum Beáty Egyházy-Jurovskej

Katka Tomčíková, Michal Slivka, Beata Egyházy-Jurovská a Elena Rákoczyová. Foto: archív M. Slivku

Keď som naposledy siahol po dielach amerického lekára Gabora Matého, jeho bestselleroch „Keď telo povie nie“, či „Rozptýlená myseľ“, v ktorých hlavný dôraz kladie na súvis medzi naučenými vzorcami správania v detstve a následným správaním v dospelosti, myseľ je upriamená aj na našu jubilantku Beušku. Jej okrúhliny sme v úzkom kruhu oslávili 20. novembra 2024. A debata bola upriamená na spomienky našich kolegov/gýň v akademickej obci, a to mnohých už odídených do večnosti. Implicitná pamäť otvára zážitky z mladosti, hlavne produktívne roky v zrelosti, čo vždy aktivuje naše spomienky.

Jubilantka sa narodila v Bratislave (4. október 1944), no rodinný pôvod je v baníckej osade Uľanka pri Banskej Bystrici. Známa intelektuálna rodina Weis-Nagelovcov sa do slovenskej náboženskej a kultúrnej vedy zapísala jednak v oblasti cirkevných dejín (najstarší strýko Jozef – jezuita, Stanislav – svetský kňaz), jednak v oblasti sociálnych vied (prof. Anton Jurovský, známy

psychológ). Najmladší zo súrodencov Šimon bol hudobný skladateľ a otec našej jubilantky. Zomrel v pomerne mladom veku (49 rokov), keď Beata mala 17 rokov (a dve mladšie sestry). Vek adolescencie ju prinútil brigádovať v dokumentačnom oddelení Slovenského národného múzea v Bratislave, a to aj počas vysokoškolských štúdií. V tom čase platil „*numerus clausus*“, teda vopred určený počet prijatých na štúdium archeológie, a to v počte štyroch (J. Moravčík, V. Fuhrherr a K. Sládečková/Klinčoková). Štúdium ukončila v roku 1967 diplomovou prácou *Pilinská kultúra na Slovensku* (164 s.). Po štúdiách nastúpila do Slovenského národného múzea, kde pôsobila až do odchodu do dôchodku. Od začiatku sa orientovala na obdobie stredovekej archeológie, a to aj pod vedením protagonistu dr. Bela Pollu, ktorý v tom čase zahájil dlhodobejší výskum na trase nového

Odborná komisia v Banskej Štiavnici na Glanzenbergu (2012).

Foto: archív J. Labudu

Mostu SNP (Rybné námestie a Židovská ulica), ktorý potrvál do roku 1970. V tom roku Bea Jurovská už doťahovala výskum na nádvorí Kežmarského zámku, ktorý predtým realizoval B. Polla (monografická správa v r. 1971). Vtedy som sa po prvýkrát stretol s mladou krásavicou, nakoľko ako študent som pracoval na výskumoch kostolov v susednej Spišskej Belej a v Strážkach, ktoré realizoval Dušan Čaplovič. V nasledujúcom roku 1971 už pracuje na výskume zaniknutej stredovekej dediny Fančal nad Budmericami, kde neskôr (v r. 1974) odkryla základy románskeho kostolíka sv. Ducha. Medzitým do rodinky zavítal prvý syn – Marek (1972) a o tri roky neskôr druhý syn Miško, ktorí po manželovi Šaňovi Egyházyom pokračovali v športových šlapajach s majstrovskými výsledkami. Nádherné spomienky mám zo stredovekárskeho konferencií zo 70. – 80. rokov (Plzeň, Zlatá Idka, Olomouc, Brno a iné), hlavne z večerných posedení. Nezabudnuteľné zostávajú keramické sympóziá v Opave, ktoré organizoval Pavel Kouřil.

V týchto rokoch naše stretnutia boli častejšie, nakoľko sme mali pracoviská v tesnom susedstve na Bratislavskom hrade. Jej pracovná náplň bola viazaná na múzejnú prácu (evidencia, katalógizácia zbierkových predmetov) a popri nej svoje výskumné výsledky publikovala v rôznych periodikách, predovšetkým v odbornom Zborníku SNM – História, ktorý od roku 1961 redigoval B. Polla (30 ročníkov). Tejto práci sa uňho priučila a v poprevratovom období už redigovala Zborník SNM – Archeológia, ale aj iné zborníkové práce (Zborník Múzea mesta Bratislavy, Monumentorum tutela a tiež *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia*). Jej monotematické čísla časopisu Pamiatky a múzeá, ktoré v múzejnom vydavateľstve redigovala, boli na vynikajúcej odbornej úrovni. Vedela vybrať renomovaných autorov, trochu ich aj posekírovať, ako som to osobne zažil pri štúdiu z oblasti cirkevných pamiatok. Práca vyžadovala nasadenie všetkých síl, vyžadovala jej správny postoj a postup. A v tejto redaktorskej práci sa zračí pozitívny a vyvážený intelektualizmus. A to možno pripísať na vrub formujúceho prostredia, ktoré som v úvode spomenul (aj strýkovia boli znamenitými redaktormi). Pri tak krásnom jubileu Ťa v úprimnosti srdca pozdravujeme a ďakujeme za vykonané dielo. Železný zákon s plynúcimi rokmi platí, aj to Senecovo, že staroba je nevylyčiteľná choroba. Zostávaš našou milovanou Beusťou!

Michal Slivka

Polstoročie priateľstva s PhDr. Jozefom Labudom, CSc. Osobné spomienky na jubilanta

Nechce sa mi veriť, že sa s Jožkom Labudom poznám viac ako polstoročie. Zo študentských čias si spomínam iba na charakteristický smiech dvoch prvkov pred tapacirovanými dverami študovne na treťom poschodí seminára archeológie na FF UK v Bratislave. Boli to Vladko Turčan a Jožko Labuda, ktorí nastúpili v roku 1973 na štúdium. S druhým som sa stretla o päť rokov neskôr v Slovenskom banskom múzeu (SBM) v Banskej Štiavnici, ako s najbližším pôsobiacim archeológom v regióne. Spojil nás spoločný záujem o stredovekú archeológiu, výmena skúseností z terénu, účasť na odborných záverečných komisiách, výpožičky exemplárov na výstavy oboch múzeí a spoločné cesty za poznaním a prezentovaním svojich výskumov na konferenciách stredoveku. Práve tie nám umožnili bližšie spoznať rodinné väzby na členov rodiny, kedy ma Jožko prekvapil, keď som sa po narodení jeho prvého syna Petra pri ďalších stretnutiach dozvedela, že sa postupne stal dvoj-, troj- a štvornásobným hrdým milujúcim otcom troch princezien: Veroniky, Alžbetky a Julky. Jožko túto úlohu bravúrne zvládol aj vďaka milujúcej manželke Alenke. Zaujímala som sa o jeho dlhoročnú srdcovku, výskum Glanzenbergu, spracovanie nálezov z výskumu Sitna, výskum Komorského dvora v Banskej Štiavnici a Kostola sv. Egídia v Iliji. Spolupracovali sme na účasti prípravy konferencie Zlato na Slovensku, konanej v Banskej Štiavnici v roku 1999 a redigovaní príspevkov sekcie história a archeológia v *Mineralia Slovaca* 31, č. 3 – 4. Jožko ma prizval publikovať svoje príspevky a recenzie v Zborníku SBM, *Argenti fodine* i v *bulletine Múzeum*. Ako poslednú som recenzovala jeho knihu Andrej Kmet – sitniansky rytier (2008).

Po jeho nástupe do riaditeľského kresla som bola poctená robiť mu spoločnosť v služobnom aute na medzinárodnú konferenciu Gotické a renesančné kachlice v Karpatoch, konanej v Trebišove v roku 2001. Cesta to bola pomerne dlhá a navigačný systém nebol k dispozícii, preto sa nám podarilo aj pohlúdiť. Jožko sa vynašiel, vraj mi chcel ukázať niektoré archeologické lokality na východnom Slovensku. Ale prišli sme načas a akcia organizovaná kolegom Jankom Chovancom bola vydarená a viacnásobne spomínaná všetkými domácimi aj zahraničnými účastníkmi. Aj naše ďalšie spoločné cesty na celoštátne a medzinárodné komisie

archeológii stredoveku na Moravu a do Čiech sa niesli v znamení výmeny spoločných etických a názorových tém, informácií o našich rodinách, pracovných úspechoch i pádoch. Na spiatocnej ceste Jožko riešil nastávajúce oberačky hrozna v jeho vinohrade a pokyny rodinným príslušníkom k tejto významnej rodinnej stretávke. Je dobrým šóférom, ktorý zvykol dávať pokyny aj navigátorke pri miernom prekročení rýchlosti slovom „čuš“.

Pri ceste do Opavy (2002) sme maturovali pred vjazdom na kruhový objazd, na ktorý sme doposiaľ na Slovensku neboli zvyknutí. Pri ceste do Plzne ma Jožko potrápil absenciou možnosti použiť toaletu od Prahy až po Plzeň (2008). Cestou na konferenciu do Českého Těšína (2012) sa pokazilo služobné auto už v Harmanci a čakali sme na odtahovku. Koniec cesty okorenil náš spoločný posledný večer v hotelovej izbe, nakoľko je známe, že ubytovať také množstvo účastníkov je dosť obtiažne. Aby sme šetrili svojej organizácii peniaze a nemuseli obaja platiť celú izbu, pri všetkej počestnosti sme sa dobre vyspali v jednej. Český Těšín bol pre nás pamätný aj spoločnou vychádzkou s prof. Tomášom Durdíkom, DrSc., významným kastelológom a nositeľom prestížnej medzinárodnej ceny Europa Nostra, ktorá mu bola udelená v roku 2011. Bolo to deň predtým, ako po príchode z konferencie náhle zomrel dňa 20. 9. 2012 v Prahe. Vždy ochotne pomáhal pri riešení problémov s prezentáciou našich prednášok na podujatiach.

Viac rokov sme sa stretávali na výboroch a predsedníctve Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV v Nitre (1974 – 2013), na Komisii pre terénny archeologický výskum na Slovensku (1988 – 2002) a tiež na Archeologickej rade, poradnom orgáne Ministerstva kultúry SR (2003 – 2012). V súčasnosti, keď si ja užívam odpočinok (učila som do apríla 2023 na Univerzite tretieho veku UMB v Banskej Bystrici), Jožko odovzdáva ďalej svoje profesionálne skúsenosti nasledovníkom v SBM, kde pracuje na skrátenej úväzok. S platnou licenciou sa zapája do výskumu lokalít v okolí Banskej Štiavnice v spolupráci s mladými archeológmi SAV v Nitre. Neutíchajúci mladícky elán jubilanta ho udržuje v kondícii, čomu napomáha manuálna práca v milovanom vinohrade a energia pri výchove svojich ôsmich vnúčat. Jožko, nech Ti vydrží ďalšie desaťročia prežívať život v celej rozmanitosti v kruhu krásnej rodiny.

Nakoľko som autorkou viacerých personálií Jožka Labudu uverejnených k jeho päťdesiatke a šesťdesiatke, aj teraz sa pripájam spomienkou k jeho sedemdesiatinám. Milý Jožko, bol si mi vždy dobrým priateľom, priamym kolegom s dobrými radami, preto Ti k dožitiu tohto krásneho životného jubilea srdečne blahoželám a osobnými spomienkami na naše spoločné cesty za poznaním splácam Tvoju ústretovosť a pomoc. Nech Ti Pán Boh žehná a dá hojnosť zdravia, spokojnosti a rodinnej pohody po ďalšie roky života. Zároveň nech Ti vždy chutí víno z úrody Tvojho vinohradu, ktoré Ti dodáva silu prekonávať problémy každodenných dní!

Srdečne blahoželá

Marta Mácelová

Život a práca jubilanta bola zhodnotená v týchto príspevkoch:

MÁCELOVÁ, Marta: Jubileum PhDr. Jozefa Labudu, CSc. In: *Múzeum*, 2004, roč. 50, č. 4, s. 46 – 47.

MÁCELOVÁ, Marta: Jubileum PhDr. Jozefa Labudu, CSc. In: *Zborník SBM*, roč. 20, Banská Štiavnica 2004, s. 163 – 165.

MÁCELOVÁ, Marta: Životné jubileum – šesťdesiate narodeniny PhDr. Jozefa Labudu, CSc. In: *Argenti fodina: zborník prednášok*, 4. ročník medzinárodnej konferencie Banská Štiavnica, 10. – 12. 9. 2014, Banská Štiavnica: SBM, 2014, s. 6 – 7.

S hrdosťou a uznaním oslavujeme 70. narodeniny prof. RNDr. Márie Vondrákovej, CSc.

Profesorka Vondráková je významná slovenská antropologička, ktorej práca nereflektuje výhradne na jej srdcovú záležitosť – historickú antropológiu, ale rozprestiera sa i v ďalších oblastiach vrátane biológie, environmentálnej a forenznnej vedy. Jej rôznorodé výskumné záujmy sa odrážajú v jej publikačnej činnosti a vyznačujú sa aj otvoreným prístupom k výskumu, čo zvyšuje dosah a vplyv jej prác v rámci vedeckej komunity. Jej autorské a spoluautorské príspevky boli mnohokrát citované, čo dokladuje erudovanosť autorky, ako aj tímov, ktoré viedla, resp. v ktorých participovala. Jej interdisciplinárny prístup jej umožňuje riešiť zložité otázky, ktoré sa prelínajú medzi viacerými oblasťami, čím podporuje pokrok v teoretickom porozumení a praktických aplikáciách.

Jej celoživotné dielo a prínos k vedeckému poznaniu nelenže ovplyvnili mnoho študentov a kolegov, ale aj podstatným spôsobom obohatili naše chápania človeka, jeho miesta v prírode, priestore a čase.

Prof. Vondráková sa narodila v roku 1954 a už od svojich študentských čias preukazovala hlboký záujem o biologické a prírodné vedy. Po ukončení svojich štúdií na Univerzite Komenského v Bratislave sa venovala exaktnému výskumu otázok variability človeka v stredoeurópskom geografickom priestore, v kontexte fyzickej, klinickej, forenznnej, historickej a kultúrnej antropológie, s interdisciplinárnym presahom k environmentalistike, toxikológii a molekulárnej biológii. Jej práca sa vyznačuje unikátnym prepojením terénneho výskumu a teoretickej reflexie. Jej kariéra, ktorá začala už v roku 1978 na Archeologickom ústave Slovenskej akadémie vied v Nitre, je svedectvom neúnavnej oddanosti vedeckému výskumu a vzdelávaniu. Po presmerovaní jej odborných záujmov v roku 1998 na Univerzitu Konštantína

Filozofa v Nitre sa stala jedným z pilierov Fakulty prírodných vied, kde najskôr pôsobila ako vysokoškolský učiteľ, neskôr profesorka a vedúca Katedry zoológie a antropológie. Pod jej vedením na katedre vyrástlo množstvo odborníkov, profilovalo sa mnoho medzinárodne uznávaných špičkových vedeckých tímov a katedra rástla aj z hľadiska rozvoja výskumnej infraštruktúry.

Prof. Vondráková je autorkou viacerých vedeckých monografií a článkov v prestížnych odborných časopisoch, pričom mnohé z jej prác boli citované a ocenené. Jej prínos v oblasti vzdelávania je rovnako významný; mnohí z jej študentov sa dnes snažia pokračovať v jej odkaze v rôznych oblastiach vedy a praxe.

Okrem vedeckého uznania patrí profesorke Vondrákovej vďaka za jej osobný prístup k študentom a kolegom. Prof. Vondráková je známa svojou trpezlivosťou, vládňosťou, dobrostrednosťou, otvorenosťou a ochotou zdieľať svoje znalosti. Je inšpiráciou pre všetkých a zároveň motiváciou, aby sme sa vo svojej práci snažili o rovnakú odbornosť a humanistický prístup ako má ona.

Vážená pani profesorka, dovoľte nám, aby sme Vám z celého srdca pogratulovali k významnému jubileu – 70. narodeninám, ktoré nám poskytuje jedinečnú príležitosť oceniť Vaše dlhoročné úspechy a neoceniteľný prínos v oblasti biológie a antropológie.

Vaše odborné záujmy, ktoré zahŕňajú biológiu človeka, antropológiu, histológiu a biotechnológie, reflektujú široký a interdisciplinárny prístup k vedeckým otázkam. Vaše výskumy v oblasti rastu a vývinu človeka, osteoantropologických analýz, histologických štúdií kostí, priniesli významné poznatky a inšpirovali mnohých študentov a kolegov.

Okrem Vašej vedeckej a pedagogickej činnosti ste boli tiež aktívnou členkou vedeckých spoločenstiev. Či už ako predsedníčka AS FPV UKF v Nitre alebo členka AS UKF v Nitre ste prispievali k rozvoju a podpore vedeckej komunity.

V tento vzácny deň Vám želáme nielen pevné zdravie a osobné šťastie, ale aj ďalšie úspechy vo Vašej vedeckej a pedagogickej činnosti. Nech Vás naplňuje radosť z práce, spokojnosť z dosiahnutých výsledkov a láska Vašich blízkych. Dúfame, že Vaša práca bude naďalej inšpiráciou pre budúce generácie vedcov a študentov.

Ďakujeme Vám za všetko, čo ste pre nás urobili, a tešíme sa na ďalšie spoločné úspechy a inšpirácie.

Branislav Kolena – Mária Krošláková

PhDr. Zoja Benkovsky-Pivovarová oslávkyňou

Deväť decénií tvorivosti, vedeckého záujmu a neutíchajúcej zvedavosti na poli archeologickej vedy je zaznamenaných v životnom príbehu významnej slovenskej archeologičky, vedkyne a pôsobivej dámy, PhDr. Zoji Benkovsky-Pivovarovovej, ktorý sa začal písať 22. decembra 1934 v Zlíne.

Pôvodom z Moravy, avšak spätá s územím hornej Nitry a mestečkom Bojnice, kde prežila detstvo, ranú mladosť a nakoniec aj prvé profesné roky. Ešte počas vysokoškolského štúdia archeológie na Univerzite Komenského v Bratislave, v poslednom semestri v roku 1958, nastúpila do vtedajšieho Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach (dnes Hornonitrianske múzeum v Prievidzi), ktoré sídlilo v Bojnicksom zámku. Ako začínajúca archeologička sa zhostila neľahkej úlohy v nespracovanom

archeologickom depozitári, ktorý jej zásluhou dostal nielen systém, ale aj dôstojné podmienky. V duchu svojej diplomovej práce „Lužická kultúra na hornej Nitre“ sa vyvíjalo aj terénne bádanie jubilančky. S podporou Archeologického ústavu SAV realizovala v regióne početné výskumy, najmä na pohrebiskách lužickej kultúry, ktorá bola jej primárnym záujmom. Po dvoch profesných rokoch strávených v „rodnom“ kraji prijala ponuku pracovať naplno pre Archeologický ústav SAV, Výskumné pracovisko v Košiciach a neskôr v Nitre. Plodné obdobie bolo sprevádzané realizáciou mnohých terénnych výskumov, za všetky je nevyhnutné uviesť systematické výskumy rozsiahlych pohrebísk v Trenčianskych Tepliciach a Mikušovciach, ktoré v spojitosti s pohrebiskom v Martine znamenali prelom v bádani o počiatkoch lužickej kultúry na Slovensku. Svedomitým publikovaním výsledkov terénnych výskumov a analytickým prístupom vo svojich početných prácach zanechala nezmazateľnú a trvalú stopu v poznaní počiatkov lužickej kultúry, z ktorej čerpajú generácie bádateľov dodnes.

Po emigrácii za hranice Slovenska v roku 1967 sa postupne etablovala vo vedeckej komunite v susednom Rakúsku, väzby so svojimi (česko)slovenskými kolegami však nikdy nepretrhla. Usadila sa v malebnom vínorodnom kraji – Burgenlande, kde pracovala v múzeu v Eisenstadte, pod hlavičkou ktorého viedla terénny výskum čakanského pohrebiska v St. Margarethen, niektoré ďalšie spracovala a publikovala. V rokoch 1977 – 1984 pôsobila v Prehistorickej komisii Rakúskej akadémie vied. Stupňujúce sa poznanie, bádateľská zručnosť a odvaha jej dovolili opustiť obdobie populnicových polí a ponoriť sa hlbšie do praveku. Vo svojom novom profesnom zameraní sa sústredila na tzv. Litzenkeramik, ktorú predatovala na prelom eneolitu a staršej doby bronzovej.

Vedecké bádanie oslávenkyne sprevádza naprieč desaťročiami vynikajúca znalosť problematiky, ktorá je odrazom kontaktov a spolupráce s ďalšími poprednými odborníkmi na stredoeurópskej úrovni, čoho výsledkom je dodnes neutíchajúca publikačná činnosť. Po rozsiahlom súbornom diele o pohrebiskách staršej a počiatku strednej doby bronzovej na západnom Slovensku, ktoré bolo publikované v roku 2015, pripravuje do tlače výsledky vlastného výskumu pozoruhodného pohrebiska v St. Margarethen. Bohaté skúsenosti z terénneho, ako aj teoretického bádania, tiež z múzejnej praxe v kombinácii s prirodzenými danosťami a talentom, doplnené o priebornosť a cielavedomosť, činia z PhDr. Benkovsky-Pivovarovovej poprednú odborníčku na problematiku stredoeurópskej doby bronzovej.

V priebehu rokov však nezabudla ani na mladších začínajúcich kolegov, a tak ani ja nezabudnem, ako ma pri návšteve Bojníc z vlastnej iniciatívy vyhľadala vo svojom niekdajšom pôsobisku. Zo stretnutia zostali nielen spomienky, ale aj živý kontakt a – ak si to môžem dovoliť povedať – priateľstvo. Zoja je pre mňa vzorom vo vedeckej odvahe, maximálnej profesionalite, pedantnosti a prístupe k vedeckým otázkam. Nikdy neustala, nevzdala sa a vždy napredovala. V archeológii našla nielen profesionálny záujem, ale aj spôsob života. A presne taký je život PhDr. Zoji Benkovsky-Pivovarovovej – nie v archeológii, ale s archeológiou.

Na mnohé ďalšie roky, na Vaše zdravie!

Dominika Andreánska

Eva Dančíková a prvé nálezy z Oblíka

Meno Evy Dančíkovej nie je verejnosti známe. Narodila sa práve pred 125 rokmi – 23. 10. 1899 v rodine s ev. a vierovyznaním v Ondrašovej. Do ľudovej a meštianskej školy chodila v Liptovskom Sv. Mikuláši. V rokoch 1915 – 1920 študovala na ženskom štátnom učiteľskom ústave v Prešove. Prvé učiteľské miesto získala na štátnej ľudovej škole v Podturni. Významnou zastávkou sa pre ňu stala štátna ľudová škola vo Vranove v školskom roku 1924/1925. V staršom Časopise muzeálnej slovenskej spoločnosti čítala príspevok Cesta na Oblík od Adama Hlovíka. To ju podnietilo k niekoľkým túram na vrch so záhadnými kamennými útvarmi juhozápadne od Hermanoviec nad Topľou. V roku 1925 E. Dančíkovú preložili do Trebišova. Nášmu mestu zostala verná až do smrti 1. 1. 1986. Pani Dančíková v ľudovej škole učila aj môjho otca. Žila však sama, aj preto sme sa celé polstoročie navštevovali. Aj keď už mala osemdesiatku za sebou, urobili sme spolu niekoľko výkladov a prezentácií. Najradšej rozprávala o rodnom Liptove, o Trebišove, ale aj o ... tajuplnom vrchu Oblík. Bronzový špirálovitý prsteň a hlinené črepy, ktoré tam presne pred storočím našla, boli asi prvými známymi nálezmi zo záhadného Oblíka. Práve v roku 125. výročia narodenia sa však pozemská stopa Evy Dančíkovej v Trebišove navždy stratila. Mesto bez akéhokoľvek posúdenia tejto významnej osobnosti predalo jej hrobové miesto pre niekoho iného... Snáď sa v lapidáriu cintorína zachová aspoň náhrobná tabuľa z jej pomníka. Aj keď... ktovie? Trebišov...

Ján Chovanec

Opustila nás Štefánia Tóthová

V roku 2021 oslávila naša kolegyňa Štefka Tóthová svoje životné jubileum – 80 rokov. Pri tejto príležitosti som jej v našom periodiku archeologickej spoločnosti (Informátor SAS – Revue slovenských archeológov, 32. ročník, 2021, č. 1-2, s. 62-63) venoval laudatio, nakoľko som pociťoval potrebu vyjadriť vďaka za jej prínos pri odhaľovaní poznatkov o najstaršej histórii mesta Banská Štiavnica. Neubehlo ani 5 rokov, keď sme sa dozvedeli, že nás Štefka dňa 23. 2. 2024 navždy opustila. Pri príprave tejto spomienky som si prečítal hodnotenia jej životnej cesty v profesijnom živote archeológa, najmä od jej bývalých kolegov z Pamiatkového úradu v Bratislave. Týmto slovami napríklad hodnotil prácu Štefky Tóthovej dr. Vendelín Jankovič, osobnosť pamiatkovej starostlivosti druhej polovice 20. storočia a jej priamy nadriadený v roku 1973: „Počas celého pobytu na ústave vykonávala veľmi nevďačné a tým i pracovne i výsledkami dosť sterilné archeologické výskumy. Pracovala najčastejšie v teréne poškodenom či už predchádzajúcimi „výskumami“ alebo sústavnou stavebnou činnosťou (Zvolen, Banská Štiavnica, Beckov, Skalica). Preto i jej výsledky neboli natoľko zrejme a efektne. No napriek nepriaznivým okolnostiam vyrástla v skúseného a dochvilného odborného pracovníka, na ktorého možno zveriť všetky vyskytujúce sa archeologické problémy.“

Začiatkom 80. rokov 20. storočia som Štefku viackrát navštívil na pracovisku SUPSOP-u (Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody) v Bratislave (súčasný priestor NR SR na Bratislavskom hrade), kde pracovala spolu

Banská Štiavnica–Glanzenberg (Staré mesto). Stretnutie členov komisie v roku 1985, z ľavej strany: M. Hock, G. Trgina, Š. Holčík, M. Mácelová, Š. Tóthová, V. Jankovič, A. Ruttkay, A. Habovštiak, dolu J. Labuda. Foto: archív Jozefa Labudu

s dr. A. Valáškom a doc. M. Slivkom. Navštevoval som ju, lebo jej výskumy a početné nálezy z nich v Banskej Štiavnici ma predurčovali ku konzultáciám, kedy mi vždy ochotne pomohla a poradila.

V príspevku A. Chudovej ma zaujali vety o jej pôsobení v pamiatkovej inštitúcii po roku 1989 ako o jedinej archeologičke v ústave, ktorá sa venovala hodnoteniu, evidencii a prezentácii archeologických pamiatok. Najmä za túto činnosť jej bola v roku 2014 udelená Cena Alžbety Gunterovej-Mayerovej.

Jozef Labuda

Za doc. Dr. Květou Smolárikovou

Renomovaná egyptologička a klasická archeologička doc. PhDr. Květa Smoláriková, PhD. nás po krátkej ťažkej chorobe predčasne opustila 21. mája 2024 v Prahe. Ešte 23. februára 2024 prednášala v Bratislave o jej obľúbenej egyptsko-gréckej lokalite Naukratis...

Pre rodáčku zo Šurian (nar. 1. 9. 1961) bola archeológia celoživotným záujmom, poslaním aj koníčkom. Začínala ako technička na Archeologickom ústave SAV v Nitre u nestora slovenskej archeológie doc. A. Točíka. Pracovala na viacerých archeologických výskumoch SAV. Štúdium archeológie si však musela vybojovať po viacerých prijímacích skúškach. Nikdy totiž nebola konformistka, vzorná zväzáčka, ktorá by sklopila oči a držala krok. Nakoniec vyštudovala klasickú archeológiu s históriou (1986 – 1991) a egyptológiu (1989 – 1994). Už počas štúdia sa stala členkou výskumného tímu v egyptskom Abusíre. Ešte predtým zbierala zahraničné skúsenosti aj na neolitickom výskume v hessenskom Hanau-Mittelbuchene. Keď v roku 1995 na Slovensku vznikla Nadácia Aigyptos, bola členkou jej prvej správnej rady.

Väčšina jej života a profesionálneho pôsobenia bola spojená s výskumami Českého (predtým Československého) egyptologického ústavu Univerzity Karlovej v Abusíre. Medzinárodné uznanie si vybudovala výskumom tamojších šachtových hrobiek staroegyptských hodnostárov a generalít z Neskorej doby (664 – 332). Rešpekt a bohaté citácie jej priniesol najmä rozbor keramiky z tejto doby, vrátane mumifikačných depozitov. Bola uznávanou autoritou pre keramiky z prvého tisícročia pred Kristom a hlavne pre importy gréckej keramiky do Egypta. Jej zameranie na staroegyptskú Neskorú dobu a prepájanie dejín Egypta, Perzie a grécko-rímskej doby bolo veľmi špecifické a prínosné. Spolupodieľala sa na viacerých významných objavoch českých egyptológov v Abusíre – či už to bola jedinečná nevykradnutá hrobka hodnostára Iufaa alebo jej posledný, avšak veľmi cenný a zároveň trochu prekvapivý objav – najskôr veľmi rozsiahleho mumifikačného depozitu a o rok neskôr aj hrobky jeho majiteľa, hodnostára Wahibre-meri-Neita.

Jej výskum sa však venoval aj staroegyptskému vojsku a pevnostiam. To bola značná pridaná hodnota, ktorou prispela aj k výskumu pevností z 19. a 20. dynastie na poľsko-slovenskom výskume v egyptskom Tell el-Retábí. Od roku 2015 bola pravidelnou členkou retábskeho tímu a v rámci výskumných projektov APVV sa stala aj pracovníčkou Ústavu orientalistiky SAV. Podieľala sa aj na projekte orientalistov a archeológov SAV v sudánskom Duwejme wad Hadž (2018 – 2022) a Sudán si vskutku zamilovala. Rada však spomínala aj na svoje pôsobenie v tíme Britského múzea v spartánskych podmienkach na lokalite Kóm el-Hisn v nílskej delte.

Květa v sudánskej Kerme (2022). Foto: R. Rábeková

Bola tiež neúnnavnou pedagogičkou, prednášateľkou a popularizátorkou. Vedela zaujímavo rozprávať nielen o nálezoch a výskume samotnom, ale dokázala človeka doslova vtiahnuť do deja. Vedela s ľahkosťou vystihnúť, vysvetliť a sprostredkovať odborné témy aj laikom. Bola stálicou nielen medzi prednášajúcimi

na bratislavských cykloch popularizačných prednášok „Výpravy do starovekého Egypta“, ale prednášala aj v ďalších mestách a na univerzitách na Slovensku. Diváci dokumentárnych filmov vysielaných na českých televíznych okruhoch si tiež určite pamätajú jej meno z titulkov – ako odbornej konzultantky prekladov. Ale známa bola aj divákovi slovenských televízií a poslucháčovi Slovenského rozhlasu.

Rovnako rada cestovala. Prebrázdila napríklad Líbyu a o jej pamiatkach napísala aj knižku. Ako klasickú archeologičku ju fascinovali protivníci starých Grékov – antickí Peržania – a tak veľmi pozitívne spomínala na svoju výpravu do Iránu. Medzi rokmi 2004 a 2008 precestovala mnohé miesta Egypta spolu s autorom článku Jozefom Hudecom. Spolu s Táňou Kusou a Petrom Turčíkom sa kochala najmä oblasťou Mínie, Beni Hassanu, Amarny, Ešmuneinu, Tuny aj Tehny el-Džebel. V Egypte sa zoznámila aj s Borisom Filanom, ktorý jej vzdal hold vo svojej Pálenici. Hoci väčšinu roka trávil v Prahe a Egypte, rada sa vracala aj na rodnú hrudu. O spoločných výletoch najmä po románskych a gotických pamiatkach Spiša, Novohradu či Gemera môže porozprávať spoluautorka článku (<https://open.spotify.com/episode/68YiS2YenS0Grwb6SpAkvw>). Škoda, že sa už nedožila retábskej sezóny 2024 a objaveného úlomku vínnej amfory s pečatou v gréckom písme. Bol by ju určite priam excitoval.

Kvetka, bohužiaľ, odišla priskoro a veľmi náhle. Bude všetkým veľmi, veľmi chýbať! Nielen ako skvelá odborníčka, ale aj ako človek. Rovnako ako jej zmysel pre humor, smiech, vtipný sarkazmus, nečakané bonmoty, vitalita, karatistická nezlomnosť, rady a pracovitost!

Kráčaj krásne po krásnych cestách Západu! Všetci Retábčania budú Tvoje meno vyslovovať vždy s rešpektom a úctou.

Jozef Hudec – Renata Rábeková

Zomrel Jaroslav Somr

Dňa 21. novembra 2024 nás náhle a nečakane opustil Jaroslav Somr (9. 11. 1956 – 21. 11. 2024), dlhoročný a blízky spolupracovník Archeologického ústavu a priateľ mnohých z nás. Aj keď mu osud nedožičil stať sa profesionálnym bádateľom, celý svoj aktívny život venoval archeológii. Dlhé roky pracoval v Trenčianskom múzeu a popri aktivitách v teréne sa vypracoval na kvalitného reštaurátora a dokumentaristu. Bol výborným

znalcom slovenských archeologických nálezísk najmä v oblasti stredného Považia, kde i žil a pôsobil. Stovky nálezov svojimi kresbami zaznamenal, starostlivo preveril ich lokalizáciu a zabezpečil ich tak pred stratou pre vedu. Rád sa zapájal do práce tam, kde bolo potrebné rýchle nasadenie a jeho šikovné ruky. Bol platnou súčasťou viacerých dôležitých výskumov a prieskumných projektov. Za náročných podmienok pomáhal zachraňovať hrobku v Poprade a veľký kus práce zanechal aj na náleziskách v Bojnjej i na mnohých ďalších lokalitách, ktoré sme spoločne objavovali a spoznávali. Ako člen geofyzikálnej skupiny sa viac rokov zapájal do aktivít Masarykovej univerzity v Brne pri výskumoch na Bibracte a inde. Všetci sme ho poznali ako mimoriadne skromného, obetavého a férového človeka, vždy ochotného pomôcť.

Ešte krátko, len dva dni pred jeho skonom sme s Jarom v ústave diskutovali nad ostatným hromadným nálezom z Bojnjej, ktorý sám pomohol objaviť a preniesť do laboratória na ďalšie spracovanie. A dohadovali sme nové spoločné akcie, ktoré, žiaľ, už zostanú bez jeho pomoci.

Milý Jaroslav, po tebe a tvojej práci zostane veľká prázdna medzera. Vyplnia ju len spomienky v našej pamäti. Odpočívaj v pokoji.

Karol Pieta

Za PhDr. Klárou Markovou, CSc.

Na jeseň 2024 ubehlo už 10 rokov (27. 9. 2014), čo nás po krátkej chorobe nečakane opustila kolegyňa a priateľka PhDr. Klára Marková, CSc. Patrila k zanietým archeológom a bola uznávanou odborníčkou na dobu bronzovú. Jej odkaz sa zachoval v mnohých štúdiách a knihách, ktoré publikovala. Pripomíname, že ako jediná zo Slovenska je spoluautorkou v diele *The Oxford Handbook of the European Bronze Age*. Oxford: University Press, 2013. Venovala veľa úsilia odbornej literatúre a jej bohatá knižnica je teraz súčasťou Archeologického seminára na Gondovej v Bratislave. Veľa svojich tém stihla rozrobiť, ale nemohla už dokončiť. Sú k dispozícii pre mladších kolegov, ak by mali záujem. Bola tiež milým a dobrým človekom, vždy ochotná pomôcť. Ako málokto dnes sa neváhala pustiť do mravčej práce, ak ju bolo potrebné spraviť. Takto zozbierala a zoradila všetky Janšákov zbery rozhodené v rôznych depozitároch po Slovensku. Žiaľ, táto práca je stále v rukopise a napriek sľubu, ktorý pred desiatimi rokmi odznel v AÚ SAV, doteraz nebola publikovaná.

Pripomíname si výročie úmrtia so smútkom, že Klárika medzi nami už nie je.

Česť jej pamiatke!

Danica Stašíková-Štukovská

Spomíname na profesorku Tatianu Štefanovičovou

V roku 2024 si pripomíname 90 rokov od narodenia archeologičky Tatiany Štefanovičovej, profesorky, ktorá zanechala silnú stopu vo výskume včasnostredovekej a stredovekej archeológie. Jej meno je taktiež nezmazateľne spojené s výskumom najstarších dejín Bratislavy či byzantsko-slovanskou problematikou.

Ako rodená Bratislavčanka (nar. 10. marec 1934) študovala archeológiu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v rokoch 1953 – 1958, kedy absolvovala aj semestrálny študijný pobyt na Univerzite Karlovej v Prahe. Štúdium uzavrela diplomovou prácou z problematiky praveku. Pod vedením školiteľa profesora B. Novotného sa venovala neolitickej téme: Problém vzniku a vývinu lengyelskej kultúry so zvláštnym zreteľom na Slovensko. Krátko po skončení univerzity bola poverená vedením archeologického výskumu na Bratislavskom hrade, čím sa začala jej dráha špecialistky na slovanskú a stredovekú archeológiu. Do univerzitného prostredia sa po zamestnaní v Mestskom múzeu v Bratislave a Archeologickom ústave SAV v Nitre vrátila v roku 1964. Na Univerzite Komenského, svojej alma mater, pôsobila až do roku 2001 a vychovala niekoľko generácií slovenských a českých archeologičiek a archeológov. Publikáciou *Bratislavský hrad v 9. – 12. storočí* (1975) sa na Univerzite Komenského v Bratislave habilitovala (1981) a stala sa docentkou slovanskej archeológie. Univerzitnou profesorkou bola menovaná v roku 1992 po úspešnej inaugurácii na Masarykovej univerzite v Brne a stala sa tak druhou ženou profesorkou archeológie na Slovensku. V tom čase už stála na čele Katedry archeológie FiF UK v Bratislave, ktorú viedla v rokoch 1991 – 1998 a zároveň zastávala post prodekanke pre vedu a výskum (1992 – 1998). Profesorka Štefanovičová viedla semináre a prednášky zamerané na slovanskú a stredovekú archeológiu, prednášky k problematike Veľkej Moravy a Slovanov v Európe. Študenti s ňou prichádzali do kontaktu už v prvom semestri štúdia na všeobecných prednáškach Úvod do praveku a včasného stredoveku a neskôr Slovania v Európe. Organizačné aktivity a vedecký výskum profesorky Štefanovičovej dokumentuje bohatý zoznam publikácií a článkov. Aj keď v roku 2001 odchádzala zo svojho univerzitného pôsobiska, jej pracovné nasadenie sa nezmiernilo a venovala ho ďalším terénnym výskumom (napr. Dóm sv. Martina) a intenzívnej spolupráci s mladšou generáciou (Slovenský archeologický a historický inštitút – SAHI). V roku 2005 jej udelil prezident SR Pribinov kríž II. triedy za významné zásluhy o kultúrny rozvoj Slovenskej republiky. V roku 2013 zvíťazila v ankete Slovenka roka v kategórii Veda a výskum. Profesorka T. Štefanovičová navštevovala svoju alma mater a najmä archeologický seminár na prízemí fakulty aj nasledujúce roky, pokiaľ jej to zdravotný stav dovoľoval. Prof. PhDr. Tatiana Štefanovičová, CSc. nás opustila krátko po Novom roku v januári 2021. Česť jej pamiatke.

(text je upravenou verziou časti príspevku publikovanom v Musaica archaeologica, roč. 5, č. 2, 2020, s. 165–168)

Redakcia

Nové publikácie

Juraj Kucharík: Rímania na dotyk. Kniha pre nevidiacich a slabozrakých. Bratislava.

**Slovenské národné múzeum, 2024, 14 obrázkov, 49 nahrávok.
ISBN 978-80-8060-569-8.¹**

V marci 2024 vydalo Slovenské národné múzeum (ďalej SNM) titul „Rímania na dotyk. Dejiny, spoločnosť, kultúra. Kniha pre

Rimania na dotyk. Foto: S. Gabura

nevidiacich a slabozrakých“. Kniha vyšla v spolupráci so Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči (ďalej SKN) a verejne bola predstavená 18. apríla 2024.

Autorom publikácie je Juraj Kucharík. V texte sa venuje dejinám, kultúre, spoločnosti a každodennému životu v Rímskej ríši. Samostatné kapitoly sa prostredníctvom najvýznamnejších lokalít zaoberajú Rimanmi na území dnešného Slovenska, ako aj dedičstvom Rímskej ríše pre súčasnú spoločnosť. Obsah knihy tak nadväzuje na učebné osnovy o rímskych dejinách, texty svojím spracovaním sú však vhodné aj pre dospelého čitateľa.

QR odkaz na audiozáznam podkapitoly
12.5 Vyškovce nad Ipľom

Kniha je upravená potrebám nevidiacich a slabozrakých. Štruktúra je štandardizovaná, v niektorých prípadoch sú texty viac opisné.

Upravená je v štandardoch sútláče – čiernotlače (v pravidlách jasnej tlače) a Braillovo písma. Ďalšie texty podkapitol sú formou 49 audiozáznamov. Tie sú dostupné prostredníctvom odkazov cez QR kódy v knihe a na prílohovom CD. Predmety ilustrujúce jednotlivé kapitoly knižky sú nevidiacim a slabozrakým prezentované formou fotografií – výrezom v kontraste s bielym podkladom a sú prekryté dotykovým reliéfnym obrázkom. Matrice na zhotovenie reliéfnych obrázkov boli vytvorené na mieru výtvarníkom Matúšom Vaculom. Kniha obsahuje spolu 14 dotykových reliéfov. Prezentované predmety sú zo zbierok SNM, Podunajského múzea v Komárne a Múzea mesta Bratislavy.

Kniha má štyroch recenzentov: špecializovaných recenzentov Dušanu Blaškovi z Únie nevidiacich a slabozrakých Slovenska (ďalej ÚNSS) a Vladimíra Cintulu zo Spojenej školy internátnej pre žiakov so zrakovým postihnutím v Bratislave, odbornú recenzentku Katarínu Hladíkovú zo SNM – Archeologického múzea a pedagogickú recenzentku Janu Hutťanovú zo SNM – Historického múzea. Vyšla v malom náklade 33 kusov. Kniha je dostupná na prezenčné štúdium v knižnici a vo vybraných múzeách SNM, v SKN a pod. Cieľom projektu je dostať knihu do krajských stredísk ÚNSS či ostatných knižníc s oddeleniami pre nevidiacich a slabozrakých. Knižka je dostupná prostredníctvom e-shopu SNM a SKN. Napriek nízkemu nákladu je vďaka spolupráci so SKN možná málopočetná dotlač na základe jednotlivých objednávok, takže knižku si môže objednať aj verejnosť za cenu výrobných nákladov. Možno práve svojím (ne)tradičným

a výtvarne hodnotným poňatím môže zaujať aj ostatnú verejnosť ako zberateľský kus.

Titulom Rimania na dotyk predstavuje SNM po prvýkrát knižne svoje zbierkové predmety nevidiacim a slabozrakým návštevníkom. Zbierky SNM sú tak sprístupnené verejnosti so špeciálnymi potrebami, doplnené o sprievodné texty a vďaka svojmu obsahu môžu byť využité aj v edukačnom procese na školách.

Juraj Kucharík

¹ Článok má informatívny charakter. Viac k tvorbe projektu, metodike a forme publikácie pozri: KUCHARIK, Juraj: Rimania na dotyk. Kniha pre nevidiacich a slabozrakých. In: Múzeum, roč. 70, č. 3, 2024, s. 46-49.

Juraj Pavúk: Svet prvých roľníkov a budovateľov rondelov. Štúdie o neolitických kultúrach na západnom Slovensku. Nitra – Bratislava.

VEDA, 2023, 248 strán. ISBN 978-80-224-2040-2.

Výskum slovenského neolitu je bohatší o ďalšiu monografiu z pera Juraja Pavúka. Ide o dôležitú syntézu aktuálneho stavu poznatkov, ktorej podtitul „Štúdie o neolitických kultúrach na západnom Slovensku“ popisuje model výskumu a jadro záujmového územia. Autor sa venuje všetkým aspektom neolitických archeologických kultúr počnając neolitizáciou a počiatkami neolitu v strednej Európe v 7. – 6. tisícročí pred Kristom. Hlavnými tematickými okruhmi sú kultúra s lineárnou keramikou, železovská skupina, sídliská oboch kultúrnych jednotiek, lengyelská kultúra, symbolizmus vo výtvarnom prejave, osídlenie a pohrebný rítus lengyelskej kultúry, neolitická spoločnosť z pohľadu ekonomicko-sociálnych pomerov, organizácie spoločnosti a hospodárstva. Posledná časť je venovaná aj paralelnému vývoju neolitických kultúr na východnom Slovensku. Každá kapitola obsahuje tabuľky výberovej materiálnej kultúry, plány lokalít a mapy, a nechýbajú ani súpisý nálezísk s ich stručným popisom. Pre slovenskú vedeckú obec je veľmi cenné, že autor ako pedagóg a vedec európskeho významu s viac ako sedemdesiatročným vedeckým kurikulum komplexne zhrnul súčasný stav poznania o neolite v strednej Európe a na území Slovenska. Každá kapitola je syntézou výsledkov jeho vlastného bádania, čo odzrkadľuje bohatá bibliografia autora. Publikácia je napísaná v slovenskom jazyku a tým je veľmi užitočná aj pre študentov archeológie

a príbuzných odborov. Vyšla v edícii AÚ SAV v. v. i. Archaeologica Slovaca Monographiae Studia (Tomus XXXV).

Jana Mellnerová Šuteková

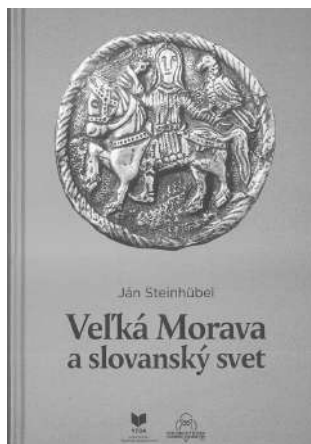
Matúš Hudák (ed.): Obnova Kostola Narodenia Panny Márie v Spišskom Štiavniku. Restoration of the Church of the Nativity of the Virgin Mary in Spišský Štvrtok. Spišský Štiavnik.

Rímskokatolícka cirkev, farnosť Spišský Štiavnik, 2024, 283 strán. ISBN 978-80-570-6118-2.

Koncom roka 2024 vyšla pod editorským vedením M. Hudáka kolektívna monografia o obnove Kostola Narodenia Panny Márie v Spišskom Štiavniku. Ide o ďalší publikačný počin, ktorý je vizitkou bohatej edičnej činnosti občianskeho združenia Mons Castri. Publikácia je výsledkom zistení, ktoré priniesli nutné rekonštrukčné práce pomaly chátrajúceho kostola. Tie si vyžiadali komplexné zhodnotenie dejín tejto sakrálnej stavby, ktoré doplnil architektonicko-historický, reštaurátorský a archeologický výskum. Poznatky, ktoré sa týmto spôsobom získali, sú prezentované na stránkach jednotlivých kapitol. Takmer polovica rozsahu práce je venovaná dejinám spišskoštiavnickej farnosti, ktorej korene siahajú minimálne do 14., resp. 13. storočia (to napokon dokladá aj najnovší reštaurátorský výskum). Úvodné kapitoly o stredovekých a novovekých dejinách oboznámia čitateľov so vznikom farnosti, vplyvom reformácie a následnej rekatolizácie, no získajú prehľad aj o liturgickej výbave kostola či o kňazoch, alebo kostolníkoch, ktorí v tejto farnosti pôsobili. Nasledujúca kapitola, obsahovo zacielená na dejiny 20. storočia, sprístupnila nové tematické okruhy, ktoré pre predchádzajúce obdobia nebolo možné spracovať. Otvorila sa tak téma demografie, školstva, ľudových misií, no významný priestor dostali aj medailóny v obci pôsobiacich, či z nej pochádzajúcich kňazov. Po zasadení dejín spišskoštiavnického kostola a s ním spojennej farnosti do širších súvislostí sa pozornosť sústreďuje na jeho stavebný vývoj, architektúru, interiér a hnutelný mobiliár (oltáre, krstiteľnica, zvon, liturgické predmety). Druhá časť kolektívnej monografie prezentuje výsledky reštaurátorského a najmä archeologického výskumu, ktorý tu prebiehal v rokoch 2017 a 2019 – 2021. Počas neho sa v interiéri kostola podarilo identifikovať pôvodné úrovne historického terénu, základové murivá stĺpov hypotetickéj

zaniknutej bočnej drevenej empory (typickej pre evanjelické kostoly), či negatívy trámov renesančnej drevenej podlahy. Predmetom antropologického výskumu boli kosti jedincov, ktorí boli objavení pod podlahou lode a veže. Je pozoruhodné, že súčasťou publikácie sa stali aj kapitoly venujúce sa chemickej analýze textilných ozdôb objavených v sakristii kostola, archeozoologickej analýze zvieracích kostí a mincí získaných počas archeologického výskumu. Výskumom sa podarilo získať aj početný súbor kachlíc, kuchynskej a stavebnej keramiky, ktoré sa viažu k obdobiu od 14. do 18. storočia. Špeciálna pozornosť bola venovaná aj nálezom skla (ploché sklo, úlomky sklenených nádob a okenných terčikov). Práve posledné kapitoly dokazujú vysokú úroveň novej publikácie, ktorú miestami kalia drobné typografické nedostatky. Napriek tomu však ide o významný publikačný počin nielen z regionálneho, ale aj celoslovenského hľadiska.

Martin Neumann

Ján Steinhübel: Velká Morava a slovanský svět.

Bratislava. Veda a Historický ústav SAV, v. v. i., 2004, 294 strán. ISBN 978-80-224-2065-5.

Skutočnosť, že Veľká Morava nebola izolovaným štátnym útvarom, dokazuje autor hľadaním a nachádzaním analogických faktorov a spoločenských trendov v okolitých súveky a nástupníckych krajinách. V 12 kapitolách postupne analyzuje a porovnáva vývojové procesy, charakter panovníckej moci, priebeh kristianizácie, budovanie a funkcie fortifikácií, ako aj mincovníctvo v širokom geografickom priestore od Sliezska, cez poľské územie až po Kyjevskú Rus, Karantánsko a balkánske kniežatstvá. Objavuje zaujímavé analógie a faktory, pokiaľ sa týka štruktúry spoločnosti, rozsahu panovníckej moci, správneho usporiadania, či priebehu kristianizácie. V prvých kapitolách venuje veľký priestor otázke prerastania kmeňového usporiadania spoločnosti v nadkmeňové kniežatstvá a štátne útvary. Nachádza pritom zaujímavé paralely.

Autor sa zároveň vyjadruje k špecifickým otázkam veľkomoravských dejín, akými je diskusia okolo titulov Svätopluka (označenie v niektorých – nepočetných – prameňoch ešte nepovažuje za doklad korunovácie). Zaujímavé sú časti, v ktorých sa zaoberá plánmi pápežskej kúrie so Slovanmi, vzťahu podhradie – hrad, počiatkami mincovníctva v neskorších storočiach, termínom župan, závislosti hraníc od prírodných pomerov a pod. Svoje úvahy dokladá detailnou znalosťou písomných prameňov.

Niektoré autorove postrehy a závery môžu, samozrejme, vyvolať diskusiu. Argumentácia je však u J. Steinhübla tradične podložená precíznou a hlbokou znalosťou písomných prameňov.

Vladimír Turčan

Ocenenia a vyznamenania

Výročné ceny časopisu Pamiatky a múzeá za rok 2023

Už po tridsiaty tretí raz ocenila redakcia časopisu Pamiatky a múzeá spoločne so Slovenským národným múzeom a Pamiatkovým úradom Slovenskej republiky najvýznamnejšie aktivity z oblasti kultúrneho dedičstva. Ceny za rok 2023 si laureáti prevzali 2. októbra 2024 v reprezentačných priestoroch Bratislavského hradu.

Najvyššie ocenenie – **výročnú cenu** – získali tri nominácie s archeologickou tematikou. V kategórii Publikácia to boli Alena Šefčáková s kolektívom autorov, Jakub Tóth a Slovenské národné múzeum za publikáciu *Človek v čase a priestore. Pár slov o Homo sapiens sapiens*. V kategórii Podujatie získal cenu Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave, Priatelja Bratislavy, o. z., Firenze Archeofilm, Archeologia Viva, Giunti Editore, Ivana Kvetánová, Margaréta Musilová a Kristína Šabíková v spolupráci s Hlavným mestom SR Bratislava, Talianskym veľvyslanectvom v Bratislave, Bratislavským kultúrnym a informačným strediskom, kinom Mladost, Slovenskou archeologickou spoločnosťou pri SAV, Slovenským komitétom Modrého štítu, o. z., a SHAPE Production, s. r. o. za medzinárodný filmový festival a 1. ročník *Archeofilmu*

Slovenské národné múzeum, Pamiatkový úrad Slovenskej republiky a redakcia časopisu Pamiatky a múzeá, revue pre kultúrne dedičstvo udeľujú

Výročnú cenu časopisu
Pamiatky a múzeá za rok 2023
v kategórii

PODUJATIE

Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave, Priatelja Bratislavy, o. z., Firenze Archeofilm, Archeologia Viva, Giunti Editore, Ivana Kvetánová, Margaréta Musilová a Kristína Šabíková v spolupráci s Hlavným mestom SR Bratislava, Talianskym veľvyslanectvom v Bratislave, Bratislavským kultúrnym a informačným strediskom, kinom Mladost, Slovenskou archeologickou spoločnosťou pri SAV, Slovenským komitétom Modrého štítu, o. z., a SHAPE Production, s. r. o., za medzinárodný filmový festival Archeofilm Bratislava. Archeológia – umenie – prostredie

Bratislava 2. októbra 2024

PAMIATKY a múzeá

Ing. arch. Pavol Hvošč, PhD., MSc.
generálny riaditeľ PÚ SR

Mgr. Petronela Kráľová, PhD.
křídlovodkyňa časopisu Pamiatky a múzeá

Mgr. Branislav Panis
generálny riaditeľ SNM

Slovenské národné dedičstvo a Medzinárodné námestie v Bratislave po roku 1920, Pamiatkový úrad Slovenskej republiky

Bratislava. Archeológia – umenie – prostredie. V kategórii Audio-vízia – multimédiá bolo najvyššie ocenenie odovzdané Jozefovi Chudíkovi a Trigon production, s. r. o., v spolupráci s Rozhlasom a televíziou Slovenska za dokumentárny film *Slovenskí archeológovia na Slovensku a v Nemecku III. Návrat kniežata domov*.

Medzi tzv. **užšie nominácie** bola v kategórii Expozícia – výstava vybraná expozícia *Knieža z Popradu a jeho hrobka* autorov Magdaléna Bekessová, Zuzana Homolová, Karol Pieta, Tereza Štolcová, Vladimír Šimkovič, Mária Žitňanský, Peter Moravčík a Podtatranské múzeum v Poprade, Prešovský samosprávny kraj a Archeologický ústav SAV, v. v. i.

Ako tzv. **ďalšie nominácie** boli zaradení v kategórii Objav – nález – akvizícia Erik Hrnčiarik a Vladimír Rábik v spolupráci s Miroslavom Matejkom a Jaroslavou Žuffovou za archeologický a archívny objav stredovekého karnera pri Kostole sv. Ulricha v Trnave, ďalej Adrián Nemergut, Marián Soják a Martin Sabol v spolupráci s kolektívom výskumníkov za projekt *Interakcia človeka doby kamennej a prírodného prostredia v kontexte osídlenia jaskýň a prevísov v Ružínskom kráse*, takisto Andrea Hegedúšová, Filip Vojtechovský, Andrej Žitňan, AA AVALA, s. r. o., Rímskokatolícka cirkev – Farnosť Báč a Krajský pamiatkový úrad Trnava za nález románskej sakrálnej stavby pri Kostole sv. Antona Paduánskeho v Báci, ako aj Lucia Luščíková, Michal Cheben, Marek Vojteček a Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i. za záchranné výskumy v priemyselnom parku Košice-Valaliky.

V kategórii **Expozícia – výstava** aspirovali Zuzana Šimková, Martin Furman, Karolína Balášková, Jiří Goralski a Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši za výstavu *Nové poklady zo starého Liptova*. Ďalšie nominácie boli v kategórii Podujatie, konkrétne Collegium Myssle, o. z. v spolupráci s obcou Nižná Myšľa, organizáciou Košického samosprávneho kraja Košice Región Turizmus a Archeologickým ústavom SAV, v. v. i. za podujatie *Starovek v Nižnej Myšli*, ďalej Zuzana Borzová, Katedra archeológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Patrícia Žáčiková a Ponitrianske múzeum v Nitre za podujatie *Večery s archeológiou v múzeu* a nominovaných s archeologickou tematikou uzatvárala Tereza Bartošíková a kolektív pracovníkov Pamiatkového úradu Slovenskej republiky v spolupráci s Bratislavským informačným a kultúrnym strediskom, Slovenským národným múzeom – Archeologickým múzeom, Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Studiom 727 za podujatie *Pamiatkovo 2023*. Kompletný súpis ocenených a nominovaných bol zverejnený v časopise Pamiatky a múzeá 3/2024. Ocenením a nominovaným kolegyniam a kolegom srdečne blahoželáme a ďakujeme za reprezentáciu nášho oboru.

Vladimír Turčan

Ocenení vedci z AÚ SAV, v. v. i. za rok 2024

Dňa 18. septembra 2024 boli v Malom kongresovom centre vydavateľstva SAV VEDA vyhlásené špičkové publikácie vedeckých pracovníkov Slovenskej akadémie vied. V kategórii Publikácie v časopisoch zaradených do nórskeho registra vedeckých časopisov bol ocenený aj pracovník Archeologického ústavu SAV, v. v. i. Mgr. Adam Gašpar, PhD. za svoj článok s názvom „Ponad technológiu: Keramika odhaľuje translokálne sociálne vzťahy na monumentálnej lokalite zvoncových pohárov v strednej Európe“.

ktorý bol publikovaný v European Journal of Archaeology (viac informácií na stránke www.sav.sk, časť Aktuality).

Redakčná rada časopisu Pamiatky a múzeá 2. októbra 2024 udelila ocenenie v kategórii Audiovizia dokumentárnemu filmu „Slovenskí archeológovia na Slovensku a v Nemecku III: Návrat kniežata domov“. Tento film mapuje celý proces od nálezu hrobky až po jej prezentáciu verejnosti. Podklady preň poskytli aj archeológovia a reštaurátor Archeologického ústavu SAV, v. v. i.: Mgr. Tereza Štolcová, PhD., PhDr. Karol Pieta, DrSc., doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc. a Mgr. Viliam Mezey. Do užšej nominácie sa pri týchto cenách v kategórii Expozícia – výstava dostala aj výstava „Knieža z Popradu a jeho hrobka“, ktorá sa nachádza v Podtatranskom múzeu v Poprade, kde autormi scenára výstavy sú Mgr. Tereza Štolcová, PhD. a PhDr. Karol Pieta, DrSc. (viac informácií na stránke www.archeol.sav.sk).

Lucia Nezvalová

Studentská súťaž

Piaty ročník súťaže pre študentov stredných škôl

Na jeseň roku 2023 sa Výbor SAS pri SAV rozhodol vyhlásiť v poradí 5. ročník súťaže pre študentov stredných škôl. Tohtoročná téma znela „Oživ svoju pamiatku“. Oproti minulému ročníku sme sa rozhodli k zaradeniu len jednej súťažnej kategórie „video“. Pravdepodobne aj to prispelo k tomu, že sa do súťaže prihlásilo len 9 súťažných prác, ktoré reprezentovali dokopy 20 študentov a študentiek. Napriek tomu boli aj tento rok všetky odovzdané práce kvalitné a výber víťaza bol pre odbornú komisiu náročný. Do súťaže sa zapojili v roku 2023/2024 nasledujúce stredné školy:

1. Arcibiskupské gymnázium b. Pavla Jantauscha (Trnava)
2. Gymnázium Varšavská cesta (Žilina)
3. Gymnázium V. B. Nedožerského (Prievidza)
4. Stredná odborná škola (Nováky)
5. Stredná priemyselná škola elektrotechnická (Bratislava)

Odborná komisia sa tento rok rozhodla udeliť ocenenie len výhernému kolektívu, ktorý sa umiestnil na prvom mieste. Hodnotitelia sa však zhodli, že aj počas tohto ročníka budú odovzdané čestné uznania tým súťažiacim, ktorí sa neumiestnili na prvom mieste. Výhercom tohto ročníka súťaže sa stala nasledovná študentská dvojica (výherná práca je sprístupnená prostredníctvom nižšie priloženého QR kódu a je dostupná aj na webovej stránke Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV):

Kategória „video“:

1. miesto – T. Zabel, L. Krištofová (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
(téma: Keltské obetisko Uhliská)

Čestné uznania boli udelené nasledovným účastníkom súťaže:

1. L. Baran (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
2. M. Deér (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
3. D. Hornáček (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
4. L. Jasenák (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
5. M. Klein (Gymnázium V. B. Nedožerského, Prievidza)
6. L. Kleinert (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
7. Š. V. R. Kohutiar (Arcibiskupské gymnázium b. Pavla Jantauscha, Trnava)
8. N. Lukačovičová (Stredná odborná škola, Nováky)
9. Á. Németh (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
10. G. Németh (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
11. K. Pekárová (Stredná odborná škola, Nováky)
12. M. Péntes (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
13. L. Pusztaiová (Stredná odborná škola, Nováky)
14. P. Rakovický (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
15. D. T. Toporek (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
16. O. Vajkai (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)
17. M. Veselá (Arcibiskupské gymnázium b. Pavla Jantauscha, Trnava)
18. L. Volár (Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Bratislava)

Výhercovia boli odmenení vecnými cenami (perá, trička, tašky, knihy) a boli pozvaní na slávnostné odovzdávanie cien, ktoré sa uskutočnilo dňa 25. apríla 2024 v priebehu Valného zhromaždenia Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV v Žiline. Ocenenie si prišli osobne prevziať obaja výhercovia – T. Zabel aj L. Krištofová z Gymnázia Varšavská cesta v Žiline. Obaja výhercovia predniesli krátky príhovor a poďakovali organizátorom súťaže. My im ešte raz blahoželáme a ďakujeme aj ostatným, ktorí sa do súťaže zapojili.

Dúfame, že nám študenti a študentky zachovajú svoju priazeň aj v nasledujúcich rokoch. Je pre nás obrovským záväzkom vytvárať rok čo rok nové a aktuálne témy, ktoré by vedeli priťahovať čo najširšie publikum. Pevne veríme, že sa nám to bude dariť aj v blízkej budúcnosti.

Kategória „video“:

1. miesto – T. ZABEL, L. KRIŠTOFOVÁ

Martin Neumann

Šiesty ročník študentskej súťaže

Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV organizuje v poradí už 6. ročník úspešnej študentskej súťaže pre stredoškolákov, tentokrát na tému „(Ne)viditeľná archeológia“. Oproti minulému roku je možné prihlasovať sa do dvoch kategórií. Prvou z nich je esej.

Hovorí sa, že kultúra je obrazom národa. Postoj k dedičstvu vlastnej minulosti tak v mnohom odráža aktuálne hodnotové nastavenie spoločnosti ako celku. Dôraz či úmyselné prehliadanie určitého segmentu nášho kultúrneho dedičstva tak môže svedčiť o hlbšom kultúrnom nastavení nás všetkých. Akú úlohu v tom zohrávajú pamiatky, v ktorých je zakotvená a navrstvená minulosť? Aký majú význam pre spoločnosť? Sú niektoré pamiatky či súčasti kultúrneho dedičstva prehliadané, resp. naopak nekriticky zvýrazňované? A čo archeologické kultúrne dedičstvo ako takmer neviditeľný – očiam skrytý segment kultúrneho dedičstva? Je archeológia ako špecifická súčasť kultúrneho dedičstva naozaj neviditeľná? Delíme pamiatky, delíme minulosť a tým aj spoločnosť a seba v nej? Segregujeme sa? Vyberáme si čo je alebo nie je vhodné vo vzťahu k našej národnej identite? A vôbec, kam až siaha naša historická a kultúrna pamäť? To sú len niektoré z otázok doby, ktorú žijeme. Radi budeme poznať názor mladej generácie. Záujemcovia môžu vyjadriť svoj názor formou eseje, kde zdôvodnia svoje presvedčenie na konkrétnom príklade/príkladoch.

Druhou súťažnou kategóriou je video, resp. prezentácia. Cieľom tejto kategórie je zviditeľniť formou videa zabudnutý alebo málo známy príbeh archeologickej lokality či konkrétneho nálezu.

Je tu však jedna podmienka – bude nás zaujímať celý priebeh pátrania – od stanovenia výskumnej otázky až po finálne zistenie. Záujemcovia o túto formu práce môžu využiť a zdokumentovať pomoc inštitúcií a jednotlivcov, ktorí usmerňovali ich výskum (pedagógovia, odborníci v múzeách, univerzitách či krajských pamiatkových úradoch, v občianskych združeniach, archívoch, vedeckých ústavoch, pamäťových inštitúciách, no netreba zabúdať ani na miestnych pamätníkov, nadšencov či amatérskych bádateľov, ktorí najlepšie poznajú svoje okolie). Použitým zdrojom sa medze nekladú – je však potrebné, aby boli relevantnou súčasťou príbehu, teda súťažného videa. Ako príklad uvádzame dokumentárny film z roku 2014 (Tajemství věstonických venuší), v ktorom autor pátral po pôvode tzv. druhej věstonickej venuše. Samozrejme, ide o profesionálny videodokument, ktorým sa však dá v hrubých rysoch inšpirovať.

Viac informácií o súťaži a jej podmienkach sa dá získať na našej webovej stránke: <https://sas.sav.sk/neviditelna-archeologia-studentska-sutaz/>. Podmienky na prihlásenie do súťaže zostávajú rovnaké ako aj minulý rok. Prihlásiť sa je možné prostredníctvom prihlášky, ktorú je po vyplnení nutné zaslať na adresu sas.sav.sutaz@gmail.com, a to do konca marca 2025. Tento dátum je aj termínom na odovzdávanie prác. Vyhodnotenie zaslaných prác prebehne v apríli a autori víťazných prác budú pozvaní na slávnostné vyhlásenie cien, ktoré sa už tradične uskutoční počas Valného zhromaždenia Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Tešíme sa na všetky práce!

Dominika Andreánska – Martin Neumann

**NEVIDITEĽNÁ
ARCHEOLÓGIA**

študentská súťaž

esej

Hovorí sa, že kultúra je obrazom národa. Akú úlohu v tom zohráva archeológia? Zdôvodni formou eseje svoj názor.

video

Zviditeľni formou videa zabudnutý alebo málo známy príbeh archeologickej lokality či konkrétneho nálezu.

Zmeny v členskej základni

ZMENY V ČLENSKEJ ZÁKLADNI

Za nových členov SAS pri SAV boli v roku 2024 prijatí:

Mgr. Barbora Čunderlíková, Viktória Knapcová, Mgr. Jakub Tamašovič, PhD., Mgr. Ján Zachar, Mgr. Ľubica Demianová Kupcová, Ing. Ľubomír Longauer, Mgr. Jozef Chajbullin Košťál, Mgr. Andrej Sabov

O zrušenie členstva v roku 2024 požiadali:

Rastislav Korený

Naše rady v roku 2024 opustili:

Mgr. Štefánia Tóthová, Štefan Meliš, Jaroslav Somr

Oznamy výboru

Pozvánka

V dňoch 6. – 7. mája 2025 sa v priestoroch Trnavskej univerzity v Trnave uskutoční zjazd slovenských archeológov. Dňa 6. mája popoludní bude odborná exkurzia v centre Trnavy, 7. mája Valné zhromaždenie SAS pri SAV a vedecký seminár.

Budeme vďační, ak 2 % z dane venujete aj v ďalšom roku Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Zároveň úprimne ďakujeme všetkým, ktorí tak v predchádzajúcom roku už urobili. Vďaka Vám získala SAS pri SAV prostriedky, ktoré boli využité na realizovanie mnohých podujatí v uplynulom roku, ako aj na prevádzku našej spoločnosti. Aktuálne informácie a návod ako darovať 2 % z dane nájdete na webe [http://www.sas.sav.sk/2 z dane/](http://www.sas.sav.sk/2_z_dane/).

Ďakujeme.

Aktuálne informácie

Upozorňujeme členov Spoločnosti, že s účinnosťou od 1. januára 2025 sa zvýšil členský poplatok z 10 € na 15 € (pre fyzické osoby), resp. 20 € (pre právnické osoby). Pre študentov a doktorandov zostáva zachovaná výška členského 10 €. Členovia nad 70 rokov členský poplatok neplatia. Viac informácií o platbe členského nájdete na webovej stránke <https://sas.sav.sk/o-spolocnosti/uhrada-clenskeho-poplatku/>.

Múzeá a inštitúcie, ktoré sú kolektívnymi členmi SAS pri SAV, môžu informácie o svojich akciách poskytnúť aj výboru Spoločnosti, ktorý ich následne zverejní na webovej stránke Spoločnosti. Aktuálne informácie, pozvánky, príspevky, prosíme posilať na adresu: sas.archeologia@gmail.com.

Redakcia Informátora rada prijme príspevky zamerané na históriu archeologického bádania na Slovensku (i v zahraničí). Víťané sú osobné spomienky, memoáre, dokumenty, korešpondencia, fotografie, osobné pozostalosti. Kontaktovať nás môžete na mailovej adrese sas.archeologia@gmail.com.

Andreáška Dominika (Midland Adventure, s. r. o., Banská Bystrica)
Bazovský Igor (SNM-Archeologické múzeum, Bratislava)
Bednár Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Beljak Ján (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Benediková Lucia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Bielich Mário (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Bielichová Zora (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Bisták Peter (Pamiatkový úrad SR, Bratislava)
Botoš Alexander (Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota)
Brezňanová Gabriela (Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, Banská Bystrica)
Březinová Gertrúda (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Daňová Miroslava (Trnavská univerzita v Trnave, Trnava)
Debnár Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Droberjar Eduard (Trnavská univerzita v Trnave, Trnava)
Fiala Andrej (Bratislava)
Furman Martin (Krajský pamiatkový úrad Žilina, Žilina)
Gábor Peter (Tribečské múzeum v Topoľčanoch, Topoľčany)
Gere Marek (Podunajské múzeum v Komárne, Komárno)
Hanuliak Milan (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Hreha Rastislav (Zemplínske múzeum v Michalovciach, Michalovce)
Hrnčiarik Erik (Trnavská univerzita v Trnave, Trnava)
Hudec Jozef (Ústav orientalistiky SAV, v. v. i., Bratislava)
Chovanec Ján (Trebíšov)
Kolena Branislav (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
Kolon Tomáš (Trnavská univerzita v Trnave, Trnava)
Krošľáková Mária (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Kucharík Juraj (SNM-Historické múzeum, Bratislava)
Kvietok Martin (Midland Adventure, s. r. o., Banská Bystrica)
Labuda Jozef (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Mácelová Marta (Banská Bystrica)
Makarová Erika (Pamiatkový úrad SR, Bratislava)
Mellnerová Šuteková Jana (Múzeum mesta Bratislavy, Bratislava)
Musilová Margaréta (Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave, Bratislava)
Nemergut Adrián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Neumann Martin (Historický ústav SAV, v. v. i., Bratislava)
Nezvalová Lucia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Nováková Lucia (Trnavská univerzita v Trnave, Trnava)
Olšav Štefan (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Oravkinová Dominika (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Ožďáni Ondrej (Nitra)
Pallavicini Zita (Viedeň)
Pieta Karol (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Poláková Zuzana (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Rábeková Renata (Nadácia Aigyptos, Bratislava)
Rajtár Ján (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Sabov Andrej (Západoslovenské múzeum, Trnava)
Slaná Andrea (Považské múzeum, Žilina)
Slivka Michal (Bratislava)
Soják Marián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Stašíšková-Štukovská Danica (Nové Mesto nad Váhom)
Stegmann-Rajtár Susanne (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Štolcová Tereza (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Turčan Vladimír (SNM-Archeologické múzeum, Bratislava)
Valde-Nowak Paweł (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Kraków)
Varsik Branislav (Trnavská univerzita v Trnave, Trnava)
Žaár Ondrej (PAMARCH, s. r. o., Nitra)

Brána stredovekého kráľovského paláca v gruzínskom Geguti. Foto: M. Musilová

Relikty rímskeho akvaduktu v tureckej Satale. Foto: M. Musilová

20/25

ŠŤASTNÝ NOVÝ ROK
PLNÝ OBJAVOV A POZNANIA

PRAJE

SLOVENSKÁ
ARCHEOLOGICKÁ
SPOLOČNOSŤ PRI SAV

9 788097 414948